5

İ. KÜÇÜKÖMER'LE TÜRKİYE ÜSTÜNE TARTIŞMALAR

Yöneten: Ali Gevgilili Kanbolat • Behcet Osman Ağaoğlu • Şevket Süreyya Aydemir • Ahmet Hamdi Başar • Feyyaz Berker • Prof. Dr. Bedii N. Feyzioğlu • Nurullah Gezgin • Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu • Prof. Dr. Mehmet Kaplan • Yakup Kadri Karaosmanoğlu • Prof. Haydar Kazgan • Prof. Dr. Şerif Mardin • Sakıp Sabancı • Ertuğrul Soysal • Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya

İDRİS KÜÇÜKÖMER
BÜTÜN ESERLERİ
5

İDRİS KÜÇÜKÖMER'LE TÜRKİYE ÜSTÜNE TARTIŞMALAR

BAĞLAM

İdris Küçükömer - Bütün Eserleri 5

İDRİS KÜÇÜKÖMER'LE TÜRKİYE ÜSTÜNE TARTIŞMALAR

BAĞLAM

Bağlam Yayınları/84
İdris Küçükömer Bütün Eserleri-5

Birinci Basım Ekim 1994

ISBN 975-7696-62-5

Kapak Tasarımı İlhan BİLGE
Tel 0 (212) 513 34 52

Baskı Bayrak Matb. Ltd. Şti.

BAĞLAM YAYINÇILIK
Ankara Caddesi, 13/1
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0 (212) 513 59 68

İdris Küçükömer için,
***Yaban**'dan, **Tek Adam**'dan,*
***Düzenin Yabancılaşması**'ndan*
sivil topluma doğru uzanan bir
tarih serüveninin unutulmaz anılarıyla...
A.G.

SUNUŞ

TÜRKİYE, İdris Küçükömer'in düşünce dünyasında her an sorguladığı, tartıştığı, deyiş yerindeyse, kendi kendisiyle bile sürekli "kavgalı" olduğu alandı. Belirli kavramların üstlerinde yeterince durulmadan yinelendikçe özlerinin biraz daha boşaltıldığı, içeriksiz klişelere dönüştürüldüğü bir ortamda, bazan umutsuz görünen bir uğraşı göze alma karşılığında da olsa yüzeyin altında yatanları arıyordu. O.. Düşünce alanındaki özgünlüğü kadar, dayanılmaz yalnızlığı da buradan kaynaklanıyordu.

Özellikle olgunluk yıllarında Prof. Dr. İdris Küçükömer, hiçbir alanda kesin bir önceden biçimlenişten, şaşmaz bir belirlenişler dizgesinden söz edilemeyeceğini dile getirdi. Her "kesin" sanılan olgu, dipten doruğa yeniden ele alınarak, bir daha, sonra bir daha sınanmalıydı. Düşünce zincirleri, ilk yaklaşımda, "düşünce"yle yanyana tasarlanılması bile olanaksız bir durumdur. Oysa, güncelin içinde nice yaklaşımlar, düşünceler üstünde giderek nasıl da acımasız prangalara çevrilebiliyordu bazan?..

İdris Küçükömer'in Türkiye sorgulaması, köklerinde bir dünya ya da evren sorgulamasının da yattığı düşünsel süreçlere uzanmak istiyordu. Doğu toplumlarının geleneksel yaşam ve yönetim düzenlerine ilişkin yaklaşımları, uygarlık ve kültürün tarihsel açıdan en yoğun katmanlarından birini ortaya koyan din kurumuna verdiği önem, etkin bir demokratik sistemin sivil toplum yapısıyla etle tırnak gibi içiçe geçmesi gereği, zincirlerini paramparça etmek istediği Türkiye'nin düşünce ortamına, Küçükömer'in son yıllarında sunduğu görüşlerin başlıca odak noktalarını oluşturuyordu.

1970'li yıllar boyunca Milliyet gazetesinde "Düşünenlerin Forumu" başlığı altında pazar günleri yayımlanan tartışmalar, Küçükömer'in de katkılarıyla ayrı bir boyut elde etmişti.

Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci yıldönümü nedeniyle düzenlenen forumlarda, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir gibi "Cumhuriyet ideolojisi"nin temel direklerinin yanında, Tarık Zafer Tunaya, Mehmet Kaplan ve İdris Küçükömer, değişik açılardan bambaşka sorunlara ışık tutmuşlardı. Hele, Cumhuriyet Türkiyesi'nde sivil topluma erişebilmek için giderek yeni bir dönem açılmasını öneren Küçükömer'in "çizgi dışı"görüşleri, toplumda, ilk baskısındaki ilginç "karşı" önsözünde ayrıntılarıyla açıkladığı gibi, Doğan Avcıoğlu'na dört ciltlik Milli Kurtuluş Tarihi dizisini esinletecek kadar derin "şok" dalgaları yaratmıştı Her toplumsal bunalımda yeniden sığınılan küçük burjuva alışkanlıklarının bir yana bırakılarak, geçmişinin ve geleceğinin önüne koyduğu yeni gerçekliklerle yüzyüze gelmesi için Türkiye'ye yapılan yürekli çağrılardı, bunlar... Özgür, gelişmiş, uygar, demokratik bir düzen, sivil toplum örgüsü canlı bir varlığa dönüştürülmedikçe kolay gerçekleştirilemezdi. Çağdaş ileri toplum. geniş bir olasılıklar dizisine açıklığı ölçüsünde güvenceye kavuşturulabilirdi. 2000'li yıllara yönelen Türkiye'nin gündemindeki sayısız tartışmanın ardında, İdris Küçükömer'in dile getirdiği düşünceler bugün de önemli yerler alıyorlar.*

Yayınlandıkları günden sonra uzun süre gazete sayfaları arasında tarihin yargısına bırakılmış olarak kalan Küçükömer'li tartışmalar, eşi Sayın Doç Dr. Meral Küçükömer'in dileğiyle, sözkonusu forumlara katılan tüm düşünür, bilimadamı ya da tanınmış kişilerin görüşleriyle birlikte, Türkiye'nin düşünce dünyasına topluca sunuluyor.

Tartışmaları yönetenin, tartışmaları başlatana duyduğu derin saygıyla...

ALİ GEVGİLİLİ

Etiler-İstanbul / 29 Ekim 1994

* Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi, 1838'den 1995'e*, Cilt I, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1974 (birinci baskı), s. VII-XVI. Sayın Doğan Avcıoğlu'nun *Milli Kurtuluş Tarihi*'nin birinci cildinde ilk sekiz baskısı boyunca yer almasına karşın daha sonraki baskılarda çıkarılan ünlü "Önsöz"ü, çocuklarının verdikleri özel izinle, bu yapıtın "Ekler" bölümünde yeniden yayımlanıyor. Sağladıkları bu olanak için, Bağlam Yayınevi, Avcıoğlu ailesine ve Tekin Yayınevi'ne teşekkürlerini sunar.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7

I. BÖLÜM 11

1. Bütçe, İstifa ve Demirel 13
KATILANLAR: Prof.Dr. Bedi N. Feyzioğlu, Ahmet Hamdi Başar, İdris Küçükömer, Prof.Dr. Haydar Kazgan

2. 1971 Türkiye'si ve Reformlar 27
KATILANLAR: Ertuğrul Soysal, Prof.Dr. Zeyyat Hatiboğlu, İdris Küçükömer

3. Türkiye'nin Gerçekleri ve Reformlar 47
KATILANLAR: Ertuğrul Soysal, Prof.Dr. Zeyyat Hatiboğlu, İdris Küçükömer

4. Yeni Hükûmet ve 1972 Türkiye'si 71
KATILANLAR: Behçet Osmanağaoğlu, Nurullah Gezgin, Prof. Zeyyat Hatiboğlu, İdris Küçükömer

II. BÖLÜM 89

1. Cumhuriyet'in 50 Yılı 91
KATILANLAR: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof.Dr. Mehmet Kaplan, Prof.Dr. İdris Küçükömer

2. Atatürkçülük ve Türk Toplumu 113
KATILANLAR: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof.Dr. Mehmet Kaplan, Prof.Dr. İdris Küçükömer

3. Türkiye Şimdi Ne Yapmalı? 127
KATILANLAR: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof.Dr. Mehmet Kaplan, Prof.Dr. İdris Küçükömer

III. BÖLÜM 141
1. Nasıl Bir Dünya ve Türkiye 143
KATILANLAR: Sakıp Sabancı, Prof.Dr. İdris Küçükömer, Ertuğrul Soysal
2. 12 Ekim Türkiyesi'nin Gerçekleri 161
KATILANLAR: Feyyaz Berker, Prof.Dr. İdris Küçükömer, Prof.Dr. Şerif Mardin, Ertuğrul Soysal
3. Türkiye, Sorunlarını Nasıl Çözebilir? 181
KATILANLAR: Feyyaz Berker, Prof.Dr. İdris Küçükömer, Prof.Dr. Şerif Mardin, Ertuğrul Soysal
EK I 201
"Çıplak Güç"ün Dışında Kalanlar Almaşık Değil Haindir 203
EK II 207
Milli Kurtuluş Tarihi (Önsöz) Doğan Avcıoğlu 209
İdris Küçükömer Kaynakçası 221

I.

BÖLÜM

1971 12 Mart Öncesi ve Sonrası

1.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

15 Şubat 1970

BÜTÇE, İSTİFA ve DEMİREL...

KATILANLAR

Prof. Dr. Bedi N. **FEYZİOĞLU** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Ahmet Hamdi **BAŞAR** (Barış Dünyası Dergisi Baş Yazarı), İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Haydar **KAZGAN** (İst. Teknik Üniversitesi İktisat Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"1970 Bütçesinin görüşmeleriyle birlikte AP içinde hızlanmaya başlayan siyasal dalgalanmalar önce bütçenin AP milletvekillerinden bir grubun da kırmızı oy vermesiyle reddedilmesi, daha sonra da, Demirel hükümetinin istifa etmesiyle yeni bir noktaya ulaşmıştır. Bugünkü formumuzda bütçenin reddini ve daha sonrasını Türkiye'nin ekonomik sosyal ve politik gelişimi ve sorunları içinde değerlendirmek istiyoruz.*

Sayın Prof. Feyzioğlu Bütçenin tümünün reddi genellikle ne anlam taşır? Türkiye'deki son oylama bir güvensizlik oyu anlamını da taşıyor muydu? Bu olayın ardından neler olabilecektir.?

2.5 ASIRDA 5-6 DEFA RASTLANAN OLAY...

Prof. FEYZİOĞLU- "Bütçenin reddi konusu doktrinde hayli tartışma götüren bir sorun olmuştur. Genel olarak, demokratik ve parlamenter sistemlerde bütçenin reddi neticesinde hükümetin çekilmesi gerektiği kanaatına varılmıştır. Bütçe aslında hükümetin genel icraatının yıllık bir programı, nakdi ve hesabi bir hülasası

mahiyetinde olduğu için, bütçesi kabul edilmemiş bir hükümete güven oyu verilmemiş demektir.

Ancak, bizdeki durum dünya maliye tarihinde iki buçuk asır içinde ancak beş altı defa görülmüş pek nadir bir olaydır. Bütçenin reddi mutlaka hükümetin düşmesini gerektirdiği cihetle, doktrinde bunun hükümetin kontrolü bakımından teşrii organ tarafından bir vesile ve vasıta ittihaz edilmemesi kabul edilmiştir. Zira bütçe reddedilirse, ortada hükümetin en ufak bir faaliyette bulunması imkânı kalmaz, hattâ devletin bütün mekanizması durur. Devlet ve hükümet bütçesiz bırakılamaz. Hükümete karşı güvensizlik, göstermek için o yüzdendir ki, gensoru, Meclis soruşturması gibi diğer yollara başvurulur.

İSTİFA İSABETLİ

Son hadisede aslında bütçe müzakereleri daha tamamlanmadan bir oylama söz konusudur. Ancak son oylama verilen bir önerge üzerine "Açık oylama" şeklinde yapıldığı için, bütçe müzakereleri de bitmiş sayılmıştır.

Halbuki, bütçe müzakerelerinde iç tüzük gereğince açık oylamaya gitmek zarureti yoktur. Bu safhada yapılan oylama sadece bütçenin tümü üzerindeki görüşmelerin yeterliliği ve maddelere geçilmesi hususundaydı. Binaenaleyh, Demirel hükümeti tarafından bu safhadaki oylama 1965'te olduğu gibi güven oylaması şekline getirilseydi 226 kırmızı oy çıktığında hükümetin mutlaka çekilmesi gerekirdi. Hükümet bu defa güven oylaması isteminde bulunmadığına göre, yapılan oylama açık da olsa, hukuki mahiyetiyle bütçenin tümünden maddelerine geçilip geçilmemesi ile ilgili bir işten ibarettir, yani araya bir fasıla girmiştir. İktidar istifa yoluna kendiliğinden gitmemiş olsaydı, belki diğer partilerle de anlaşarak bünyesinde bazı değişiklikler yaparak hükümet istifa etmekşizin bütçe görüşmelerinin yeniden başlamasını da isteyebilirdi.

Fakat, bütçenin şu veya bu safhasında olsun reddedilmesi üzerine iktidarda kalmakta ısrar etmek, hiç bir demokratik sistemin kabul edebileceği bir hareket olmazdı. İstifa ile isabetli bir yol tutulmuş demektir.

"DÜNYAYI YÖNETEN AKLIN KURNAZLIĞI.."

GEVGİLİLİ- "Bütçenin reddi ve bunu izleyecek siyasal ve ekonomik gelişmeler, Türkiye'nin kritik bir dönemine isabet etmektedir. Böyle bir ortamda son olayları sizce nasıl değerlendirmek gerekir, sayın Küçükömer?"

KÜÇÜKÖMER- "Demirel hükümetinin düşmesi için aslında bir sürü sebep bir araya gelmiş ve bu sebepler düşmeyi belirlemiştir.

Demirel tarihi bir fonksiyon yerine getirmiştir. Hegel tarih felsefesinde, tarihin bir takım kimselere rol verdiğini tarihin onların şahsında yürütüldüğünü iddia eder. Bu rol bitince, bu şahıs, tarihi ileri götürmek üzere kendine göre bir planı olsa dahi ödevi bitmiş bir kimse olarak, bir kenara atılır. Buna Hegel "Dünyayı yöneten aklın kurnazlığı" der.

Aslında, Demirel henüz tecrübesiz olduğu devirde Tanzimattan beri emperyalizmin çerçevesi içinde yürüyen bir ekonomiyi devralmıştır. Bugün emperyalizmin kurnazlığı Demirel'i bir yana bırakmaktadır. Özet olarak, temeldeki esas sebep, Amerika'nın Demirel'i düşürdüğüdür. Bunu şöyle izah edeceğim:

Demirel kendine göre, deneyleriyle yeni bir denge kurmaya çalıştığında emperyalizmin bazı sahalardaki oyunlarıyla uyuşmaz bir pratiğe girmiştir. Kitap ve yazılarımla, Türkiye'de sanayileşmenin Batı kapitalizmiyle bir tamamlaşmayı ve bir takım kararların alınmasını, bunun için de kuvvetli bir iktidarın ya da koalisyon zaruretinin ortaya çıktığını daha bir yıl önce ileri sürmüştüm. O sırada, CHP çevrelerince koalisyon ihtimali şeklen reddedilmekle birlikte, 1970'de yeni bir seçim gerekeceği iddiaları da ortaya çıkmıştır.

Burada Menderes'i hatırlayalım. Menderes de bütün gücüyle, üretim güçlerini geliştirmeye çalışmıştı. CHP'nın durgunluk dönemine nazaran ekonomide koşmaya doğru bir atılım yapmak istemişti. Fakat emperyalist bir çerçeve içinde bulunduğu için, ekonominin daraldığı anlarda gerekli değişiklikleri yapmağa gücü yetecek durumda değildi. Nitekim 1955'lerden

sonra enflasyon, dış ticarette tıkanma, bazı sınıf ve zümrelerde diğerlerine göre mutlak veya nisbi fakirleşme görüyoruz. Ekonomi bu ortamda mesela doğu blokundan ithalatını %28'e çıkarmak zorunda kalmış, daha sonra da bir Rusya'ya seyahat meselesi ortaya çıkmıştır. NATO ile -bu tamamen bir imadır- bazı çevrelerin ilişkileri içinde, bu saydığım çeşitli sebeplerin karmasıyla birlikte Menderes ve DP düşmüştür.

1960 sonrasında da, Kıbrıs olayları ve Amerika'ya karşı birtakım gelişmeleri ima etmeler neticesinde İsmet Paşa da Amerika'dayken, Amerika ile temasta bulunan başka kimselerin ki, bu da bir imadır- çalışmaları sonucunda düşürülmüştür. Şüphesiz tek sebep bu değil, fakat sebepler karması içinde ağırlığının bulunduğuna kaniim.

DEMİREL'E NE OLDU?

Şimdi Demirel'e geliyoruz. 1970'e ayak basıldığı bir dönemde artık tarih ileri gidiyor, Menderes ve İnönü dönemlerine göre farklı şartlar içindeyiz. Ekonomiyi, aynı emperyalist çerçeve içinde geliştirmek isterken yine bir tıkanma ile karşı karşıyayız. Bazı iktisatçıların devalüasyon, fiyat istikrarı gibi tavsiyelerini aşan bir bünye değişikliklerine ihtiyaç duyuran bir tıkanmanın karşısında bulunuyoruz bugün... Bu tıkanıklığı ekonomi ile ilgili olanlar görmekteydiler. Hattâ TİP bu tıkanıklıkta doğacak politik boşluk için hazır olmağa çalışmakta idi. Demirel hükümeti ise, Ortak Pazar'a girerken, dünya bankalar sistemindeki ve kapitalizmindeki bir kriz karşısında bir devalüasyon kararını alacak güçte dahi değildi. Batı ile bütünleşen kararları alabilmek için çok daha kuvvetli bir koalisyon gerekli idi. Nitekim, Bayar %95'lik bir politik cepheden söz etmişti. Girdiğimiz tıkanıklığa rağmen, ekonomiyi istikrara getirmek ve daha yavaş bir kalkınma hızına razı olmak yerine, Demirel, DP geleneğine uyarak ne pahasına olursa olsun, ekonomiyi daha hızlı koşturmak eğilimindeydi. Zaten kendisi bunun uygulayıcılarından birisidir, zannediyorum. Demirel bu amaçla, kendine göre bir denge peşindedir.

Hattâ bu dengenin unsurları, belki birtakım solcuların tuhafına gidecektir. Mesela, İsrail'e nazaran dış politikada Arap dünyasını tercih etmektedir. Arap dünyasına giden Rus Mig uçakları Türkiye üstünden geçme müsaadesi alabilmektedir. Doğu Bloku'yla ekonomik ilişkiler gelişmekte, 360 milyon dolarlık bir kredi anlaşması yapılmaktadır. Söylentilere bakılırsa, bu projelerin uygulanmasına gelecek uzmanların kontrolü dolayısıyla Demirel ile, dış istihbarat çevrelerinde de yakın bazı çevrelerin sürtüşme içinde bulunduğu bile işitilmektedir.

Kısaca, Demirel hükümeti de, üretim güçlerini geliştirerek, meselelerini çözmeğe- ki bir süre için bu imkânı vardır- çalışırken, sahip olduğu ideolojiyi bazen elinin tersiyle bir tarafa itebilmektedir. Bu gelişmeler elbette bazı kulaklara kar suyu kaçıracak; Hegel'in söylediği gibi. Demirel artık dünyayı yöneten tarihin kurnazlığı karşısında kalacak ve görevini bitirmiş olarak iktidardan düşecektir.*

Benim kanaatim, Demirel'in kendisini tekrar toparlayamayacağı merkezindedir."

DEMİREL SOLA MI AÇILIYORDU?

GEVGİLİLİ- *"Sayın Prof.Kazgan, Türkiye'nin ekonomik sorunları açısından yeni bütçenin kendine göre bazı özellikleri var mıydı? Bütçenin reddi ile son gelişmeler arasındaki ekonomik bağlantıyı siz nasıl görüyorsunuz?"*

Prof. KAZGAN- "Türkiye'de bütçe aslında pazarda muamele gören millî gelirin yarısını kapsıyor. Çift sistemle kalkınmanın, yani devlet sektörü ile birlikte özel sektörün de kalkınmaya katkısını tayin edecek faktörlerin hepsi bütçenin içine yerleşmiş durumdadır.

1970 Bütçesi'ne baktığımız zaman bütçenin finansmanında Demirel hükümetinin "sola açılma" sayılacak bir gelişim içinde bulunduğunu görüyoruz. Bütçedeki yeni bazı tedbirlerden sermaye

* 15 Şubat 1970'de söylenen bu sözden sonra Demirel 12 Mart 1971'de, iktidardan düşürüldü. (13 ay sonra).

çevreleri bu yıl memnun değildir. Zira bütçe, sadece cari gelirlere değil, servetlerin bir kısmına ilk defa el atacak bir nitelik taşıyor. Bu çok önemli... Gelir getirmeyen, ölü servetleri vergilendirmek isteyen tasarılar hazırlamıştı Demirel. Servet vergisi dediğimiz zaman, sadece serveti vergilendiren vergileri düşünmemek lazımdır. Gelirler daha yüksek oranda vergilendirildiği zaman da aslında tasarrufu, dolayısıyla da servetleri vergilendirmiş oluruz. Mesela, kurumlar vergisini %20'den %30'a çıkardığımız zaman, bu serveti %10 vergilendirmek anlamını da taşıyor."

Prof. FEYZİOĞLU- "O husus bir hayli tartışma götürür..."

MUTLAKA DÜŞER Mİ?

Prof. KAZGAN- "Teoride, diğer şartlar değişmediği takdirde, böyle vergilerin sonucunda özel sektörün servet haline getireceği kaynağın azaldığı kabul ediliyor.

AP aslında geniş halk kitlelerine de bazı tavizler vermek zorundadır. Artık o yolda gelişmektedir. Mesela dünya tarihinde hiç bir hükümet, bu şartlar altında, bizdeki gibi bir asgari ücret sistemi getiremez. Bunun gibi, köylüye getirilen tavizler de var. Bu tavizlerin maliyeti şimdiye kadar, bir taraftan verilirken öte taraftan alınarak aynı kişilere ödetiliyordu. Fakat bu artık kâfi gelmemeğe başlıyor ve bir finansman krizine geliniyor. İşte bu kriz sizi sola açılan bir hükümet haline getiriyor. Nitekim, getirmekte olduğu vergi tedbirleri karşısında AP hükümeti artık sağcı bir hükümet olarak nitelendirilemezdi.

Acaba, bu noktaya gelen hükümet Sayın Küçükömer'in dediği gibi mutlaka düşer mi?"

KÜÇÜKÖMER- *"Aradaki boşluğu doldurabilirse, düşmez. Bunu ikinci bölümde izah edeceğim."*

Prof. KAZGAN- "Bütçeyi aynen uygulayacak ve halka verilecek tavizleri yükseltecek bir hükümet de bence iş başına gelebilir."

KÜÇÜKÖMER- **"Gelebilir.. Ancak, ideolojik birlik içinde bulundukları Konsorsiyum ve benzeri dış çevreler de mesela servet vergisi ya da toprak reformu gibi tavsiyelerde de**

bulunabilir".

Prof. KAZGAN- "Bu doğru... Şimdiye kadar olduğu gibi, bir yandan vergi alınırken, diğer taraftan bu vergi halka inikas ettirilerek telafi edilebilirdi. Ancak, yeni Bütçe bir dönüm noktasını teşkil ediyordu, Türkiye'de. Bu bütçe uygulanırsa, servetler ve dolaysıyla gelirler artık eski eğilimini koruyamayacak, inikas olayı tersine işlemeye başlayacak ve iş adamları gerçekten daha çok vergi ödeyeceklerdir. Bence, bu gücü elde edecek hükümetler Türkiye'de kurulabilir."

"DIŞ ETKİ YOKTUR"

GEVGİLİLİ- *"Son olayları ve bunların ardındaki itici güçleri, yakın tarihimizle ilgilenmiş bir düşünür olarak siz nasıl değerlendiriyorsunuz Sayın Başar?"*

BAŞAR- "Hâdiseyi görüşürken biz derinlere gidiyoruz. Zannediyoruz ki, bu iş Türkiye'nin ekonomik bünyesiyle, dış etkenlerle veya şununla bununla ilgili.. Oysa, 41'ler olayı ve bütçenin reddi, arkadaşlarımın ifade ettiği mahiyette bir hadise değildir. Bu hadise, AP'nin kuruluşundan bu yana, AP'nin içinde dinci, mukaddesatçı, hattâ "O'nu biz kurduk sahibi biziz" diyen bir grubun tahakkümünü ortadan kaldırmaktan ibarettir. Nitekim, bunlar "Demirel gitsin, yerine kim gelirse gelsin, biz bütçeye beyaz oy vereceğiz" demektedirler. Bunların arasında hiçbirisi "bütçede sola kaymışlık vardır, Amerika emperyalizmine ya da Rusya'ya kayıyoruz" gibi sözler etmemişlerdir. Son olayı değerlendirmek için bütün bu ihtimalleri ekarte etmek lazımdır.

"DEMİREL GÜÇLENECEK"

Hâdisenin tek yönü şu: Türkiye'de Demirel, hattâ Tanzimat'tan bu yana olanlar erişilmesi imkânsız bir yolu tutmuşlardır. Menderes 1950'de bu yolu "Demokrasi" bayrağıyla açmağa kalktı, ama sonunda bir "Tek adam" haline geldi. Ne iş yaptıysa, o sırada yaptı. "Tek adam" demek, diktatör demek değil; bir harekete kumanda eden, başkalarıyla istişare etmekle birlikte harekete yön veren adam demektir. Demirel de işte şimdi tek adam olmak istiyor

ve hadiseleri basiretli bir politikacı olarak idare ediyor. Nitekim Demirel 41'lerin kırmızı oy vereceklerini bildiği halde, cesaretle bu yolu tuttu. Demirel aslında Sayın Küçükömer'in görüşünün aksine tarihi fonksiyonunu bitirmiş değil, kendisini tarihi fonksiyonunu tam yapmağa hazırlayan bir adamdır. İstifası, daha da kuvvetlenmesi ile sonuçlanacak ve bu davayı yürütecektir.

Dava, parlamentoya dayanan rejimin yürütülmesi davasıdır. Bunun ne CHP, ne AP çoğunluğu, ne de Amerika karşısındadır. Bu rejimin yürümemesinde ancak iki grubun menfaati vardır:

1- Dine bağlı, hilafete bağlı, fetva ile iş görmeğe alışkın gericiler.

2- Çok aşırı solcular.

Bu işte mutlaka bir dış etki görülmek isteniyorsa, bütçesiz ve hükümetsiz bir idare ile başbaşa kalmamızı Amerika'ya değil, ben pekalâ Sovyetlerin ve Mao'cuların etkilerine bağlayabilirim.

ASIL İKİLİK

Demirel "demokrasi ve hukuk devleti içinde gerçek bir kalkınma" sloganı ile benimsenmiştir. Bu yolda yarın bugünkünden de daha çok güçlüklere de uğrayacaktır. Çünkü, bu memleket ikiye bölünmüştür. "Sağ-sol" diye değil fakat "kanunsal memleket" ile "gerçek memleket" olarak ikiye bölünmüştür Türkiye...

"Kanunsal memleket" in içine bütün Anayasa, partiler ve kurumlar girer ve bunlar ile gerçek ülke arasında bir ayrılık vardır. En büyük, en güçlü partiye bile bakınız, halkı temsil etmez. Teşkilat, partilileri; ticaret odaları tüccarı, sendikalar işçiyi, İstanbul Belediye'si İstanbul'u gerçek anlamında temsil etmiyor. Yasal örgütlerle, hayatın kendisi birbirini temsil etmiyorlar.

Bu bağdaşmama, bugün iktidarda bulunan partinin de içine girmiştir. O yüzdendir ki, bu parçalanmanın yalnız AP'ye değil, partilere de hayırlı neticeleri olabilir. Türkiye'de çok derinlere giden sosyal ve ekonomik güçlerin bulunduğunu biliyorum, ama bunlardan doğan parçalanmaların, AP'den 41 kişinin çıkarak kendi hükümetlerini düşürmeğe matuf olan son hareketleriyle bir ilgisi yoktur.

DP NE YAPTI?

Bu mücadele aslında "Kapıkulu" mücadelesidir. "Kapıkulu" derken, Devlet kapısından doğrudan doğruya ya da bir vasıtayla yani tüccar olarak, belediye reisi, müteahhit, memur olarak yararlanan ve Osmanlı devletini devam ettiren sınıfı kastediyorum. Bu sınıf Cumhuriyet'ten sonra da yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni idare etti. CHP, bu sınıfın partisiydi. Sayın Küçükömer gibi bazı münevverlerimiz, "bunun karşısına Menderes ve DP'liler bir burjuva hareketi olarak çıktı" derler. Yok efendim. Menderes, Türk toplumundaki en büyük tezatı, "Devlet-halk" tezatını keşfederek, kurnazlıkla çıktı. DP burjuva hareketi değil, tarihimizden gelen ve bugün hâlâ devam eden bu devlet-halk tezatını yok etme hareketidir. Halka bağlı, demokratik bir devletin artık kurulması gerektiğini, bu sistemin daha fazla böyle devam edemeyeceğini daha 1945'lerde anlayan birtakım fırsatçılar, demokrasi ile hürriyeti bayrak olarak kullandılar ve halkı devlete karşı ayaklandırdılar. Böyle yapmasalardı eski mevkilerini muhafaza edemezlerdi, çünkü bina yıkılıyordu.

Bugün, partilerin teşkilatları da işte bu nevi partici bir kapıkulu sınıfının eline geçmiştir. Şimdi bu kapıkulu, memurlardan ibaret olan eski kapıkulları ile koalisyon yaptı. Nitekim 1950'lerde Menderes, daha önceki devrin partizan memurlarını, valilerini değiştirmek istediği zaman, "bunları ne değiştirmek istiyorsunuz? asıl adamlarınız bunlar" dedim kendisine. Gerçekten inkılapçı olmak için bir halk devleti kurmak gerektiğini anlatmağa çalıştım. Gerçekten de, eski kapıkulu ile yeni kapıkulu birleşti ve devleti o şekilde idare etti.

DEMİREL ÇELİŞMEYİ KALDIRMAK İSTİYOR.

İşte Demirel'in son hareketi, sağa bağlı, demagojik hareketlerle rey toplamağa yönelmiş ve memleketteki sola doğru vazgeçilmez akımı önlemeğe ve durdurmağa çalışan ve yarın yapılabilecek daha başlanmamış bir çok reforma karşı halk kitlelerini ayaklandırabilecek olan partici bir kapıkulu grubunu tasfiye hareketidir. Bu tasfiye halledildikten sonradır ki söylediğimiz meseleler ve onların ikincil

sonuçları ortaya çıkacaktır. Bugün Demirel'in (kusurlarını bir tarafa bırakıyorum) çok basiretli, başarılı ve kafasında ileriye doğru daha açıklamadığı bir takım projeleri bulunan bir kişi olduğu inancındayım. Türkiye'de artık kimse sağa gidemez, Demirel'in hedefi, gerçek memleket ile kanunsal memleket arasındaki ikiliği yok etmek ve halkın özlediği devleti kurmaktır. Fakat partide o grüplar varken Demirel bunu yapamaz."

BÜTÇE SOL DEĞİL

GEVGİLİLİ- *"Bütçenin reddiyle başlayan son gelişmelerde, Demirel hükümetinin izlemek istediği ekonomi ve maliye politikasının etkisi sizce ne olmuştur Sayın Prof. Feyzioğlu?"*

Prof. FEYZİOĞLU- "Bütçenin "sola açılması" yerine, aslında "genel kalkınma politikası için gerekli finansman yollarının aranması" diyebileceğimiz çalışmalara birkaç yıldır girişilmiştir. Bu amaçla çeşitli değişiklikler yapılmaktadır. Bu yıl da bir iki gelir kanunu Meclis'e getirildi. Bunlardan bir tanesi Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen yetki kanunun boşluğunu doldurmak, bir taraftan da bütçeye yeni bir takım gelir imkânları sağlamak için, anayasanın parlamentoya tevcih ettiği yetkileri adeti hükümete aktarmak yoluna gitti. Cumhurbaşkanının Gider Vergisi ile ilgili bu kanunu veto etmesi aynı günlere rastladı.

Bu yıl daha çok vasıtalı vergilere gidildi, servet vergisi telakki edilebilecek olan yeni tedbirlerin önemi ise nisbeten çok düşük kaldı. Dolayısıyla, yeni bütçenin sırf sola açık olduğu için reddedildiği görüşüne katılamayacağım. Ama, vergi sisteminde önemli reformlar yapılması ve bütçenin gerçek kaynaklarla beslenmesi, yan kaynaklar diyeceğimiz borçlanmalara ancak çok zorunlu hallerde başvurulması gerektiğini de bu arada belirtmek isterim"

SARSINTI OLUR MU?

GEVGİLİLİ- *"Bütçenin reddinin ekonomi üstündeki etkileri ne olacaktır? "*

Prof. FEYZİOĞLU- "Bütçelerin reddi genellikle ekonomik ve mali hayatta kötü tesirler yaratır. Geçici bütçe zorunlu harcamalara izin verse bile, yapılması gereken yatırım ve harcamalar yeni bütçe çıkmadıkça gerçekleşmeyecektir. O yüzdendir ki, bütçe reddinin kısmi, mevsimlik depresyona yönelmiş bir tesiri olacaktır. Ancak, yeni hükümetin kısa sürede kurulabileceği inancı halk arasında yerleşebilirse, bunların teknik hâl çareleri bulunabilir"

TEK ADAM VE 41'LER

GEVGİLİLİ- "Sayın Küçükömer, bundan sonrası için önümüzdeki imkânlar size göre nelerdir?"

KÜÇÜKÖMER- **"Önce Sayın Başar'ın bazı sözleri üstünde durmak istiyorum.**

1- "Tek adam" özlemi ile "demokrasi" arasında bana bir çelişki görünüyor.

2- Devlet-halk çelişkisi ise bugün artık önemini kaybetmektedir. DP hareketi palazlanan sermayeyi de birlikte temsil etmiştir. Halk-devlet çelişkisini bugün asıl temsil edenler ise maalesef 41'lerdir ve onları "kapıkulu" saymak, eti tırnaktan ayırmak demektir. Bunların tasfiyesi AP'ye büyük ölçüde ziyan verebilir.

TİP VE KOALİSYON

Bugünkü duruma gelince... Ortada çıkan "boşluk"u kimler doldurabilir sorusunu cevaplandırmak gerekir.

1- Politik ve uzun sürmesi halinde ekonomik inikası olabilecek böyle bir boşluk içinde TİP önemli bir ilerleme yapabilirdi. Ortadoğu'da dengeyi korumak isteyenler bakımından TİP'in bu boşluğu doldurmasını önlemek lazımdı ve elhak bunu büyük ölçüde de başardılar. Onun içindir ki, solun soluğunun kesildiği bugünkü ortamın yaratılmasında Rusya ya da Mao etkisi aranmasını imkânsız görüyorum.

2- İkinci ihtimal, cunta ihtimalidir. Ama açık kanaatim, cunta için de böyle bir ortam mevcut değildir.

3- Geriye, bu düzeni tamir etmek isteyen partiler, yani büyük ölçüde AP ile CHP kalmaktadır. O halde mesele, bir "koalisyon" ya da yeni "seçim" alternatifine gelmektedir. CHP'nin kurulabilecek bir koalisyon içinde olabileceğini tahmin ediyorum, fakat bu konuda kesin bir şey söyleyemeyeceğim. Seçileli daha dört ay olmuş milletvekilleri ile seçime gitme olanakları ise şu anda daha zayıftır. Ama Demirel rolünü bitirdiği için, koalisyondan çok, AP'yi seçimle tekrar arınmış olarak iş başına getirmek ve iktidar olmak isteyecektir. Buna imkân bulacağı ise şüphelidir.

O halde, Menderes'in trajik hikayesinden, İnönü'nün Amerika'da iken düşürülmesinden ve Demirel'in başına gelenlerden sonra, emperyalist çizgilerin dışına çıkmanın ve devamlı iş başında kalarak memlekete hizmet etmenin usulü, daha başka bir yapı ile denge aramakta bulunabilir. Aksi halde, bundan palyatif olarak kaçılmak istenildiğinde, üç örnekte de görüldüğü gibi, düşmek kaçınılmaz olacaktır.

HALKA DÖNÜKLÜK

GEVGİLİLİ- *"Bundan sonraki iktidarların ekonomik politikası ne olabilir Sayın Prof. Kazgan?"*

Prof.KAZGAN- "Gelen hükümetler artık nitelikleri ne olursa olsun, daha geniş kitlelere millî gelirden daha çok pay vermek zorundadırlar. Bu yoldan dönmenin imkânı kalmamış gibidir. Aslında Gider Vergisi ile ilgili yetki kanunu da büyük çoğunluğa verilecek imkânları geliştirmek için kullanılacaktır. Bundan sonra da ister Demirel, isterse başkaları gelsin, Türkiye'de artık klasik sağ partiler politikası yürütülemez."

KÜÇÜKÖMER- **"Fakat, sağcı, İslamcı denilenlerin programı da bugün iyice sol görünmektedir zaten..."**

Prof. KAZGAN- "Bu anlamda elbette onları da sağcı saymayacağız. İş çevrelerinden gelmiş bir parti dahi, ergeç Demirel'in yoluna girecektir. Bu diyalektiğe dışardan karışan güçler ancak hız verir, fakat yürümesini önleyemez. Ortak Pazar'a girmeğe

zorlansak bile bu gidiş devam edecektir."

KÜÇÜKÖMER **- "Türkiye'de devletin harcamaları zaten eskiden beri yüksektir. Bir başka deyişle, bürokratik mekanizma millî gelirin kullanımında ve mükafat dağıtımında daima önemli bir rol elde etmiştir. Meşrutiyet'teki münakaşalardan birisi de bunun üzerindedir. O günün sosyalist milletvekilleri yaptıkları kaba millî gelir hesaplarına göre, bütçe harcamaları yarı yarıya yakın ."**

Prof. FEYZİOĞLU- "Aynı tarihte Batı ülkelerinde ise, devlet harcamalarının millî gelire oranı %5-10 arasındadır."

KÜÇÜKÖMER- **"Dolayısıyla, millî gelirin aşağı yukarı yarısını sarfeden bizdeki devlet, dünyadaki benzerlerinden çok farklı bir devlettir."**

DEMİREL VE ÜMİT

GEVGİLİLİ *- "Önümüzdeki gelişmeler için sizin son hükmünüz nedir Sayın Başar?"*

BAŞAR- "Demokratik düzenin devamı için, muhalefeti ezmeden halkın oylarının çoğunluğunu almış bir partinin, bir tek adam yaratması lazımdır. Ama bu tek adam bir büyük uzvuyetin bir unsurudur. Yoksa polis rejimi kuran diktatör değil. Demirel böyle bir adam olmağa yönelen ve böyle bir kişilik elde edebildiği taktirde memlekete ümit verebilecek olan bir adam manzarası gösteriyor. 41'leri tasfiye hareketi bu gelişmenin bir parçasıdır. Buna ne partiler, ne de Amerika gibi dost ülkeler karşı olabilir. Aslında Demirel, bugün karşılaştığı gibi bir komployla, bir ihanetle bir daha karşılaşmayacağı bir ortamı yaratmanın çarelerini aramaktadır.

Türkiye'de belki üç yıl, beş, on yıl sürer ama, uzun zaman için elbet kapitalist bir rejim süremez. Ama, Garaudy'nin dediği gibi sol rejimler de artık çeşitlidir. Dogmatik olmayan, özel mülkiyete ille de karşı çıkmayan, hususi teşebbüse düşman olmayan yeni bir sol anlayış doğabilir. Yarın belki bütün büyük teşebbüsler, devletin, belki de halkın olabilir. İsveç'de daha bugünden en zengin

adam ile bir çöpçü arasındaki gelir farkı 30 mislidir. Bu oluşları zor kullanarak yapmak isteyenler ile, müdahaleler yaparak bu hedeflere gidilmesini isteyenler var. Bunları birleştiremeyen iktidarlar yaşayamaz. Sayın Küçükömer'in söylediği gibi dinciler bugün müthiş solcu oluyorlar, ama solcular da dinci oluyorlar.

DEMİREL NE OLACAK?

Sonuç olarak bugünkü gidişten ümitvarım, kötü görmüyorum. Her kötü hadisenin bile toplumda aksi yönde iyi sonuçlar yaratacağına inanıyorum. Biz bu hayatiyetin içindeyiz... AP'deki son açıklık demokratik hayattaki aşamada başarılı, olumlu sonuçlar verecektir. Demirel iktidarında devam edecektir. Ama Demirel'in henüz bitmemiş olan tarihi fonksiyonu, bir sene, iki sene sonra elbet bitebilir. Tarihi fonksiyonların nasıl başladığı bilindiği halde nasıl bitebileceği bilinemez; Nitekim hayata doğduğumuz tarihi bilmekteyiz, öleceğimiz tarihi bilmiyoruz.."

***KÜÇÜKÖMER*-"Tarihi fonksiyonu bitmiştir derken, sadece "emperyalizm bakımından bitmiştir" diyorum. Şimdi Demirel'in ayağının altındaki toprak kaymaktadır artık..."**

***BAŞAR*-** "Ben Demirel'in demokratik oluşumu bozmadan geliştirecek karakterde bir insan olduğu inancındayım. Bana göre Türkiye'nin önünde iki yol vardır. İnkılapçı bir diktatorya veya mutedil bir demokrasi, Demirel mutedil demokrasinin yollarını gerçekleştirecek adamdır."

***GEVGİLİ*-** *"Sonuç olarak, aslında devlet hizmetlerinin aksamadan yürütülmesi için Bütçe'nin reddedilmemiş olması gerekirdi. Reddedilmiş olmasını, Sayın Küçükömer ve Kazgan dış ya da iç etkenlere bağlarken, Başar ise Demirel'in partisine açık bir kimlik kazandırma çabasının yarattığı karşı tepkiye veriyor. Biz, bütün bu mücadelelerin Türkiye için sonunda iyiye gitmesini dilemekle yetiniyoruz...*

2.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

21 Mart 1971
1971 TÜRKİYE'Sİ VE REFORMLAR

KATILANLAR

Ertuğrul **SOYSAL** (İstanbul Sanayi Odası Başkanı), Prof. Dr. Zeyyat **HATİBOĞLU** (İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi) İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"Türkiye'de özellikle 1960'tan bu yana toplumun yeniden düzenlenmesini sağlayacak reformlar yapılması gerektiği inancı yaygınlaşıyor. 12 Mart 1971'de verilen Komutanlar Muhtırası da "Anayasada öngörülen reformların gerçekleştirilmesinden" söz etmiştir. Bugünkü forumumuz, Türk ekonomisinin ve toplumunun 1971'de eriştiği gelişme düzeyi içinde "Reform" denilince ne anlaşılmak gerektiğini değerlendirmek amacını güdüyor. Forumumuza Türkiye'nin en büyük sanayi merkezi olan İstanbul Sanayi Odası Başkanı ile liberal ve sosyalist görüşlü iki iktisat bilim adamımız katılmaktadır.*

Sayın Prof. Hatiboğlu, 1970'ler Türkiye'sinde liberal görüşle reformlardan anlaşılması gerek şeyler nelerdir?

ON YILDA MİLLİ GELİR %70 BÜYÜDÜ

Prof. HATİBOĞLU- "Ekonomik konularda Türk kamuoyuna çok yanlış fikir ve yorumlar yerleşmiş, yerleştirilmiştir. O kadar ki, Türkiye ekonomisinin bugün içinde bulunduğu durum, problemleri, zorlukları kalkınması, geleceği gibi konularda gerçekler ile kamuoyunun inandırıldığı fikirler birbiri ile

bağdaştırılamaz. Türk hukukunun yıllardır içinde bulunduğu çelişme de buna paraleldir.

Türkiye'nin ekonomik tablosunu çizerken en belirli özellik olarak şu husus karşımıza çıkar:

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana büyük Atatürk'ün ışığı altında, İkinci Dünya Savaşı ve bunu izleyen birkaç yıl istisna edilirse, Türkiye hızla kalkınmaktadır. Son yirmi yılda, on yıllık dönemleri kapsayan kalkınma hızı yani milli gelirin büyüme oranı yüzde 70'tir. Halbuki, geçmiş ikiyüz yıllık tecrübeler gösteriyor ki, şimdi kalkınmış bulunan ülkelerde bu oran genellikle yüzde 30 olmuştur. Geri kalmış dünyada ise (petrol bulunan ülkeler dışında) kalkınma hızı bizimkinin yarısı civarındadır.

TÜRKİYE'DE AŞIRI FİYAT ARTIŞI YOK...

Türkiye'de özellikle sanayileşme konusunda dünya eğilimlerine uygun ve geleceğimiz için çok olumlu yönlerde bulunduğunu gösteren eğilimler vardır. Eğer hayaller kurmaz ve memleketin kaldırım edebiyatı ile kalkınabileceğine inanmazsak, Türkiye'nin kalkınmasının bugün son derece olumlu olduğunu kabul etmek gerekir. Bu demek değildir ki Türkiye güllük gülistanlıktır. Türkiye'nin önemli ve zor ekonomik problemleri vardır, hangi memleketin yoktur ki? ... Söylemek istediğim şey, kamuoyuna Türkiye'nin önemli ve halledilmesi gereken problemlerini sunmak yerine, çok başarılı olduğumuz problemlerimizde başarısız kaldığımız inancının yerleştirilmiş bulunuşudur. Örnek olarak, fiyat artışlarının çok yüksek olduğu, geçim sıkıntısının dayanılmaz seviyelere geldiği konusunda belki de istisnasız bütün Türkiye halkı inandırılmıştır. Oysa bu tamamen yanlıştır. Son on yılda Türkiye'de yıllık fiyat artışları %5-6 civarındadır. Bugün dünyanın ekonomik bakımdan en üstün ülkelerinde fiyat artışları yılda %3-5 olurken, hattâ bunları normal sayma eğilimi belirmişken, Türkiye'de yüzde 5-6'lık fiyat artışlarını aşırı saymak için insaf lazımdır. Hattâ, bu fiyat artışlarını, fertlerin tercihlerinin serbest ve piyasa ekonomisinin esas olduğu bir rejimde zaruri hattâ faydalı saymak dahi mümkündür. Bunun aksini, mevcut şartlar içinde kimse söyleyemez, yapamaz. Geçim

ve pahalılıktan büyük şikâyeti olan kimseler benim gibi düşünenlere "insaf!" diyebilir. Oysa, bunların asıl şikâyetçi çıkmaları gereken şeylerin başka şeyler olduğunu, pahalılık ve geçim sıkıntısı bunalımının satıhta bulunan bir gösterge olduğunu söylemek gerekir. Bu yönde söylenebilecek diğer bir husus toprak reformudur. Bugüne kadar topraksızlara veyahut az topraklılara toprak dağıtılması şeklinde bilinen toprak reformu konusunda şurası gerçektir ki, Türkiye'nin önemli meseleleri arasında toprak reformunu bininci sıraya koymak dahi mümkün değildir. O derecede önemsizdir.

Dış ticaretimizin bankacılığımızın olumsuz görünüşü karşısında olumsuzluğun sebebini dahi bilmeden bunları halletmek için ileri sürülecek çarenin yani bunları devletleştirmenin de, bu kesimdeki zorlukları kat kat artıracağını söyleyebiliriz. Eğer bu rejim ana hatları ile böyle kalacaksa, devletleştirme uygulamaları çok daha önemli zorluklar ortaya çıkaracaktır.

KALKINMAYI ANAYASA SAĞLAMAZ ...

Burada son onbeş yılda halkımıza inandırılan çok önemli bir hususa dikkatle eğilmek gerekir:

Genellikle hukukçular tarafından bir anayasa yapılmıştır. Zannedilmekte ve zannettirilmektedir ki bunun harflerine uyulsa memleketin ekonomik problemleri düzelecektir.

Gerçekte ise:

1- Anayasa gibi çok genel hukukî sosyal prensipleri ihtiva etmesi gereken bir belge ile ekonominin gelişmesinin prensipleri konulamaz.

2- Bu belgeye ne yazılırsa yazılsın, çok esneklik ve günlük şartlara uyma icabettiren ekonomik hayatta, bazı donmuş kuralları ihtiva etmesi gereken Anayasa gibi bir vesika ile kalkınma olamaz.

Türkiye'nin gerçekte, ekonomik meselelerinden çok daha önemli meseleleri vardır. Bunların başında anarşi gelir. Son yıllarda bu alanda son derece başarısız olduğumuz bir gerçektir. Her gün içinde yaşadığımız ve ve rahatsız olduğumuz anarşi yanında şunları da belirtmek gerekir:

Kalkınmamızın istikbalini teşkil eden endüstrimizin fabrika ve tesislerini yıkmak veya bu yolda etkili tehditler yapmak, oturma, direnme eylemlerinde bulunmak, yarınımızın ışığı olan üniversite ve yüksek okullarımızın normal düzenli çalışmasına imkân vermemek...

Sosyal düzenimizin, ekonomi ve devlet düzenimizin her safhasında teşkilâtlanarak, "Baskı grubu" teşkil etmek ve toplumu bu teşkilâtlanmış grupların kıskacı altına almak suretiyle şimdi bulunduğumuz fertlerin ekonomik özgürlüğüne dayanan rejimde kalkınmanın mümkün olmayacağını bilmek gerekir.

Özel olarak, Türk ekonomisinde hiç şüphesiz çok önemli reformlar yapmak gerekmektedir. Fakat bugüne kadar reform konusunda öne konulan problemlerde önemli bir teşhis hatası bulunmaktadır.

ANARŞİYİ YARATAN EKONOMİK DEĞİŞİMDİR

GEVGİLİLİ- "Türk toplumunun bugünkü ekonomik yapısını ve onun içindeki yeniden düzenleme sorunlarını siz sosyalist açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz Sayın Küçükömer?"

KÜÇÜKÖMER- **"Türkiye dünden bu yana devamlı olarak değişmektedir. Türkiye'de ve dünyanın her yanında az çok gelişen üretim güçlerine baktığımızda üretim güçlerinin ülkemizde gerçekten geliştiğini görürüz ve bu gelişmeden dolayıdır ki, "Anarşi" diye sıfatlandırılan hareketler ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de üretim güçlerinin gelişmesinde özellikle sanayi kesimi bugün öne çıkmağa başlamıştır. Türk sanayi kesimi nicel olarak gelişmiştir. Ayrıca, nitel olarak da Türkiye'nin başlıca kesimi, "Ayarlayıcısı" olmaya doğru gitmektedir. Yani bu gelişimi anlamak için sadece miktarlara bakmak değil, bunun gelişme ile getirdiği dönüştüğü ilişkiler seviyesine de bakmak gerekmektedir.**

Bilindiği gibi, endüstriyel kapitalizme gelmeden önce ticaretin emrinde bir sanayi vardır. Nitelik değişimiyle birlikte, o oluşum için de artık sanayiin emrinde bir ticaret mekanizması

işler hale gelmektedir. Bu kapitalist gelişme iledir ki üretim gittikçe kollektif hale gelmekte (kollektif mülkiyet demiyorum), gittikçe iş bölümü yaygınlaşmakta hattâ uluslararası seviyesindeki bağlantılarıyla kollektifleşmektedir. Dünden bu yana bu dönüşümle toplumda bazı sınıflar arasında ittifak çözülmekte, hattâ kapitalist sınıf içinde dahi farklılaşmalar olmaktadır. Bu farklılaşma ve çözülmeler politik arenada yansımakta ve bize "Anarşi var" sözünü söyletmektedir. Bu çözülme daha önce D.P. de, sonra da AP'de ittifak halinde olan sınıflarda artık meydana gelmiştir. Aslında bu, üretim güçlerinin gelişmesi neticesinde yeni birtakım ilişkilerin, yeni bir düzenin, onun kanunlarının, ona uygun değişikliklerin gerekliliğinin ortaya çıkışıdır.

MODERN SANAYİ SERMAYESİ DOĞUYOR

Türkiye'de meydana gelen menfaat çatışmalarıyla bozulan ittifaklar ve belli sınıflar içindeki farklılaşmalar onları artık aynı iktidarı paylaşır birbirleriyle uyuşur bulunur durumdan çıkarmaktadır. Menfaatlerin çelişmesi sonucunda ortaya bir iktidar boşluğu çıkmakta çoklarının beraberce "Kuvvetli iktidar" istemesi olayı doğmaktadır. Bugün özellikle sanayi burjuvazisinin, büyük burjuvazinin daha fazla gelişmesiyle, tarihin daha ileri gitmesi için zorunlu ortama, ilişkilere ve gerekli olan kanunların çıkmasına doğru gidilmektedir. Kapitalist gelişmenin rasyoneli bu noktadadır. Daha çok Anadolu ticaret burjuvazisinin temsilcisi olan Erbakan bir Nakşi lideri olarak, sanayiin emrinde ticarete dönüşme sürecinde tarihe de karşı düşmektedir. Erbakancılar büyük sanayiin emrine girmeyip ona karşı çıkmaktadır. Erbakan bu oluşuma karşı mücadeleyi önce Odalar Birliği'nde vermiş ve mağlûp olmuştur.

Görülüyor ki, iktidar boşluğu ve kuvvetli iktidar sorunu Türkiye'de sanayiin gelişmesiyle ve onun zorunluğu ile ilgilidir. Sanayi yalnız montaj sanayiinden ibaret değildir. Sanayi bugün diğer kuruluşlarıyla birlikte bir işbölümüne gitmeğe itilmektedir.

Türkiye'de şimdi tefeci sermayesi de dönüşmekte ve kapitalizme has faiz getirir sermaye ortaya çıkmaktadır. Buradan bugünkü görüntüsüyle, tahvil piyasasıyla karşı karşıya gelmekteyiz. Esham piyasasına tarihi şartlar henüz müsait değildir. Tahvil piyasasının bu kadar alıcı bulabilmesi bize sanayie kaynak akımında, artık yalnız bankaların, yahut Sanayi Kalkınma ve Yatırım Bankası'nın ve ticari kredi içinde sanayie ayrılabilen sermayenin değil, tahvillerin de ilaveten önemli bir katkıda bulunduğunu gösteriyor. Bunların hepsi beraber, sermayenin artık "Sanayi sermayesi" olması, emtia halindeki sermayeye dönüşmesi, sonra da tekrar belli bir ortalama kâr haddiyle para halindeki sermayeye dönüşerek dolaşımını tamamlaması safhasına geldiğimizi açıklar.

Bu noktada daha gür bir sınıf olarak sanayi burjuvazisi Türkiye'de kendisi için gerekli olan ilişkileri getirmek ister. Tarih buraya meseleleri getirmiştir. Kendisine ait kanunları çıkarmak ortamı hazırlamak ister. Ama, işlerin bu yönde gelişmesine dünkü ilişkiler kâfi değil... Arada bir uyumsuzluk var. Sermaye zaten genişleme büyüme eğilimindedir. Sermayenin genişleyerek yeniden üretimi ise bir yerde, ilişkilerin üretimidir. Onun gereği olan düzenin üretimi yeniden üretilmesidir. Bunun içindir ki, bugün oldukça gelişmiş bir seviyede olan sanayi burjuvazisi nitelik itibariyle de Türkiye'nin yönetiminde, kanunlarında, parlamentosunda ağırlığını koymak istemektedir. Bu açıdan tarihî olarak rasyoneldir.

Üretimdeki kollektifleşme, ister Türkiye gibi daha çok iç pazara, isterse Ortak Pazara dönük olsun bir tekelleşmeyi gerektirir. Çok sayıda birbirinden ayrı firmalar kaynak israfına yol açarlar çünkü... Mevcut kaynakları daha rasyonel kullanma ve tarih arenasına daha büyük bir güç olarak çıkma zorunluğu sanayi burjuvazisinde rasyonel olarak tekelleşme eğilimine yol açmaktadır. Tarihin görünmez eli onu buraya doğru getirmektedir. Harcıâlem üretim yapanlar ile holdinglere yan üretim sağlayanlar hariç Türkiye'de küçüklerin tasfiyesine doğru bir gelişme mevcuttur. Bu gelişme içindeyse bazı sınıf-

ların menfaatleri buna uymamaktadır. Bazı sınıflar kendi içinde farklılaşarak çelişmektedir.

Bu gelişmenin kapitalist sınıf için şartları şunlardır:

- Ücretlerdeki yükselişi durdurmaktır.
- Bazı kapitalist ülkelerdeki gelir ve fiyat politikalarını Türkiye'de de uygulama çarelerini bulmaktır.
- Grevleri mümkün olduğu kadar durdurmaktır.
- Toplu sözleşmeleri belli sınırlar içinde tutmaktır.

Bütün bunlarla, sermayenin yeniden üretiminde kâr haddi düşürülmemeğe çalışılacaktır. Zira, kâr haddinin düşürülmemesi büyüme için kaçınılmazdır.. Sabit sermayenin, sermaye içindeki payını arttırmaya gitmenin bunlar kaçınılmaz şartları olacaktır.

Şu halde, tarih içinde bu sanayileşme sürecinde yardımcı olacak reformlar bugün tavsiye edilir hale gelmişlerdir; toprak reformu dahil olmak üzere... Zira, toprak reformu bugün sanayileşme ile tamamlaşan bir hareket halinde talep edilmektedir.

ALATURKA PERONCULUK

Türkiye'de daha önce DP ve AP'de kurulan ittifak; sanayi burjuvazisi ve büyük burjuva kendi hâkimiyetini kurmak üzere mevcut ilişkileri değiştirip kendine has ilişkileri getirmek istediğinde eskiden beraber olduğu sınıfların bazılarıyla çelişti̇ği içindir ki, AP'nin büyük ekseriyeti peynir ekmek gibi ufalanmıştır. Politik arenadaki parçalanma, ekonomik tabandaki gelişim sonucunda doğan sınıflararası menfaat çatışmasındandır. Böylece ortaya çıkan iktidar boşluğu karşısında sanayi burjuvazisi kuvvetli bir iktidar isteyecektir.

Sayın Soysal'ın 16 Haziran olaylarından önce Milliyet'te çıkan bir yazısı bu bakımdan bize bazı ipuçlarını da vermektedir. Ama bu arada, adeta bütün sınıfların üstüne çıkarak onların üstünde dengeyi kurmak hayalinde olan ve emekçilerle

sermaye arasındaki çelişkilerin yanında çeşitli çelişkilerden doğan küçük burjuvaların bürokratik radikalizminin bu iktidar boşluğunu doldurmada bir tarihsel fırsat daha yakalamak üzere harekete geçmek istediğini de görüyoruz. Belki "alaturka peronculuk" diyebileceğimiz bu hareket, sanayi burjuvasının gelişmesiyle birlikte ele alınabilir: Bir dereceye kadar onun isteklerine de uyabilir. Fakat bazı burjuva kesimlerinin menfaatleriyle çelişir. Mevcut artık değerin bölüşümünde kendileri lehine bazı taleplerde de bulunabilirler.

Sonuç olarak, reformculuk denildiği zaman günümüz Türkiye'sinde şunlar anlaşılabilir:

1- Sanayi burjuvazisinin isteklerine uygun bir tarzda reformlar yapılabilir.

2- Bununla menfaati çelişen karşı sınıflar açısından da reformlar söz konusu olabilir. Ne var ki, bu iki tip reformun hepsini aynı kefeye koyamayız; onların ortak noktalarını bulmak son derece zor olacaktır.

3- Küçük burjuva bürokratik radikalizminin yahut da "alaturka peronculuk"un, bütün bunların üstünde denge kurmak isteyen, "sınıfsız-kaynaşmış" bir ülke idealini gerçekleştirmeye çalışan reformculuğu teklif edilmektedir.

O halde, Türkiye'de bugün üç türlü reformculuk olabilir.

Bir sosyalist olarak bu gelişmeyi kabul edip tarihi yerine koymakla beraber, ona karşı tarihi daha ileri götürecek olan güçler açısından reformdan çok sosyal sistemin değişimini sağlayacak devrimi savunmak isterim.

Bütün bunlar için:

1- Mevcut üretim ilişkileri içinde.

2- Bugünkü temel üretim biçimi yanında dünden gelen ve yarın ortaya çıkacak olanın çekirdeği ile beraber sosyal düzen içindeki ilişkilerle.

3- Ortadoğu konjonktürü içinde.

4- Mevcut sınıfların bugünkü psikolojisi ve ideolojisi içinde ele alarak somuta gelebiliriz."

REFORM VE İHTİLÂL

GEVGİLİLİ- *"İki ayrı dünya görüşü ile yapılan analiz de bir ortak noktada birleşiyor: "Türkiye'de bugün önemli bir sanayileşme olgusu vardır. Sayın Soysal, sanayileşmeyi bugün daha ileri doğru sıçratacak ve toplumun gelişmesine hız katacak yeniden düzenlemeler sizce neler olabilir?"*

SOYSAL- "Bugünün analizine ideolojik açıdan veya tarihi zaruretlerden girmek yerine, pratisyen bir kişi olarak burada, Türk sosyal hayatının ve ekonomisinin şu anda nasıl ileriye doğru sıçratılabileceğinin tedbirlerini araştırmak isterim. Sayın Küçükömer'in günümüzü teşrih ederken kullandığı terimler ile tarihi gelişimin kaçınılmaz olarak bugünü yaratacağı yolundaki açıklamalarında Marksizm'in genel felsefesini ve savunusunu gördük. Tarihi maddecilik, sınıflar, artık değer terimleri ve reformun devrimden geçmesi ifadesi aslında bu forumda şu an için beklediğimiz faydanın dışına çıkıyor. Bu vesileyle, kendilerinin, reformun devrim ya da ihtilâl olup olmadığını açıklamalarını da yararlı sayıyorum. Sayın Küçükömer bugün sokakta görülen hadiselerin anarşi olmayıp, iktisadi gelişimin tabii tezahürleri olduğunu ifade etti. Bu arada da "Sanayi burjuvazisi kâr hadlerini düşürmemek, ücretleri indirmek, grevleri yok etmek, toplu sözleşmeleri de belli sınırlarda durdurmak gibi bir eğilimin içinde olmağa mecburdur" dedi. Yalnız, Marksizm'i uygulayan ülkelerde de acaba grev hakkı milli gelir ile ücret artışları arasında hiç eşitlik var mıdır?

Dünya'da işçi ücreti olarak en büyük payı işçiler sosyalizmde değil, kapitalizmde alır.

Bugünün ortamında Türkiye'nin bazı mühim meselelerine reformist açından el atılmasını savunuyoruz. Bunlar şunlar olabilir:

1- Türkiye reformist bir çabaya yönelecekse, birinci meselesi eğitimdir. Eğitim sisteminden, tekniğe yöneltmeye, üniversite

reformuna, hocaların, öğrencilerin hepsinin birden reforma tabii tutulmasına kadar hepsini anlıyoruz. Biz sanayiciler, bol diplomalı ama bir işe yaramayan gencin ızdırabına paydaş oluyoruz. Yüksek öğrenimini yapan gençler daha Türkçe bilmeden karşımıza geliyor, biz onlardan yararlanamıyoruz; onlar da topluma küsüyorlar. Kabahat onların değil, bütün eğitim sistemimizin baştan sona sakat oluşunda.. Eğitime Türk bütçeleri ne kadar çok pay ayırırsa, bu Türkiye için o kadar çok faydalı olacaktır. Eğitime ağırlık verirken, belki milli savunma bütçemizde de lüzumundan fazla olan ağırlıktan biraz hafifletmeye doğru kayılmasını da istiyorum. Sovyet Rusya genel bütçesinin %10'unu, Birleşik Amerika, ise %7'sini millî savunmaya ayırır. Fakat Türkiye'de %20'nin üstünde pay alan bir savunma bütçesi var. Potansiyelimiz, kalkınmaya muhtaç oluşumuz, nüfus kesafetimiz, üstelik Japonya ve Batı Avrupa ülkelerinin durumları karşısında bütçede eğitim lehine millî savunmadan fedakârlık zorunluğu doğuyor..

2- Toprak reformu ile tarımda randımanı artırmak meselesi bizi derinden ilgilendiriyor. Türkiye'de dağıtılabilecek toprak varsa, sosyal adaleti sağlama bakımından dağıtıma da girişmek lazım. Ama bu hamle, mevcudu etrafa dağıtma değil, toprağı yeni teknoloji ile fazla randımana itme çabasıyla beraber yürütülmelidir. Aksi halde reform duygusal bir dağıtmadan ibaret kalır. Tarıma modern, yoğun işletmeciliği, teknoloji sokmazsak, randıman alamayız.

3- Türk sanayiinde, Sayın hocaların temas ettikleri gibi, bir yere kadar geldik. Ama endüstrimizde bazı kusurlar, zafiyetler var. Sanayide yapılacak şeyler şunlar olmalıdır:

- Türkiye'de bütün sanayiin bir envanteri yapılmalıdır. Türkiye'de ne üretildiğini, ne kapasite sağlandığını, hiç kimse tam olarak bilemiyor. O halde bir kere ne olduğumuzu tam olarak hepimiz bilmeliyiz.
- Sanayide devletin fonksiyonları ele alınmalıdır. Karma ekonomi içinde devlet önemli bir üretim gücüne sahiptir. Bunu özel sektör inkâr etmez; kardeşçe, kol kola çalışmayı savunur. Devlet alt

yapıya bütün gücüyle yönelmelidir ve ağır sanayii ile madenleri devlet işletmelidir.

- Sanayide bölgesel denge sağlanmalıdır. Endüstri bugün belli metropollerde yığılmıştır. Bu yığılma sanayiin kendine zararlarının yanında, İşçilerin büyük şehirlere toplanmasıyla, sosyal problemler, trafiğin sıkışması, gibi şehircilik meseleleri, havanın kirlenmesi gibi sağlık sorunları getirmiştir. Bölgesel dengeyi sağlamak için endüstriyi mümkün kılacak imkânları devlet eliyle geri bölgelere götürmek lâzım. İtalya'da güney bölgesini geliştirmek amacıyla uygulanan plân, akıllara durgunluk verecek yardım ve muafiyetlere rağmen, yirmi yılda kuzeyin ancak yarısı kadar kalkındırabilmiştir.. Geri kalmış ve orta bölgelerimizi sanayileştirmek için her imkânı devletin bir gün önce yaratması lâzımdır.

ÖZEL YATIRIMLARA DİSİPLİN ŞART

- Özel sektör yatırımlarına disiplin getirilmelidir. Özel sektör bugüne kadar belli kurallar içinde istediği işi yapmış ve buraya kadar gelmiştir. Ama Türk ekonomisi ve endüstrisi o safhadadır ki, bundan sonra açık bir ekonomiye yönelmeyi göze aldığımıza Ortak Pazar'da rekabet gücüne erişmeye mecbur olduğumuza göre Türkiye elindeki yatırım kaynaklarını hovardaca harcayamaz. Merkezi bir doğu planlaması değil özel sektör kendi içinde ve Planlama ile işbirliği içinde ve yatırımlarını kontrolden ve disiplinden geçirecek bir düzeni koymaya mecburdur. Her isteyene büfe açar gibi endüstri müsadesi verilmemelidir.
- Sanayi kuruluş ve izinlerinde bundan sonra yerli katma değeri yüksek olan büyük istihdam doğuracak sanayilere ağırlık vermek gerekir. Katma değerin dışardan ithal ile yerli ürünlerden değerlendirilmesi arasında çok fark vardır. Burada ileri teknolojiyi alma şansı lehimize çalışacaktır. Ancak teknoloji seçiminde de belki yalnız müteşebbisi değil o teknolojinin ileri olup olmadığını da kontrolden geçirecek bir mekanizmaya ihtiyaç vardır.
- İktisadi devlet teşekküllerini gerçekten bir reforma tabi tutarak

otonom kurumlar haline koymak bakanlıkların kontrolünden kurtarmak gerekli... Bunların management kurallarıyla belki halkın da devletin de iştirakiyle çalışmalarını sağlamak için bir gün gecikilmemelidir. Modeller ve hazır raporlar vardır, mesele işi ciddiyetle ele almaya kalmıştır.

VERGİ VERMEYENLER VAR TÜRKİYE'DE

4- Vergicilik ve sosyal adaletle ilgili reformlar üstünde de durmalıyız.. Türkiye karma ekonomiyi kabul ettiğine göre, özel sektör kâr edecek ve vergi ödeyecektir. Ama Türkiye'de vergi vermeyenler vardır. Vergi vermeyen kişiler de var, vergi vermeyen sektörler de var. Yapılacak reformlarda vergilenmeyen sektör ve kişilere vergi verdirtmek devletin baş görevi olmalıdır. Böylece hem devlet gelirleri artacak, hem de vergi verenlerin uğradığı haksızlıklar önlenecektir. Mesele, karar vermektedir.

5- Devlet idaresi reforma uğramalıdır. Devlet idaremiz, özel idarelerinden en merkeziyetçi Ankara'sına kadar hâlâ elli yıl önceki geleneklerle çalışır, etkin hiç bir faaliyeti yoktur. Dünyada ekonominin ve sosyal hadiselerin yıldırım hızıyla değişmesini, teknolojinin gelişmesini katiyen izleyememektedir. Bu sorun yalnız Türkiye'ye has değil. Bütün dünyada da görülmektedir. Bürokrasi bütün dünyada teknolojiyi takip edememektedir. Ama bizdeki ara maalesef çok açıktır. Özel idaresinden, belediyesinden, Maliye Bakanlığı'na kadar bütün bürokrasiyi bugünkü ihtiyaçlara göre reforma tabi tutmak Türkiye'nin acil bir problemidir.

Bu reform hareketlerini nasıl sağlayacağız?

Elimizde bir Anayasa var. Deniyor ki, Anayasamız bütün reformları yapmaya kâfidir. Savunduğum disiplinli ekonomiyi yürütebilmek için belki Anayasamızda gerekli tadilleri yapmak gerekebilir. Ekonomik açıdan geri kalmış bir ülkeyiz. Fakat 1961 Anayasamız, Batı Avrupa'nın birçok ülkelerine model olacak ilerilikte kaleme alınmıştır. Eğer bunda ekonomik gelişmemizi aksatan bazı maddeler var ise, bunları cesaretle ele alıp tadil etmeliyiz..

GEVGİLİLİ- *"İktisat biliminin ışığında Türkiye'de yapılması*

gerekli reformları nasıl görüyorsunuz sayın Prof. Hatiboğlu?"

Prof. HATİBOĞLU- "Türkiye'nin reform meseleleri büyük ölçüde bir rejim/sistem meselesidir, bir hukuki düzen meselesidir. Rejim ve sistem konusunda bir tercih yapacak olursak meselelerimiz son derecede basitleşir. Bugüne kadar istenen bazı reformların, şimdiki sistem içinde başarı şansı son derecede küçüktür. Sistemi ana hatları ile koruduğumuz takdirde çok köklü dediğimiz reformları yapmamız imkânı yoktur. Örnek olarak bankacılığın, dış ticaretin devletleştirilmesi gibi reformları şimdiki sistem içinde yapmak imkânı mevcut değildir. Ama sistemi değiştirmeyi uygun görürsek, o sistemin tamamlayıcı bir parçası olarak bunları yapmak pekâlâ mümkündür. Samimî olmamız, ne düşündüğümüzü içimizden değil sesli olarak söylememiz gerekir. Hem bu sistemde kalacağız hem de bu sistemle bağdaşmayan reformları yapacağız.. Bu sureti katiyede mümkün değildir. Türkiye'nin karşılaştığı sorunlar da zaten bu yüzden önem kazanmıştır.

ANAYASA VE SINIR

Biz anayasamıza öyle prensipler koyduk ve reformları öyle taraflara çektik ki, bunlarla iktisadi kalkınmamızı gerçekleştirmek düşünülemez. Bu sistem içinde kalacaksak, onun felsefesine uygun bir düzeyde kalmamız şarttır. Fert özgürlüğünü mesela direnme özgürlüğünü çok genişlettiğimiz takdirde bu sistem yürümez başka sisteme gittiğimiz takdirde de oyunun kuralları zaten baştan aşağı değişir.

Kanımca, Türkiye'de bugün en önemli mesele "sınırlayıcı uygulama" dediğimiz durumun son yıllarda son derecede gelişmiş olmasıdır. Yalnız sanayiciler değil, işçiler devlet memurları, öğretmenler, öğrenciler hatta kapıcılar teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanma böyle devam ettiği takdirde bu rejim yürümez. Bize göre son derece ileri ve güçlü olan İngiltere'de bile sınırlayıcı uygulamaları önlemek için yıllardır neler yapılmaktadır, neler... ABD'de bu teşkilatlanmanın örneği olan tekellere, tröstlere karşı alınan tedbirler ise ders kitaplarına kadar geçmiştir. Türkiye'nin en önemli meselesi

bu teşkilatlanmaların, sınırını gayet iyi bir şekilde tespit etmek ve ekonomik zaruretlere göre hukuki sınırlar koymaktır.

Yoksa, hem bu düzenin hem de anarşinin birlikte yürümesi imkânı yoktur.

Sayın Küçükömer'in çok genel hatlarıyla yapmış olduğu tarih felsefesine ise katılamıyorum. Avrupa'nın çok tanınmış düşünürleri sosyal hadiselerden bazı sonuçlar çıkarıp, bunun ille böyle olacağına dair yüzlerce tarih felsefesi yapmışlardır. Ama bu genellemelerin doğruluğu ileri sürülemez. Bu konuda daha pratik olmak lazım. Ancak, sayın Soysal'ın görüşleri de çok pratik. Bu iki görüşün ortasında bir yer bulmak, reformları bazı ana yerlerde toplamak icap eder.

Reformlarda önemli nokta, Türk ekonomisini dışa dönük bir hale getirmektir. Günlük zaruretlerle idare edilen bir ekonomi olmaktan çıkmalıyız. Ayrıca, Türkiye'nin üretim yapan müesseselerini büyütmek icap etmektedir. Tarımda olduğu gibi sanayi ve ticaretimizde henüz cüce müesseseler ekonomik gelişmeyi sağlamayacak kuruluşlar çoğunluktadır. Artık bunları da ele almak gerekmektedir."

GEVGİLİLİ- ***"Sayın Küçükömer, bundan sonra yapılması gereken işler konusunda bize bir çerçeve çizer misiniz?"***

KÜÇÜKÖMER- **"Açıklamalarımda bir determinizm, ya da kadercilik içinde değilim. Sadece meselenin nasıl bir yönde gelişeceğini dünya ve Orta Doğu koşulları içinde, mevcut üretim biçiminden sosyal yapıdan hareket ederek ortaya koymak bilinç meseleleriyle nereye gidilebilir olduğu üstünde durmak istedim. Sorum şudur:**

Daha önceki hakim sınıflar aralarında bir çelişme yoksa Türkiye'deki eski ittifak neden bozulmuş bu çelişkiler nereden gelmiştir?

Aslında bir gelişme olduğunu, sanayi kesiminin hem nicelik olarak büyüdüğünü hem de eskisine nazaran niteliğinin, öneminin değiştiğini görüyoruz. Nitekim, sayın Hatiboğlu ve sayın Soysal'ın yaptıkları itirazların benimle fazla çeliştiğini

göremiyorum. Zira, her ikisi de Anayasa değişikliğinden, sistemin hatta hürriyetlerin tahdidinden söz ediyorlar. Küçük kuruluşlar rasyonel değil. Bu tahlil içinde daha büyüklerinin kurulması holdinglerin daha çok gelişmesi, Ortak Pazar'a da girildiğine göre yaşayabilmek için, kaçınılmaz görülüyor. Gelişmek için sabit sermayeyi arttırmak, zorundadırlar. Bütün bunlar, tarih felsefesi içinde uzun süreli bir analizle yerine konulabilir. Ekonomideki gelişmeden Türkiye'deki politik olayları ayıramayız. Demirel sosyalist değildir sol değildir. Demirel'in karşısına çıkanların bazıları sosyalist olmakla beraber asıl kuvvetli iktidar isteği nereden geliyor? Büyük sanayi burjuvazisinden ve çevredeki birtakım güçlerden.. Bu bağlantıları kurduğumuz zaman metod dediğimiz mesele ortaya çıkar. Tarihi maddeciliğin örneği verilmiş olur. Olayları tecrit ettik mi metafizik bir tutuma girilmiş olur.

DEVRİM SORUNU

Devrim ve reform sorunu için de şunu söylemeliyiz:

1- Türkiye'de bugün kapitalizm yönünde reform talepleri gelmektedir. Sayın Soysal ve Hatiboğlu bunun çeşitli örneklerini ifade ettiler.

2- Oysa, Anayasa değiştirilerek hakları, özgürlükleri tahdit etmek istenen karşı taraf da kendisi için bugünkünden daha fazlasını istiyor. Dolayısıyla, onların başka bir reform programı var.

3- Küçük burjuva radikallerinin alaturka Peroncuların ise bütün bunları bağdaştırmak iddiasında bir reform programları olabilir.

Bütün bunların asgari çerçevede ortak taraflarını bulmak belki kabil olabilir. Fakat Türkiye'nin meselelerini sınıflar arasındaki çelişkileri çözmeye bu henüz yetmez. İleride gelişme ile birlikte bu çatışmalarla daha köklü, büyük bir reforma gitmek zorunlu olur. Bu reformlar engellendiği zaman da bazı sınıfları iktidara almak için daha radikal davranmalar müm-

kündür. Bu sorunlar güçlerin gelişmesinin daha ileri götürülmesi için yapılan mücadeleden doğacaktır. Zira insanlar bir araya üretim yapmak için gelmişlerdir ve üretimi daha artırmak ve paylarını almak isterler. Devrim kelimesi reformu da inkılâbı ve benzerlerini de içerir. Anayasaya da Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından sokulmuştur.

Gelelim istenen reformlara:

1- Toprak reformu konusunda Türkiye'de olduğundan daha büyük bir şamata koparılmaktadır. Bu da bizim aydınların ezberciliğinden gelmektedir. Dünyanın hiç bir ülkesinde topraklar bizdeki kadar bölünmüş değildir. Toprak reformu yapılan Çin'de, Rusya'da, Doğu Avrupa'da eskiden toprakların büyük çoğunluğu nüfusun %4,5'inin elindeydi. Oradaki köylü ve büyük topraklılar arasındaki meseleler bizde yoktur ve bizdeki olanlar da belli bölgelerde önemsiz durumdadır. Yaratılan şamata kadar dağıtılacak toprak yoktur. Buna karşılık tarım kesiminden sanayi hammaddeleri ve yiyecek maddeleri gelişini hızlandırmak, talebin artışını sağlamak vergi dağılımını tarım kesimine aktarmak için istenecektir toprak reformu.. Burada toprağı bölmek, parçalamak yerine, bölgesine ve ürün çeşidine göre rasyonel üretim üniteleri kurmak gerekecektir.. Şüphesiz bu sanayi burjuvazisinin daha ileri gitmesini sağlayan bir reform olacaktır. Verimli çiftlikleri dağıtmanın yararı olduğuna ise kani değilim.

2- Son yıllarda çıkarılan ve belli kimselerin menfaatlerine, sınıf çıkarlarına karşı geldiği için üzerinde durulan vergiler prensip itibariyle yerinde ve doğru vergilerdir. Bu vergilerin bir kısmı kaynak dağıtımını sanayileşmeye doğru çevirici niteliktedir.. Türkiye'de, vergi ziyaı küçük işletmeler için söz konusudur. Küçük işletmelerin kaynaklarına el atılması da büyük sermayenin üstündeki vergi yükünü azaltıcı bir ideolojik harekettir.

KAPİTALİZM KENDİ YASALARINI İSTER

3- Kapitalizmin Batı'da gelişimini incelerken sürekli olarak kapitalizmi ileri götürücü kanunların geldiğini görüyoruz. İngiltere'de tahıl kanunu küçük işletmeleri tasfiye eden fabrika kanunu vb. bunun örnekleridir. Bunları düzenin ileri gidişinin rasyonel sonuçları olarak görüyoruz. Sayın Soysal ve Hatiboğlu'nun teklifleri de bu yönden daha verimli daha üstün teknoloji yaratıcı eğilimleri yansıtıyor. Bunlar, küçüklerin aradan ayıklanması tarih çizgisi içinde, bir vektöriyel harekettir.

4- Sayın Soysal'in dedikleri gibi idarenin bürokratik mekanizmasını gerek askerî gerek resmî kesimde ortadan yavaş yavaş kaldırarak kitleye dönüşünü sağlamak gerekmektedir. Lojmanlarından dinlenme kamplarına kadar bütün bunlar halk dışında fakat halktan alınan vergilerin sonucunda yapılan harcamalarla olmaktadır. Bu bir teşviktir ama bu teşvik yapılırken bürokrasi bir yandadır halk da onu seyreder. Teşvik yapılırken bunun maliyetinin hesaplanması ve kitle ile olan bağlantısının ortaya çıkarılması gerekmektedir.

5- Eğitim meselesinde üniversitelerin belli çalışmaları yapmadığını ekonominin, kitlenin, Türkiye'nin ihtiyaçlarına büyük ölçüde karşılık vermediğini söylemek mümkün. Metod açısından medrese üniversitenin bazı kesimlerinden belki de daha tutarlıdır. Ama bilim denen şeyin hu hale gelmesinin sebebini bulmak gerekir. Üniversitenin bugün sanayiciye bile yaramaz hale gelişinin sebebi daha önce ona verilmiş olan çerçeve ideoloji ve kapalılıktır. Bugün ülke belli bir yere gelmiş, üniversite bunun gerisinde kalmıştır.

Özet olarak, tarihî gelişme, mutlaka katı olarak şu doğrultuda şuraya gelecektir demiyorum. Gelişimin bağlantılarını kurmaya zıtları bir arada almaya birinden diğerine dönüşe dikkat etmeğe çalışıyorum. Bugün burjuvaziden halktan ve küçük burjuvaziden gelen ayrı ayrı talepler var. Bunların ortak noktasını bulmak ise henüz çok güç..."

REFORMLAR BU YAPI İÇİNDE YAPILABİLİR

GEVGİLİLİ- *"Türk ekonomisinin ve toplumunun daha ileriye doğru gidişinde alınacak reformların oluşum şekli konusunda eklemek istedikleriniz var mı sayın Soysal?"*

SOYSAL- "Saydığımız reformlar Türk toplumunun bugünkü yapısı içinde yapılabilecek niteliktedir. Bunları gözümüzde büyütmeyelim. Şayet bunları gerçekleştirmek için Anayasa'mızda çelişki halinde olan yerler varsa bunlara da el atılabilir.

Sayın Küçükömer Orta Doğu dengesinin dikkate alınmasından söz ettiler. Türk tarihini iyi bilenlerin Türkiye'nin yararının Orta Doğu'da olmadığını kabul etmeleri gerekir. Atatürk elli yıl önce bize Batı'nın yolunu göstermiştir. Biz yarınımızı Orta Doğu ekonomisi ve sosyal hayatı içinde arama yerine Batı'ya doğru yönelmede bulunmalıyız. Orta Doğu'nun adının anılmasını bile yerinde bulmuyorum.

Dünyada bugün disiplinsiz ekonomi yoktur. Kapitalist denen ekonomiler disiplinli ekonomilerdir. Ama bu merkezi planlamayı uygulayan ekonomi demek değildir. Merkezi planlamayı uygulayan ekonomiler artık bize yaklaştılar disiplin ekonomide şarttır, her yerde uygulana gelmektedir. Bu ifademi katı anlamda bir marksist ekonomi olarak almamak gerekir.

Toprak reformu konusunda dağıtılabilir toprak varsa, dağıtım yapılabilir. Fakat ben de arkadaşlarıma katılıyorum gerçekten Türkiye ufacık topraklara bürünmüştür. Üzerinde durduğum nokta, tarımda randımanı, verimi artıracak tedbirlerin alınmasıdır. Bu bir reform ise bunda ittifak ediyoruz."

SONUÇ OLARAK

GEVGİLİLİ- *"1971'de Türk ekonomisi ve reformlar ile ilgili forumu birkaç noktada özetleyebiliriz:*

1- *Türkiye'de bugün belirli bir kalkınma ve sanayileşme hareketi vardır. Türkiye'nin yararı, gelişme ve sanayileşmeyi daha ileri aşamalara götürmektedir. Bu amaçla daha modern teknolojiyi, büyük kuruluşlara geçiş kaçınıl-*

maz görünmektedir. Tarım, vergileme alanlarında da rasyonel değişiklikler gerekmektedir. Bunlar sonunda daha büyük bir ekonomi yaratılacaktır.

2- *Devletin bugünkü bürokratik yapısı ile eğitim sistemi ekonomisinin gerisinde kalmıştır. Bunların Türkiye'nin maddi yapısıyla özdeşleştirilmesi gerekmektedir.*

3- *Anayasa konusunda Sayın Soysal ve Prof. Hatiboğlu varolan düzenin gelişimini önleyen noktalarda tahdit ve değişiklikleri önerirken Sayın Küçükömer ise bundan zarar görecek karşı kuvvetlerin bulunabileceğini hatırlatıyor...*

3.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

12 Aralık 1971

TÜRKİYE'NİN GERÇEKLERİ VE REFORMLAR

KATILANLAR

Ertuğrul **SOYSAL** (İstanbul Sanayi Odası Başkanı), Prof. Dr. Zeyyat **HATİBOĞLU** (İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi) İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

GEVGİLİLİ- *"Reformlar yapmak, Türkiye'de belki de yüzyılı aşkın bir süredir gösterilen bir özlemi ifâde eder. 1960'dan sonra* ***reform*** *istekleri daha belirli çerçeveler içinde ortaya konulmağa başlanmıştır* ***12 Mart Muhtırası****, reformları, yapılması* ***zorunlu*** *unsurlar arasında saymaktadır. Muhtıra'yı izleyen haftalarda "****Düşünenlerin Forumu****"nda İstanbul Sanayi Odası Başkanı Sayın Ertuğrul Soysal ile* ***liberal*** *bir iktisatçı olarak sayın Prof. Zeyyat Hatiboğlu ve* ***sosyalist*** *bir düşünür olarak da sayın İdris Küçükömer, "****1971 Türkiyesi ve Reformlar****" sorununu tartışmışlardı. Şimdi aradan sekiz aylık bir süre geçmiş ve* ***Birinci Erim Hükûmeti*** *belirli işler yaptıktan sonra görevden ayrılmış bulunmaktadır.*

Bugünkü forumumuz o gün söylenenlerin ışığında aynı kadro ile, son sekiz aylık gelişmelerin değerlendirilmesini yapmak ve bundan sonrası için öngörülebilecek ihtimalleri araştırmak amacını güdüyor.

Sayın. Prof Hatiboğlu, dündün bugüne baktığınız zaman

önümüzde beliren başlıca sorunları ve reform isteklerini nasıl değerlendiriyorsunuz? O günkü konuşmanızda reformlar ile sistem arasındaki ilişkilere dikkati çekmiş, "farklı sistemlere ait reformların aynı ekonomik düzen içinde uygulanamayacağını" söylemiştiniz. Günümüzde reform sorunu bu açıdan nasıl görülmektedir?

HALKA MAL OLMAYAN REFORM YAPILMAZ

Prof. HATİBOĞLU- "Reform ile ülkemizin sosyal ve ekonomik hayatındaki önemli değişiklikler kast olunduğuna göre, bu konudaki düşüncelerimi bazı sorular sorulması ve bunların cevaplandırılması yoluyla ifade edeceğim:

1- Reformlara ihtiyaç var mıdır? Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de reformlara ihtiyaç vardır.

2- Türkiye'nin bulunduğu şartlar içinde reformları yapıp yapmama olanağı mevcut mudur? Reformların hazırlanması ve uygulanması ilk bakışta görüldüğü gibi kolay değildir. Ekonomik ve sosyal olaylar toplumların bütününü ilgilendiren ve toplum halkının hepsinin özgür arzu istek ve davranışının bir sonucudur. Çok az sayıda insanların düşüncelerine uygun ve bunlara en iyi gelen bazı ekonomik ve sosyal değişikliklerin toplumun gerek kısa gerekse uzun vadeli çıkarlarına uygun bulunacağını düşünmek çok zor. Reformları tasarlayan, son derece iyi niyetli kimselerin bu hakikati bilmesinde yarar vardır. Hiçbir ülke için olmadığı gibi, ülkemiz için de en iyiyi tespit etmenin ilmi yolu yoktur ve bu hiç kimsenin tekelinde değildir. Ayrıca toplumun tepkilerini düşünmek ve toplumun sözü edilen reformların başarısında ya da başarısızlığında etkili olabileceğini hesap etmek gerekir.

1970'lerdeki Türk toplumu, aydın bir toplum olarak düşünülmelidir ve bu toplumun ancak kendine mal edebileceği reformları başarılı olabilecektir. Hiç şüphe yok ki, reformlara halkın oylarına dayanan parlamenter bir demokraside planlamak ve uygulamak zordur. Çeşitli politik sebeplerle parlamentoyu teşkil eden partiler halkın oylarını olumsuz yönde etkileyecek reformları yapmak

istemez. Fakat bu partilere reform yaptırmak ne kadar zor ise temeli demokratik düzene dayanan toplumumuzda topluma mal edilmeyen reformların da olumlu sonuçlar vermesi o derecede zor olacaktır.

Kaldı ki, reformun hangisinin iyi, hangisinin kötü olduğu da öyle kolayca üzerinde anlaşmaya varılacak bir sorun değildir.

"Reform" kelimesinin bugün Türkiye'de büyüleyici bir cazibesi vardır ve düşünülen reformları büyük taassupla sahip çıkılmaktadır. Reformları hararetle savunmayanlara yalnız kendi çıkarlarını düşünen kimseler olarak bakılmakta ve bunlara "tutucu" adı verilmektedir. Fakat bu tür düşüncelerin çok defa iyi niyetten ve hissi olan bir dayanaktan başka dayanağının da bulunduğuna inanmıyorum. Bugüne kadar işittiğim çeşitli konulardaki reformların büyük bir çoğunluğunun hem ülkemiz için yararlı işler olduğuna inanamıyorum hem de bunların uygulama olanağının bulunabileceğini sanmıyorum.

O halde, bu reformları tartışalım, eleştirelim ve değerlendirelim. Burada yalnız sözü edilen ekonomik reformlar üzerinde duracağım. Bunlar şunlardır;

1- Toprak reformu, 2- Vergi reformu, 3- Banka ve sigorta reformu, 4- Dış ticaret reformu, 5- Enerji ve doğal kaynaklar reformu, 6- Mülkiyet ve buna dayanan kıyılarla ilgili reformlar 7- İlaç reformu, 8- Tarımda pazarlama

Bu reformların hepsinin bir noktaya yöneldiğini görmek kolaydır. O noktada, ferdin ekonomik özgürlüğünün kısıtlanması ve ekonomik özgürlüğün temel müesseselerinin piyasa sistemine göre çalışması alanlarının daraltılmasıdır. Ayrıca ne kadar dikkate değer ki karma ekonominin işlemesini kolaylaştıracak ve özgür teşebbüsü destekleyecek reformlardan hiç birine işaret edilmemektedir. Kanaatimce bütün bu reformlar yapılsa Türkiye'de artık ne karma ekonomi ne de özel teşebbüs kalır. Özel teşebbüsün savunucusu değilim. Hatta vergi ve döviz kaçakçılığı, kıyıların talan edilmesi ve bu fakir ülkedeki aşırı harcamalar gibi özel teşebbüsün uygulamalarından da onlar adına utanç duyarım. Ama bunları

ortadan kaldırmak için sistemin tümünü ortadan kaldırmaya yönelen bir reform uygulamasının anlamını da belirtmeyi bir görev sayarım.

SOSYALİZM Mİ?

Ayrıca bu reformların bize getireceği sosyalist sistemle de kalkınma olabileceğine inanırım. Bu sosyalizmin, tabi İsveç'teki, İngiltere'deki ya da İtalya'daki sosyalizmle ilişkisi yoktur. Başka benzetmeler yapmak gerekir. Burada açık seçik şu ekonomik sistem tercihini ortaya koymalıyız:

Ya Ortak Pazar içinde ve temeli, kişinin ekonomik özgürlüğüne dayanan şimdiki karma ekonomi sisteminde kalınız ya da bu reform demetiyle sosyalist sisteme gideriz. Fakat bu takdirde Ortak Pazar'la artık işimiz kalmayacağını bilmeliyiz. Bu iki sistemden hangisi iyidir, bence tartışılabilir. Ama tekrar edeyim, nerede olduğumuzu da bilmeliyiz. Tercihimizi yapalım, fazla zaman kaybına gücümüz yoktur.

KÜÇÜKÖMER VE DÜN

GEVGİLİLİ- "Reform sorunu bugün geldiği noktada size nasıl bir anlam ifade ediyor Sayın Küçükömer. Son sekiz aylık uygulamanın ışığında o günkü forumda söylediklerinizle bugün vardığınız sonuçlar arasında ne gibi ilişkiler kurulabilir?"

KÜÇÜKÖMER- "Konuşmamı ekonomik, sosyal ve politik açıları birlikte ele alarak yapmaya çalışacağım. Bunun için de 21 Mart 1971 tarihli oturuma döneceğim. Bu oturumda mevcut reform alternatiflerini çok genel seviyede şöyle açıklamıştım:

1- Sanayi burjuvazisinin isteklerine uygun bir tarzda reform yapılabilir.

2- Bununla çıkarları çelişen karşı emekçi sınıflar açısından da reformlar söz konusu olabilir.

3- Küçük burjuva Bürokratik radikalizminin reformları. Bunlar da, bütün diğer sınıfların üzerinde denge kurmak isterken sözde "sınıfsız, kaynaşmış bir ülke" idealini gerçekleştirmeye çalışan reformculuğu teklif etmektedirler.

Bunlarda belki süreç içinde bazıları yanyana gelebilirler. Fakat ana hatlarıyla birbirleriyle çelişirler. Bütün bunları yapabilmek ve bunları anlayarak ileriye doğru bir perspektifle bakabilmek için, "gerçeğe inmek gerektiğini" öne sürmüş ve gerçeğe, somuta inmek için de şunlar doğru bakmak gerektiğini ifade etmiştim.

1- Mevcut üretim ilişkilerine,

2- Bugünkü temel üretim biçimi yanında, dünden gelen yarın ortaya çıkacak olanın çekirdeğiyle birlikte sosyal düzendeki ilişkilere,

3- Orta Doğu konjonktürüne,

4- Mevcut sınıfların bugünkü psikolojisi ve ideolojisine eğilmeliyiz.

Burada "Orta Doğu" ile aslında dünyadaki ekonomik, politik ve hatta militer olayların ilişkisi açısından gerçeğe inmeyi söylemiştim. Toplantının sonunda Sayın Soysal "kaderimizin Orta Doğu'dan çok Batı'da olduğunu" söyleyerek sanıyorum sözlerimi biraz farklı yorumlamışlardı. Şimdi konuşmamı o noktadan yürütmek ve bugünlerin gerçeğine varmak istiyorum.

"Orta Doğu'nun koşulları" içinde derken, dünya koşulları içinde dünya ekonomilerinin dönüşümünü, onunla birlikte sosyal, politik hatta askeri hayatın yeni birtakım mihverlere, kümelenmelere doğru gitmekte olduğunu ve bunun için de bugünün Türkiye'sine gelindiğini ve bu geliş içindeki farklı sınıflar bakımından reformların farklı görüntüsü olacağını anlatmak istemiştim.

Nitekim Türkiye'de reformculuk meselesine girmek istediğimiz zaman, burada 12 Mart'a nasıl gelindiğini 12 Mart öncesi olayların yerine nasıl konulabileceğini ve Demirel'in AP'sinin nasıl düşürüldüğünü anlatarak bu hususta bazı iddialar ileri süreceğim.

Ta 1962'den, De Gaulle zamanından beri gelen bir dolar meselesi vardı. Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Amerika'nın ödemeler bilânçosu (bir yıl dışında) devamlı kronik olarak açık vermiştir. Amerika Vietnam'da batağa saplanırken meseleler iyice yoğunlaşmıştır. Vietnam sorunu dünyamız için dönüm noktasıdır. Vietnam sorunu çözülürken dünyamızın koşulları yeni nitelikleriyle ortaya çıkmıştır. Vietnam'da çözülen önemli çelişki, yerini başka önemli çelişkiye ya da çelişkiler dizisine bırakmıştır. Nitekim, bu arada yeni gruplaşmalar ya da mihverler meydana gelmiştir:

1- **Bunlardan biri Rusya-Avrupa yakınlaşması ve giderek Rusya-Avrupa Hindistan mihveridir**

2- **İkincisi ise, Amerika, Çin yakınlaşması ile giderek Amerika-Pakistan-Çin mihveridir.***

Bu esnek mihverlerin temas ettiği ya da kesiştiği zayıf bir bölgede Hind ve Pakistan savaşı patlak vermiştir. Bu iki mihverin oluşumunu onlara paralel olarak çevrelerinde Kuzey Afrika'dan Orta Doğu'ya ve Doğu'ya doğru 1967'den bu yana gelişen olaylar ilişkileri ile yerlerine koyabiliriz. Tam bu sürecin şartları içinde Türkiye'ye baktığımızda, Demirel'li bir AP iktidarının ve Türkiye'nin meselelerini görürüz ve iç temel şartların dış çerçevesini anlayabiliriz.

Demirel'in temsil ettiği AP iktidarı daha önceki Demokrat Parti iktidarı gibi, bize göre, zamanındaki CHP'ye nazaran daha ileri, daha gerçekçi bir iktidardı. Bunların başlıca hedefi kalkınma idi. "Kalkınma tutkusu" mevcuttu. Bu kalkınma

* Bu hükümler açıklandığında ÇİN bir yandan kağıttan kaplan ABD ile diğer yandan SSCB ile çatışma halinde idi.

için çeşitli çarelerin kullanılmasının gerekliliğini, gerçekçi oldukları için anlamışlardı. Bu yoldan Türkiye'de ekonomiyi, üretim güçlerini, olanaklarını gerçekleştirmeyi birinci hedef olarak aldılar. Öteki hedefler bunun fonksiyonu haline gelmişti; onunla bağlantılı olabilirdi.

Geçen forumda söylediğim gibi, bu gelişme eski Demokrat Parti ve onun devamı AP'de sınıflar arasındaki yeni farklılaşmayı meydana getirdi. Bu farklılaşmayladır ki, politik arenada AP, artık bazı sınıfların ittifakı ile birlikte karar aldığı politik güç olmaktan çıkmıştır. Özellikle gelişme ve farklılaşma ekonomik bakımdan büyük sanayi burjuvazisini ön plana atmış ve bu sınıfa, politik olarak da, kendisine gerekli olan genişleyen bir üretim düzenini yeniden üretmek ihtiyacını duyurmuştur.

Bu "yeniden üretmek" deyiminin bir yandan fizik, ekonomik anlamı var. Her sınıf, her grup, her ülke, Amerika'sı, Rusya'sı, Türkiye'si varlık şartlarını yeniden, hatta genişleterek üretmek isterler. Öte yandan, bunun gereği olan "düzen"i yeniden üretmek isterler. Bunun için yeni hukuki politik kaideleri kurumları getirmeye çalışırlar.

Farklılaşma ile sanayinin emrine girmesi gereken bir ekonomi aşamasına doğru gelinmiştir. Oysa, Demirel herşeye rağmen kendi teknokrat doğrultusunda bir gelişme tutkusunda olduğu için aldığı kararlarla bu ayrılma, farklılaşma içinde çelişkilerle karşı karşıya geldi. Partisi bu yüzden üçe bölünecektir. Fakat yatırımlarına devam edebilmek, Türkiye'nin temel yatırımlarını birkaç yıl içinde tamamlayabilmek amacıyla (bilinçli ya da bilinçsiz) az önce söylediğim iki mihverden nisbî olarak Avrupa-Rusya mihverine doğru kaymıştır; öncesine göre nisbî bir bağımsızlığa varmıştır...

DEMİREL NİYE DÜŞTÜ?

1968'den sonra Türkiye'deki politik hareketleri, sözünü ettiğim yeni mihverler etrafında yer almış hareketler olarak görüyorum. Sonunda "kuvvetli bir Türkiye yaratmak"

idealini taşıdığını ifade eden, sanayileşmeyi kendi teknokratik görüşleriyle sürdürerek oy almak isteyen Demirel ve AP, bunun sosyal-politik ilişkilerini yeterince düzenleyemezken Avrupa-Rusya blokuna doğru nisbî bir yakınlaşma sürecinde, 12 Mart'tan çok daha önce, gelişen olaylar içinde iktidardan düşmüştü.. Gerekli kararları alamaz hale gelmişti; bir iktidar boşluğu vardı...

Demek ki dış mihverleşme koşulları altında, a) partideki farklılaşma ve üçe bölünme ve b) Avrupa ve Rusya mihverine nisbî yaklaşma sürecinde Demirel düşürülmüştü... Sonra Demirel'in şeklen iktidardan düşüşü 12 Mart'la olmuştur.

12 Mart'tan sonra yaptığımız forumda belirttiğim üzere üç türlü reform söz konusu idi:

1- Sanayicilerin isteklerine uygun tarzda reformda; büyük sanayicilerin Ortak Pazar'a, daha geniş bir piyasaya girmek ve bunun için kendi şartlarını üretmek, maliyetlerini buna göre ayarlayabilmek için istediği bir düzen vardı. Grev ve toplu sözleşmelerden şikâyetçi idiler. Bu, birinci sınıfın istediği reformların esası olmuştur. Onların istediği tarzda bir Anayasa yapılmıştır. Anayasa değişimi bürokratların ittifakı ile sağlanmıştır. Fakat bu iki sınıf arasında ittifakla birlikte çelişki de vardır ve bu bir yanıyla bakan hareketinde su yüzüne çıkmıştır...

2- Küçük burjuva bürokratik radikalizmi (ki, "küçük burjuva" demek çok genel bir ifadedir, bizce eski oriyantal Asyatik toplumun devlet görüşünün kalıntılarının taşıyıcısı olarak anlamı ayrıca büyüktür. Bunlar aşağıdan yukarıya organik sınıfsal bağları olmadan hakem rolündeki devlet görüşünü savunur) bütün sınıfların üstünde denge kurma iddiasını taşır. Radikalizm, aşağıya dayanmadan, ünlü deyimle "halka rağmen halk için" sloganında kendisini bulmaktadır. Varlığı çelişkili olan bu grup

giderek büyük burjuvazinin Anayasa'ya konulmuş olan ilkelere uygun gelişmesini belki de durduracak, yavaşlatacak ve böylece o sınıfı değil öteki sınıfları da sözde gözeten bir tutum almak iddiasıyla ekonomik hayatı, gelişme hayatını durdurucu birtakım bürokratik tedbirlere başvurmuştur. Özellikle dış ticaret alanında bu tedbirlerin alındığını gördük. Şu halde, küçük burjuva bürokratik reformcu grubun sanayicilerle, iş adamlarıyla holdinglerle bir takım çelişkileri açığa çıktı.

3- Daha çok emekçi sınıflar için söz konusu olan reformlar yapılmamıştır. Zaten bir bakıma onlar kaybeden, nisbî olarak geriye giden sınıf olarak gözüküyorlar. Ve bunların haklarını da ciddi olarak savunan bir kuruluş da şu anda mevcut değil.

Şimdi madde madde teklif edilen reformlara baktığımız zaman, bunları hâlâ ikinci grubun ya da sınıfın önerdiği reformlar olarak görüyoruz. Birincisi için esas olan anayasa yapılmıştır, ama teklif edilen, teferruata kadar inen "reform" adı altında sıralanan, değişiklik taleplerine baktığımız zaman bunları tamamen büyük ölçüde sanayici sınıfı ile çelişir, işçi sınıfına pek katkısı olmayan reformlar olarak görüyoruz.

Zaten böyle olduğu içindir ki bu program, karşısında, parlamentoyu ve bazı iş çevrelerini bulmuştur. Ve bu yeni cephe, onbirler'in bakanlıklardan istifalarının değil uzaklaştırılmalarının bir sebebi olmuştur. İkinci sebep, AP'nin silahını, "Demirel'in silahını" elinden almak için büyük bir yatırım harcamalarına geçme eğilimi ile bütçeyi kabartmaları ile ortaya çıkmıştır. Oysa daha önce yine bazı iş adamları temsilcileri ve hocalarıyla yaptığımız bir açık oturumda, Türkiye'de %7'lik bir kalkınma hızının büyük olduğu iddiası ortaya gelmişti. %7'lik bir kalkınma hızının Demirel'e göre, daha kuvvetli bir Türkiye yaratma ideali için kaçınılmaz oluşu yanında, bu hızlı kalkınmanın getireceği, sosyal politik, militer

meseleler bize göre belli çevrelerin alerjisini çekmektedir. Çekmiştir ve 11'ler son bir hamle ile daha büyük yatırım harcamalarına gitmek için kaynak bulmaya teşebbüs ettiklerinde, büyüme hızının yüksek tutulmasını istemeyen çevreler bakımından da ayrıca uzaklaştırılmaları kaçınılmaz olmuştur.

Reformların organik bağlar içinde, belli sınıflara dayanarak, onlardan güç alarak, onların ittifaklarıyla yapılabileceğine kaniim. Yukardan teknokrat azınlığın eliyle yapılamayacağını kabul ediyorum, bunun için de reformlar için çözüm yolunun, merkezi ve yukardan çözüm isteyenlere karşı demokratik haklarının tamlığını sağlama gayesiyle birleşmiş bir çoğunluğun, gerçekçi olarak, halkın isteklerini ve onu daha ileri götürücü bir birlikte hareketle olabileceğine kaniim.

ÇÖZÜM: AP- ECEVİTÇİ CHP

Bu çözümün ilk adımının Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ecevitçi diye adlandırılan kanadının ittifakıyla atılabileceğine kaniim. Gerçekçi bir çözüm, halkın yönelişlerini, ihtiyaçlarını dikkate almakla birlikte, ona teslim olan bir tutum da değil, onu daha ileri götürebilecek yönelişle olacaktır. Ancak bu takdirde hem politik, hem ekonomik meselelerimize çözüm bulunabilecektir."

HÜKÛMETİN BAŞARISI

GEVGİLİLİ- *"Sayın Soysal, reform sorununu sekiz ay önce tartışırken Türk ekonomisini ileriye doğru götürücü tedbirlerin neler olabileceğini açıklamış, darboğazları giderebilecek bir tedbirler dizisi öngörmüştünüz. O günden bu yana bu tedbirler ne yönde gelişmeler göstermiştir? Bugün geldiğimiz noktada reform sorunundan siz ne anlamaktasınız?"*

SOYSAL- "12 Mart'tan sonra Türkiye'de, reformist olarak adlandırılan hükûmet, Anayasa'nın öngördüğü reformları yapma iddiasıyla, programını hazırlamış ve parlamentolarımızın büyük çoğunluğunun onayından geçirmiştir. Konuya pratik açıdan girebilmek için geçirdiğimiz sekiz ayın bir panoramasını, sekiz ayda reform-

ların ve hükûmetten beklenilen işlerin ne derecesinin yapılıp yapılamadığını satırbaşlarıyla not ederek söze başlıyorum.

Kanımca, bu sekiz ayda hükûmet programında yazılı maddelerden hükûmetin lehine kaydedilebilecek, yapılmış ve yapılmakta olan noktalar şunlardır:

1- Bu hükûmet, ekonomimizin tüm bir envanterini çıkarma çabasına yönelmiştir. Personel Kanunu'nun yerleştirilmesi ve yüklerinin hesaplanmasını getirmiştir.

2- Bütçe dengesini ele almış; yıllardan beri açık bütçelerin niteliklerini ortaya koymuş ve dengeli bir bütçe yapılmasının zorunluluğunu kamuya meletmiştir.

3- Devlet idaresine çeki düzen vermek için olağanüstü gayretler göstermiştir. Ciddi hesap ve araştırmalara geçmiştir.

4- Reform tasarılarını hazırlamıştır.

5- Plan, anlayış ve uygulamamıza yeni bir veche getirmiştir.

6- Dış ticarette çok dedikodusu olan özel sektör tahsislerini devletin haklı olarak kontrolüne almış; bunu objektif kriterlerle ve hızla dağıtabilmenin de ispatını yapmıştır.

7- Döviz imkânlarımızın artmasıyla döviz likidite imkânlarını sanayiin ham ve yardımcı maddeleriyle yatırımlarına yöneltebilmek için 1972 programında ihmal edilmeyecek yeni ufuklar ve imkânlar açmıştır.

... VE BAŞARISIZLIĞI

Şimdi aynı hükûmetin programlarına ve iddialarına rağmen başarılı görülemeyecek noktalarını açıklayalım:

1- Adlarını biraz sonra açıklayacağım reformların hiç biri yapılamamıştır. Bunların nedenleri çoktur.

2- Ekonomiye hız verilememiştir. Sekiz ay önce kendimize göre haklı olarak önerdiğimiz tedbirlerin hiçbirisi alınamamış ve Türk ekonomisi tabiatın verdiği lütufla ve 500.000 işçimizin beşyüzmil-

yon dolarının transferiyle bir mükâfata uğramış ama ekonomi değerlendirilmesinde bir sıçrama, gelişme ve ilerleme kaydedilmemiştir.

3- Yatırımlar 1970'den beri düşük seviyesini sürdürmektedir. Özellikle kamu kesimi yatırımları iyice azalmıştır.

4- İstihdam sorunu öteki bütün ekonomik problemlerimizin üstüne çıkan bir vehamet kesbetmiştir.

5- Fiyatlar, devalüasyon yapıldığı zaman saptanan rakamların biraz üzerinde bulunmuştur. Fakat fiyat artışı bütün Türk kamuoyunu alarme edecek bir seviyede de değildir.

6- İhracat arttırılamamıştır. Dış ticaret ve yatırım politikalarımız hala saptanamamıştır.

7- Ekonomi alanında bugüne kadar hiçbir önemli karar alınamamıştır. Yalnız bir sürü bürokratik formaliteler getirilmiştir.

8- İktisadî devlet teşekkülleri sorunu da başladığı noktada durmaktadır.

KÜÇÜK ŞEYLERE REFORM DENMEZ

Bu manzara içinde reformlara geçtiğimiz zaman, bir kere, galiba "reform" sözünü mübalağa ediyoruz. Her değişecek meseleye, hatta ufak bir kanun değişikliğine reform adını kolaylıkla veriyoruz. Reformları köklü, bünye ve sistem değiştirici nitelikte tedbirler olarak düşünmeliyiz. Bir kurumlar vergisinin vadeli ödenme yerine çalışıldığı yıl içinde ödenmesi bir "vergi kanunu değişikliği"dir; bir emlak vergisi kanunu değişikliği "reform" adı altında nitelendirilmemelidir. Bu reform sözünden ana bölümler olarak şunları anlıyorum:

Toprak ve tarım, gerçekten Türkiye'de köklü bir reform niteliği taşımaktadır.

- Eğitim de böyledir.
- Mali idare ve vergiler tümüyle reorganize edilirse reform anlamındadır.

- İktisadi devlet teşekküllerini yeni bir istikamete yöneltme reformist tutum olur.

Reformlar içinde sekiz aylık uygulamadan da aldığım ilhamla üzerinde duracağım en önemli konu, "devlet kesiminin yeniden düzenlenmesi" reformu olacaktır.

OSMANLI'DAN BERİ DEVLET BÜROKRASİSİ TOPLUMA AYAK UYDURAMIYOR

Türkiye Osmanlı'dan bu yana devletin tüm kesimleriyle, özel sektörün ve diğer müesseselerin gelişmelerine ayak uyduramamış, yeni teknolojiyi izleyememiş. yamama, modası geçen kanunlarla ve onların paralelinde âtıl bir iradeyle yönetile gelmiştir. "Reform" dediğimiz çok şümullü meseleleri yakın, uzun vadeli, yıllardır Türk toplumunu sarsacak, yeni şekiller verecek reformları bir an için kanunlaştırıp Anayasa'ya uygun olarak kamuoyuna çıkardığımızı kabul ediniz. Bunları nasıl yapacağız ve kim yürütecek?

50 milyarlık bir bütçe yapmışız ve 26 milyarını cari harcamalara, maaşı artanlara ve benzerlerine veriyoruz, yani %55'ini galiba... Ve bu devlet bürokrasisinden en küçük vatandaşımızdan en yaygın hükmi şahsiyetlere kadar herkes şikâyetçi. Devlet vatandaş için de, adeta yaygın olarak bir zulüm, bir işkence mekanizması telakki edilmekte. Bu demek değil ki, devleti yönetenler küçüğünden büyüğüne kadar kabiliyetsiz, bilgisiz kişiler.. Asla.. Fakat gelişmeler o kadar ağır olmuş ve organizasyonlar o kadar ihmal edilmiş ve rasyonalizm o kadar unutulmuş ki, bu böyle olagelmiş.. Eski hükûmetleri hatırlarım, bunlar kararlarını çabuk alırlar ve devlet yönetiminin ataleti yüzünden işlerin yürümediğini iddia ederlerdi. Devletin bu iş görememezliğindendir ki, Adalet Partisi iktidarı devrinde özellikle ekonomik sahadaki uygulamalar Planlama'ya verilmişti.

Yeni hükûmetle temaslarımız arasında, yeni hükûmetin aldığı kararları administrasyonun (devlet idaresinin) ataleti ve durgunluğu yüzünden bir türlü uygulayamadıkları Sayın Başbakan'ın ağzından da duyulmuştur. Fakat biraz da insaflı düşünmek gerekiyor. Buraya

kadar, belki devlet idaresini tenkit ettim ama şimdi bunu insafla, objektif olarak ortaya koyalım.

DEVLETTE CENAZE İŞLERİNDEN BAŞKA HERŞEY BOZUK

Belki 20-25 yıldır Türkiye'de politikacılar, parlamentolar, müesseseler ve özel sektör de dahil, sanki işbirliği ederek devleti yıpratmışızdır... Devletten iş çıkmayacağını kendimiz propaganda etmişizdir... Devletin moralini bozmuşuzdur ve bütün bu müesseselerde bir yavaşlama, bir çözülme olmuştur.. Bana öyle geliyor ki, şimdi şikâyet ettiğimiz gelişmemizin gerisinde kalan administrasyon bütün müesseseler üniversitesinden özel sektörüne kadar yönelip yardım etmek, devleti tahkim etmek, bir kelimeyle devleti yeniden bina etmek görevi düşmektedir. Aksi halde, özel sektörün temsilcisi olarak konuştuğum şu masada, güçsüz bir devlet atmosferinde, özel sektörün kendisini tanıyan ve teşvik eden bir toplumda bile sürekli olmayacağına, yaşamayacağına inanıyorum. Özel sektörün en başarı gösterdiği ülkelerde ve insan haklarıyla fert hürriyetini şiddetle savunan bütün ülkelerde devlet çok kuvvetlidir.

Devletin bu gücünü müesseseler gücü olarak almak lazım; yoksa bir dikta gücü olarak kabul etmemelidir. Şöyle bir çevremize baktığımızda adliyesi, nüfus dairesi, vergi daireleri, belediyeler, sanayi kesimi fabrikaların formaliteleri, bina vergileri, veraset müessesesi, hepsinin baştan aşağı aksamakta olduğunu görürüz... Devletten, 25 lira alacağı olan bir vatandaşın hikâyesi gazetelerimizde yazılmaktadır. Tasarruf bonosu ortadadır. Evlenmek isteyen vatandaş evlenebilmek için ne kadar ızdırap çekmektedir. Sanırım, bu kadar müşkülatın içinde tek işleyen ve insanı özendiren cenaze hizmetleridir. Kanunun cenaze hizmetleri gayet süratlidir, ve insanı dünyadan uzaklaşmaya teşvik edici bir mükemmeliyettedir.

DEVLET A'DAN Z'YE KADAR DÜZENLENMELİ

Gerçekten devleti, A'sından Z'sine kadar, bugünkü teknolojiye uymayan, tutucu, bürokratik engellerle boğulmuş ve atıl bir

mekanizma olarak görüyoruz. Bu şekilde meseleyi ortaya koyup "devletten iş çıkmaz" demek bizi bir yere getirmez. O halde bir yandan devleti yönetenler, öte yandan parlamento ve tüm müesseseler devleti tahkim etmek için işbirliği, elbirliği yapmalıyız.. Elimizde, gücümüzde ne varsa ona teveccüh etmeliyiz.

Devleti yeniden düzenlemek için organizasyon ve teşkilat şemalarının değişikliği yeterli değildir. Bu tüm bir zihniyet, bir rasyonalizasyon anlayışını, bakanlık bakanlık, sektör sektör hizmetlerinin analizinin yapılmasını bunların rasyonel şekilde düzenlenmesini ifade eder. Aksi halde, kitaplar halinde hazırlanan yeni organizasyon tasarıları da işleme şansı göstermez. Sekiz ay öncesinden bugüne gelişimizde, sekiz aylık hükûmetinde de tecrübelerinde büyük zorluğu devlet administrasyonunda olduğuna kanaat getirmiş bulunuyorum. Bu itibarla önümüzdeki reformların ağırlığını, ötekilerin başarı şansını devlet kesiminin yeniden düzenlenmesiyle mümkün olacağını ifade etmek istiyorum."

BU REFORMLAR, BU SİSTEMLE YAPILAMAZ

GEVGİLİLİ- *"Türkiye'nin bugün geldiği noktada bu sorunların çözümü ve bu sorunları çözebilecek nitelikteki reformlar için neler düşünüyorsunuz Sayın Prof. Hatiboğlu?"*

Prof. HATİBOĞLU- "Sekiz ay önceki konuşmamda üç ana konu üzerinde durmuştum:

1- Türkiye'de çok korkulacak fiyat artışı olmadığını söylemiştim.. O zaman durum hakikaten öyleydi, fakat şimdi maalesef bunu söylemeye imkân yoktur. Sekiz ay önceki fiyat artışıyla şimdiki fiyat artışı karşılaştırıldığında bugünkü fiyat artışlarının hepimizi ürkütecek, korkutacak seviyeye geldiğini görürüz.

2- Ülkemizde çok aşırı ölçüde bir anarşi bulunduğunu ve bunun kalkınmamız bakımından çok önemli sakıncaları olduğunu söylemiştim. Bu konuda sekiz ayda çok önemli aşamalarda bulunulmuştur.. Meseleyi ancak takdirle karşılamamız gerekir.

3- En önemli olarak belirttiğim husus, mevcut karma ekonomi

sistemi içinde kalınmak şartıyla, reformların planlanması ve uygulanması olanağının bulunmadığı idi. Biz hem Ortak Pazar'a yönelerek Atatürk'ün işareti içinde Batı'ya dönmüş bir kültür düzeyinde kalalım deyip, öte yandan da bu sözü edilen reformların tümünü birden gerçekleştirmek istersek, buna imkân yoktur ve bu reformların hiç biri yapılamamıştır. Kanımca bu reformların hepsi yapılabilir, fakat tek bir şartı vardır. O da; mevcut sistemimiz değişir, artık Ortak Pazar ve örnek olarak seçtiğimiz Batı demokrasisinden, ferdin özgürlüğünden hiç bir eser kalmaz.. Bu çok açık, kesin tercihi yapalım. Acaba ne konularda reform yapma imkânı vardır ve yapılmalıdır? Türkiye'de reformları, "Köklü sosyal ve ekonomik değişiklikler" şeklinde anlarsak, yine mevcut sistemde kalmak şartıyla, büyük reform olanakları yoktur. Bununla birlikte bazı konularda reformlar yapılması, halk tarafından benimsenmek şartıyla mümkündür:

1- Reformları devlet kesiminde bir re-organizasyon olması ve devlet kesiminin daha etkili bir şekle getirilmesi ile düşünmek mümkündür. Buna razı olmayan hiç kimse yoktur, gerçekten bunun yapılması zorunludur, ama kanımca bugünden yarına bir kanun çıkarıp bunu yapmak imkânı da kat'iyen yoktur; Fazla hayal etmeyelim.

2- Türkiye'de yıllardan beri halkın çoğunluğunu teşkil eden tarım üreticileri, çiftçilerimiz, köylülerimiz ürünlerine çok düşük fiyatlar tespit edildiği için toplumumuzun öteki grupları tarafından büyük ölçüde sömürülmektedir. Tarım ürünlerinin fiyatı derhal çok yüksek seviyelere çıkarılmalıdır... Türkiye'nin sosyal ve ekonomik kalkınmasının geçeceği yol buradadır.

BÜYÜK ÇAPTA ÜRETİM VE PAZAR GEREKLİ

3- Türkiye ekonomisine ihracata yönelme olanağının kazandırılması üçüncü bir reform konusu olabilir. Türkiye'de konulmuş sanayi ve her çeşit üretim daha ziyade iç piyasamıza ve piyasamızın tarım dışında çok küçük bir kesimine yönelmiştir. Kanımca bu kesim de artık bitmiştir ve artık bu konuda yapılacak hiç bir şey

yoktur. Büyük çapta üretim yapmak, büyük piyasalara yönelmek gerekmektedir.

4- Enflasyon ile kalkınma olamayacağına göre, fiyat artışları uzun vadeli bir perspektif içinde %3'lere, %5'lere indirilmelidir. %20 civarlarındaki fiyat artışları ancak ülkemizi ve rejimimizi bir felakete götürür.

5- Önemli bir reform alanı Türkiye'de fiyat sisteminin piyasa sisteminin hâkimiyetini belirtmek, bütün kararlarımızın piyasa sisteminin disiplini ve hâkimiyeti içinde olmasını temin etmektir. Yoksa üç beş tane teknokratın aklına böyle geldiği için bugün ekonomik sistemimizi böyle düşünmek ertesi gün lüzum gördükleri için başka bir şekilde düzenlemek suretiyle piyasa ekonomisinden ve fiyat hâkimiyetinden kaçınmanın sonucunda iktisadî hayatımızın yürüyeceğine hiç bir şekilde inanmamaktayım."

KUVVETLİ DEVLET Mİ, AP+ CHP Mİ?

GEVGİLİLİ- "Sayın Küçükömer, bundan sonrası için siz neler öngörüyorsunuz? Geleceğin, uygulama programıyla ilgili tahminleriniz nelerdir?"

KÜÇÜKÖMER- **"Sayın konuşmacılara bazı sorularım olacak... Çözümün ilk şartını biraz önce söylemiştim. Sayın Prof. Hatiboğlu'nun, "Piyasa sisteminden tamamen sosyalist bir sisteme dönüş" olarak nitelendirdiği bu reformların sosyalizmle yakın ilgisini ben göremiyorum.**

Şimdi sorulara geçelim:

1- Piyasa sistemi dışında merkezi bir sistem meydana getirilmesinden, bürokrasiden şikâyet ediliyor. Özel kesimin kuvvetlenmesinin ancak kuvvetli bir devletle birlikte olabileceği iddia ediliyor. Burada "Kuvvetli devlet" derken, merkeziyetçi bir tutum aşikâr. Kendileri acaba bu merkezleştirici tekliflere katılıyorlar mı? "Devleti kuvvetlendirmek "ya da o kesimde reform yapmak denildiği zaman herhalde sadece devletin bir

parçası olarak idari mekanizma kastedilmese gerek; parlamento ve başka müesseseler de devlete dahildir...

2- İkinci ve tamamlayıcı sorum şudur: Demokratik hakların temelinde anlaşmış olarak, toplumun büyük kesiminin temsilcisi Adalet Partisi ve Ecevitçi CHP'nin birlikte hareketini tasvip ederler mi? Dayanağı olmayan azınlık reform yapamazsa o takdirde ileriye dönük hamleleri şimdilik bir tarafa mı atacağız, yoksa önce bunları bir araya getiren hareketi mi destekleyeceğiz?

Şu halde birinci mesele, merkeziyetçi, bürokratik bir tutum yerine, bu ittifakın sağlanmasından geçer.. Önce bu hususta anlaşalım, sonra ötekilerinin olanaklarını tartışalım."

BUNLAR, SOSYALİST REFORMLAR DEĞİLDİR

GEVGİLİLİ- *"Toplumun ve ekonominin arzuladığımız daha dinamik bir yapıya geçirilmesini hangi şartların oluşmasına bağlıyorsunuz Sayın Soysal? Bunlar nasıl bir gelişme düzeni içinde sağlanmalıdır?*

SOYSAL- "Bugün "reform" niteliğinde bulduğum ve az önce özetlediğim konuların yeni bir açıdan ele alınıp ekonomiye ve topluma yararlı bir şekilde hizmete yöneltilmesinin mümkün olduğunu tekrarlıyorum. Bunlara benzer "reform" ya da "ıslahat" adı altında öteki tedbirlerin de alınmasıyla bir "sosyalist" sistemin teessüs edeceği görüşüne katılamıyorum. Yöneleceğimiz sistem Batı sistemi ise; yeraltı servetlerinin, kıyıların kamunun yararında oluşu, toprak ve tarım reformu ve eğitim sorunları her milletin milli bünyesinde yıllarca önce çözümlenegelmiştir. Bu itibarla, özel sektörü inkâr etmeyen, özel mülkiyeti ya da üretim araçlarını kamulaştırma iddiasında olmayan, ancak Türk toplumunu süratle kalkındırmaya yöneltecek nitelikte bulunan reformların, özel sektör ve Ortak Pazar ilişkileri bakımından sakıncalar doğuracağına katılamıyorum. Ortak Pazar ülkelerinde, sözgelişi İtalya'da bizden daha sert kurallarla işleyen benzer tedbirler vardır. Kaldı ki, Ortak Pazar'a yeniden yönelen İskandinav ülkelerinde de başka türlü

bir özel sektör kontrolü ve devlet gücü vardır.

"Problem devletin güçlendirilmesidir" dedim. Devletin güçlendirilmesini "dikta" olarak anlamadığımı da söyledim. "Merkezi planlama" olarak almadığımı da tekrarlarım.

KOALİSYON ŞART MI?

Sayın Küçükömer "reformların başarı şansı için Adalet Partisi ile Ecevit'çi CHP'nin yaklaşması şart değil midir? Bu görüşe katılır mısınız?" sorusunu sordular... Bence soru yerinde değildir. Ben Türkiye'de hiç bir politik parti görmüyorum ki devletin güçlenmesine karşı gelsin, administrasyonun Türkiye'nin kalkınmasına süratli ve rasyonel hizmetinin karşısına çıksın, Adalet Partisi kabinesi de olur, bugünkü Sayın Erim kabinesi de olur; Ecevit de gelse, şüphesiz disiplinli bir ekonomiyle Türkiye'yi çabuk kalkındırmanın yoluna geleceklerdir. İlle kendimizi zorlayarak ya bir koalisyon (ki bu benim konumun çok dışında) olur ya da reform olmaz gibi sert kurallarla bizi sıkmak, boğmak geçerli değildir.

Sayın Hatiboğlu'nun ifadeleri çok yerindedir; özel sektörün bazı tutumlarından "utanç" duyduklarını ifade ettiler. Bir toplumda sektörlerin, müesseslerin adı ne olursa olsun mütevassıl (birleşik) kap gibi günah ve sevaplar yaygındır. Özel sektör günahkâr ise, devlet sektörü de, bir derecede üniversitesi de öyledir. . Bir toplum mütevassıl bir kaptır, günahı da, sevabı da vardır. Görüşlerini bu kaydı itirazıyla kabul ediyorum.

Yalnız Sayın Küçükömer, "Sanayi burjuvazisinin istediği yönde Anayasa tadili yapıldı ve bu Anayasa emekçi sınıfın aleyhine oldu" buyurmuşlardı. 1960 Anayasası'ndan sonra geçirdiğimiz yıllarda bu Anayasanın topluma getirdiği ızdırapları hep birlikte tattık. 1971 yılında Anayasamızın bazı taraflarıyla tadil olması fena mı oldu? Yine 1970 yılının bombalı toplum ortamını mı arayalım? Siz sayın hocaların üniversitede kapıdan giremeyip, koltuklarınızın başaşağı edildiği, bir avuç gençle üniversitenin istilâ edilebileceği ortamı mı arayalım? Dünyanın hangi devletinde bunlar var? Bunlara avdet etmeyelim. Dolayısıyla "Anayasa sanayi burjuvazisinin lehine tadil edilmiş, emekçilerin de tüm hakları yok olmuş"

tabiri geçerli ve tutarlı değil. Anayasa çalışanların lehine tadil görmüştür. Önümüzde bekleyen reformlar da yine kapitalin aleyhine, çalışanların lehine yeni ufaklar açmaktadır. Benim anlayışım budur."

BU REFORMLAR, DEVLETİN EL KOYMA HAREKETİDİR

Prof. HATİBOĞLU- "Sayın Küçükömer ve sayın Soysal'ın sormuş olduğu çok önemli bir soruyu cevaplandırmak istiyorum. Mevcut reform teklifleri uygulandığı takdirde, Türkiye ekonomisinin "sosyalist" bir ekonomi haline getirileceği yolundaki düşüncemi sekiz ay önce söylemiştim; şimdi de aynı kuvvetle ifade etmek istiyorum. Sayın Soysal, "Enerji, kıyılar ve toprak reformlarını her ülke yapar, yapmıştır; bunları yaptık ya da yapacağız diye sosyalist mi olacağız?" buyurmuşlardı. Hiç şüphesiz olmayacağız. Biraz önce "bir reform demeti"nden söz ettim. Sayın Soysal üç reformdan söz ederek, öbürlerine hiç değinmediler..

Bir kere enerji, kıyılar, toprağı, hepsinin birden reform kapsamına almanın anlamı "mülkiyeti sınırlandırmak" demektir. Bu sınır nerede duracaktır? Nereye kadar gidecektir? Sosyalizm zaten bu özel mülkiyetin sınırlandırılması demektir... Kaldı ki, burada kalsak hiç şüphesiz sosyalist bir ekonomiye gitmeyiz. Bundan sonraki, reformlara gelince:

- Banka ve sigortalar reformu, banka ve sigorta faaliyetlerinin kamu tarafından çok fazla denetlenmesi, onun istediği yönlere sevkedilmesi şeklinde olacaktır. Zaten gerektiği kadar denet altında olan, kaynaklarının yarısından fazlasına devletin el koyduğu bedava aldığı bir sistem daha da fazla el altına alınmış olacaktır.
- Dış ticarette her alınan nefes devletin kontrolü altındadır. Hem bürokratik kontrol, hem de devletin daha fazla hisse kapması bakımından kontrol altındadır. Reformla herhalde daha serbest, liberal bir dış ticaret ekonomisi uygulanmayacaktır. Birçok şeylerin daha fazla devlet kontrolü altına girmesi yoluna gidilecektir.

- İlaç reformunda herhalde ilaç fabrikalarının hareket serbestîsi çok daha fazla azaltılacaktır.
- Tarımda pazarlama reformunda, halen özel sektörde yapılan birçok tarım işleri herhalde sosyalist sistemin parçası olan kooperatiflerle yapılacak...
- Vergi reformunda, taraftar olduğum etkin bir şekilde vergi almak için konacak tedbirlerle kalmayacak, mutlaka vergi oranları da artacak... Sözgelişi kurumlar vergisinin artırılması isteniyor ki, kanımca Türkiye'de kurumlar vergisi zaten en üst seviyesine gelmiştir. Buna bir parça daha dokunulduğu takdirde, Türkiye'nin en fazla ihtiyacı bulunan büyük çaptaki işletmeciliğin, sermaye piyasasının ölmesi temin edilir. Vergi derken, "servet" vergilerinden söz ediliyor.

Şimdi bu reform demeti alt alta gelince, dış ticaret müthiş kontrol altında olacak, bu reformlar yapıldığı takdirde ilâç sanayii ortadan kalkacak, tarımda pazarlama kooperatiflere verilecek, doğal kaynaklar, enerji ve kıyılar üstündeki devletin etkisi ve vergi oranları artacak... Bu durumla hâlâ da "Türkiye'de sosyalizm olmaz" deniliyorsa, bu son derece optimist bir görüştür. Bunlar yapıldığı takdirde Türkiye ile ortak Pazar ilişkileri diye bir şey kalmaz. İsveç'te yıllardan beri sosyalist hükûmetlerin idaresi altında olan bugünkü piyasa sistemi, ferdin özgürlüğü sistemi şimdiki Türkiye ile kıyaslanmayacak derecede yüzlerce, binlerce defa daha serbesttir.

Sözü edilen AP ve CHP koalisyonu görüşü çok doğru bir düşüncedir. Sayın Küçükömer'in bu düşüncesine katılıyorum. Yalnız Ecevitçi grubun değil, CHP'nin bütününün bir araya gelerek AP ile koalisyon yapması çok iyi bir çıkar yoldur"

ORTAK PAZAR ABD ÇELİŞKİSİ ÖNEMLİDİR

***KÜÇÜKÖMER*- "Anayasa değişikliğinin tüm olarak işçi sınıfının kaybına olduğunu değil, emekçiler bakımından nisbî olarak geri gittiğini ifade etmiştim. Öteki sınıflardan; Ortak Pazar'a girmek, kârlarını yüksek tutmak, yeni yatırımlar**

yapmak isteyen, büyümek ve rasyonel bir yola girmek isteyen bir yeni güçlü sınıf elbette ki üretim şartlarını kendisi için daha da genişletecek bir rejimi sağlama çabası içinde olacaktır. Bu arada grevlere, toplu sözleşmelere bir sınır çizmek istenecektir...

"1970 yılına mı dönelim?" deniliyor. Konuşmamın başında, o zamanki olayları yeni iki kümeleşme sürecindeki olaylarla ilgili gördüğümü söylemiştim. Kendi içinde bir dinamizmi olmakla birlikte, o hareketlerin gerisinde büyük çapta bir yönetimin, oyunun bulunduğunu da iddia ediyorum.

"Sosyalizm" meselesinde, sayın Prof. Hatiboğlu'nun saydığı bazı devletleştirmeler, %1'lik bir servet vergisi getirmek, bazı vergi oranlarını yükseltmek, merkezi kontrolü arttırmak gibi hususların hâlâ sosyalizmle ilgisini göremiyorum. Bunlar Ortak Pazar'la çelişki yaratan bir düzen getirmektedir ama Ortak Pazar'la Amerika'nın bundan daha fazla çelişkisi vardır. Bu çelişki olacaktır, fakat bunun varlığı da sosyalizmin işareti değildir. Şüphesiz bu çelişki anlamlıdır.

Önce rejim sorununu çözmek gerekir. Türkiye'nin temel kararlarını ileriye dönük bir çoğunluk mu alacak yoksa bir azınlık mı? Mesele buradadır ve başarı şansı da bu hususta yapılacak tercihe bağlıdır. Sayın Hatiboğlu'nun bu konudaki görüşüme katılmalarına teşekkür etmek isterim".

GEVGİLİLİ- *"Türkiye'nin reform sorunu ve 1971 sonundaki gerçeklerini ele alan forumumuz şu sonuçları ortaya koyuyor:*

1- *Reform sorunu Türkiye'de sanayileşme, daha dinamik bir yapıya geçme, daha büyük ekonomi elde etme özlemlerinin yarattığı bir ihtiyaç olarak ele alınmalıdır.*

2- *Reformlar soyut değil, sistem ve ideoloji sorunlarına bağlı olgulardır. Bürokratik bir devlet mekanizması, reformların yapılışını güçleştirici bir faktördür.*

3- Reformun, kimin adına ve kimlerce yapılacağı da önemlidir. Sayın Küçükömer ve Hatiboğlu demokratik hakları öne alan bir AP-CHP koalisyonunu daha uygun görürken; sayın Sosyal asıl sorunun AP, Erim ya da CHP olarak değil, ekonomiyi bir bütün halinde geliştirme biçiminde ele alınmasını istemektedir. Özlenen şey, daha mutlu, daha ileri bir ekonomi ve toplum yaratacak reformların halk ile bütünleşilerek yapılmasıdır"

4.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

7 Mayıs 1972
YENİ HÜKÛMET ve 1972 TÜRKİYESİ

KATILANLAR

Behçet **OSMANAĞAOĞLU**, (İst. Ticaret Odası Başkanı), Nurullah **GEZGİN** (İst.Sanayi Odası Başkanvekili), Prof. Dr. Zeyyat **HATİBOĞLU** (İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi), İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"Türkiye 12 Mart Muhtırası'ndan bu yana yeni gelişmelere sahne olmaktadır. Bilindiği gibi, 12 Mart 1971'den sonra önce Birinci, arkasından İkinci Erim Hükûmetleri kurulmuştur. Reformları gerçekleştirmek, çeşitli yönden düzenlemelere girişmek iddiasını taşıyan hükûmetler, yaptıkları ve yapamadıklarıyla, önümüze önemli dersler koymuşlardır.*

Bugün yeni hükûmet kurulurken hem geçmiş deneylerin değerlendirmesini yapmak, hem de bundan sonrası için neler yapılması gerektiğini tartışmak amacını güdüyoruz.

Sayın Osmanağaoğlu, İstanbul Ticaret Odası Başkanı olarak, dünden bugüne bakarken, önümüzde nasıl bir birikim görüyorsunuz? Bugün geldiğimiz noktada Türkiye'nin başlıca sorunları nelerdir?"

İLK İŞ: DEMOKRASİYİ TAM İŞLETMEK...

OSMANAĞAOĞLU- "Dünden bugüne genel çizgileriyle bakarken, Sayın Nihat Erim hükûmetlerini ikiye bölerek incelemek

doğru olacaktır. Birinci hükûmet, tutumda ve programda tam vuzuhlu değildi; iktisadî politikalarında birçok tereddütlere yol açtı. İkinci hükûmet ise daha vuzuhlu idi ve iktisadi alanda bir çok tedbirler almıştı. İktisadî kalkınmamızda ve sanayiide hamle yapmamız için itimadı tesis eder bir hava doğmuştu.

İçinde bulunduğumuz şartlar altında, Başbakanlığı, Suat Hayri Ürgüplü gibi hükûmet ve devlet hayatında tecrübeli bir şahsın kabul etmiş olması memnunluk vericidir. Bu tür hükûmetlerden, siyasi partiler gibi her konuda, detaylı ve uzun vadeli programlar beklemek doğru değildir. Ancak yeni hükûmetten neler beklendiği konusunda herşeyden önce neyin beklenmesi gerektiğinin temel taşını koymak gerekir.

Bugüne kadar denenmiş idare tarzları içinde, uzun vadede, milletlerin menfaatine olanı, hür demokratik sistemdir. Bu sistemin esası da milli iradeyi temsil eden parlamentonun tam hakimiyetidir. Türkiye'nin hür demokratik sistemden uzaklaştığını düşünmek bile, bugün olduğu kadar, gelecek nesiller için büyük tehlikelere yol açar. Dolayısıyla, Ürgüplü hükûmetine düşen ilk görev hür demokratik sistemin tam işleyişini sağlayacak ortamın hazırlanmasıdır.

ATATÜRK, GENÇLİKTEN KANUNA İTAAT İSTEDİ

Bu ortamın hazırlanmasında, üzerinde özellikle durulması gereken konular şunlardır:

1- Anayasa'nın işaret ettiği reformlar, Atatürkçü ilkelerin ışığı altında gerçekleştirilmelidir... Atatürk'ün ana görüşü, Türk Milleti'nin Batı'ya, Batı demokrasilerine yönelmesi, yurt içinde kanunların ve nizamın hakim olmasıdır. Atatürk 1933'de Türk Talebe Birliği Kongresi'ne gönderdiği mesajda şöyle der: "Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi dileklerimizdendir. Gençlik, her türlü faaliyetlerinde, Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kaidelerine riayetkâr bulunmaya dikkatli olmalıdırlar. Cumhuriyet hükûmetinin milli meselelerde vazifesini bilirliğine ve adli kuvvetlerinin de adaletine emin olmalıdırlar."

Bu mesaj, memlekette kanun hakimiyetini, ferdin emniyet içinde yaşamasını mümkün kılacak hükûmet otoritesinin, zorunluluğunu veciz şekilde belirtmektedir. Kanun hakimiyeti ve hükûmet otoritesi memlekette istikrar ve güveni sağlayacaktır. Bu da ekonomik kalkınmanın ve sınaî hamlenin temel şartıdır.

2- Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olmak için öngörülen sürede her türlü tedbiri almak gereklidir. Türkiye'nin uygar Avrupa milletleri topluluğu dışında kalmasını düşünmek bile gelecek nesiller bakımından çok büyük tehlikeler arzeder.

3- Planın hazırlık safhasında özel teşebbüsün de görüşünü almak, nihai safhada ise planı halka tanıtmak ve maletmek gereklidir. Buradaki plan anlamı, hür demokratik memleketlerdeki plan anlayışıdır.

4- Sıhhatli bir malî politika tespit ve tatbik edilmelidir. Türkiye'de her geçen gün yatırımları teşvik yerine yatırımları engelleyici bir malî siyaset izlenmektedir.

5- Özel ve kamu kesimi arasında eşitlik sağlanmalıdır. Karma ekonomi, kamu teşebbüslerine imtiyazlar tanımak değildir.

6- Mecliste bekleyen ekonomi ile ilgili teşvik ve uygulama, sermaye piyasası gibi kanunlar çıkarılmalıdır.

ÜRGÜPLÜ HÜKÛMETİ BAŞARILI OLMALIDIR

Ürgüplü hükûmetinin başarılı olması zaruridir. Bunun sağlanması için her vatandaşın kendine düşen görevi en iyi şekilde yaparak hükûmete yardımcı olması ve parti liderlerinin temel noktalarda anlaşıp hükûmeti desteklemeleri, gerekmektedir. Parlamentonun da hükûmete yardımcı bir tutum ve hava içinde çalışması zorunludur.

Bugün Türkiye'nin kaderinde rol oynayacak mevkide bulunanlar ağır sorumluluk taşıyorlar. Hür demokratik rejimi geliştirmek bugünkü nesillere düşen başlıca görevdir."

YA İYİYE, YA DA ÇOK KÖTÜYE GİDECEĞİZ

GEVGİLİLİ- *"Sayın Prof. Hatiboğlu, ilk iki hükûmetin çalışmalarından bugüne bakarken ne gibi gelişmeler görüyorsunuz? Bu deneylerden hangi sonuçları çıkarıyorsunuz?"*

Prof. HATİBOĞLU- "Üçüncü koalisyon hükûmetinin kurulacağı şu günlerde, ülkemizin politik ve ekonomik sorunlarını çok iyi değerlendirmek gerekir. Çünkü ya iyiye ya da çok kötüye dönmemizin sor derece kolay olduğu bir noktaya gelmiş bulunuyoruz.

Çözüm bekleyen ekonomik sorunları genel çizgileriyle beş grupta toplayabiliriz:

1- 1971'deki yüksek oranlı enflasyonu, bilgisiz ve sorumsuzca alınan kararlar ortaya çıkarmıştır. Devalüasyon gecikmiş, Personel Kanunu ve zamlar devalüasyonu etkilemiştir. Asıl önemlisi, bu arada değişen şartlar devalüasyonun yumuşatılmasına imkân verdiği halde, bundan yararlanılamayışıdır.

2- Bu imkân, 1970 devalüasyonundan beri artan ve bugün 900 milyon dolara ulaşan döviz rezervleridir. Döviz rezervlerinin yatırım malı ithali için kullanılmasında ortak bir görüş vardır. Bu kullanım yararlıdır; yalnız faydalı yatırım alanlarının seçilmesi, ileride ekonomiye yük olmayacak yatırım türlerinin bulunup gerçekleştirilmesi kısa zamanda mümkün olmaz. Kaldı ki, yatırımları hızlandırmak yanlış alanlar seçilmesini kolaylaştırdığı gibi fazla miktarda yeni TL. ihtiyacını da doğurabilir. Ayrıca, yatırımların enflasyonist etkilerini gidermeleri çok uzun süreyi gerektirebilir.

Dövizlerin tüketim malı ithalinde kullanılmasının ya da liberasyona yönelinmesinin döviz stoklarını eriteceği, dolayısıyla 1950-1954 yıllarındaki döviz sıkıntısına düşüleceği yolundaki korkular çok yanlıştır. Türkiye eski Türkiye değildir. O dönemde ihraç olanaklarımız çok azdı. Şimdi ise döviz rezervlerimizi bu yüksek düzeylerde tutar, enflasyonist ortamı bu nedenle devam ettirirsek, bugün bir miktar bulunan ihracat ve turizm olanaklarımızı yeniden

kaybederiz. Hiç bir sonuç vermeyen ekonomiyi ve dış ticareti kısıtlayıcı tedbirlerden artık kurtulmalıyız. Tam liberasyon elbette olmaz ama, yavaş yavaş AET ekonomik rejimine yaklaşabiliriz. Bugünlerdeki enflasyonist durumu azaltmanın en iyi çaresi dış ticaretimizde bir miktar liberasyonla döviz rezervlerimizi harcamaktır.

REJİMİMİZİ SEÇİP ONA GÖRE DAVRANALIM

3- Devletin vergi oranlarını arttırmasıyla enflasyonun duracağı ve yatırımların artacağı yolunda bir görüş vardır. Aslında durum, bunun tam tersidir. Devletin aldığı paraları o kadar fazla çarçur etme imkânları vardır ki, eğer Türkiye'de sosyalist bir sistem kurulmayacaksa , devlet müdahalesini bundan öteye götürmek sayısız sakıncalar doğurabilir. Türkiye sosyalizm ile de kalkınır ama Ortak Pazar'ın ekonomik rejimini seçmişsek devleti ekonomik değil, politik bakımdan güçlendirmeliyiz. Kurumlar Vergisi gibi bazı malî tasarılar Türkiye'de serbest ekonomik rejimi yaşatmaya değil, öldürmeye yönelmiştir.

4- Son günlerde özel sektöre yönelen teşvik tedbirleri son derece hatalıdır. Özel sektör teşvik edilecekse, bunu cebine para koyar gibi yapmak yerine serbest rekabete imkân verilmelidir.

5- Türkiye bütün olumsuz çabalara rağmen hızla gelişmektedir. Bunu daha fazla engellememek her vatandaşın görevi olmalıdır. Sözü edilen ve bir kısmı yapılan reformlar Türkiye'yi sosyalizme götürme eğilimindedir. Bunların arasında Tarım reformu iyi planlanırsa belki ortaya olumlu sonuçlar çıkarabilir.

Türkiye'nin iki önemli alternatifi vardır; bunlar:

A. Batı tipi demokraside kalmanın yollarını aramak,

B. Ekonomik sistemi ya Ortak Pazar'a yaklaştırmak, ya da tam bir sosyalist rejim uygulamaktır.

En kötü durum ikisi ortasında kalmaktır ki, Türkiye bugün bunu yapmaktadır. Tuhaf sistemler tavsiye etmek ya da sosyalist sisteme

uygun reçeteler vermek en yaygın yanlışlıktır.. Türkiye artık rejimini seçmelidir. Yeni hükûmetin sistem konusunda açıklık getirmesi dileğimizdir."

YUMUŞAMA DÜNYASINDA NE YUNAN, NE YAHYA HAN MODELİ GEÇERLİ...

GEVGİLİLİ- "Sayın Küçükömer, yaşadığımız dünya ortamında günümüzün Türkiye'sini nasıl değerlendiriyorsunuz? Birinci ve İkinci Erim Hükûmetleri ile yeni hükûmet arasında sizce ne gibi farklar olacaktır? Yeni hükûmetin önündeki acil sorunlar nelerdir?"

KÜÇÜKÖMER- **"Kurulacak hükûmet bir "seçim hükûmetidir" ve bugün Türkiye'de en ciddi sorun bunu gerçekleştirmektir. Bugün kurulacak olan hükûmetten sonra partiler, hükûmetin bir an önce seçime gitmesini sağlamaya çalışacaklardır.**

Hükûmet kurulurken partilerin ekonomik ve sosyal ilişkilerini doğru değerlendirmek gereklidir. Çünkü iktidarı bu ilişkilerden ayıramayız.

Dünyada bir yumuşama dönemi açılmış; Avrupa, Sovyetler Birliği ile yaklaşma oluşumu içine girmiştir. İki taraf da ekonomik, askeri ve sosyal olarak buna mecburdur. Gerçekçi De Gaulle'ün başlattığı hareket yürümekte bu arada, Avrupa Birleşik Devleri'nden bile söz edilmektedir. Öte yanda Vietnam Savaşı bitmiştir, ancak bazı muharebeler devam etmektedir. Çin-ABD yaklaşması bugünden geleceğe doğru bir vakıadır. Ülkeler, sınıflar, hatta ülkelerin meydana getirdiği birlikler arasındaki büyük çelişmeler, yeni gelişmelerle ikinci plana düşebilir. İkinci derecede olanlar ise önem kazanabilir. Dünya artık büyükler arasındaki geçici boşlukların hızla doldurulduğu aşamaya gelmiştir. F. Almanya'da Brandt ile Hıristiyan Demokratların kavgası, altın sistemine dönüş tartışmaları, daha önceki Çekoslovak olayları büyüklerin Batı'da karşılaştığı kavgalardır. Zıtlar daima birlikte olmuş, birbirlerini etkilemiştir.

Bu yumuşama dönemi içinde Türkiye, ne Yunanistan'ın ne de Pakistan'daki Yahya Han'ın rejimini kurmaya asla uygun değildir.

Batıdaki gibi burjuva demokrasisi Türkiye'de uzun süre yürüyecektir. Rejimin adını buradan koyabiliriz: Hızla seçim hazırlığı yapılmalıdır. Daha açık ve demokratik olarak iktidar sahiplerinin doğrudan doğruya hükûmet bürolarında ve parlamentoda yer alması sürecinin oluşturulması gerekmektedir.

Son günlerde Türkiye'de sözü edilen iki kavram üzerinde durmak istiyorum. "Partiler üstü" ve "sınıflar üstü" kavramları, farklı kavramlardır. "Partiler üstü", sınıflar üstü değil gerçekte sınıflarla bağlıdır. Oysa Türkiye'de "sınıflar üstü" olmayı isteyen eski tarımsal bürokrasinin yani "kapıkulları"nın kalıntısı bir grup vardır. Birinci Erim Hükûmeti içinde bir grup partiler üstü olmayı sınıflar üstü olmak haline getirmek ve ekonomideki gelişmeleri, ekonomide söz sahibi sınıfların üstünde bir müdahale ile yürütmek istemiştir. Bu hareket, Onbirler'in tasfiyesine varmıştır. Fakat Onbirler çalışan sınıflardan yana olmayan Anayasa değişikliklerine de imza atmışlardır.

İkinci Erim Hükûmeti, tercihini daha gelişmek isteyen güçlü sınıfların lehine yapmıştır. Böylece, yeni gelişen, diyelim, sanayi burjuvazisinin istediği yönde üretimin şartları hukuk kurallarıyla tespit edilmiştir. Anayasada en büyük değişiklik bununla ilgili olarak yapılmıştır ve öteki değişiklikler artık ikinci plandadır.

İkinci Erim Hükûmeti, büyük burjuvazinin ve bürokrasinin tecrübeli kanadının desteğiyle reformları gerçekleştirmeye uğraştı. Reformların sanayicilerin istekleriyle ters düşmesi kolay çözümlenecek bir sorun olmadığı için bu duruma düşülmemeye çalışılacaktır. Nitekim, bazı vergi tasarıları, büyük toprak ve emlak sahiplerinin yanısıra sanayicileri de tedirgin edebilir.

Geçici ve seçim hükûmeti olması gereken yeni hükûmette AP, seçim tavrı alacaktır. Bu parti, tabanıyla tarihi güçlü beraberliğini ekonomik gelişmede zamanla kaçınılmaz olarak kaydedecektir. Parti ancak daha sola gelirse, bu taban parti ile birlikte kalabilir. Ama Türkiye'de daha sol bir başka parti olursa, böyle bir partinin tabanı büyük ölçüde önceki Demokrat Parti'nin varisi olan Adalet Partisi'nin tabanından gelecektir.

CHP'DEKİ MÜCADELE VE "DEVLET DEVRİMCİLERİ"

CHP'de iki gruptan söz ediliyor. Birinci grup, İnönü'nün çevresinde toplanmıştır. İnönü tarafsız olamaz; bu, tutarsızlık ve bizzat İnönü'ye haksızlık olur. Çağdışı duruma düşen eski tarımsal bürokrasi şimdi sanayi emrinde bir bürokrasiye doğru bir dönüşüm yapmaktadır. Bu bürokratik "kapıkulu devrimcileri" kendilerine "devlet devrimcileri" demektedirler. Bunlar, genel tutumları ve ideolojileri ile AP'den daha sağdadırlar. Öteki gruplar ise, partiyi sosyal demokrat hale getirmek isteyen sol bir parti olacaktır. Bu grubun bundan sonraki başarısı, daha sola açık olmasına ve tutarlılık kazanmasına bağlıdır.

Öteki küçük partiler ise, güçlenen iki parti lehine artık rollerini kaybetmektedirler. Milli Güven Partisi, muhtemelen CHP'den kopacak olan tarımsal bürokrasi kalıntısı ve sanayi emrinde bürokrasiye dönüşen grup ile birleşecektir.

BU ORTAMDA SEÇİM EN İYİ YOLDUR

Görülüyor ki, Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden işçiler ve köylüleri temsil edecek bir parti henüz ortada yok... Sosyal demokrat hareket bunu sağlama olanağına tam sahip değildir. Buradaki boşluk dolayısıyla, kurulacak hükûmetin uzun vadeli ve teferruatlı programlar yerine, bu boşluğu da dikkate alarak seçimlere gitmesi; kararların oluşumunu daha çok halkın, yığınların tercihlerine, onların kuracağı iktidarlara bırakması daha doğru olacaktır. Bu boşluk varken

kurulacak yeni hükûmet, "reform" adı altındaki değişiklikleri kolayca gerçekleştiremeyecektir. Buna zaten gücü yoktur. Eğer bir takım kanunlar çıkarsa, bunların radikal tarafları olabilecektir; fakat bunlara ciddi reform kanunları demek mümkün değildir. O halde, bu boşluğun varlığı ve partilerin de artık demokratik haklara sahip çıkmaktaki ittifakları onları bir an önce seçimlere sürükleyen yolu Türkiye'de bütün gücüyle açmış bulunuyor."

BİRİNCİ ERİM DEVRİ DURGUNLUKLA GEÇTİ

GEVGİLİLİ- *"Sayın Gezgin, İstanbul Sanayi Odası Başkan Vekili olarak, siyasal ortamı ve buna bağlı olarak önümüze çıkan ekonomik sorunları nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni hükûmet önceliklerini ne yönlerde tespit etmeli ve hangi faktörlere ağırlık vermelidir?"*

GEZGİN- "Birinci Erim Hükûmeti'nin teknokrat zümresinin getirmiş olduğu yenilikler ve 1971 yılının siyasal ortamı, Türkiye'nin ekonomik hayatında bir durgunluk dönemi ifade eder. Bu hükûmet, ekonomik sorunlardan çok, siyasal ve sosyal ortamı daha sıhhatli bir duruma getirmek konusuna ağırlık ve öncelik vermiştir. Dolayısıyla, 1971'de ekonomik hayatımızda gecikmeler ve durgunluk görülüyordu. Ancak bu arada bazı isabetli tedbirler de alınmıştı. Başlangıçta bir takım bürokratik sürtünmelere ve gecikmelere yol açmasına rağmen, ithalat ve ihracatta ön fiyat kontrolünü, ithalat rejiminin Bakanlık'ta objektif kriterlere göre yapılmasını sanayiciler olarak olumlu karşılamaktayız.

İkinci Erim Hükûmeti kuruluşu bakımından birincisinden biraz daha değişik bir bünyeye sahiptir. Bu dönemde ekonomik işlere bakanların tutumu, birinci hükûmetteki teknokratlardan daha olumlu, objektif ve daha gerçekçidir. Gerçekten de, Şubat ayından bu yana, bütün olanaklara rağmen gecikmiş olan ekonomik gelişmelerin daha çok geri kalmasını önleyecek ve hızlandıracak bir takım kararlar alınmıştır. İhracat ve teşvik tedbirleri konusunda getirilen yenilikler sanayicilere imkân sağlamaktadır. Ancak, Teşvik ve Uygulama Dairesi'nin (TUD) bağlı olduğu merkezin

durmadan değişmesi, bu dairenin gerçek fonksiyonlarını yerine getirmesini önlemiştir. Bugün 10,5 milyar liralık bir yatırım bu dairede incelenmek üzere beklemektedir.

ÖZEL SEKTÖR, 18 MİLYARLIK YATIRIMI TEŞVİKSİZ YAPAMAZ

Türkiye'de sanayileşmeyi, "yatırım" olarak anlamak gerekir. Bu yatırımların hem ihracata dönük, hem üretimi arttırıcı, dolayısıyla, fiyat politikasında etkili, hem de istihdamı geliştirici nitelikte olmaları gerekmektedir.

Bu yılki yüksek döviz rezervlerinde işçi dövizlerinin yanısıra, sınaî mamul ihracındaki artışın da payı olduğu unutulmamalıdır. Döviz rezervlerinden ayrılan 600 milyon dolarlık yani 18 milyar liralık yatırımı gerçekleştirmek, özel sektörün tek başına yapacağı bir iş değildir. Dolayısıyla, teşvik tedbirlerinin alınması gereklidir. Bütün dünyada teşvik tedbirleri aslında bizden çok daha fazla uygulanmaktadır. Bu tedbirler olmadan, özel sektör kendisine tanınan imkânlarla yatırımları gerçekleştiremezse, suçlanamaz.

Bugün reformlar, Türk toplumunun gelişmesi ve refahı için bir slogan halinde ifade edilmektedir. Oysa, bir vergi kanunundaki nisbet artışlarını bile reform olarak nitelendirecek kadar bu tabiri hafife aldığımız ve bazı kişisel görüşlere göre, reformun bir sistem değişikliğini de kapsamına alacak kadar değişik anlam ifade ettiği bir ortamda bu reformların, kanunlarla Türk toplumunu bir anda müreffeh hale getireceğini beklemek hayaldir. Türkiye'de reformlardan daha önemli olan, ekonomik hayatı hızlandırmak, siyasi huzur ve istikrarı sağlamak, yatırım ve üretimi teşvik etmek, ihracata dönük bir yatırım politikasını öngörmektir.

Yeni hükûmet özellikle teşvik tedbirleriyle ihracata dönük bir üretimi ve yatırımı teşvik etmelidir. Ürgüplü hükûmetinin denenmiş, hatta hazır olan ekonomik tedbirlere önem vermesi ve bunları gerçekleştirmesi, Türk toplumunu mutlu kılacaktır.

Yeni hükûmet "partiler üstü" olacağına göre, bu terimin anlamını, hükûmetin icraatını ve meclislere sevk edeceği tasarılarını partilerin kendi çıkarlarına uygun olarak değerlendirmekten şimdilik vazgeçmeleri olarak alıyoruz."

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ DIŞINDA BİR REJİM DÜŞÜNÜLEMEZ

GEVGİLİLİ- *"Türkiye bugün ekonomik, politik, sosyal hayatının bir geçiş noktasında bulunuyor. Sayın Osmanağaoğlu, ifade edilen görüşlerin ışığı altında, bunun sonrası için nasıl bir yol izlenmesini, önceliklerin nasıl sıralanmasını uygun görüyorsunuz?"*

OSMANAĞAOĞLU- "Sayın Hatiboğlu'nun "rejimimizi seçelim" görüşüne katılmıyorum; çünkü Türkiye'nin rejimi, Atatürk ilkelerine sadık kalıyorsak, hür demokratik sistem olarak seçilmiştir ve yeri de Batı devletleri arasındadır. Türkiye'nin jeopolitik durumu gözönüne alındığında bundan başka bir rejim düşünmenin ne kadar tehlikeli olacağı ve Türkiye'yi nereye götüreceği anlaşılır. Dolayısıyla rejim konusunda herhangi bir tereddüt olacağını sanmıyorum; eğer varsa, Sayın Ürgüplü hükûmetinin bunu kesin olarak ifade etmesi gerektiğine inanırım.

Türkiye bugün gelişmede çok ileri bir safhaya gelmiştir. Ülkeleri, "gelişmiş" , "gelişme halinde" ve "az gelişmiş" olarak ayırırsak, Türkiye gelişmişin eşiğindedir. Türkiye'nin ekonomik tahlili yapılırken bu husus gözönünde tutulmalıdır.

Sayın Küçükömer'in partiler hakkındaki tahliline konumuz dışında olduğu için değinmekten kaçınacağım. Yine konumuz dışında kalan dünyadaki yumuşama tablosunda, Orta Doğu ihtilafı, Rus-Çin ilişkileri gibi sorunlara değinilmediğini belirtmekle yetineceğim.

Türkiye'de ne Yahya Han, ne Yunan Rejimi olmaz görüşüne tamamen katılırım, çünkü Türk milleti hür demokratik rejimden başka sistem istemez.

Birinci Erim Hükûmeti'nde Onbirlerin maksat ve gayeleri, Sayın Küçükömer'in ifade ettiği gibi, başka idiyse, hür demokratik sistemden ayrılmayı düşünüyor idiyseler, bunu açıkça ifade etmeleri gerekirdi. Ayrıca, aralarında tanıdığım ve saygı duyduğum Sadi Koçaş gibiler var ki bunlar milliyetçi ve Atatürkçüdürler; dolayısıyla Atatürk ideallerinden ayrılacaklarını tahmin etmiyorum.

Sözü edilen tarımsal bürokrasi, sanayi burjuvazisi, işçi hakları ve benzeri terimler çok geneldir ve incelenmesi için nüfus tahlilleri gibi başka bilgilerden yararlanılarak sonuç alınmasını gerektirdiğinden ayrı tartışma konularıdır.

Çıkacak reformların kısır olacağı görüşüne de katılmıyorum. Atatürk'ün mesajında ifade ettiği gibi, hür demokratik düzene sadık kalıyorsak, parlamentodan geçen reformlara da inanmamız ve hürmet etmemiz gerekir.

İLK ÖNCELİK: ÖZEL TEŞEBBÜSÜN GELİŞMESİ...

Sayın Ürgüplü Hükûmetinden, öncelikle, hür demokratik düzenin; karma ekonomi sistemi ve eşitlik şartları içinde hür teşebbüsün gelişmesini mümkün kılacak ortamın hazırlanmasını bekliyoruz.

Parlamenter sistemin sağlanması ve seçimin gerçekleştirilmesi; seçime kadar geçen sürede anayasada öngörülen reformların parlamentodan geçirilerek kanunlaştırılması ikinci önceliği taşımaktadır.

Üçüncü olarak, ciddi bir mali politika tespit edilmelidir. Her bütçe ile birlikte yeni vergi kanunları çıkarmak, malî politika gütmek değildir. Malî politika bir vergi tahsilatı anlamında alınmamalı, bütün ekonomiyi içine alacak şekilde düşünülmelidir.

Ürgüplü hükûmetinin başarılı olmasında herkesin, özellikle partilerin ve TBMM'nin büyük sorumluluğu ve görevleri vardır."

EN ÖNEMLİ GÖREV: SEÇİMİ HAZIRLAMAK...

GEVGİLİLİ- *"Sayın Prof. Hatiboğlu, yeni hükûmetten hangi görevleri gerçekleştirmesini bekliyorsunuz? Bu görevlerin yerine getirilmesinde verilmesi gereken öncelik sizce nedir?"*

Prof. HATİBOĞLU- "İleri sürülen bütün görüşleri genellikle paylaşıyorum. En önemli görev, bir an önce seçimlerin gerçekleştirilmesi ve bunun için gerekli ortamın hazırlanmasıdır. Kanımca, ülkemizde, herşey demokrasi içinde yapılmalıdır.

Türkiye'nin hangi rejimi seçeceği konusu henüz çok ortalardadır. Kamuoyumuz, düşündüğümüzün tersi rejimi seçme yönünden yaratılmıştır. Türkiye'nin serbest ekonomik sistemle değil sosyalist rejimle kalkınabileceğine inanan aydınlarımız çoğunluktadır. Hatta reform kanunları Türkiye'yi büyük ölçüde sosyalizme götürmek amacını gütmektedir.

Sayın Küçükömer'in CHP'nin Ecevit kanadının tutumu ile ilgili görüşünü paylaşmıyorum. Sosyal demokrat hareketin demokratik rejimde varlığına ve faydalı olacağına inanıyorum. Ancak Ecevitçi grubun sosyal demokrat hareketi temsil ettiği kanısında kesinlikle değilim.

Belirli fikirleri kesinlikle olmayan bu hareket Türkiye'de demokrasinin yaşamasına değil, öldürülmesine yardımcı olacaktır.

Sayın Gezgin'in teşvik tedbirleri konusunda önerime katılmayışına gelince; Türkiye'de ekonomik bakımdan önemli olan nokta, serbest rekabet, piyasa düzeni ve fiyat mekanizması yaratmaktır. Bu sağlanmadan teşvik tedbirleri almak, bir babanın oğluna para vermesine benzer ve bu harçlık çok kolay harcanabilir. Sonuçta öyle bir özel sektör yaratılır ki, Ortak Pazar'la hiçbir şekilde rekabet edemeyecek bir sanayi ortaya çıkar. Ayrıca, bu yatırımlar yalnız teşvik tedbirleriyle yürüyeceklerse, ekonomiye hiçbir faydaları olmayacaktır.

Yeni hükûmetin yapması gereken, "seçim, seçim ve seçim"dir. Bunun dışında, "Anayasa'ya uygun reformlar" deyimini hiçbir şekilde anlamıyorum. Anayasa çok genel bir kaide olmalıdır. Anayasa'nın yapıldığı dönemde Türkiye'nin bugün hangi reformlara ihtiyacı olacağını kim biliyordu? Kaldı ki, Anayasa'yı yapanlar genellikle hukukçular ve bürokrasi idi. Ancak genel prensipleri belirlemek durumu vardı. Türkiye'nin dinamik karakterini yansıtması gereken ekonomik reformların Anayasa doğrultusunda yapılması sözünün fazla bir anlamı olacağı kanısında değilim."

SORUN: AZINLIĞIN DEĞİL, ÇOĞUNLUĞUN İRADESİNE YER VERMEK...

GEVGİLİLİ- "Sayın Küçükömer, bundan sonrası için tutulması gereken yolu, bu yoldaki başlıca öncelikleri siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Ekonomik alanda teşvik tedbirleri konulurken neler gözönünde tutulmalıdır?"

KÜÇÜKÖMER- "Türkiye'nin önündeki sorunları değerlendirirken geçmişi unutmamak herhalde yararlı olacaktır. Geçmişte yapılmayan şeyler, bu anlamda şimdi de yapılamayacaktır. Sayın Osmanağaoğlu, Onbirler'in bulunduğu hükûmete "vuzuhsuz" demişlerdi. Onbirler ile ilgili iddiamız, Sayın Osmanağaoğlu'nun "vuzuhsuzluk" görüşüyle çelişkili değildir. Birinci Erim Hükûmeti döneminin sadece başka bir açıdan ele alınışıdır. Aslında, Birinci ve İkinci Erim Hükûmetleri hakkındaki iddiaları benim söylediklerimin bir teyididir.

"Sanayi bürokrasisi" derken sanayicileri değil; belki sanayicilerin emrinde olabilecek bir iktidarın bürokrat organlarını kastetmiştim. "Tarımsal bürokrasi" olarak da, Osmanlı'dan beri gelen devletle özdeşleşmiş "kapıkulu" denilen eski yöneticiler grubunu anlıyorum. Bugün ekonomideki gelişmeler dolayısıyla artık bunların tam bir iktidar olmasının olanağının kalmadığını söylemek istiyorum. Bunların bir kısmı eski gelenekleri, görüşleri devam ettirmiştir: Onbirler gibi...

Ana çizgileriyle belirttiğim dünya ortamı ve koşulları içinde Afrika ve başka yerlerdeki bölgesel ihtilaflar genel eğilime bağlıdır. Rusya-Çin anlaşmazlığına ise zaten başlangıçta değinmiştim.

Ekonomide özel ve kamu kesimi arasındaki "eşitlik" kolay tanımlanamaz; metafizik bir kavramdır. Ekonomideki gelişme, ekonominin daha ileri gitmesi, bu arada sosyal bir takım tedbirlerin alınması ; bütün bunlar bir kesimin öteki kesime ağır basmasına sebep olabilir. Halkın büyük kesimleri daha fazla devletçilik isterse, demokratik rejim bunu yasaklayacak mıdır? Gerçek hayat, Türkiye'de şu an için

rejimini seçtirtmiş bulunuyor. Bu canlıdır; ülke içi dinamizm ve uluslararası şartlar altında belli yerlere doğru gelişir. Yeter ki, bu azınlıkla değil, ülkenin büyük çoğunluğunun iradesi adına olsun...

ÜLKEDE SANAYİİ TEŞVİK, AVRUPA'DA BARIŞ GEREKLİ...

"Onsekiz milyarlık yatırım teşviksiz olamaz" denildi. Bu teşviğin niteliği de çok sabit olarak alınamaz. Türkiye'de teşvik gerçekten çok azdır. İhracat için daha anlamlı ve değişik nitelikte teşvik tedbirleri gerekiyor. Bunlar, salt iktisat ve maliye görüşleriyle de tespit edilemez. Teşviklerde, ekonomik olduğu kadar, politik ilişkiler de gözönünde tutulmalıdır. Ekonomiyi geliştirici teşvik tedbirleri gereklidir.

Türkiye oldukça gelişmiş bir kapitalist düzene sahiptir; temel yatırımlar birkaç yıl içinde tamamlanacak, hatta az gelecektir. Döviz rezervlerinin kullanılmasında uluslararası ve ülke içi talebi birbirine bağlı olarak iyi gözlemek ve bunların zaman içinde ileriye doğru akımını göz önünde tutmak gerekecektir. Döviz rezervlerinin hemen azalacağına inanmıyorum; artış oranı düşse bile mutlak miktarı kısa sürede düşmeyecektir. Gerçi F. Almanya'da boş işyerlerinin 1970'den bu yana sürekli azalma seyri izledikleri görülüyor. Avrupa'da bir barış, yumuşama, buradaki tıkanıklığı çözecektir. Doğu-Batı yakınlaşmasında politik olduğu kadar, büyük ekonomik çıkarlar da söz konusudur. Avrupa'da barış olduğu takdirde Türkiye'nin döviz rezervleri azalmayacaktır.

Ben, Keynes'ci bir iktisatçı değilim. Ne var ki, Keynes'ci ekonomi mevcut düzeni devam ettirici bazı tedbirleri sıralamıştır. Sayın Prof. Hatiboğlu, rejimin nereye gittiği meselesinden çok; sürekli bir kalkınma ve istihdam artışının nasıl sağlanacağı konusunda bugün Türkiye'de gerçekçi bir tutum almak gerektiği üzerinde durmalıdır.

Önümüzdeki sorun şudur:

Hepimizin ortak görüşe sahip olduğumuz "seçim" konusuna ağırlık verildiği takdirde, zaten geçici olan ve detaylı program yapamayacak bir hükûmetten Türkiye'de nasıl "ileri" reformlar beklenebilir?

Kaldı ki, vergi tasarıları gibi bazı reformlara "bunlar reform değildir" dendiği gibi, karşı da çıkılıyor. Bugün reformların ne olacağı konusunda aramızda vuzuh belirmiş olmadığına göre, büyük ölçüde boşlukta kalmaya mahkum bir iktidar nasıl reform yapar?

Belki bir takım kanunları değiştirir ama bunların kitlelerin değişmesini ve daha ileri götürülmesini ne derece yansıtacağı çok şüphelidir..."

GÜÇLÜ BİR DEVLET VE DAHA ÇOK TEŞVİK...

GEVGİLİLİ- *"Sayın Gezgin, sanayici olarak gelecek adına ne gibi önerilerde bulunmak istersiniz. Bundan sonra, sonraki hükûmetin özellikle sanayie ilişkin konularda ilk önce gerçekleştirmesini istediğiniz başlıca işler nelerdir?"*

GEZGİN- "Küçük ayrıntılara rağmen hepimizin ortak görüşü, 12 Mart'tan bu yana bir geçiş dönemi içinde bulunduğumuz ve bir an önce hür demokratik düzene kavuşmak arzusunda olduğumuzdur.

Geçiş döneminde, seçim ortamının hazırlanması başlıca konu oluyor. Bunu sağlamak için de siyasal istikrarın ve düzenin kurulması, kanunların hakim olduğu güçlü bir devlet izleniminin ve psikolojisinin kamuoyunca benimsenmesi ve kabul edilmesi gerekiyor.

Yeni hükûmet 1972'deki mevcut ekonomik olanakların değerlendirilmesi konusunu önemle ele almalıdır. Teşvik tedbirlerinin, bir babanın çocuğuna para vermesi şeklinde değil, çok geniş sosyo-ekonomik etkileri olabileceğini, Türkiye'nin büyük derdi olan bölgesel dengeye katkıda bulunabileceğini, yatırım ve ihracat teşvik tedbirlerinin değişik anlamlar ifade edebileceğini belirtmek isterim.

1972 bütçesi kamu yatırımlarının azalmasını mümkün kılacağına göre özel sektörün bu yatırımları gerçekleştirmesi bir zorunluktur. Bunun için de teşvik tedbirlerinin alınmasının şart olduğu görüşündeyim."

GEVGİLİ- *"Yeni hükûmet kurulurken, 1972 ilkbaharında Türkiye'nin durumunu değerlendiren forumumuz ortaya bazı gerçekleri koyuyor:*

1- *Türkiye'de, içinde yaşadığı çağın, dünya dengelerinin ve Türk halkının özlemi olarak, demokratik sistemi geliştirici bir ortama ihtiyaç vardır. Yunanistan ya da Yahya Han tarzı modeller Türkiye'nin gelişme ihtiyaçlarıyla ve dünyanın zorunluklarıyla uyuşmamaktadır. Türkiye, sorunlarını demokratik haklar içinde çözebilecek bir ülkedir.*

2- *Çağımızın çoğu geri kalmış, az gelişmiş ülkelerinden farklı olarak, Türkiye oldukça gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Günümüzün acil sorunlarından birisi; yatırım, üretim, ihracat ve istihdam gibi bütün kesimlerde ekonomiyi daha ileri götürücü tedbirlere duyulan ihtiyaçlardır. Özellikle 900 milyon doları aşan döviz rezervlerinin ekonomiyi geliştirici, ihracatı artırıcı ve sanayii bütünleştirici bir biçimde kullandırılması, devletin etkin bazı tedbirler almasını zorunlu kılıyor.*

3- *Türkiye'nin gerek ekonomisi gerekse rejimiyle daha normal demokratik bir ortama geçişine duyulan ihtiyaç ifadesini "seçim" sloganında bulmaktadır. Ürgüplü hükûmetinden beklenen, ülkeyi olağanüstü rejimden başarıyla olağan bir rejime götürmesidir"*

II.

BÖLÜM

50. Yılında Türkiye Cumhuriyeti

1.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

28 Ekim 1973

CUMHURİYET'İN 50 YILI*

KATILANLAR

Yakup Kadri **KARAOSMANOĞLU** (Yazar, romancı), Şevket Süreyya **AYDEMİR** (İktisatçı, yazar), Prof. Dr. Tarık Zafer **TUNAYA** (İst. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi) Prof. Dr. Mehmet **KAPLAN** (İst. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"Türk Cumhuriyeti yarın ellinci yılını kutlayacak. Bu elli yıl başlı başına bir olaydır. O yıllarda Türk toplumu önemli değişme, gelişme ve yenileşmelere sahne olmuştur*

Geçen elli yılın, kuşkusuz, üstünde durulacak tartışılacak, sorunları da var. İkinci elli yılın eşiğinde çok önemli bir genel seçim yapan ve bu seçim sonucunda ilginç bir politik yapı gösteren Türkiye'de günün aktüel sorunu, kıyısız, köşesiz apaçık bir Türkiye gerçeğini araştırmaktır:

Türkiye nedir? Nereden nereye gelmiştir, nereye doğru gitmektedir?

Bunu araştırmak, çağdaş Türk aydının, Türk toplumunun belki de bir numaralı sorunudur.

* İdris Küçükömer, bu açıkoturumlardan sonra üzerinde tarih olmayan bir yazı yazmıştır. Yazıda açıkoturumu ve özellikle Şevket Süreyya ile Yakup Kadri'yi ideolojik olarak değerlendirmiştir. Bu açıkoturumlar üzerine Doğan Avcıoğlu da açıkoturumlardaki İdris Küçükömer'ın tezlerini çürütmek üzere "**Milli Kurtuluş Tarihi**" adlı kitabını yazmaya başlamıştır. Küçükömer'in değerlendirme yazısı kitabın sonuna konulan "EK-1"de, Avcıoğlu'nun Önsözü de EK-2'dedir.

Sayın Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar birçok olayın içinde bulundunuz, pek çok şeyi gözlediniz. Elli yıl öncesinden günümüze bakarken neler görüyorsunuz?"

JÖN TÜRKLERDE BÖYLE BİR FİKİR YOKTU

KARAOSMANOĞLU- "O halde ben hâtıralarımı anlatacağım. Atatürk'ün mütarekede de tâ idam mahkûmu olarak Ankara'da olduğu zamanlarda yanında bulundum. Aramızda sekiz senelik bir yaş farkı vardı. Aynı şeriat içinde doğmuşuz; aynı memleket ızdıraplarını çekmişiz ve aynı hayallere, aynı ideallere sapmışız.

Bir zamanlar Jön Türk hareketi vardı. Büyüğümsü bir çocuktum ben; ona da katılmıştım. Fakat bütün bunlarla düşüp kalktığım sıralarda, "Günün birinde Cumhuriyet ilan ederiz" gibi bir fikrin hiçbir ağızdan çıktığını duymadım. Jön Türkler arasında Cumhuriyet diye birşey söz konusu değildi. Jön Türklerin tek ideali vardı:"Kanuni esasî (Anayasa) ve meşrutiyet... İdarî nitelikte sayılabilecek bir reform, yahut ihtilâl hareketi tasavvur ediyorlardı.

Atatürk, bütün yapacağı şeyleri saklardı. Ancak özel konuşmalarında bazı arkadaşlarına nazariyet şeklinde görüşlerini açıkladığı olmuştur. Fakat, Cumhuriyet'i ilân edeceğini bize de hiç söylememiş; Cumhuriyet, kelimesini telâffuz etmemişti.

MECLİS DOĞUYOR

Mütarekede çetelerin elindeydi Anadolu; anarşi içindeydi... Müdafaai Hukuk adlı siyasi teşekkül de parça parçaydı. Rumeli ayrı, Şark Vilayetleri Müdafaai Hukuku ayrı çalışıyordu. İzmir'de de Reddi İlhak adlı ayrı bir cemiyet kurulmuştu. Bir vatan mefhumu yoktu, Türkiye'de... Bu dağınık teşekküller Atatürk'le irtibatsızdılar. Atatürk Erzurum'da Heyeti Temsiliye adlı bir heyet toplamak istediği zaman bunları davet ettiğinde, hele Şark vilâyetlerinden olanlar uzun süre ayak sürçtüler, Atatürk, heyete girmek için epeyce müşkilât çekti; bir yabancı muamelesi gördü. Cevap Dursunoğlu'nun kendi hakkını ona bırakması suretiyle Heyeti Temsiliye'ye girdi Atatürk. Bu Heyeti Temsiliye'den günün

birinde Türkiye Büyük Millet Meclisi çıkacaktır.

Heyeti Temsiliye'nin kararıyla Türkiye'de seçimlere gidilme zorunluğu doğmuş ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarına yaptığı "İstanbul'da kalmayınız, Meclisi kaparlar, sizi sürerler" gibi uyarmalara rağmen Meclis İstanbul'da toplanmıştır. Netice tamamıyla Atatürk'ün dediği gibi oldu. Bir İngiliz zabiti elinde kamçıyla geldi, hepsini dağıttı ve Meclisi Mebusan'da kalmak isteyen Rauf Bey ve arkadaşlarını Malta'ya sürdü. Onun üzerine herkes bir yolunu bulup kendisini Ankara'ya atmıştır... Atatürk bunları ikna etti ve Fransız ihtilâl meclisleri gibi bütün yetkileri haiz bir meclisi Büyük Millet Meclisi adıyla Ankara'da topladı. Hem teşrii, hem icrai hatta İstiklâl Mahkemeleri de göz önüne alınırsa kazai yani eşi olmayan bir meclisi fevkalade kurdu. Ne okuduğum kitaplarda, ne de Abdülhamid zamanında bir ihtilâl yapmak isteyenler arasında böyle bir meclis kurulması imkânından bahseden hiç kimse de yoktur. Avrupa'nın bir çete hareketi olarak saydığı Türkiye'deki olaylar, o andan itibaren, bir devlet çekirdeği halinde telâkki edilmeye başlanmıştır.

Ancak durumu tepkiyle karşılayanlar, "Biz buraya padişahımızı kurtarmak için geldik" diyenler de vardı. Bir takım isyan hareketleri, meclis içinde anlaşmazlıklar da oldu... Meclisin büyük kısmına, "M. Kemal hilâfet ve saltanatı kaldıracak ve kendisi de diktatör olacak" korkusu hâkimdi. Milletvekillerinin çoğu ordu kurulmasının da aleyhindeydiler; "paramız yok, çeteler pekâlâ idare ediyorlar" diyorlardı...

O esnada İsmet Paşa ile konuşuyorduk, cephede, "Zaferi hepimiz umuyoruz. Ondan sonra ne olacak?" dedim. İsmet Paşa "Cumhuriyet olacak" dedi. İlk defa olarak onun ağzından işittim, Cumhuriyet olacak sözünü... Dedim ki; "Sakın bu Cumhuriyet bizi Güney Amerika'daki Cumhuriyetlere çevirmesin... Generalin biri gelir, öbürün de biri. Mütemadiyen huzursuzluk hasıl olur?

"Ne yapalım, yapacağız" dedi... İnönü, "Başka çaresi yok, Saltanat kalkacak, onun yerini alacak olan biziz. Bu bir zarurettir."

Bizim arkadaşlar arasında yalnız Halide Edip Adıvar açıktan açığa

Cumhuriyetçi'ydi. Sonra zafer oldu. İsmet Paşa Lozan barış görüşmelerinde, Başbakan Rauf Orbay'la anlaşamadığı için sık sık Atatürk'e danışıyordu. Araları açıldı ve Rauf Bey başını alıp gitti. Ertesi gün Atatürk mecliste bizi bir odaya alarak, "kimi başbakan yapalım?" diye sordu... Yusuf Kemal Bey, Lozan'da barışı imzalayan İnönü'nün onu uygulayacak kişi olarak Başbakan olmasını savunuyordu. Atatürk biraz düşündü. "Olmaz" dedi. "Fethi Beyi Başbakan yapacağım" Meclisin havasını aldıktan sonra sezmişki, İsmet Paşa ile arası iyi değildi, Meclisin... Atatürk hiçbir zaman meclise karşı gelmezdi, onu ikna edinceye kadar uğraşırdı. Atatürk, İsmet Paşa'yı Başbakan yapmakta güçlük çekiyordu. Fakat Fethi Bey de uzun süre başta kalamadı. Onun üzerine bir zaruret hasıl oldu; Cumhuriyet'e yani üç başlı rejime, geçmek gerekti. Benim tahminim budur. Atatürk'ün yaptığı bir kurtuluş savaşıydı, bir rejim muharebesi değildi... Kurtuluş savaşı, yaptığı inkilâplarda da önde yürüyen yegâne ideal Cumhuriyet değildi ama Cumhuriyet bir hükümet kurma işinde kolaylık getirdiği için onu nihayet intihap etmiştir.

Cumhuriyet'in ilânı, her hareket gibi büyük heyecan ve sevinçle karşılanmıştı. Cumhuriyet rejiminin kanunlarına göre İsmet Paşa mevkii iktidara geldi; böylece ilk müşkülât nereden geliyor anlaşıldı.

Fakat Cumhuriyet gelince, Büyük Millet Meclisi'nin yetkilere kayıtsız şartsız sahip olmasını savunan Rauf Bey, Karabekir, Ali Fuat Paşa gibi liderler muhalefete geçtiler ve bu ihtilâf bütün mecliste bulunduğum 14 yıl süresince devam etti. İsmet Paşa'ya karşı bir iğbirar, Atatürk'e karşı bir küskünlük havası...Huzur bulacağına huzursuzluk oldu, Meclis'in içinde. Önce bu paşalar muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular, İstiklâl Savaşı zamanının birliği yavaş yavaş her demokratik memlekette olduğu gibi bir takım parti geçimsizliklerine inkilâp etti.

"MİLLİ HAREKETE SARIKLI HOCALARLA BAŞLADIM"

Bu, benim beğenmediğim tarafıdır. Buna rağmen, Demokrat Parti'ye günümüze kadar istihale eden bu hareketin bize getirdiği

iyilikleri de hesaba katmak lâzımdır. Ama bu iyilikler daha fazla olabilirdi. Kanaatim odur ki;

1- İnkilâpların yürümesi için eski devir adamlarının tasfiyesi lâzımdı. Halbuki biz Babıâli'den ne bulduksa devraldık; yeni bir devletin başına geçirdik. Jön Türkler bile bu müsamahayı göstermemişlerdir. Abdülhamid devrinden kalmış o zamanın yüksek memurlarını, tazminatlarını vermek şartıyla, "kadro dışı" bırakmışlardır. İşte bu ihmal bugün de karşılaştığımız birçok karışık şeyin sebebidir. Bunun için bir broşür yazdım ve Atatürk'e gösterdim. "Başıma iş çıkarma" dedi, Atatürk; "Ben bu milli mücadeleye yeşil sarıklı hocalarla başladım. Adam yoktu, bulamadım. Geldi mi, bana sadakatle hizmet etti mi? Etti. Hilâfeti, saltanatı bile şeyh fetvasıyla onlara ilga ettirdim". O zaman anladım ki, ihtilâlci, devlet başına geçtiği zaman bazı müsamahalarda bulunmak zorunda kalıyor ve aynı titizlikle inkilâpları savunamıyor.

2- Millî eğitime de başlangıçta o kadar ehemmiyet verilmemiştir... Bugün de hâlâ bir millî eğitim meselesi mevcuttur.

3- Devletin ekonomi sistemi hâlâ halledilmemiş bir haldedir. Atatürk bir şeye karar verdiği vakit elinin altında bulunan bizim gibi beş on kişiyi meclisin içine salar, bütün hücumlara biz maruz kalırız, fakat neticede iş yürürdü. Bu sefer muhalefet ciddi olmaya başlayınca bu gibi teferruatta da daime taviz vermek lâzım geldi. Olamadı. Atatürk kendi partisi için "devletçilik" diye bir ilke benimsemişti. Oysa, devletçilik bakanların elinde monopolculuk (tekelcilik) veya devlet kapitalizmi şeklini almıştır. Devletçilik başka şey, monopolculuk bir başka şeydir. Monopolculuk da kapitalizm de milletten bilvasıta vergi almaktır. Sonunda halk, devletçiliği çekilen bütün sıkıntılardan sorumlu görmüştür. Bugün devletçilik dönmüş dolaşmış, oligarşi haline gelmiştir. Memleketin ekonomisi on yahut yirmi zengin ailenin, iş adamları ailesinin elindedir. Devletçilik iyi müesseseler de bıraktı fakat esasta bu ekonomi, politik davası bizde hâlâ çözülememiş bir problemdir"

GEVGİLİLİ- *"Türk kurtuluş hareketi ve Cumhuriyet dünya tarihi içinde sizce nasıl bir yer alıyor, sayın Aydemir? Atatürkçülük neydi, ne değildi?"*

AYDEMİR- "Her olay bir neticedir. Cumhuriyet de bir olaydır ve şartların bir neticesidir. O halde, Cumhuriyetimizin kendi tarihimiz ve çağın akışı bakımından yeri nedir acaba?

Anadolu'da yeni bir devlet kuruluşunun tarihimizde üç merhalesi olmuştur:

1- Atatürk Samsun'a çıktıktan sonra Amasya'da önce Ali Fuat, Rauf ve Refet Paşa'nın da katılmasıyla, "Amasya mukarreratı" denilen bir görüşler birliğinin imzalanışıyla karşılaşırız. Burada, Anadolu'da bir "heyeti içtimaiyenin teşkili" gibi biraz dumanlı, biraz maskeli bir formülle, yeni bir devlet kurulması fikri Atatürk ve yakın arkadaşlarının kafasında belirir. Hattâ biraz ürken Refet Paşa, "Yâni devlet de mi kuracağız?" dediği zaman Ali Fuat Paşa "evet" diyor. "Devlet de kuracağız"

2- 1919'un temmuz ayında Erzurum Kongresi döneminde Atatürk bir gece kale kumandanlığında sekiz kişinin bulunduğu mahrem bir toplantı yapar ve "Biz yeni bir devlet kurmaya gidiyoruz" der, "Ya bu işte benimle berabersiniz ya değilsiniz..." Bu devlet bir padişah devleti olmayacak; çünkü padişah devleti zaten var.

3- Üçüncü aşama doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi'nin açılışıdır. Büyük Millet Meclisi bir devlet kurmak için lâzım olan şartları haizdir. O mecliste ulema ve şeyhler, Taceddin Şeyhi'ne verdirecekleri bir takrirle, "Padişahtan izin alınsın ve mukarreratımız bildirilsin" talebinde bulunacaklardı. İşte o onda beklenmeyen büyük bir hâdise oluyor... Herkesin kendisinden "Kanımızın son damlasına kadar çarpışacağız" türünden bir konuşma yapmasını beklediği Atatürk, tam dört saatlik bir nutuk veriyor. İçinde ne kılıcı çekmekten bahis var, ne de düşmanları denize dökmekten. Bir tek şey var: Niçin buradayız? o zaman Taceddin Şeyhi cebindeki takriri önce buruşturup sonra parçalayıp yere atıyor. Görülüyor ki, bir adam zuhur etmektedir... Bizim tarihlerimizde, şark tarihlerinde ekseriya bunlara "Sahibi zuhur" derler. Atatürk de bir sahibi zuhur olarak Birinci Meclis'in ilk içtimaında, hayatının en büyük riskini oynuyor. Nutukta, şartların zaruri kıldığı olayların değerlendirilmesinden başka bir şey yor.

Atatürk son sözlerini bitirirken, "Biraz sonra meclis reisliği seçiminde kendisine rey vermek isteyenler çıkabileceğini" söyler ve şunları ekler: " O halde tavsiye ederim, ellerini vicdanlarına koysunlar. Çünkü düşmanlarımız diyorlar ki ben olmazsam milletle padişahı can-ciğer kardeş olacak, eğer ben olmazsam isyanlar çıkmayacak, düşman hatta memleketi istilâ etmeyecek, sulhe gidilecek. Bütün bunların sebebi ben gösteriliyorum. Bana rey vermek isteyenler bunları da düşünerek serbest şekilde reylerini versinler"

O zaman bu oturumda bulunan 115 kişiden 111'i müttefikan reislik için Atatürk'e oyunu verir. Heyşey anlatıyor ki, yeni bir adam huzur etmekte, yeni bir devlet kurulmaktadır ve hareket, bu meçlis bir takım şeylere gebedir. Bir adam, arkadaşlarının dar ufuklarını aşmaktadır, yeni ufuklara doğru gidecektir...

KURTULUŞ SAVAŞIMIZ EVRENSEL ÇELİŞKİLERE YENİSİNİ KATAR

Türkiye Cumhuriyeti, işte, bu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin cihan hukukuna ve kurallarına göre hüviyetini alışı yani kendisini Cumhuriyet olarak ilân edişidir. Çünkü İsmet Paşa'nın dediği gibi Lozan'dan beri her ecnebi, "Sizin devletiniz nedir? Evvelâ buna bir hüviyet verin" diyordu.

Ama, niçin Cumhuriyet?

Burada dış aleme, çağın şartlarına göz atacağız.

Çağın iki tezadı vardı, biliniyordu:

1- Metropollerde, sanayiinin birikmiş olduğu memleketlerde proletarya ile sermayedarlar arasındaki sınıf kavgası: Rus İhtilâli bunun neticesi sayılıyor, diğer ihtilâller oraya yöneliyordu.

2- Metropollerin dünyayı taksim için aralarında yaptıkları kavga yani dünya harpleri ve müstemleke paylaşılması.

Atatürk Anadolu'ya ayak basarken dünyanın yüzde doksanbiri sömürge ve yarı sömürge halindeydi.

Anadolu'da hareket başlayınca üçüncü bir çelişki yani sömürge ve yarı sömürgeler ile metropoller arasındaki zıtlaşma tarih sahne-

sine çıkar. O güne kadar bunun ifadesi yoktu, teorisi yapılmamıştı. Bu ne bir sınıf, ne de pazar kavgasıydı. Bir yarı müstemlekenin dünya ölçüsünde müstemlekeler nizamına karşı ilk isyanıydı bu.

Paris'te Dörtler Komisyonu dünyayı ve bu arada Türkiye'yi taksim ederken, yani sömürgeler sisteminin en yüksek noktasında bulunduğu bir anda Atatürk Erzurum'da yakınlarına, "Dünya yüzünde artık sömürgeciliğin sonu gelmiştir ve biz sömürgeciliğe karşı harp açıyoruz. Eğer üç sene dayanırsak, düşmanları vatanımızdan atarız" diyebiliyordu. Bu öyle bir müjde, öyle bir haber, öyle bir öngörüş ve tebliğ ki... Atatürk bunu daha sonra gayet açık olarak ifade eder: "Şu dağın ardında doğan güneşi nasıl görüyorsam, yarın bütün Asya ve Afrika'nın esir milletlerinin bağımsızlıklarını kazandıklarını da öyle görüyorum". Nutku'nda, "Eğer biz yalnız kendi milletimiz için harp etseydik bu mücadele çok kısa sürerdi" diye ekler.

Hayatta olmadığı için belki anmak doğru değil ama kendi resmi nutuklarında Menderes'in, "Nedir İstiklâl Harbi? Üç ayda bitebilirdi" sözü de vardır. Halbuki üç ayda bu iş bitmezdi. Bütün bu safhaların hepsi bir neticedir. Atatürk'ün doğurduğu mücadele, Asya ve Afrika ülkelerinde milletlerin istiklâlini garantiye almaya başlayan bir mücadelenin öncüsüdür. Zira bu mücadele kazanıldığı zaman, yani sömürgelerle metropoller arasındaki mücadele muvaffak olduğu vakit pazar mücadelesi, yani, emperyalist harpler ortadan kalkacaktır. Onun içindir ki, bu mücadele, çağın ast olan tezadıdır.

Bu başlayan Cumhuriyet hareketi nereye gidebilirdi?

O zaman Yakup Kadri ile işbirliği yaparak yürüttüğümüz Kadro hareketinde şu söylenmiştir: Eğer Atatürk'ün getirdiği bu prensipler tedvin edilmezse, nazariyelere bağlanmaz ve prensipleri meydana konmazsa, bu hareket oligarşiye gider.

Bu prensipler o zaman sıralandı, numaralandı. Bugün dahi İngiltere, Hindistan ya da Amerika'dan gelen araştırıcılar bunlar üzerinde çalışırlar. Yazık ki bunlar üzerinde Türkiye'de işlenilmemiştir. Evvelâ bürokrat, ondan sonra pasif, daha sonra

da oligarşik bir nizama kaymış bulunuyoruz. Oligarşi ise azınlık menfaat kadro yahut gruplarının millî kader üstünde hâkimiyeti demektir.

Hareketler ve prensipler üstünde işlenilmeyince bir süre sonra gerçek değerlerini kaybederek, bayağı ve gölge hükümlere dönüşürler. 1931 ve 1932'de belirtildiği gibi, bu hareket de tedvin edilmeyince bir kelime Atatürkçüğü'ne inkılâp etti. Bugün Türkiye'de kelime Atatürkçülüğü, fikir Atatürkçülüğüne galiptir.

ÜÇ ATATÜRK VAR

O halde bu fikir çıkmazında ne yapmalı?

Bu bir hipotezdir, ben şöyle görüyorum:

Üç Atatürk var:

1- Sezen, özleyen fakat özlediğini ve söylediğini hayatında tahakkuk ettirmeyen Atatürk: Daha 1922'de "Topraksız köylü kalmayacaktır? demiştir ama hâlâ toprak reformu yapılmış değildir. Aynı şekilde, Türk işçisinin yaratıcı gücünden söz etmiştir ama öldüğü zaman bir sendikalar kanunu dahi yoktu. Bu özlemde kalan şeyler bize ve bizden sonrakilere bir vasiyettir.

2- Aksiyon adamı, uygulayıcı Atatürk: Cemiyetin sosyal, hukuki ve fikri yapısını değiştiren büyük eserler yani Atatürk'ün inkılâp mahiyetinde olan reformları bu yanını aydınlatır.

3- Öncü Atatürk: Bunlar, sözgelişi, kadının hayata katılması ve benzeri gibi "Gerçekten yapılan" işlerdir. Bir inkilâp olmaktan ziyade öncüsü Atatürk olan, fakat zamanının akışı içinde her milletin günün birinde ister istemez yapacağı şeylerdir.

Şu halde, Atatürk'ü yeniden derleyeceksek, yeniden izah edeceksek herşeyden önce onun yalnız Türkiye'yi değil dünyayı alâkadar eden büyük müjdelerini, büyük özlemlerini ele almalıyız. O, meselâ "Bütün dünya ölçüsünde çocuklarımızı dünya vatandaşı olarak, hırstan, kinden, garazdan ve her türlü husumetten kurtulmuş olarak terbiye etmeliyiz" demişti.

İşte bir özlem...ama bütün dünyayı kapsıyor"

GEVGİLİ- *"Politik ve sosyal açıdan Cumhuriyet rejimi Türkiye'de nasıl bir değer taşımaktadır, sayın Prof. Tunaya? Cumhuriyet düşüncesinin, Osmanlı düşüncesinden ayrıldığı noktalar nelerdir sizce?"*

Prof. TUNAYA- "İlginç olan nokta, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in basit bir olay olduğunun söylenmesidir. Örneğin, 1 Teşrinisani 1923'te Tevhidi Efkâr gazetesini açıp okursanız, der ki: "Buhran-ı vükelâ (hükümet buhranı) birdenbire değişti ve Cumhuriyet şeklinin kabul edilmesine gitti" Aynı gazetede yine görürsünüz; İstanbul Darülfünunu Talebe Birliği genel kurulu toplanmış, Cumhuriyet'in ilânı dolayısıyla Ankara'ya bir tebrik telgrafı çekip çekmemeyi tartışmıştır. Varılan karar şudur: "Öğrenciler siyasi olayların dışında kalmalıdır, onun için böyle bir telgraf çekmeye gerek yoktur. Fakat sonradan yönetim kurulu bir telgraf çeker, Üniversite hocaları ise, Cumhuriyet'in ilânının iyi mi, kötü mü olduğu konusunda karar veremeyecek kadar tereddüt içinde kalmışlardır. Oysa, hiç de basit bir olay değildir Cumhuriyet... Cumhuriyet, Türklerin millet olarak gerçekleştirmeye giriştikleri bir büyük gelişmenin vardığı büyük bir aşamadır. Cumhuriyet, bir devrimci kurum'dur.

TBMM hükümeti demokratik bir hükümet rejimiydi ama parlamenter bir hükümet değildi. Sanılıyor ki, parlamento olan her yerde parlamenter hükümet vardır. Hayır, bu bir meclis hükümetiydi ve bir kurucu meclis niteliğindeydi: Olağanüstü yetkilere sahipti. Cumhuriyeti de ikinci döneminde bu meclis ilân etti.

"MİLLİ HÂKİMİYET"

Cumhuriyetin ulusal ve uluslararası niteliği vardır:

1- Cumhuriyet'in uluslararası niteliği, Birinci Savaş sonrasının koşullarında, emperyalizm-antiemperyalizm diyaloğu içinde ortaya çıkar. Eskişehir'e kadar ordularını getirmiş bir Batı ile soğuk, harp taktiklerini kullanan bir Doğu arasında kurulmuştur, Türk Cumhuriyeti.

2- Türk Cumhuriyeti demokratik, halkçı bir sistemdir. Atatürk

"Türkiye Cumhuriyeti, cihana hakim o kudretli fikrin, yani millî hakimiyet fikrinin Türkiye'ye yansıması ve gerçekleşmesidir" der. Tarihin Türk Milleti'ne çizdiği yol, mutlak bir monarşi, kısa bir meşrutiyet denemesinden ve uzun Abdülhamid rejimiyle yine meşrutiyetten sonra halkçı ve millî bir platformda örgütlenmektir.

Cumhuriyet, objektif koşullarla devrimcilerin getirmiş oldukları sübjektif koşulların karışımından doğar. 2 kasım 1922 tarihli birleşiminde saltanatı kaldırmak konusundaki kanunu bir türlü çıkaramaz, meclis. Tam bu sırada derler ki "Niçin kanun istiyorsunuz? Zaten kaldırılmıştır saltanat. Çünkü 1921 Anayasası'nın birinci maddesi, hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir dediğine göre, saltanattan söz etmemize zaten imkân yok..."

Bu, sayın Karaosmanoğlu ile Ağaoğlu Ahmet Beyin Hâkimiyeti Millîye gazetesine yazdıkları "İhtilâlin Mübrem Mantığı" adlı başyazıda görülüyor. Demek ki, ihtilâlin bir mantığı vardır. Bu mantığı ortaya koymak, sübjektif bir sorundur. Tarihin akışına bir devrimci ancak böyle yardım edebilir. Bu metod, ihtilâlci, devrimci bir rasyonalizm, Cumhuriyet'in ilânında da görülüyor. Çünkü Cumhuriyet de, 1921 Anayasası'nı açıklayarak "tavzihan" değiştiren bir kanunla yapılmıştır. Yumuşak bir anayasaydı, bu. TBMM ona ekler yapabilirdi. Cumhuriyet de öyle ilân edildi.

"ESKİ MUHALEFET" ve CUMHURREİSİ BELASI

Cumhuriyet'in ilânı, ondan önce saltanatın daha sonra ise, hilafetin kaldırılması yeni yeni tepkilerle karşılaşır. O zaman yine sayın Karaosmanoğlu 1 Ocak 1924'te yazdığı bir makalede "genç Cumhuriyetimiz ve eski muhalefet" der. Kimlerdi acaba bu eski muhalefet?

1922'de saltanatı ilga edenler bile, Cumhuriyet'in ilânını düşünemiyorlardı. 1922'de Ankara adına İstanbul'a gelen Refet Paşa, "Ne demek" diyor. "Cumhurreisi? Saltanatı yani bir hükümdarı ortadan kaldırdıktan sonra bir de cumhurreisi belâsını başımıza musallat etmeye lüzum var mı?" Aradan bir yıl geçmeden ilân ediliyor, Cumhuriyet.

Cumhuriyet, herşeyden önce, bir tarih meselesi, insan iradelerinin üstünde, insanların iradelerini sürükleyen bir akımın, onu anlayanlarla birlikte gerçekleşmesidir. Osmanlıcı her ıslahat hareketi, Batı müdahalesine karşı ve Batı'ya hoş görünmek için alınmış bir tedbirler bütünüdür. Osmanlı gerileme ideolojisinin en büyük parçası buydu. Kaldı ki, Osmanlı ideolojisi kozmopolit devlet şekli ve yapısını koruma amacını güderdi. Oysa Cumhuriyet ve Türk Devrimi tamamen milliyetçi, tamamen milli bir oluşu hedef alarak, Türk Ulusu'na tümüyle mal edilebilecek siyasal ve sosyal bir rejimi aramıştır... Osmanlıcıların mücadele edemedikleri bir büyük düşman vardı ki, o da emperyalizm'di. Oysa, TBMM gerçek düşmanı görmüştür. Halkçılık Beyannâmesi'nde bu açıkça söylenir ve ilân edilir. Kurtuluşu daima dış dinamiklerden arayan Osmanlıcı görüşe karşılık, Türk devrimcileri tâ Amasya Tamimi'nden itibaren "milletin, kendi azim ve kararı" ile yani öz dinamikleriyle kurtulabileceğini benimsemişlerdi. Bunun içindir ki, Cumhuriyet bir ulusal kurtuluş hareketinin esiri olmuştur.

SOSYAL TEMELİNE İNMEYEN BİR SİYASAL DEMOKRASİ DENEYİ...

Türkiye'de siyasal gelişme önce İstiklâl Savaşı gibi büyük bir olayla kollektif hürriyet prensibine dayanmıştır. İstiklâl Savaşı'dan sonra, 1924'lerden itibaren siyasal demokrasi dönemi başlamıştır.

1945'lerden itibaren çeyrek yüzyıl iktidarda kalmış bir siyasal partiyi uzaklaştırmak belki tek amaç sayılmış, siyasal demokrasi bir yaşama prensibi gibi görülmüştür. Buradaki büyük hatamız, siyasal sorunları sosyal yapıyla olan ilişkilerini saptamadan ve bu ilişkilere dokunmadan ortaya koymuş olmamızdır... Siyasal'ın sosyal temeline inmeden hattâ hiçbir önem vermeden bu gelişmeye girmişizdir. Bu da Türkiye'yi azgelişmişlikten kurtaramamıştır. 1960'dan sonradır ki, 1961 Anayasasını yapmak üzere toplanmış olan kurucu Meclis'te siyasalın sosyal ile bağlantısı yani siyasal demokrasinin sosyal karakteri ele alınmıştır. 1961'den itibaren Cumhuriyet, yeni bir devrimci aşamaya girmiştir. Bu da, devletin sosyal niteliğidir.

Sonuç olarak, dünden bugüne siyasal yolda bir hayli adım atılmış

sayılabilir. Ama bu adımların başarısı, herşeyden önce, sosyal yapıdaki ilerlemelere dayandırılmalıydı. Bunlar çok partili rejimde bir kenara itilmiştir. Cumhuriyet bir takım demokratik kurumların ve işlemlerin yerleşmesine, halk arasına yayılmasına yardım etmiştir. Ama bugünün bir genci, vatanı kurtarmış insanların karşısına geçip de, "Bu kurtarmadan dolayı teşekkür ederiz ama niçin hâlâ az gelişmiş bir yapıya sahibiz?" diye sorarsa, alacağı cevabı doğrusu merak ediyorum."

YAPILAN ŞEY, FİKRİ KÖKLERİNİ SON YÜZYILDA BULUR

GEVGİLİLİ- *"Ellinci yılda bütün toplum, bir yerde, kendi kendisiyle bir hesaplaşma yapmak zorundadır, gerçekten de... Toplumlar birdenbire varolmuyorlar; uzun bir oluşum süreci içinden geliyorlar. Sayın Prof. Kaplan, Türk toplumunun tarihsel gelişiminde Cumhuriyet'i siz nereye yerleştiriyorsunuz?"*

Prof. KAPLAN- "Tarihi hadiseleri, tarihin içinde oluşan hareketlerle fikirlerin kaynaşması şeklinde düşünmeliyiz. Tarihle toplamların hayat felsefeleri arasında ilişki var. Elli yıllık Cumhuriyet dönemini açıklamak için, en azından yüz yıllık bir tarihi oluşu göz önüne almak gereklidir.

Türkiye'de akım halinde gelen üç büyük olay görüyoruz.

1- Çağının ve dünyanın şartlarına uymadığı için çöken imparatorluktan milli bir devlet meydana gelmesi yani millileşme Türkiye'de oluşan üç büyük hareketten birisidir. Milliyetçilik hareketi imparatorluk yıkılacağı sırada birçok büyük fikir adamı tarafından önceden hissediliyordu. İkinci Meşrutiyet'in Türkçülük hareketi, imparatorluğun dayandığı fikirlerden tamamen ayrı, Türk milletinin kendi varlığını idrak etme şuurudur. Mistik ve mübalağalı olarak doğan fikir, milliyetçilik ilkesiyle Türkiye Cumhuriyetinin ana fikri haline geliyor.

2- İkinci önemli olay, Tanzimat hareketleriyle beraber demokratik fikirlerin Türkiye'ye girmiş olmasıdır. Bir ırmağın bazan durularak, bazan bir engelle karşılaşarak akması gibi nesiller boyu

süren bir yürüyüşü vardır, bu fikrin, Tanzimat, imparatorluğun milli varlığa geçişi için tarihin hazırladığı bir harekettir. Tanzimat'-tan önceki en önemli yenilik artık köhneyen yeniçeri teşkilâtının kaldırılarak yerine Avrupalı örneğe göre yeni bir ordu teşkilidir. Bu yeni ordu, yeni insan tipleri meydana getirmiştir. Atatürk de, bu yeni ordunun geleneğinde yetişmiş Batılı bir büyük askerdir.

1826'dan sonra Türkiye'de kurulan Batılı kurumlarda ordunun yanı sıra yeni bir idareci sınıf, yeni bir aydın sınıfı meydana çıktı. Tanzimat sonrasının en önemli hareketi, padişah'ın yerine bu yeni aydın tipinin geçişidir. Şinasi, Reşit Paşa'yı "Eyâ ahal-i fazlın reis-i cumhuru" diye yüceltir. Padişahlığın bulunduğu bir devirde Reşit Paşa'nın yüceltilmesinin bir anlamı vardır. Padişahın yerini yeni bir insan tipinin aldığını gösterir, bu. Şinasi, "Acep midir medeniyet Resûlü dense sana" der. Burada sanki yeni bir dinin doğuşu söz konusudur. "Bildirir haddini sultana senin kanunun" derken de, padişaha karşı aydın tabakanın isyanını gösterir. Bu, yeni bir medeniyet devridir. Her medeniyet devri, kendini kurup devam ettirecek insan tiplerini yetiştirir. Yeni aydın sınıf, kendisini hakim kılmak için, sarayın karşısında bir parlamento kurulmasını istemiştir. Birinci ve İkinci Meşrutiyet'in anlamı budur. Tarihi şartlar müsait olunca ve padişahlık, İstiklâl Savaşı sırasında iflâs edince, yeni aydın sınıfı Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Burada, tarihin devamlılığını da görüyoruz. Atatürk, Türk tarihinde çoktan unutulmuş olan büyük gazi tipinin yeniden canlanmasıdır, da...

Türkiye'de millî iradeyi temsil eden Millet Meclisi'nin kurulması, Tanzimat'tan beri süregelen demokrasi hareketinin olgunlaşması ve tarihî şartlar içinde müessese haline gelmesidir.

DEĞİŞEN İSTİHSAL TARZI VE SANAYİLEŞME

3- Üçüncü büyük hareket, bugün Türkiye'de gelişmekte olan ve daha önceki iki hadiseden de daha önemli bulunan, eski Ortaçağ istihsal tarzının yerine sanayileşmenin geçmiş olmasıdır. Bunun da fikriyatı, ideolojisi Cumhuriyet'ten önce başlamıştır. Edebiyatta eskiden nasıl padişahlar, tanrı, sevgililer yüceltiliyorsa; Tanzimat'-

tan sonra da çağdaş medeniyet, ilim ve fen yüceltilmiştir, adeta yeni bir din haline gelmiştir. Tevfik Fikret, "Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın / Herşey olacak kudret-i irfanla inandım" der. "Bu, bir zihniyet değişimidir" "Servet-i Fünün" hem bir fen, hem de bir edebiyat dergisidir. Hadiseleri tamamiyle ilim ve fen esaslarına göre izaha çalışan bir edebiyat doğmaktadır.

Asıl sanayileşme hareketi Cumhuriyet'ten sonra gelişmiştir. Bu da tarihî zaruretler icabıdır. İstiklal Savaşı sırasında milletin geriliğini gören ve Ankara bozkırında gözleri yanan aydınlar, sanayileşmenin zorunluluğuna iman etmişlerdir.

Sanayileşme, tek başına değildir. Çeşitli unsurlar vardır, fabrikada; makinenin kendisi, mühendis ve işçi sınıfı... Sanayileştikçe Türkiye'de işçi sınıfı büyümüş, büyük şehirler kurulmuştur. Türkiye'de bugün gördüğümüz en önemli hadiselerden birisi, makine vasıtasıyla ülkenin adeta her gün yeniden değişmesidir, ama her gün.

ÜÇ GÜÇ, MİLLİLEŞME, DEMOKRATLAŞMA, SANAYİLEŞME...

Yeni şehirlerin meydana gelmesi, köyden şehire insanların akın etmesi... Millileşme, demokratik hareket, hürriyet fikri. İşçi sınıfı, sanayileşme, şehir medeniyeti... Bunlar toplumu değiştiren üç büyük hadisenin çeşitli görüntüleridir. Bu arada bizi aldatan tek şey, Cumhuriyet devrinde Türk yazarlarının özellikle son yıllarda dikkatinin köye çevrilmiş olmasıdır. Oysa köy ortaçağdan kalma bir kurumdur; insanla tabiat arasındaki direkt münasebete dayanır. Şehir ise çabuk gelişir: Fakat köye makinenin girmesiyle köylü şehirlere akın ediyor ve şehirde teşekkül eden çağdaş medeniyet yavaş yavaş köylere doğru ilerliyor.

Cumhuriyet karşısında varılacak hüküm, bunun bir yeniden doğuş olduğudur. Dinamik bir devirdir, Cumhuriyet devri. Durmadan değişecektir. Son yüzyıl içinde teşekkül eden üç faktör yani millileşme, demokratlaşma ve sanayileşme artık durmadan değiştiriyor Türkiye'yi"

NEDEN ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET

GEVGİLİLİ- "Sorun ekonomik, sosyal ve politik platforma

geliyor... Sayın Prof. Küçükömer, Cumhuriyet'in ellinci yılını Türkiye yeni bir genel seçim ve yeni bir meclisle kutluyor. Dünden bugüne nereye erişmiştir sizce, Türk Cumhuriyeti? Türkiye'nin son elli yılda geçirdiği başlıca aşamalar nelerdir?"

Prof. KÜÇÜKÖMER- "1970'lerde demokratik "üçüncü Cumhuriyet"i kutlamakla söze başlayabiliriz. Türkiye ellinci yıla demokratik niteliği daha ağır basan bir seçim ve sonuçları ile girmiştir. Burada sayın Erbakan'la aynı fikirdeyim.

Birinci Meclis demokratikti; muhalif ikinci grubun tasfiyesiyle bu rejimin demokratik niteliği kaybolmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda, iç ve dış etkilerle nisbeten demokratik ikinci cumuhuriyete girilmiştir. Ellinci yıl kutlanırken yapılan seçimlerle ise daha da demokratik bir Cumhuriyet'e varılacaktır. (Demokratik sözünü, sosyal içerikten ayıramayız).

YAPILAN MÜCADELE ANTİEMPERYALİST BİR SAVAŞ DEĞİLDİ...

Birinci Cumhuriyet'in iç ve dış koşulları vardır:

Dış koşullar: Rusya'daki ihtilâl bütünleşmek, rejimi yerine oturtmak zorunluğu altındaydı. İç savaş Rusya'da sadece Ruslar arasında değil, sayıları milyona varan işgal güçleri karşısında da yapılıyordu. İngilizlerle nisbî bir uzlaşma gerekiyordu. I. Dünya Savaşı sonunda görüldü ki, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar arasında da çelişkiler vardı. Bizim için, bundan da önemlisi, İngiltere'nin kendi içindeki çelişkilerdir. Homojen değildir, hiçbir ülke... Çelişkiler ağı devamlı vardır. Bizim için, bundan da önemlisi, İngiltere'nin kendi içindeki çelişkilerdir. Bir yanda Lloyd George'un desteklediği Yunanlılar, öte yanda ise, Lord Curzon ile askeri çevrelerin taraftar olduğu Kemalistler arasında bir savaş verilmiştir. İngiliz İmparatorluğu'nu savunmak ve geliştirmek için farklı stratejiler söz konusuydu. Bu, onun içindir ki antiemperyalist bir savaş değildi. Savaş Rus-İngiliz ilişkilerinin yumuşaması

ve Yunanlıların kısmî yalnızlıkları içinde yapılacaktı.

İç şartlar: Türkiye, I. Dünya Savaşın'dan bütün imparatorluğu kaybederek çıkmıştır. Büyük halk kitleleriyle aydın bürokratlar (sivil-asker) arasındaki çelişkiler keskin bir biçim alıyordu. Sayın üstad Karaosmanoğlu'nun özellikle Yaban'da dedikleri gibi, bu kesimler arasında "doldurulmaz uçurumlar" m engelleri vardı.

İstiklâl Savaşı işte bütün bu engeller içinden geçilerek, dış koşullar altında Yunanlılara karşı kazanılmıştır.

ATATÜRKÇÜLÜK DE TEDVİN EDİLMEMİŞ DEĞİLDİR

Elde edilen zaferden sonra bürokratlar kendilerini konsolide etmek, amaç edindikleri rejimi yerleştirmek zorundaydılar. O halde ne yapacaklardı? Bunun için sosyo-ekonomik ve ideolojik ilişkilerini yeniden düzenlemeleri gerekiyordu. Başlangıçta bunu açıkça ifade etmeseler de, tarihi gelişme içinde önceden zımnî olarak kabul etmişlerdir. 1923 İktisat Kongresi aslında bunu tesbit eder. Onun için önce siyasî, sonra oradan da sosyal demokrasiye geçiş diye bir ayrım yoktur. 1923 sonrasının ve siyasi demokrasi döneminin de kendine özgü sosyal içeriği, ya da ilişkileri vardır. Bu özellikle kapitalist bir gelişmeye açık, fakat devlet bürokrasisinin hiyerarşisine dayanır. İlişkiler düzenidir. Zamanın eşrafı, ticaret burjuvazisi bu hiyerarşiye nüfuz ederek, onlardan yararlanarak (ki bunu Kadro'cu üstadlar çok iyi bileceklerdir) kendilerini yeniden üretmişler ve gittikçe gelişmişlerdir. Aferistler ve devletçilik yoluyla ilkel birikim ile gelişme, bu hiyerarşiden bağımsız değildir. Sayın Karaosmanoğlu'nun Politikada 45 Yıl adlı eserinde de gayet açık biçimde ortaya koyduğu gibi, olup biten her şey mevcut siyasi rejimin sosyo-ekonomik ilişkilerini belirtmektedir, yoksa tedvin edilmemiş bir Atatürkçülük söz konusu değildir. Ekonomik ilişkileriyle, mülkiyet ilişkileriyle düzenin karakterlerini açıkça görebiliriz. İlişkiler apaçık tedvin edilmişti. Bu tedvin Medeni Kanun, Ticaret Kanunu ve benzeri yasaların batıdan alınmasıyla yapılmıştır.

Daha önce söylediğimiz koşullar içinde (Rusya-İngiltere yaklaşması gibi), Kuvve-i Seyyare tasfiye edilmişti. Birinci Meclis'teki İkinci Grup onunla ilişkiliydi; o da tasfiye edildi. Ondan sonraki dönemde düzen artık demokratik değildir. Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka, Serbest Fırka tasfiyesi hep aynı antidemokratik gidişi belirtir. "Bunlar hilafet istiyor, demagoji yapıyordu" denecektir. Bütün bunların altında "Eski muhalefet" sorunu da var. Peki, bu eski muhalefet nereden geliyordu. Yaban'daki muhalefet nereden doğuyordu?.. Kemal Tahir'in de ilk kaynaklarını kendisinden aldığını düşündüğüm, romanda henüz aşılamamış bulunan üstad Karaosmanoğlu, halk ile bürokrat aydınlar arasındaki doldurulmaz uçurumların varlığını en açık biçimde ortaya koyuyor, eserlerinde. Buna rağmen de halka rağmen devrimcilik ilkesi bugün bile önerilebiliyor. Bu, bir çelişki olmuyor mu?

TEK TİP İNSAN, TEK BİR PARTİ

Birinci Cumhuriyet döneminin ideolojik, ekonomik, hukuki karakterlerine bakmak gerekir:

Eğitimde tek tip insan yetiştirme, insana tapma motivi hakimdir. Bu, demokratik sıfatı ile bağdaşamaz.. Bilimler, birbirinden ayrılmış; ayrı bir iktisat, ayrı bir hukuk, ayrı bir sosyoloji öğretilmiş, bunlar da doğal bilimlerden ayrılmıştır. Oysa, gerçek hayattaki ilişkiler bunlar arasındadır. Bütünü kapsayan, bütünün hipotezini yapan insan Türkiye'de yetiştirilmemiştir. Batı'da bu vardır ama aksi de; bütünü kapsamak isteyen bilim ve fikir sahipleri de vardır.

Politikada tek parti vardır. Statik, sınıflar üstü politik anlayış hakimdir, halka rağmenlik ilk hakimdir. Batı'daki anlamda sınıflara ve onlar içindeki çelişkilere dayanan bir partiler sistemi mevcut değildir. Denebilir ki, Türkiye'de gelişim düzeyi bu politik örgütlenişe daha uygun değildi. Fakat ideolojik olarak yapılan eğitim zaten esastan böyle bir sisteme karşıttı, almaşık tanımıyordu.

Birinci Cumhuriyet kısaca budur. Kuruluşu da, dış koşullar altında durumu iyi hesaplayan, iyi gören, aradaki boşlukları doldurabilecek olan Mustafa Kemal gibi bir kumandanın bunlardan yararlanmasıyla olmuştur.

Demokratik kuruluşlara yer verilmemesi, giderek, "Birinci Adam", "İkinci Adam" ya da bürokratik yalnızlığı çıkarmıştır ortaya.. Karaosmanoğlu, "Atatürk'e ya da İnönü'ye bir şey olursa bütün devrimler duracak sanırdık" der... Halktan kopuk, halkla ilişkisiz çünkü, yukarıdan yapılan şeyler.

İKİNCİ CUMHURİYET VE ONİKİ MART

Türkiye'de İkinci Cumhuriyet daha özgürlükçü bir tepkiyle doğmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda nazilerin yenilgisinin yarattığı dış ortamda, içeride bürokrasiye, CHP'ye karşı tepkilerin artması ve bu arada iç ilkel birikimin meydana gelmesi ve yeni üretim alanları aranması ile İkinci Cumhuriyet belirmiş; 1950 seçimi ile ileri bir hareketi getirmişti. DYP iktidara geldiğinde, zamanın CHP'sine göre daha ileri bir hareketin temsilcisiydi.

İşte bu İkinci Cumhuriyet'in de sonu, ellinci yıldaki seçimle geliyor. 12 Mart olayı bu dönüşümü kendi iddiaları aksine hızlandıran bir olay olmuştur. Tarihî bürokrasi-halk çelişkisi bu olayda tekrar yüze çıkıyordu. Gelişen burjuvazi, özellikle büyük burjuvazi kendisini konsolide etmek, kendi istediği yönde soyo-ekonomik (anayasal) değişiklikleri yaptırmak için yakın yıllarda şunlardan yararlanmıştır:

1. Ağırlığı olan bürokrasi ile ideolojik ittifak,

2. Ekonomik büyümenin AP içinde yer alan sınıflar arasında ve içinde doğurduğu çelişki ya da bölünmeler.

Bu ikincisi daha 1969-1970 yıllarında Adalet Partisi'ni bölmüş ve iktidar boşluğu yaratmıştır, yoksa AP reyleri bu seçim sürecinde bölünmüş değildir. Burjuvazi bunlardan yararlanarak demokratik hakları kısıp kendi lehine kanunları çıkartırken, büyük kitlelerin bilinçlenmesini, kendi için sınıf olmaya

yönelmelerini de kolaylaştırıyordu. 12 Mart'ta kurulan hükümetler bir bakıma bürokratik halüsünasyonlar içindeydiler. Sayın Celal Bayar'ın dediği gibi "devşirme" olarak kurulan hükümetler, oynadıkları olumsuz rollerle, bugünkü seçimlerin sonuçlarına olumlu etki yapmış bulunuyorlar.

TARİHİ İKTİDAR ADAYI: CHP VE MSP

Böylece, ilk defa, sosyal ilişkileri toplumcu olan bir çoğunluk Türkiye'de seçimleri kazanmış oluyor. Onun için Üçüncü Cumhuriyet'i kutlayabiliriz. Milli Selâmet Partisi bu anlamda toplumcudur: Bugünkü AP, DP, CGP'nin aksine toplumcudur.

Özetlersek, ellinci yıla nitel bir dönüşümle giriyoruz. Ekonomik büyüme ile sınıflar arası ve içi çelişkiler ortaya çıkmış; bunun sonucu olarak da CHP ve MSP daha toplumcu ve demokratik partiler halinde tarihi iktidar adayı olmuşlardır.

Bunun dışındakiler, antidemokratik gidişin koalisyonunu belki kurabilirler. Fakat bu da tarihle ters düşme olur. İkinci Cumhuriyet, Birinci Cumhuriyet'in eğitim, politika, ekonomi alanında getirdiklerinin demokratik olarak değiştirilmesi olayıydı. Şimdi daha da demokratik bir süreç için Üçüncü Cumhuriyet kuruluyor ve Batı'daki partiler biçiminde bir sisteme gidiliyor."

MUTLU BİR İLERLEME CUMHURİYET DÖNEMİ

GEVGİLİLİ- *"Cumhuriyet'in ilk elli yılındaki büyük gelişimi değerlendiren forum şu görüşleri önümüze getiriyor:*

1. *Türkiye'de en az yüz yıllık bir geçmişi bulunan millileşme, demokratlaşma ve sanayileşme hareketi, Cumhuriyet'in ilk elli yılında en güzel ürünlerini vermiş bulunmaktadır. 1970'lerin yeni ve dinamik Türkiye'si, uzun, çileli bir geçmişin eseridir.*
2. *Çöken imparatorluğun yerine ulusal bir devlet kuran*

M.K. Atatürk ve arkadaşları, kendilerine tarihin getirdiği iç ve dış koşullardan yararlanarak, 29 Ekim 1923'de saltanatın yerine Cumhuriyet'i ilân ediyorlardı. Bu siyasal alanda sonuçları uzun sürede görülecek büyük bir atılımdır.

3. *Cumhuriyet tarihi boyunca kendini durmadan geliştiren ve ilerleyen Türk toplumunun 1970'lerdeki özlemi giderek demokrasi ve toplumcu bir öz de kazandırmaktadır. Sınıf yapısı modern toplumlara dönüşmeye başlayan, siyasal partiler yelpazesi ve yaşama organları daha demokratik unsurlarla donanan 1973 Türkiyesi yarına umutla bakmamıza fırsat veriyor; toplumca aşılması gereken çetin iç ve dış engellerin var olmasına rağmen.*

Forumumuzun ikinci bölümünün konusu, gelecek on yıllarda Türkiye'yi bekleyen temel sorunlar ve bunların çözümünde benimsenebilecek yollar teşkil edecek..."

2.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

4 Kasım 1973

ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK TOPLUMU

KATILANLAR

Yakup Kadri **KARAOSMANOĞLU** (Yazar, romancı), Şevket Süreyya **AYDEMİR** (İktisatçı, yazar), Prof. Dr. Tarık Zafer **TUNAYA** (İst. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi) Prof. Dr. Mehmet **KAPLAN** (İst. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"Türk Cumhuriyet'inin ellinci yıldönümü Türk toplumunun nereden nereye doğru gitmekte olduğunu değerlendirmek için de eşsiz bir fırsattır. Yeni yol ağızlarındadır, 1970'lerin Türkiyesi...*

Ekonomideki, toplumdaki yenilikler, dünya sahnesindeki köklü değişiklikler önümüze yepyeni görevler, bambaşka hedefler getiriyor Elli yıllık Cumhuriyet deneyinin verdiği dersler, bir bakıma, önümüze çıkan yeni sorun ve isteklere yön vermek açısından da tarihsel önem taşır.

Ellinci yıl Türkiye'sinin önemli sorunlarından birisi, Atatürk'ün ne olduğu ve ne olmadığı konusudur. Sayın Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk'ü en iyi nasıl anlayabilir, nerede bulabiliriz? Yaban romanınızın özünü teşkil eden aydın/halk çelişkisi hangi yollardan çözülebilir sizce?"

KARAOSMANOĞLU- "Aslında hiçbir toplumda halkla düşünürler arasında tam bir birleşme, bütünleşme olmamıştır. Lahey'de bulunduğum sırada **Yaban**'ın Almanca baskısının çıkışı dolayı-

sıyla, Alman sefiri "Çok güzel yazmışsınız" demişti bana.. Dedim ki; "Bu roman sizi ilgilendirmez; çünkü benim burada göstermek istediğim şey, Türkiye'de aydın gençlikle köylü arasındaki uçurumun fecaatidir."

O zaman Alman elçisi, "Bizde de aynı şey vardır" demişti. Çünkü halkla aydın arasında hiçbir yerde tam bir birleşme olmaz, imkânı yoktur bunun. Bir takım sloganlar vardır ve halk sloganlara inanır. Halkın da kaldığı bir seviye vardır. Kendiliğinden yükseltemez bu seviyeyi; yükseltilmesi gerekir.

Atatürk bugüne kadar anlaşılmamıştır. Herkese göre bir Atatürk var. Bütün çekişmelerin sebebi de buradan geliyor. Oysa Atatürk, tıpkı Jül Sezar gibi, yaptıklarını, ettiklerini noktası noktasına, belgelere dayanarak büyük nutkunda yazmıştır. Cumhuriyetin ne zaruri şekilde ilân edildiğini orada görürsünüz. Biz o nutuk yazılırken Atatürk'ün huzurundaydık. Nutuk yazıldıktan sonra Atatürk altı gün boyunca yorulmadan okudu. Her hadiseden, her vakadan bahsederken, onun belgeleri de kâtiplere okutuldu.

Gençlik bugün büyük nutku kolay anlayamaz. O dille anlayabilmek kabil de değildir, bazı yerleri Namık Kemal'in diliyle yazılmıştır. "Söylev" adıyla yadırgatıcı bir dile çevrilen metni de yeterli değil... Nutkun, okunacak bir dille günümüz türkçesine mutlaka kazandırılması gereklidir. Kazandırılmalı ve üniversitelerde kurulacak kürsülerde izahı, yorumu yapılmalıdır. Gençlik zahiri durumu biliyor fakat gerçeği bilmiyor. Atatürk böyle olacağını bilmiştir de... Hatta nutku yazarken bizim, "Niçin bunları söylüyor?" dediğimiz zamanlar olmuştu. Atatürk haklıydı.

Atatürk'ten başka bir Atatürkçülük kâmusu (sözlüğü) yoktur. Bütün vesaik de nutkun içindedir.

Atatürk nutku hazırlarken orada adı geçen kişileri çağırır, yazdıklarına itiraz hakkı verir, ona göre gerekiyorsa düzeltirdi. Nutuk'ta adı geçen kişiler de artık tanınmaz duruma gelmek üzeredir. Yetkili bir üniversite kürsüsünün, o kişilerle ilgili bilgileri biran önce derlemesi gerekir. Bakınız, Atatürk orada milli mücadeleye karşı çıkan Samih Rıfat Bey adlı bir validen söz eder. Halbuki, dil işlerin-

de çalışmış ve valilik de etmiş olan bir başka Samih Rıfat Bey daha vardı. Atatürk, öteki validen söz ederken dilci Samih Rıfat Bey yerinden fırladı. Nutku durdurdu; "Aman, Paşam, izah ediniz O Samih Rıfat ben değilim, başka bir adamdır" dedi.

Atatürk dönemini bilen kişiler yavaş yavaş eksiliyoruz artık... Tarihe gerçeği doğru olarak bırakmak için nutuk'ta yer alan her isimle ilgili bilgileri daha çok gecikmeden derlemek zorundayız.

Atatürk, Rauf Bey, Refet Paşa ve ötekiler hakkında her şeyi açıklar, Nutuk'ta... Bunların hepsinin İsmet Paşa kıskançlığıyla yapmadıkları şey kalmamıştır ve bizim inkilap dediğimiz şeyin yürümesine mani olmuşlardır. Rauf Bey, bir defa halifeciydi, Saltanatçıydı. Babası mabeyinde bulunduğu için, "Ben vicdanen, irfanen, aslen oraya merbutum, damarlarımdaki kan oraya merbuttur" demiştir, Atatürk'e. Saklamamışlardır ki... Bu da Atatürk'ün büyük nutkunda vardır. O paşaların hepsi mütemadiyen engeller çıkarmışlardır.

Herkes için Atatürk bir kahramandır; istediklerini emreden ve yaptıran bir adam. Oysa Atatürk martyr'dir kahraman değil. Cehaletin elinden çekmediği kalmamış bir bedbaht adam. Hayatı hususiyesine kadar herşeyine hücum etmişlerdir. Yakın arkadaşım Halide Edip Hanım, "Zaferden sonra illa ki işbaşından çekilmeli" derdi, "çünkü diktatör olacaktır". Atatürk'ün ise en çok nefret ettiği şey diktatörlüktü. Kendisine hür olarak bağlanılmasını, sevilmesini isterdi. Bana bunu kaç defa tekrar etmiştir; "Bunun önüne geçmeli" derdi.

Atatürk'e karşı çıkanların hepsi Birinci Meclis'in devamını istediler yani "Kayıtsız şartsız egemenlik milletindir" ilkesini savunuyorlardı. Ama bu meclisin de ne kayıtsız şartsız, ne de kayıtlı şartlı bir egemenlik ifade ettiği var. Günümüzde bile hükümet kurmak, af çıkarmak gibi sorunlar hâlâ tartışılabiliyor. Meclisin iktidarı da bu...

ATATÜRK BATI'NIN SANDIĞI ADAM DEĞİL

Batı'nın anladığı Atatürk ise garbi seven ve kendini bilakaydüşart garbın kucağına atmış bir adam... O'na, "Medeni adam" diyorlar;

çünkü onlar medeniyetin tekelini almışlar ya... Atatürk'ü Batı'ya yönelmiş bir kişi sayan garplılar, O'nu Tanzimat devrinin adamlarından birisi zannediyorlar. Düveli muazzamanın etkisi altında kalan, onlarla uyuşmak isteyen bir adam. Halbuki hiç de öyle değildir. Atatürk, Batı'nın neden güçlü olduğunu arıyor, onları güçlü kılan şeyleri alıp, onlar gibi kuvvetli olmamızı istiyordu. Tanzimatçılar, yeniçeriliği kaldırıp, Napolyon'dan sonra ortaya çıkan nizami ordu ve harp usullerini aldığımızda kurtuluruz zannetmişlerdi. Gerçekte bizim en zayıf tarafımız, Avrupalılar'ın taklidi ordular yapmaktı. Garplılar zannediyorlar ki, Atatürk de kendi adamlarıdır. Atatürk böyle adam değildi; şoven denilecek kadar milliyetçiydi. Herşeyini milletine vakfetmişti.

KADRO VE ATATÜRK

Biz, Şevket Süreyya ve öteki arkadaşlarla birlikte **Kadro** adlı dergiyi çıkarırken, Halk Partisi'nin başında bulunanlar bizi mütemadiyen Atatürk'e şikayet ederlerdi. Arkadaşlardan birisi, imzasız bir yazıda bir Alman masalını nakletmişti. Masala göre, bir adamın çok değerli bir yüzüğü varmış; o yüzüğü dört ya da beş çocuğundan hangisine verdiğini söylemeden ölmüş. Yazı; "Bizim inkilabımızın kime ait olduğu da hâlâ anlaşılamadı" diyordu. Atatürk'e gidip yazıyı göstererek "Sizi inkâr ediyorlar" demişler. Kendisine dedim ki:

"Paşam, siz her ağzınızı açışta her şeyi millet yaptı, millete yaptırdım, millete mal ettik demiyor musunuz?"

"Evet" dedi.

"Peki," karşılığını verdim. "Bu da, o dediğinizi bir masaldan ortaya koyuyor"

Biz, Atatürkçü olarak, O'nun ilkelerini izah için çıkıyorduk. Ama o yüzden tam üçbuçuk yıl bizzat kendi partimle dahi mücadele halinde uğraşmak zorunda kalmışımdır.

TEK ADAM DEĞİL, "YAPAYALNIZ ADAM"

Şimdi hâlâ Atatürk neydi, ne olmuştu denilince kimse, hiçbir şey bilmiyor. Atatürk niçin silah arkadaşlarından ayrılmış bilen yok!

Yapayalnız kalmıştı, çünkü. Atatürk'ün hayatını anlatmak için Şevket Süreyya **Tek Adam**'ı çıkardığı zaman, "Tek Adam" diye değil, "Yalnız Adam" diye çıkaracaktın" demiştim.

Yazık ki, siyasi hayatta herşey mevki yakalamaktır...

KURTULUŞ SAVAŞI ANTİEMPERYALİSTTİR

GEVGİLİLİ- *"Türkiye'nin geleceği, kuşkusuz, bütün bu geçmişe ilişkin sorunların değerlendirilmesine bağlı... Sayın Aydemir, milli mücadelenin iç ve dış koşullarına yeniden bakarken geçmişte neler görüyorsunuz? Türkiye bugün gelişmenin neresindedir ve nereye gitmektedir? Halka rağmenlik sorusu nasıl açıklanabilir?"*

AYDEMİR- "Sanıyorum ki, Sayın İdris Küçükömer'in milli mücadele konusunda bu forumun ilk bölümünde işaret ettiği şeyler bundan sonra bizim siyasi edebiyatımıza girecektir.

Meselâ, Kurtuluş Savaşı'nda bizim Yunanlılara karşı harbettiğimiz, antiemperyalist bir savaş yapmadığımız görüşü çok mühim bir iddiadır. Fakat biz Lozan'da katiyen Yunanlılarla karşılaşmadık. Vakıa, Venizelos orada idi ama Lozan'da biz dünyanın galip devletleriyle karşılaştık; mücadelemizi de bu galip devletlere karşı yaptık. Bu antiemperyalist harpte, karşımıza metropolleri elinde tutan dünya devletleri vardı. Onların Yunanlılara az ya da çok yardım ettikleri mühim değil. Muhakkak olan şu ki, bizim harbimiz emperyalizme karşıydı, çünkü yarı müstemlekelikten kurtulmak istiyorduk. Atatürk, bunu, İzmir Kongresi açış konuşmasında açıkça söylemiştir.

Türkiye'de savaşın dış şekillenmesini Rusya'ya da bağlamak mümkündür ama farklı şekilde... 1927'ye kadar ana partinin üyesi olarak Rusya'da bulunduğum zamandan biliyorum; Ruslar, bu mücadeleyi dünya ihtilali içinde bir "peyk hareketi" olarak alırlar. Bu görüş, Enternasyonal'in ikinci kongresinde Lenin'in tezi olarak Stalin tarafından okunmuştur. Halbuki Kadro hareketi ve Ankara'ya gelişimizden sonra yürüttüğümüz mücadelede, Türk milli kurtuluş hareketinin peyk hareketi olmadığı, dünyanın üçüncü

fakat daha önceki iki tezadını da halletmeye muktedir bir yeni tezadı olduğu açıklanmıştır.

Ancak İngiltere ile Rusya'nın yakınlaşması bize elbette etki yapıyordu; bu yakınlaşma planının adı guerro idi. Enternasyonal'in içinde yaşamış bir kişi olarak bunu kabul ediyorum.

"KADRO", KLASİK DEMOKRASİYE TARAFTAR DEĞİLDİ...

Kadro hareketi, hakikaten halka rağmen halk için bir harekettir.. Biz daima klasik demokrasiye karşı mücadele ettik. Ağaoğlu Ahmet ile de büyük münakaşamız budur.

Niçin halka rağmen, halk içiniz?

Çünkü inkılâp, bir azınlığın iradesinin, bir çoğunluğun iradesine tahakkümüdür. Bu, aynen, Türk kurtuluş hareketinin prensiplerinde bir madde teşkil eder. Demokratik ülkelerde bütünleşme olmaz ancak tezatlar belirir. Çünkü sosyal gruplar genişler. Bugün Türkiye'de olan da budur. Sanayi gelişiyor ve patlama yerlerini de beraber hazırlıyor. Köyleri şehirlere indiriyoruz. Sanayi muayyen iki üç şehrin etrafında toplanıyor ve gecekondularda yüzbinlerce aile birikiyor. Kısacası ortaya sosyal tezatlar çıkıyor ve bu tezatlar ileride daha da keskinleşebilir.

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRAT PARTİ KURULSAYDI....

Türkiye'de bugünkü sınıf ve iş teşkilatı, iş hukuku çok ileridir. Başka ülkelerin yüz elli yılda iktisap ettiği hukuku bizim işçi sınıfı on yılda almış, fevkalade şuurlanmıştır. Geçmişte birkaç büyük hata yapıldı:

1- Sosyal Demokrat Parti kurulacak ve Meclise sokulacaktı...

2- Demirel'in kendisinin hazırladığı, "işçi birliklerinin tek federasyonda toplanması ve sözleşmelerin de işkolları üzerinden yapılması" hakkındaki kanun uygulanacaktı. Bizzat işçi sınıfı, kendi hatası olarak, bunun karşısına çıkmıştır.

Eğer böyle olmasaydı şimdi yeni Mecliste bir sosyal demokrat parti de bulunacaktı. Bütün işçi sendikaları tek bir konfederasyonda birleşebilseydi, sanıyorum asgari 5 milyon oy kendiliğinden

teşekkül edecekti. Zira bugün fiilen 2 milyon işçi organizedir.

MENDERES VE ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET

Menderes, 26 Mayıs 1950'deki birinci hükümet programında, "14 Mayıs inkılâbı Türkiye'de gelmiş geçmiş bütün iktidarların hepsinden ileri ve mühimdir" demişti. Bugün Erbakan'ın ve diğerlerinin de, "üçüncü Cumhuriyet'le şimdi biz ilk defa demokratikiz" demelerini tabii görüyorum. Bir dördüncüsü de gelirse, o da diyecektir ki, İnkılâpların en doğrusu ve önemlisini biz yapıyoruz."

TEPEDEN İNMECİ, HALKSIZ BİR DEVRİM OLAMAZ

GEVGİLİLİ- *"Türk Cumhuriyetinin dünden bugüne devrettiği temel kavram ve düşünceler nelerdir, Sayın Prof. Tunaya? Halksız devrim, Atatürkçülük, tanzimat ve demokrasi, İstiklal Savaşı konularında ne düşünüyorsunuz? Türkiye bugün nereye gelmiştir?"*

Prof. TUNAYA- "Öncelikle" biz klasik demokrasiye taraftar değildik" sözüne katılmıyorum. Bu, bir çeşit yukarıdan aşağıya ve tepeden inme devrim görüşüdür ki, ben halksız bir devrim yapılacağına inanmıyorum. Halksız bir devrim, yumurtasız bir omlet'tir.

TÜRKÇÜLÜK VE TANZİMAT

Bugüne gelişimizde imparatorluk kadrosu içinde Ziya Gökalp'in başında olduğu Türkçülük akımının yarattığı ve yaratmak istediği milli şuur ya da ulusal bilinç hiç bir suretle inkâr edilemez. Yalnız, Gökalp'in 1915'de "Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?" broşüründe yer alan fikirleriyle 1923'de yazdığı **Türkçülüğün Esasları** adlı kitabındaki tezleri arasında, uzak Türkçülük ile yakın Türkçülük gibi çok önemli farklar vardır. Onun başlangıçta istediği Osmanlı Devleti'ni muhafaza etmek ve bu kadro içinde onu bilinçlendirmekti. Oysa, Türk Devrimi'nden itibaren bu kadro parçalanmıştır ve milli bir devlet içinde gelişme söz konusudur. Tanzimat hareketi de Türkiye'de ileri sayılabilecek, bir adımdır, fakat devleti düşünen toplumu düşünmeyen bir adım.. Tanzimat

Fermanı'nın bizde hep birinci yarısı okunur, ikinci yarısı okunmaz. İkinci yarıda köylüyü ezen iltizam usulünün kaldırıldığı söylenir; gerçekte ise kaldırılmaz. Koca Reşit Paşa, pekala yeniden iltizama dönülmesini iltizam eder; üstelik kendi yakınlarına toprak dağıtılmasına da ses çıkarmaz...

ATATÜRK DÖNEMİ, DEMOKRASİYE GİDİŞ DÖNEMİDİR

Bugüne gelelim: Birinci Meclis demokratik, ama ondan sonraki dönemler demokratik değil miydi acaba?

Başlayan bir devrim veya ihtilal hareketinde demokrasiyi ne kadar arayabiliriz, bilmiyorum. Fakat objektif olarak bütün bu oluşumlarda demokratik bir gidiş var ve devrimin çizgisi, milli hakimiyete doğru bir gidiştir. Anayasa hukukunda meclis hükümeti ne dereceye kadar demokratikse, TBMM'de o kadar demokratiktir. Çünkü bu durumda meclis içinde bir küçük grup iktidara hakim olur ve bu grupla çoğunluk arasındaki ilişkiler gelişimi tayin eder. TBMM, yüzyıllarca tarih sahnesine ve devlet yönetimine çıkmamış bir halk kitlesinin yavaş yavaş gün ışığına çıkması olayıdır. Ama bu meclisin bir takım müesseseleri kurup kuramadığı ayrı bir sorundur. Atatürk kendisi de söyler; ortada tek partili bir Cumhuriyet vardır.

Acaba bu tek parti rejimi, örneğin faşist yahut sosyalist bir tek parti rejimiyle aynı mıdır?

Hayır, değildir. Otoriter bir yönü vardır ama totaliter bir yönü yoktur. Kendi kendini sürekli saymıyor bu meclis... CHP türdeş olmayan heterojen bir parti niteliği taşıdığı halde Müdafaai Hukuk ideolojisine sadık kalır ve ne tasfiye hareketlerine ne de oy avcılığı ya da din sömürücülüğüne gider. Bu aslında devrim tarihinde bir halka, bir parantezdir ve bir süre sonra kapanacaktır.

Eğer klasik demokrasi açısından bakarsanız, bir tek parti rejiminin her yerde olduğu gibi Türkiye'de de birçok sakıncaları görülebilir. Anayasa mekanizması donar, seçim kurumu doğru dürüst işlemez; meclis çalışmaları bildiğimiz biçimde işleyip gelişmez. Ama bütün bu Atatürk dönemi parantezi, pekala bilinç kazandırma bakımından birçok yararları da olmuş bir rejimdir.

İSTİKLAL HARBİ, "İDEOLOJİK" BİR ZAFERDİ

İktisatta olduğu gibi, siyasette de dış etkilerin gelişmeler üstünde rolü vardır. Hiç bir sosyal olay sadece iç şartların ürünü olamaz.. TBMM kurulurken bir yanda kapitalist öte yanda ise komünist blok vardır ve bunların arasında ateşli bir vadiden geçilmiştir. Türkiye'yi hiç sevmeyen İngiliz tarihçisi C.H. Carr bile o yüzdendir ki buna "ideolojik bir istiklal" diyor.

Yalnız Yunanlılara karşı bir savaş mıydı İstiklal Harbi? Hayır, değil.. Yunanlılar bir alt emperyalizmin temsilcileriydiler. Emperyalizmi İngiltere temsil ediyordu. Yunanistan onun kurşun askeriydi. Tarihen de sabittir, İngilizler ne kadar isterlerse ileri giderdi ya da dururdu. Kim ne derse desin İstiklal Harbi antiemperyalisttir.

HALKA RAĞMENLİK NEDİR?

Halka rağmenlik aslında halkı belirli bir düzen altında tutan çerçeve veya güçlere rağmenlik demektir, yoksa halkın tümüne karşı değil. Osmanlı düzenini ayakta tutmak isteyenlerle onu daha ileriye götürmek isteyenler arasında bir çatışmadır bu. Osmanlı gerileme sistemine karşı ise Atatürkçülük ileri bir gidiştir.

TÜRK DEVRİMİ OSMANLI'DAN FARKLIDIR

Geçmişle ilgili bu değerlendirmeler bugün bizi şu sonuçlara götürüyor:

1- Türk devrimi ve onun eseri olan Cumhuriyet, Osmanlı ıslahat hareketlerinin bir devamı değildir; onlardan tamamen ayrıdır.

2- Sosyal yapının engebelerine rağmen, dış koşullardan ziyade iç dinamiklerin hakim olduğu bir süre içinde meclis hükümetinden Cumhuriyet'e, konvansiyonel bir sistemden parlamenter sisteme, tek partiden, çok partiye geçişimizdir. Bunlar Türkiye'ye yepyeni siyasal alışkanlıklar kazandırmış ve giderek çoğulcu bir siyasal hayatı örgütlemiştir.

3- Atatürkçü dönem otoriterliğine rağmen belirli bir bilincin de kaynağı olmuştur. Herşeyi yapması da beklenemezdi, ondan

sonrası bu ideolojiyi benimsemiş olanlara düşen bir görevdi."

TARİHİ YENİDEN YAZMAK GEREKECEK

ALİ GEVGİLİLİ- "Sayın Prof. Küçükömer, geçmişin tartışmalı sorunları konusunda neler düşünüyorsunuz? Sizce Türkiye'nin bugün geldiği yerde almamız gereken dersler nelerdir?"

Prof.KÜÇÜKÖMER- **"Geleceğin doğru değerlendirmesi, kuşkusuz geçmişin çok iyi değerlendirilmesine yakından bağlıdır. Geçmişe bakarken şunlar karşımıza çıkıyor:**

Kurtuluş Savaşı antiemperyalist değildir; Yunanlılara karşı bir savaştır. Büyük sorunları olan Rusya ile İngiltere arasında zımni bir yumuşama ve anlaşmanın varolduğunu, öteki batılılar arasında çelişmeler bulunduğunu, hatta o sırada dünyanın bir numaralı emperyalist devleti olan İngiltere'nin kendi iç çelişkileri içinde birçok kanatlarının belirdiğini ve bu kanatlardan önemli bir grubun Anadolu'da bir Türk devleti kurulmasından yana olduğunu kabul ettiğim içindir ki, bu iddiayı öne sürdüm. Konu tartışılmalı; gerçek belirlenmelidir. Lozan'da karşımıza Yunanlıların değil, Batılıların çıktığı söylenebilir. Lozan'daki meselelere dikkatle bakacak olursak burada, Anadolu'da Misak-ı Milli'den biraz fazla, biraz geri bir anlaşma zemininin önceden adeta konvansiyonel olarak varlığını görürüz. Kaldı ki, Lozan Anlaşması da tartışılabilir ve tartışılacaktır. Türkiye'nin tarihi zaten bir gün yeniden yazılacaktır.

Rusya sorununda "peyk" likten değil, sadece onların koşullarının, Batı koşulları ile Anadolu'da bir Türk devletinin kurulmasına uygun düştüğünden söz edebiliriz.

ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET VE KÖYLÜYÜ KÖYDE TUTMA HAYALİ...

Erbakan'ın "Üçüncü Cumhuriyet" sözüne karşılık Menderes'in de "İstiklal Harbi üç ayda kazanılabilirdi" dediği hatır-

latılabilir. Her önemli hareketin, kendisinden öncesini ideolojik olarak olumsuzlaması doğaldır. 1950 hareketi, öncesine göre demokratik bir hareket, hatta bir biçim devrim olarak da kabul edilebilir.

Köylüyü köyde tutma, şehre inmemesini sağlama önerileri ise, bugünün gerçek dünyası karşısında, köylüye sormadan, köylünün eğilim ve isteklerini hesaba katmadan tasarlanmış romantik bir tez olabilir ancak...

HİÇBİR İHTİLAL HALKA RAĞMEN OLMAMIŞTIR

Sayın Aydemir'in halka rağmen bir ihtilal tanımını, ihtilalin çoğunluğa karşı bir azınlıkça yapıldığı iddiasını Sayın Prof. Tunaya gibi ben de reddediyorum. Gerçek hiçbir ihtilal halka rağmen, çoğunluğa rağmen olmamıştır. Tarihte olmadığı gibi, olması da sosyo-ekonomik ilişkiler bakımından olanak dışıdır..

1. Cumhuriyet'te meclisin varlığı tek parti dönemi, bütün bunlar yalnızlık sorununa, halkla olan ilişkiler sorununa, eski muhalefet sorununa cevap veremez. Meclis var ama seçim yok, yukardan tayin var. 1950 bunlara bir olumsuzlaşma tepkisidir. Tepkiler daha önceki tezin beraberindedir, onu getirir, böyle bir gelişme açar ama işin tepki karakteri ve nitelik farklılığı dikkate alınmak suretiyle... Elbette ki tarihi olaylar bir süreç içindedir. Zaman, niteliğini değiştirerek bir senteze varmaktadır. Bu dikkate alındığında tartışmada Sayın Prof. Tunaya ile aramızdaki farklar da belki ortadan kalkabilir.

NEDEN DIŞ DÜNYA?

Dış koşullar elbette tek başına bir etken değildir. Fakat bizim için Ortadoğu'daki stratejik bir yerde dış koşulların etkisi altında kalmamak olanağı yoktur. Belki iki dünya savaşı arasındaki geçici bir süre hariç, Batı'daki sanayi devriminden bu yana hiçbir zaman olmamıştır da. Tanzimat burada bir örnektir. Tanzimat'la birlikte, sosyo ekonomik bir gidiş içinde, özellikle 1838 Ticaret Anlaşması ile Osmanlı toplumunun neler

kaybettiğini ve eski ile ideolojik bağları olan kitlelerin nasıl bir oluşum içine girdiğini de dikkate almak gerekir.

HALKA RAĞMENLİK ÖLÜM MARŞINI DİNLEMİŞTİR

Üçüncü Cumhuriyet, bütün bu geçmişin üstüne, yeni bir sentezle, daha demokratik olarak geliyor.

Burada şu gerçekler iyi bilinmelidir:

1- Daha demokratik III. Cumhuriyet ile Jön Türk hareketi bitmiştir. Jön Türklerin politik alanda önemli rol oynayan büyük bir kesimi, burjuvazinin yanında yerini bulmuştur.

2- İlerici-gerici kavramları ya bitmiş ya da yeni bir anlam kazanmıştır. Doğmatik-ezberci ve eski sol-sağ öğretisi tarihteki geri yerini almıştır. Halka rağmenlik ilkesi bu III. Cumhuriyet'le ölüm marşını dinlemiştir. Kökü dışarda büyük bir destek görmediği takdirde, tekrar oksijenli dünyaya çıkamayacaktır.

3- Eski dönemin sosyo-ekonomik ilişkileri, çeşitli kanun tercümeleriyle tedvin edilmiştir. Bunlarla ve uygulamalarla o dönemin ekonomik ilişkilerine verilmek istenen biçim açıkça ortadadır. Bunlarda da değişiklik olacaktır. 27 Mayıs'ın getirdiği ileri sürülen sosyal içerik, eski ilişkilere bürokratik, yukardan dengeci bir tepkidir. 1961 Anayasası'nın en önemli kurumu Milli Güvenlik Kurulu'dur. Bu, parlamentonun adeta bir üçüncü bölümü gibi düşünülebilir.

BÜYÜK KUMANDAN'IN YAKASINI BIRAKALIM

4- İstiklal Savaşı'nda yabancıların milli harekete taktıkları bir ad olan "Kemalist" deyimi ne bir doktrin, ne de bütün bir fikir hareketidir. Artık büyük kumandanın yakasını herkes bıraksın; O'nu tarihteki yerine tevdi edelim..."

GEVGİLİLİ- *"Son elli yılın mirası olan temel sorunları değerlendiren forumun ikinci bölümü önümüze şu görüşleri çıkarıyor:*

1- Tek partili bir siyasal düzenle başlayan Cumhuriyet dönemi, elli yıl içinde sosyal ve ekonomik gelişime paralel olarak çok partili, daha demokratik bir ortama geçebilmiştir. Geçmiş, bu anlamda, bugün vardığımız mutlu ilerlemenin de yaratıcısıdır.

2- Atatürk ve Atatürkçülük, toplumun çoğulcu yapısına göre 1970'lerde değişik bakış açılarıyla ele alınıp, değerlendirilebilen bir sorundur. Görüşlerini bir doktrin bütünlüğü içinde ortaya koymamış olan M.Kemal Atatürk'ün kişiliğine ve davranışlarına ilişkin çok şeyi aydınlatan büyük belge ise onuncu yılda verdiği Büyük Nutuk'tur.

3- Cumhuriyetin ilk döneminin bir bölüm kadroları, "halka rağmen, halk için" bir devrim düşünüyorlardı. 1970'lerde bu kavram da değişiyor: Halkın dışında ve üstünde, tepeden bir değişim düşüncesi toplumsal gerçeklere ters düşüyor.

Forumumuzun gelecek hafta yayınlanacak olan üçüncü bölümünde Türkiye'nin ellinci yıldaki sosyal ve ekonomik gerçekleri tartışılacak, Türkiye'yi nasıl bir geleceğin beklediği ve yarın için neler yapılması gerektiği üstünde durulacaktır."

3.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

11 Kasım 1973
TÜRKİYE ŞİMDİ NE YAPMALI?

KATILANLAR

Yakup Kadri **KARAOSMANOĞLU** (Yazar, romancı), Şevket Süreyya **AYDEMİR** (İktisatçı, yazar), Prof. Dr. Tarık Zafer **TUNAYA** (İst. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi) Prof. Dr. Mehmet **KAPLAN** (İst. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İst. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ- *"Cumhuriyet'in ellinci yıldönümünde karşımıza 1920'lerin toplumundan çok farklı bir Türkiye çıkıyor. Bu, hem siyaseti hem de ekonomisi ve dünyaya bakış açısıyla ilerlemiş olan bir toplumdur.*

Ne var ki, her ilerleme eskisine oranla daha yeni görevler, daha çetin sorunlar da getirir. Forumumuzun bugünkü son bölümünde özellikle önümüzdeki onyıllarda Türk toplumunu bekleyen şeyler tartışılacaktır.

Bilindiği gibi yeni dönemin başında, 1973 seçimleri sonucunda ortaya çıkan değişik politik yapı başlı başına bir olay niteliğini taşıyor. Bu yapı uzun sürede kendi siyasetini, ekonomisini ve dünya görüşünü getirmekte de gecikmeyecek... Ayrıca, önümüzdeki onyıllarda Türkiye'nin AET ile ekonomik yakınlaşması ve bunun yaratacağı kültür ve değerler sistemi, değişiklikleri de yine üstüne titizlikle eğilmemiz gereken bir başka sorundur

Sayın Prof. Tunaya, Türkiye'de siyaset ile sosyal gerçekler arasındaki ilişkiler bugün hangi düzeydedir? Bu ilişkilerin içinden yarın beklememiz gereken şeyler nelerdir?"

LÜTFÜ FİKRİ'DEN YENİ TÜRKİYE'YE...

Prof.TUNAYA- "1960'lardan itibaren Türkiye'de 1961 Anayasası'nın geniş ve özgürlükçü çatısı altında siyasal canlılık artmıştır. Meşrutiyet'te Lütfü Fikri Bey, "Türkiye'de bir umumi efkâr yoktur ama bir hassasiyeti umumiye vardır" derdi. Bugün Türkiye'de kamuoyu anayasal bir kurum niteliğini kazanmıştır. Demokratik bir inanç doğmuş, halk seçimlerden çok şeyler bekler olmuş; hükümetlerin değişebilir şeyler olduğu anlaşılmıştır. Fakat seçim demokrasi gündeminde belki çok şeydir ama herşey değildir. Türkiye'de demokrasiyi yalnızca siyasal biçimlere, kılıflara bağlama dönemi bitmiştir. Hele 1973 şeçimleriyle Siyasal oluşlar şimdi sosyal yapıdaki ilişkileriyle, sosyal kapsamları içinde ele alınmaktadır. Türkiye'de görülmemiş bir olaydır, 1973 seçimleri: Sağcı sanılan ve dinî, mukaddesatçı kavramlara dayandığını söyleyen bir partinin sosyo-ekonomik programı ortaya çıkmış ve şimdiye kadar Türkiye'de şeriatçı saydığımız gruptan tamamen ayrılmıştır.

SOSYAL UYANIŞ İÇİNDEKİ TOPLUM, AZGELİŞMİŞLİĞE KARŞI

O halde Türkiye'de artık siyaset sosyalleştirilmiş oluyor. Bugün sosyal bir uyanışın sarsıntıları içindedir Türk toplumu ve daha fazla azgelişmiş olmak istemiyor. Mesele, bu..

Demokrasi nihayet Türkiye'de günlük hayatı içeren bir hayat prensibi olmuştur. Böylece Türkiye Batı'dan alınmış kurumların getirildiği bir alan olmaktan çıkıyor; kendi demokrasisini kendisi imal ve inşa durumuna geçiyor. Siyasal ve anayasal arayışlar sosyal arayışlar haline dönüşüyor. Bu arayış ne kadar içten olursa, azgelişmişlikten kurtulmaya çalışan Üçüncü Dünya'ya o kadar örneklik edebilecek; genellik ve evrensellik kazanacaktır. Türkiye, romantik bir anayasa tutkusu içinde değil... Kendi demokrasi ve özgürlüklerini kurumsallaştırırken, bunları sosyal tabana dayamayı araştıran bir dönemdedir artık..."

TOPLUMU PATLATAN SOSYAL TEZATLAR YARATILIYOR

GEVGİLİLİ- *"Bugün nasıl bir düzende yaşıyoruz, Sayın Aydemir?*

Toplumdaki yeni sorunlar nereden ortaya çıktılar? Bugünden ileriye bakarken neler görüyorsunuz?"

AYDEMİR- "Türkiye'de sanayileşme de, partiler oligarşisi de bugün hastalıklarını beraber getiriyor. Rusya'dan etki gibi dışardan tesir iddialarını bir tarafa atıyor. (Bizim halk da bu iddialara metelik vermemiş ki, o tezi işleyen partiye oy vermedi. Ama getirilen hastalıklar, Türkiye'de sosyal tezatları çok keskin bir şekilde biriktirmektedirler...)

Bir devlet tasavvur edin ki, "halkın yüzde otuzunu köyde bırakacağım yüzde yetmişini şehre indireceğim" diyor. Hem de devlet planıyla... 12 Mart öncesi ve sonrası hükümetleri gibi, bugün gelenler de aynı yoldan gidecek olurlarsa, bunların adeta şuurlu bir şekilde, evvelden verilmiş kararlarla, Türk toplumunun bünyesini gergin tezatlarla, antagonizmlerle teçhiz edelim ki bir gün patlasın havasını izlediklerine inanmamız gerekecek. **İhtilalin Mantıkı** adlı kitabımın bütün özü şu cümleye dayanır: "Olaylar neticedir, şartların neticesidir ve bu olaylar şartların diyalektik birikimiyle olur..."

1940'larda harp raporlarını hazırlayan komisyonun başkanıydım. O sıralarda İzmir ile İstanbul arasında, körfezlerde ve sahillerde sanayi yoktu. Düşündüğümüz sisteme göre sanayi Anadolu'ya gidecekti. Halbuki daha sonra tam aksini yaptık, şimdi bunun bedelini ödeyeceğiz...

Sosyal yapı eksikliği dolayısıyla fabrikalar ve sanayi durmadan birkaç büyük kente yöneliyor. Sosyal görüşlü sanayiciler arasında da bu durum tartışılmaktadır şimdi... İstanbul Sanayi Odası başkanı Ertuğrul Soysal **Milliyet**'teki yazılarında "yarın bu yaptıklarımızı yıkmak, bize bugünkünden daha pahallıya malolacaktır" diyordu. Yanlış fabrika yeri seçimi, gecekondular ve bir yandan işgücü ile işçi teşekküllerinin genişlemesi öte yandan da işçilerin, "hiçbir hakkımızı geri vermeyiz" demesi tarım işçisinin de kendiliğinden bu alana girmesi hadisesiyle karşı karşıyayız. Ayrıca, genel sigortaya doğru da gidiyoruz. Bu tezatlar gelişiyor. Patlar fakat çözülmez, bunlar... Ancak büyük bir istihale yapılabilirse çıkış yolu vardır.

Ankara 5,5 milyon, İstanbul ise 7,5 milyon nüfuslu bir şehir olacak. Ne demektir bunlar? Rusya'da bile bu kesafeti göremiyoruz; sanayi tamamen dağılmıştır. Köy kuvvetlenmiş, çöller köy olmuştur. Almanya, Amerika'da da öyledir. Köy yıkılmıyor; biz köyü yıkıyoruz. Elli yıl önce bahçeleri yirmi kilometre uzanan Sason'da bugün dal yoktur, ağaç yoktur ve bir aç kitle Antep'e İskenderun'a akar. Türkiye'nin son elli yıllık istihalesinde sulama, orman ve benzeri sorunları da hep gerileme ve depresyon içinde görüyorum."

İSMET PAŞA'YA, "ORTA SOL NEREDE BİTER?" DİYE SORDUM

GEVGİLİLİ- *"Türkiye'de vahşi bir kapitalist gelişimi öngören programların iktidar şansını kaybetmesi ve orta sol CHP'nin ağırlık kazanmasıyla ekonominin artık daha planlı bir döneme yönelmesi söz konusu değil midir, Sayın Aydemir? Bu size umut veriyor mu?"*

AYDEMİR- "Orta solun daha henüz şiar olduğu ve İsmet Paşa'nın da Halk Fırkası'nın başında bulunduğu günlerde kendisine sormuşumdur:

"Nerede başlar, nerede biter orta sol? Anlatabilir misiniz?.."

"Hayır" dedi.

Bunların hepsi havada kalmaya mahkûm şeyler ama Sayın Küçükömer'in anlattığı yeni gelişmeler havada kalmaya mahkûm değil. Şimdi Türkiye'de Cumhuriyet'in yeni bir izahına gidilecek. Birinci Meclis'le başlanacak. Atatürk ise Birinci Meclis'te İkinci Grup'u lağveden adamdır. İkinci Meclis de zaten bu yüzden demokratik özünü kaybetmiş sayılıyor. Halk ile iktidarın bütünleşmesinden ibaret bir yeni Cumhuriyet devrine giriyoruz. Herşeyi, bütünleşmeyi bunlar yapacaklar. Tetkike, tartışılmaya muhtaç şeylerdir, bunlar...

Çok hazin şeyler görmüşümdür, Anadolu'da. Buna karşılık da halk dehşetli şuurlaşmıştır ve bu çok keskin bir mücadeleye yol açar: Açacaktır da sanıyorum.

Bırakınız uzun süreyi, on yıl sonrasını gören ise, tarihte görülmemiştir."

GEVGİLİLİ- *"Bugünden yarına doğru Türk toplumunun gelişimini siz nasıl görüyorsunuz Sayın Prof. Kaplan? Ekonomik gelişim, Batı Avrupa ülkeleri ile bütünleşme, sanayileşme sizce ne gibi sorunlar getirecek? Bu sorunları hangi yollardan çözmek mümkün olabilecek? Türkiye'de süreklilik gösteren fikir ve oluşumlar var mıdır?"*

Prof. KAPLAN- "Fikirleri, müesseseleri tarihin akışından ayrı olarak düşünmek hakikaten mümkün değildir. Tanzimat'tan bugüne fikirlerin zaman içinde gösterdiği gelişmede en önemli hadise, imparatorluktan sonra Türkiye'nin milli bir devlet haline gelmesidir.

Bundan sonra da, ister tek başına, isterse Avrupa Birliği içinde olsun, Türkiye'nin kaderini tayin edecek olan, milli vasfını, yani milli devlet olma vasfını koruyabilmesidir. Bu, bir maddi güç meselesi olduğu kadar inanç meselesidir de... Milli devlet olmayı hayat felsefemizin bir temeli olarak kabul eder, iktisadi hayatımızı, sanayimizi buna göre kurarsak, Avrupa Topluluğu içinde bile F. Almanya, Fransa, İngiltere gibi biz de milli kişiliğimizi koruyabiliriz. Herşey bizim milliyetçilik şuurumuzu muhafaza etmemize bağlıdır. Sayın Karaosmanoğlu, "Atatürk, şoven denilecek kadar milliyetçiydi" diyor. Ben de aynı görüşteyim. Türkiye, Atatürkçülüğü milli varlığımızı muhafaza etme manasına aldığı takdirde, kendisine saygı duyan öteki milletlerle, bu ister Rusya, ister Avrupa olsun daima işbirliği yapabilir. Çağdaş Türkiye'nin dış dünyaya ilişkisi katiyen saldırgan değildir, uygar bir ilişkidir. Türklerde hür ve bağımsız yaşama iradesi çok köklüdür ve Türk milletinin adeta felsefe haline getirilmemiş bir milli felsefesidir. Bin yıldan beri hür ve bağımsız yaşama vasfını koruyan Türkiye'de imparatorluk yıkıldıktan sonra da bu duygu kaybolmamıştır.

HÜR VE BAĞIMSIZ KALMAK İÇİN YENİ BİR SENTEZ GEREKLİ

Şimdi, bundan sonra da, Türk Cumhuriyeti dış tehlikelerle karşılaşacaktır. Türkiye, Asya ile Avrupa arasında bir köprüdür; bu durum değişmeyecektir. Asya ve Avrupa daima varolmakta devam edecek, Türkiye de içinde bulunduğu yeri muhafaza

edecektir. Başka bir yere gitmesi mümkün değildir. Bu şart, Türkiye'nin hür ve bağımsız olarak yaşamasını mümkün ve zorunlu kılan bir şarttır. Avrupa ile Asya arasında Türkiye yeni bir sentez yapabilecek bir coğrafi ve tarihi durumdadır da... Bunu daha Tanzimat devrinde Auguste Comte görmüş ve Reşit Paşa'ya yazdığı mektupta açıkça söylemişti. Özellikle Sovyet Rusya'nın aldığı vaziyet dolayısıyla önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde yer alması biraz daha zorunlu olacaktır. Ama o sırada Türkiye milli olma vasfını kaybederse, Avrupalıların da saygısını kaybeder. Tarih sadece dış şartlarla belirmez. Milletlerin almış oldukları tavır da tarihin akışında büyük rol oynar. Avrupa kendi sermayesini, teşkilatını hatta kültürünü Türkiye'ye adeta boca edecektir. İstediğimiz, bir köle değil, Avrupa içinde bir dost ve ortak olabilmektir. Milli kültüre büyük önem vermemizi gerektirir, bu...

Türkiye sanayileşmezse, yani büyük sanayiini kuramazsa ne Avrupa karşısında bir şahsiyet haline gelebilir, ne de dış düşmanlarına karşı kendisini savunabilir. Cumhuriyet devrinin en büyük hadisesi şehirlerin büyümesi, köyden kente akının çoğalmasıdır. Bu akın daha da çoğalacak, şehirlerde problemler daha çok artacaktır. Türk aydınları, yazık ki şehirleşme problemine şimdiye kadar gereken önemi vermemiş; köyden kente hatta Avrupa'ya göçü, bu çok büyük gücü şimdiye kadar kullanmasını bilememiştir. Bugün yeni bir medeniyet çağı içine girişe; hayatın her sahasını kapsayan bir medeniyet değişmesine sahne oluyoruz. Bu medeniyet değişmesi hep şehirleşme yönünde olacaktır. Avrupa'nın en ileri ülkesi Batı Almanya'da köylü nüfus yüzde otuz, şehirli nüfus ise yüzde yetmiştir. Zamanla Türkiye'de de durum böyle olacak. Köylünün kurtulması da zaten sanayileşme olayına bağlıdır. Köylüyü ve geniş halk kitlesini gözönüne almadan Türkiye'de sosyal reformlar yapmak mümkün de değildir.

Bugün sevinilecek nokta, demokrasi sayesinde Türkiye'nin sorunlarının, halka ait problemlerinin, halkın düşüncesinin su yüzüne çıkmış olmasıdır. Türkiye'de millileşme ve sanayileşme kadar önemlidir, demokratlaşmanın ve serbest seçimlerin devamı... Şaşılacak şey bizde serbest seçimle iktidarlar seçilmiştir de,

iktidarların serbest seçimle düşmesine kadar müsade edilmemiştir. İşte bundan sonra atılacak ileri adım, iktidarların kendiliklerinden düşmesine izin verilmesidir. Türkiye'de 1973 seçimleriyle kendiliğinden, çok normal şekilde bir iktidar değişmiştir. Bundan sonra da iktidarlar daima serbest seçimle değişebilmelidir. Hiçbir güç, oturduğu yerde, milletin ne düşündüğünü toptan göremez. Serbest seçimler bir nevi büyük sosyal anket niteliğindedir ve bundan dolayıdır ki sonuçlarının çok iyi tahlil edilmesi gerekir.

Yarının önemli sorunlarından birisi de, milli eğitimde yapılması gereken reformdur. Reform adıyla çıkarılan kanunlarda bile şimdiye kadar temel meseleye dokunulmamıştır... Bugün Türk çocukları sınıfları doldurmuştur; hocalar karşısında pasif bir dinleyici durumundadır. Kendi kabiliyetlerini, kendi düşüncelerini geliştirecek imkâna kat'iyen sahip değillerdir. Kafasını hiç bir şeye veremeyen, kendisini kültür alanına adamayan anarşist nesiller yetiştirebiliriz ancak bu düzenle... Oysa Türk toplumu nüfusunun yarısından çoğu genç olan, son derece dinamik bir toplumdur. Bir bilgin, "bir ülkede yetişen her nesil adeta yeni bir millettir" der. Şu halde Türkiye'de yetişen nesiller üzerine eğilmemiz lazımdır. Dileriz ki, önümüzdeki elli yıl içinde yetişen nesiller Türkiye'yi hür ve müstakil olarak yaşatan, Türkiye'de yeni bir uygarlık kuran bir nesil olsun..."

TÜRKİYE'YE ÖZGÜ BİR YENİ TOPLUMCU YA DA YENİ HALKÇI PROGRAM OLUŞUYOR

GEVGİLİLİ- "Türkiye'nin bugün geldiği noktada sizce önünde ne gibi çıkış yolları vardır Sayın Prof. Küçükömer? Toplumun karşı karşıya bulunduğu çeşitli programlar ve bunların özellikleri nasıl belirlenebilir?"

Prof. KÜÇÜKÖMER- **"Ekonomik yeniden üretim hangi toplumda olursa olsun (ister kapitalist, isterse sosyalist, feodal ya da Doğu toplumu gibi),sadece ekonomik ilişkilerin tekrarlanmasını değil, onun ideolojik kurallarının da yeniden birlikte üretilmesini içerir. Yeni Üçüncü Cumhuriyet, bu nedenle herşeyden önce demokratikleşme sürecini geliştirmek**

zorundadır. Şu anda iki programla karşı karşıyadır, Türkiye... Birinci program, "toplumcu yeniden üretim" ya da "halkçı milli yeniden üretim" adıyla özetlenebilir. Bunun için zorunlu olan demokratikleşme sürecinin karşısında ise antidemokratik ikinci alternatifi ya da programı bulacağız.

Burada şunlar söylenebilir:

1- Toplumcu tarihin örülme süreci Türkiye'de yürümektedir ve bu, bir sentez olarak, yeni demokratik toplumculuk ya da yeni halkçılık ilişkilerini kapsamaktadır. Üstelik, uzun süredir Türkiye gerçeğine ters düşürülmüş aydına rağmen...

2- Yeni toplumculuk ya da yeni halkçılık Türkiye'de Türkiye'ye özgü bir oluşumdur. Başka türlü düşünmek doğmatiktir; evrensellik kavramını bilmemektir. Tarihte tekerrür yoktur... Büyük kumandanın yanısıra başka alanlardaki doğmaların da artık yakası bırakılmalıdır. Köylüyü köyde tutmak ise, bu çağda imkân dışıdır. Bizzat köylü istememektedir bunu...

ÇIKAR YOL: DEMOKRATİK MİLLİ MERKANTİLİZM

Bilimlerin Türkiye'de bugün aralarındaki ilişkileri kurarak genel bir hipoteze doğru gitmeleri gereklidir. Bu alanları kapsayan bir eğitim, politika, ekonomik hattâ savunma bundan sonra Türkiye'de birlikte biçimlenecektir. Türkiye'yi yönetecek olan halka da Ortadoğu'da ve dünya koşulları altında, toplumun bütün bu ilişkilerini kapsayarak oluşacaktır. 1973 seçimleri sonucunda Türkiye'de çoğunluğu sağlayan tarihi iktidar adaylarının esas yanı, toplumsallıktır.

Şu halde, gelişen tarihi süreçde topluma neyi nasıl verecektir bu oluşum?

Burada, söylenen hususları birbirine bağlayan demokratik milli merkantilist bir politika önerebilir. Japon ya da Alman mucizesi denen şeyin aslında mucize tarafı yoktur. Kendilerine özgü, fakat genel hatları da bulunan bir merkantilist politika izlemişlerdir, bunlar...

SANAYİLEŞMEYE ÖNCELİK GEREK, FAKAT...

Türkiye koşullarında yeni bir programın ana unsurları şunlardır:

Sanayileşmeye elbette öncelik verilmelidir, fakat sanayileşmede ortalama emek verimliliğini de yükseltmek suretiyle... Sanayide emek verimliliği en yüksek ve ileri ülke, Japonya'dır.

Sanayileşmede artık ihracata yönelmelidir. Devalüasyon merkantilizmin bir unsurudur ama yalnız başına yetmez. Bunun, emek verimliliğiyle birlikte olması gerekir.

Demokratik milli merkantilizmin diğer bir özelliği süratle karar alabilmesi ve bu kararın mümkün olduğu kadar merkezileşmesidir. Bu da bir planla olur ve kuşkusuz planın demokratik politikayla ilişkisi kurulmalıdır.

Bütün bunların olabilmesi, böyle bir kalkınma modeliyle elde edilen artık değer'in paylaşılmasının da demokratik olması yani bu bölüşümünün de demokratikleşme süreciyle halkın refah düzeyinin yükseltilmesi birbirinden ayrılamaz. Bunun sağlanması ise halkın sözcülerinin, ne yukarıdan, ne de bir azınlık tarafından engellenmeden, politik arenada yer bulmasının sağlanmasıyla olur.

III. Cumhuriyet'in özelliklerinden birisi, sınıflaşmadır. Aslında AP'ye oy veren sınıf ve gruplar, büyüme sürecinde Mart 1971 olayından daha önce birbirlerinden ayrılmış bulunuyorlardı. Son tarihi gelişmeyi yorumlayan ve bundan yararlanan partiler bugün ortaya çıkmıştır. Onun için, "CHP'nin aldığı oylar şu kadardır, bunun karşısında sağcı partilerinki bu kadar fazladır" tezi yanlıştır. Kaldı ki, MSP toplumcu özü olan bir partidir.

Türkiye'de anti demokratik olanlar yeni önerileri değil, eski düzeni devam ettirmek, onun için gerekli olan kurumları yaratmak üzere tedbir almak, engel çıkarmak isteyeceklerdir. Yeni tarihi iktidar ise, bunlar karşısında, tek çıkar yolu yani artık değeri daha demokratik geliştirme ve dağıtma sürecini sağlamak için halka başvurmak zorundadır. Programların

devamlı olarak halka açıklanması, muhtemelen halk oylaması ya da referandum sisteminin getirilmesi gerekmektedir. Halkın nabzı şu ya da bu azınlığın eliyle değil, daha objektif olması mümkün kamu kurumları eliyle yoklanabilir. Meseleler böylece pişirildikten sonra parlamentoya getirilirse, parlamentodaki engellemelerin kim adına ve niçin olduğu çabucak ortaya konulabilir ve tekrar halka gidilebilir, "Sine-i millete" dönülebilir.

Antidemokratik tedbirlerden yana olanları toplumcu partiler ortaya koyma güçlüğüyle karşılaşsalar bile seçimlerde olduğu gibi meseleleri halka açık ve somut biçimde anlatabilirlerse, bu demokratikleşme süreci yürür. Türkiye, daha toplumcu, daha demokratik ve bundan ötürü de daha milli bir ünite, Ortadoğu'da daha kuvvetli bir unsur olma yolunu bulabilir. Bunun içindir ki, üçüncü demokratik milli cumhuriyet toplumumuza bir daha kutlu olsun..."

"İKİ MİLYON ASKER VEREN HALKA BİZ BİRŞEY VERMEMİŞİZ..."

GEVGİLİLİ- *"Türk devrimini ve Atatürkçülüğü, toplumun yeni gelişmeleri karşısında siz nereye yerleştiriyorsunuz, Sayın Prof. Tunaya? Ellinci yıldaki dileğiniz nedir?"*

Prof. TUNAYA- " Cumhuriyetin ellinci yıldönümünde dileğim odur ki, Birinci TBMM döneminin tutanakları tarihi ve bilimsel gerçeği ortaya koymak için yeniden basılsın, yeniden ortaya konulsun.

Cumhuriyet meclisleri ve Türk devrimi, halktan kopuk bir hareket değildi. Ama 1961'den sonra, İttihat ve Terakki'den, İkinci Meşrutiyet'ten gelen bir değerler sistemi ve zihniyet de gerçekten kapanmış görünüyor. Birinci Dünya Savaşı esnasında İttihat ve Terakki kabinesinden bir nazır, "Bize iki milyon yediyüzelli bin kadar asker veren insanlara biz hiçbir şey vermemişiz" diyordu. "Yüz kuruş vergi aldığımız insana, sosyal yardım ve sağlık bakımından ancak yirmi paralık yardım edebiliyoruz..."

Böyle bir durumda pek tabii olarak yapılacak devrimin, onun

temsilcilerinin güçlüklüklerle karşılaşmaları söz konusudur. Ama o güçlükler "halktan kopuklar" anlamına da gelmemelidir. Kaldı ki, ellinci yılda istediğimiz ve beklediğimiz şeylerin 1923'de düşünülmesini ve yapılmasını istemek de haksızlık olurdu. Hem on, onbeş yıllık bir dönemde yapılmamış şeyleri eleştirmek yerine ondan sonraki on, onbeş yılda bunların neden yapılmadığı üstünde de durmak mümkündür. Ne olursa olsun Türk devriminin bugün vardığı nokta büyük bir aşamadır. Devrimci bir ruh herşeye rağmen gelişmiş ve eserini de vermiş bulunuyor. Bu, çok güzel ve aydınlık bir eser...

Türk devrimi daha başlangıcından itibaren arayıcı, doktrinlerle, teorilerle temasta olan bir olaylar tümüdür. Kaldı ki asıl bundan sonra devrimin ne aldığını, ne verdiğini söylemek gerekecektir. Çünkü, bugünün kuşakları bu ortam içinde gelişmişlerdir ve herşeye rağmen şimdi ortaya yeni bir zihniyet çıkarabiliyorlar.

Mekanik olarak bakmamak ve şablon uygulamamak gerek, tarih olaylarına, Atatürk sadece bir büyük kumandan değil, bir büyük tarih olayıdır da... Belirli koşulların ortaya çıkardığı büyük bir tarih olayı. Plüralist bir rejim içinde çeşitli Atatürkler, çeşitli Kemalizmler var. Bunları tartışmak gerekiyor; hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğuna ise tarih karar verecek. Bilimdeki heyecanımı ben Atatürk'ten alıyorum, onun için de yakasını bırakmayacağım"

GEVGİLİLİ- *"Sayın Prof. Kaplan, daha iyi bir yarın için düşünce, bilim, kültür alanlarında neler yapabiliriz?"*

Prof.KAPLAN- "Türkiye'de Atatürkçülüğün kalıplaşmak suretiyle Atatürk'ün gerçek şahsiyetini adeta ortadan kaldırması aslında bir şanssızlık olmuştur. Atatürk'ün büyük nutkundaki isimlerin bir indeksi yapılsa, görülecektir ki, Atatürk yalnız değildi. İstiklal Savaşı'nı yaparken daima kongrelerle, meclislerle iş görüyordu. Atatürk... Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra da etrafında daima devrinin aydınları vardı... Türkiye'de Atatürk'ün bizzat hiçbir sun-u taksiri olmadan bir Atatürk kültürü teşekkül etmiştir. Lazım olansa, Atatürk kültürüdür; yani kaynaklara gitmek ve

vesikaları tetkik etmektir. Bugün yapılacak şey, bütün vesikaları ortaya koymaktır. Böyle yaptığımız takdirde kalıplaşmış, basmakalıp bir Atatürk imajından, daha gerçek, insani ve sempatik bir Atatürk şahsiyetine gideceğiz.

Türkiye şimdi mutlak surette bir doğu-batı sentezi yapmak zorundadır. Tarihi şartlar bizi buna götürüyor. Fakat tarihin akışı biraz da kördür. Kültürle bu akışı bilinçli hale getirmek gerekir. Burada birkaç görev daha çıkıyor önümüze:

Tarihimizi bir bütün olarak anlamadan ne kendi varlığımızı koruyabiliriz, ne de dünya karşısında bir söz söyleyebiliriz. Bizim bütün tarihi kaynaklarımızın, kültür değerlerimizin bugünkü dile anlaşılır biçimde çevrilmesi lazımdır. Bu, eskiyi tekrarlamak değil, onun şuuruna sahip olmaktır.

Halka doğru gidiyoruz fakat bu halkın da bir kültürü var. Bunu bilmeden, ortaya koymadan, bilimsel bir tahlile tabi tutmadan yeni bir sentezi yaratamayız. Araştırır ve üstüne gidersek kırk bin köyden kırk bin kitap çıkacağına inanıyorum.

Biz dünya kültürünü de iyi bilmiyoruz. Senteze ulaşmak istiyorsak, sadece Batı'yı değil Rusya ve Japonya'sı da dahil bütün ileri dünya toplumlarının bilim ve felsefe alanındaki kaynak eserlerini Türkçe'ye kazandırmak zorundayız. Çağdaş tefekkür ancak böyle doğar. Yeni hükümetlerin, bunu bir program haline getirmesini, bunu yapacak kadrolar akademiler kurmasını bekliyoruz.

Türk aydınları ihtisaslaşma dolayısıyla yıllardır kendi duvarları arasına kapanmışlardır. Üniversitelerde ve üniversite dışındaki bu büyük potansiyelin gün ışığına çıkması; farklı düşüncelerin serbestçe tartışılmasıyla, yeni bir sentezin oluşturulması gereklidir şimdi..."

***GEVGİLİLİ** - "Cumhuriyet'in ellinci yılından geleceğe doğru uzanan sorunları araştıran tartışmalar şunları gün ışığına çıkarıyor:*

***1-** Demokrasi, çeşitli aşamaları olan bir gelişim süreci sonucunda ellinci yıl Türkiye'sinin vazgeçilmez yaşama prensibi olmuştur. Bu gelecek adına en büyük*

güvencemizdir.

2- *Halkla bütünleşme ve halka rağmenlik, ta ilk yenileşme deneylerinden beri Türkiye'nin çözülmemiş bir sorunudur. Türkiye'yi değiştiren millileşme, sanayileşme ve demokratlaşma hareketi, yarattığı yeni sosyal güçlere ilk kez bu sorunun da çözümüne yaklaştırıyor bizi...*

3- *Toplumsallığın ağır bastığı ellinci yıl Türkiye'si şimdi daha etkili bir ekonomi, emek verimliliği ve ihracat potansiyeli daha yüksek bir sanayi istiyor. Ayrıca, ekonomide yaratılan değerin daha adil bölüşümü bekleniyor.*

4- *Batı Avrupa ile ekonomik bütünleşme aşamasındaki Türkiye'nin yeni sorunu, kendi demokrasisi kadar ulusal ekonomisini de bağımsız bir kişilikle kurup, geliştirebilmesidir.*

Geçmiş burada her yönüyle eşsiz bir hazine ... Onu yeni bir bilinçle kazanmak ve yeni atılımlar yapmak için bu varlıktan yarını kavrayan yeni bir sentez oluşturmak zorundayız. O zaman, yarına bakarken umutlarımız daha da büyüyecek ve haklılaşacak..."

III.

BÖLÜM

Türkiye'de Demokratik Bir Sivil Toplum Arayışları

1.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

6 Nisan 1975

NASIL BİR DÜNYA ve TÜRKİYE

KATILANLAR

Sakıp **SABANCI** (Türkiye Sanayi Odaları Başkanları Komitesi Başkanı), Prof. Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İstanbul İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Ertuğrul **SOYSAL** (Sanayici).

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

ALİ GEVGİLİLİ *- "Tarih, çeşitli çeşitli duraklardan geçerek XX. Yüzyıl sonlarında görülmemiş bir hızla yol alıyor. Bu geçiş süreci içinde Türk toplumunda da hem ekonomik, hem de sosyal ve politik açılardan son derece önemli, büyük, yeni adımlar atılmaktadır.*

1975 İlkbaharı Türkiye'sinde gelişim, yaşamın hemen her alanında, ilginç biçimlerde gözleniyor. AP lideri Demirel'in başbakanlığı altında AP, MSP, CGP, ve MHP'nin kurduğu sağ koalisyon hükümeti de, bu hükümetin karşısında demokratik sol CHP'nin geliştirdiği yeni hareketler de, belirli bir tarihsel gelişimin yansımalarıdır. Toplumda, aslında yeni sosyal ve ekonomik güçlerin ağırlıklarını giderek duyurdukları bir başka geçiş dönemini yaşıyoruz.

Bugün yapacağımız forum, yeni toplum önünde hangi sorunların belirdiğini, bu sorunların nasıl bir dış ve iç dünya gelişmesi altında ortaya çıktığını değerlendirmek amacını güdüyor.

Sayın Sabancı, özellikle Türk sanayii açısından, 1975 Türkiyesi'nin gerçeklerini ve başlıca sorunlarını ne şekilde görüyorsunuz? Sizce, nasıl bir dünya ekonomik gerçeği karşısındayız?"

BATI 1930'LARDAN BERİ EN BÜYÜK BUNALIMI YAŞARKEN

SABANCI: - "Dünya'da 1970'lerin yaşadığımız şu günlerinde ekonomik bunalım gittikçe artan bir tempo içinde sürmektedir. Dünyadaki bu korkunç bunalımın yanı sıra, gelişmiş ülkelerde büyüme hızlarının durduğunu ya da gerilediğini görüyoruz. 1930'lardan beri görülmemiş bir düzeye çıkmaktadır, işsizlik... Enflasyon ve fiyat artışları, ekonomik durgunluk ve işsizlikle birlikte gelişmektedir. Hammadde fiyatları ise tam bir keşmekeş içindedir. Bu büyük sıkıntılar, aynı zamanda, Batılı devletlerin ödeme dengelerini bozuyorlar. Petrol üreten ülkelerde ise, büyük bir finans gücünün doğduğu gerçektir.

Dünya böylesine anormal, olağandışı bir görünüm kazanırken bu güçlüklerin Türkiye'ye kadar gelmesi çok tabiiydi. Ancak, güçlüklerin, kendisine düşmesi gerekenden çok daha fazlasıyla karşılaşmıştır Türkiye... Bunun nedeni ise, uzun süren politik çekişmeler sonucu istikrarlı, güçlü, devamlı ve Parlamentoya dayalı hükümetlerin kurulamayışıdır. Ters bazı ekonomik kararlar ise dünya bunalımının Türkiye'ye gelişini, ölçüsünden daha yüksek düzeye çıkarmıştır. Şimdi çetin ekonomik sorunlarla karşı karşıyayız.

DEMİREL'İN ÖNÜNDEKİ ZOR MİRAS..

AP, MSP, CGP ve MHP hükümetinin devraldığı miras; zor, çetin, güç bir mirastır. Bunalım alımların içinden çıkmamızın ise, istikrarlı, devamlı, güvenli hükümetlere bağlı bulunduğu sır değildir.

Yeni hükümeti kısa sürede bekleyen başlıca sorunlar şöyle özetlenebilir:

1) Türk dış ticareti yeniden alarm vermeye başlamaktadır, ve dünü unutmayanların daima hatırladıkları bürokrasi, güçlükler darboğazlarla kısa süre sonra yeniden karşılaşmamız söz konusudur. Geçmişi çok iyi değerlendirerek, döviz rezervlerinin bitmesini önleyici tedbirler almak zorundayız.

2) Kıbrıs sorunu, uluslararası alanda hâlâ bir çözüme bağlanamamıştır. Ekonomik yönden de, oldukça büyük problemler yaratarak

gelişmeye devam ediyor.

3) İşçi dövizlerinin yurda daha sağlıklı bir biçimde getirilmesi gerekmektedir.

4) Turizm sorununun geliştirilmesi zorunludur.

5) Enerji alanı da kısa sürede olumlu gelişmeleri bekleyen bir başka alarm alanıdır.

6) İşçi ve işveren ilişkilerinin üretimi azaltıcı yönlere gitmesini engelleyerek, her iki tarafın beraberlik içinde yaşamasını sağlamak başlıca sorunlardan bir başkasıdır.

PAMUK YABANCILARA 12, TÜRK SANAYİCİSİNE 19 LİRA...

Türk döviz rezervlerindeki erime çok aktüel bir sorundur. Döviz rezervleri, yatırım mallarına, hammaddelere ve çok az ölçüde de tüketim mallarına gitmektedir. Bu alanlardaki sarfların daha dikkatle kontrolü yararlıdır. Fakat büyük tasarruf sağlayıcı nitelikte değildir. Esas olan, döviz gelirlerini arttırıcı çalışmalardır. Türkiye'nin hem hammadde hem de sanayi ürün ihracı siyasetinde çok aktif bir vergi iadesi politikası izlemesi artık zorunlu olmuştur. İhracatçı kredilerinin faiz kolaylıklarının sağlıklı düzeyde sağlanışı, son derece önemlidir.

Pamuk ve fındıkta, yüksek taban fiyatı siyasetinin sonucu olarak önemli tıkanıklıklar var. Müreffeh bir Türkiye'ye erişmek istiyorsak sanayi ürün ihracına mutlaka daha çok önem vermeliyiz.

Sanayi ürün ihracında karşılaşılan güçlüklerin en tipik örneği, pamuktaki durumdur. Pamuk ve pamuklu ürünler ihracatı, Türkiye'nin halen yapabildiği tüm ihracatın yüzde kırkını teşkil eder. Kooperatif yüksek taban fiyatlarıyla satın aldıkları pamuğu dış piyasalara ancak dünya fiyatlarıyla satarken, Türkiye'nin ulusal pamuk sanayicilerine, mübayaa fiyatlarıyla yani dıştan çok yüksek fiyatlarla teklif etmektedirler.

Düşününüz ki, dıştaki sanayici kooperatiflerden Türk pamuğunu kilosunu 12 liradan alırken, aynı pamuğu aynı kooperatifler, 19 liradan almayı zorlamaktadır, Türk sanayiini.. Bu "biz pamuklu

sanayi ürünü ihraç etmek istemiyoruz" demektir. Avrupalıya Türk pamuğu 12 liradan alıp bunu işleyen Türk sanayici dış pazarlarda nasıl rekabet edebilir? Bu yoldan sanayi ürün ihracatı mümkün değildir.

Türkiye'nin sanayi ürün ihracatçısı olabilmesi için, sanayiin, girdilerini mutlaka dış rakiplerle (hiç değilse) eşit şartlarla elde etmesi gerekir. Hammaddesi ülkemizde üretilen en büyük sanayi ürününü, kendi elimizle dışa daha ucuz, içe ise daha pahalı satmamız, akıl almaz bir olaydır. Bugün kurulan dokuma tesislerinin çoğu pahalı hammadde yüzünden atıl durumdadır ve bu, istihdam sorununu da olumsuz etkilemektedir. Pamuğu, Türk sanayicisine dünya fiyatlarıyla vermedikçe, son bunalımı çözmemiz mümkün değildir.

Aynı şekilde, Türkiye'de bir milyon tonu aşkın çimento stoku bulunmakta ve bunlara dış alıcılar da çıkmaktadır. Fakat o alanda da içinde bulunulan zor şartlar dolayısıyla çimento ihracatı yapılamamaktadır.

DÖVİZ GELİRLERİ NASIL ARTTIRILABİLİR?

Örnekler, sanayi ürün ihracatında zorlukları ve bürokrasiyi derhal kaldıracak çalışmalara gitmenin ne kadar zorunlu olduğunu gösterir. Düşen döviz gelirlerini de ancak bu yoldan yeniden arttırabiliriz. Ayrıca:

Yine döviz gelirlerini arttırmak amacıyla özellikle büyük devlet yatırımlarının mutlaka kredili olarak yapılması çarelerini aramalı, yeniden kaynak yaratmak ihtiyacını araştırmalıyız, Bunlar, petrokimya, rafineri, gaz hattı, petrol boru hattı, enerji üretim santralleri gibi büyük yatırımlar olabilir. Kredili, uygun şartlı girişimler, yeni döviz kaynakları da yaratır.

Fransa, İngiltere gibi gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi özel sektör yatırımlarında da dışarıdan borçlanmalar, ekonomik kapasitede fabrikaların bir an önce tesisi için zorunludur. Dış parayla borçlanma mekanizması bir ara Türkiye'ye getirilmiş, çeşitli değişikliklerden geçtikten sonra işlemez duruma

düşürülmüştür. Bu kurumun, dünya şartlarına uygun olarak kısa sürede işler duruma getirilmesi, dıştan bu tür kaynaklar yaratmayı ve döviz rezervlerini güçlendirmeyi sağlayacaktır.

İşçi dövizleri konusunda ise özellikle işçi tasarruflarının yurda getirilmesi için daha gerçekçi sistemler yaratılması gereklidir.

Türkiye'de deniz taşımaları için büyük döviz ödemeleri yapılmaktadır. Çok genç kaldığımız bu alanda kısa sürede özel borçlanmalarla, yeni gemi alımlarını gerçekleştirmeliyiz"

ENERJİDE KARANLIĞA DOĞRU GİDİYORUZ:

GEVGİLİLİ - *"Türk toplumu önünde acil çözüm bekleyen başka ne tür sorunlar var, Sayın Sabancı?"*

SABANCI - "Türkiye'de enerji sorunu, çözüm bekleyen en acil sorunlarımızdan birisidir. Karanlığa doğru gitmektedir, Türkiye... İçinde bulunduğumuz günler zaten çok güç ama biz sanayiciler gelecek günlerin daha da zor olacağı hesabıyla hareket ediyoruz. Bu yüzden de çekingeniz. Artık hangi kaynaklarla, kimin enerji üretmesi gerektiği tartışmalarını bırakıp harekete geçmeliyiz. Enerjide en akıllı yol elbette kendi kaynaklarımıza dayanarak yapılacak enerji üretimidir. Fakat, vaktimizi uzun tartışmalarla israf etmişizdir. Aslında, en pahalı enerji olmayan enerjidir. Bu gerçeği kabul ederek, hangi kaynaktan ve kim tarafından yapılırsa yapılsın, enerji üretiminde seferberlik ilan etmeliyiz.

Sanayileşmede gerekli bir başka şey, alt yapı ve organize sanayi bölgeleridir. Bu girişimler hızlandırılmalıdır.

Taban fiyatları ve sübvansiyonlar siyaseti de ele alınmayı bekleyen çetin bir sorun... Dar gelirlilerin durumunu gözeterek belirli maddelerin fiyatlarını devlet desteği ile düşük tutmak yararlıdır. Ancak, gerek dıştan alınıp içte satılan, gerekse taban fiyatlar yoluyla yurt içinde sağlanan buğday, yağ, şeker ve benzeri maddelerde, devletin yaptığı büyük fedakârlıkların hedefine varamadığını görüyoruz. Aynı şekilde, tarımcı ve üretici de uygulama aksaklıkları yüzünden memnun olamıyor. Sanayiciler de öyle... Tüketiciler ise zaten hiç memnun değil. Siyaset bir

noktaya kadar, ekonomik meselelerin elbet içinde bulunacak... Ama ekonomik kararlarda ekonomik kuralların daha büyük pay taşıması da zorunludur.

ZORDAKİ PİYASA PARA BEKLİYOR

Para kredi alanında ise, özellikle Merkez Bankası'nın 1974'te 50 milyar liralık kredilerinin dağılımında özel sektör payının ancak 7 milyardan ibaret kaldığını görüyoruz. Vaktinde olumlu tedbirler almayıp sonra güç durumlara düştüğümüzde, para musluklarını sıkarak pahalılığı halledebileceğimiz varsayımıyla hep kolay çözümler arıyoruz. Sonunda da gerçeklere ters düşüp üretimi azaltıcı, pahalılığı kamçılayıcı bir sandalyeye oturuyoruz. Oysa, muslukların ayarlanmasında esas hedef, üretimi kısıcı olmamaktır.

Türk piyasasında bugün zor bir durum vardır ve kısa sürede piyasaya canlılık getirmek yararlıdır. Bu amaçla bankaların, "kanuni karşılıklar" kasasından yüzde 5'lik bir bölümün, sadece yatırımlara götürülmek kaydıyla serbest bırakılması olumlu sonuç verecektir. Kaldı ki, bu iş, 1975 Eylülüne kadar olan sürede dikkatli bir denetimle geri alınma şartıyla da başarılabilir. Piyasayı açacaktır böyle bir tedbir.

İŞÇİLERDEN GELEN YENİ SESLER...

İşçi ve işveren, sistemin ayrılmaz iki parçasıdır ve aralarındaki ilişkilerin gelişiminin her iki tarafı da mutlu kılması gereklidir. Ancak o taktirde varılabilir hedefe ... Bu ilişkilerin sert olmamasını: grev / lokavt tartışmasında, "fabrikaları alır, biz işletiriz" sözleriyle iş barışının zedelenmemesini dileriz. İşçi işveren ilişkilerinde üretimi ve iş bulmayı arttırıcı, iş barışını geliştirici çabalar düşmektedir hükümete, Meclislere gelecek olan kıdem tazminatı yeniliklerinin makabline şamil kılınması istekleri, sanayie haklı olarak gözükmemektedir. Esas olan, iş barışı kurmak için işçi ve işverenlerin gayret göstermesidir. Bütün bunların yanında, Kıbrıs sorununun bir an önce ülke yararına bir sonuca kavuşturulması, ekonomiyi ferahlatacak bir adım olacaktır.

GEVGİLİLİ - *"Sayın Soysal çağdaş gelişmeler karşısında dünya toplumlarının yepyeni anlayışlara yönelmesini ya da yepyeni bir çağ açmasını savunan bir sanayici olarak, XX. Yüzyıl dünyasının bunalımını nasıl açıklıyorsunuz? Bu bunalımda Türkiye'nin durumu nedir? Sorunlar, geniş boyutlarıyla nasıl çözülebilir?*

SOYSAL - "1930'lardan beri Batı'da en büyük kriz olarak nitelenen bunalım artık yavaş yavaş atlatılmaktadır. 1975'in ikinci yarısı ve özellikle 1976'dan itibaren dünyada yeni bir ekonomik denge oluşacağa benzemektedir:

Gelişmiş ülkeler enflasyonu önlemekten çok artık işsizliği önleme tedbirlerine öncelik vermektedirler. Bu amaçla vergi indirimleri, yatırım teşvikleri, faiz hadlerini düşürme politikaları uygulanmaktadır. Kalkınmışların ulusal gelirlerinde yüzde ikiye yakın eksilmeye yol açan petrol fiyatlarının etkileri azaltılmaya çalışılmaktadır. Sanayi ürünü, bilgi ve hizmet ihracı için seferber olmaktadırlar. Batılı ülkeler... Petrol tasarrufları, petrol vergileri, yeni enerji kaynağı bulma çalışmaları hız kazanmaktadır.

Geri toplumlarda ise, sosyal bilinçlenme arttıkça, sömürülen ülkeler petrol gibi doğal kaynaklarına ve stratejik ürünlerine gittikçe sahip çıkmaktadırlar. Aralarında birlikler kuruyorlar, birleşik fiyat politikaları oluşturuyorlar. Bu bilinçlenme karşısında gelişmiş ülkelerin tepkileri olumsuzdur. Yoksul ülkelere teknoloji satışında kıskanç davranırken, satışını teşvik etmektedirler. Petrolcülerden mamul ürün ve hizmetler karşılığı Batılılar büyük avanslar alırken, yabancı işçileri geldikleri ülkelere geri yollamaktadırlar. Bir yandan serbest ticareti savunurken, öte yandan da, ithalat vergileri ve kontenjanlarla kara listelerle ithalatı kısıtlamaktadırlar.

Sanayileşmede çevre kirlenmesiyle savaş, Batı'da ciddileşmektedir. Çevre sorunu doğuran sanayiler ve de emek yoğun endüstriler geri kalmış toplumlara ihraç edilmektir artık...

Son olarak da, çok uluslu kumpanyaların etkileri azalacağına artmaktadır.

1975 başlarında dünya ekonomisinde göze batıcı faktörler, bunlardır işte.

HER ALANDA SORUNLA DOLU BİR TÜRKİYE ...

Peki, Türkiye'de durum nedir acaba?

Siyasal bunalımlara bağlı olarak Türk ekonomisi yıllardır sahipsiz kalmıştır. Enflasyon en ağır biçimde etkilemektedir ülkeyi. Batılı OECD ülkeleri arasında fiyat artışları bakımından en başlarda bulunmaktadır Türkiye.

Enflasyon hızına rağmen yatırımlar beklenen çapta artmamış, plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Her yıl ellimilyar lira dolayında yatırım teşviki dağıtmak fantezi bir övünme olmaktadır.

İstihdam ve işsizlik, tehlikeli düzeydedir.

İş barışı, sosyal barış bozuktur. 1971-1973 yıllarında reel ücretler artarken, ücretlerde de düşüş başlamıştır. Hayat pahalılığından dar gelirliler çok etkilenmektedir.

Geri kalmış ekonomi ve devlet düzeninde vergiler de sosyal denge ve adalet için kullanılamamaktadır... Vergi kaçakçılığı utanç vericidir ve bu konuda devlet acizdir.

Enerji bunalımı en ciddi sorunlardan birisidir. Ne hızlı üretim, ne dışarıdan enerji satın alma, ne de üretileni rasyonel bir tasarrufla tüketme tedbirine rastlanmamaktadır. 365 günlük üretim, 250 iş gününde tüketilmekte; boş günlerde enerji heba olmaktadır.

Dış ticaret dengesi gerçekten olumsuz yönde gelişmektedir. Belki 2,5 milyar dolarlık açık verilecektir 1975'de. İthalat ve ihracat alanında ciddi bir tedbir ise hâlâ gözükmemektedir.

Yurttaştaki karamsarlık, güvensizlik, hırs ve endişelerle çıkarcılıkla yaygınlaştırılmaktadır.

Gelir bölüşümündeki adaletsizlik azalacağına artmakta ve sosyal yaralar, birikimler çoğalmaktadır.

"YENİ BİR MODEL" VE "PLAN DİSİPLİNİ" GEREK BU ÜLKEYE

Bu genel perspektif içinde Türkiye'nin sorunlarını uzun vadeli

olarak şu noktalarda özetleyebiliriz:

1. Türk ulusunu, çağdaş eğitime kavuşturmalıyız.

2. Çağdaş devleti kurmalıyız.

3. Kişisel adaletle bölgesel dengeli kalkınmayı gerçekleştirmeliyiz.

4. Sanayileşmede yeni model ve plan disiplini ihtiyacı içindeyiz.

5. Tarımda reform yapmalı, tarımsal üretime de yönelmeliyiz.

6. Belirli hizmet ve deniz ulaştırma sektörlerine ağırlık vermeliyiz.

İŞSİZLİK PAHALILIK

GEVGİLİLİ- *"1975 başlarında Türk toplumunun daha güncel alanlardaki sorunları nelerdir, Sayın Soysal?"*

SOYSAL- "Türkiye'de uzun vadeli ve ağır sorunların daha altında bir dizi güncel sorunlar şöyle sıralanabilir:

İşsizlik baş sorunlardan biridir. Yazık ki, enflasyon sorununun daha altında değerlendirilmektedir Türkiye'de işsizlik... Gelişmiş Batı ise, bundan sonra, işsizliği gidermeyi enflasyonla boğuşmadan önce ele almaktadır. Türkiye'de işsizliğin giderilmesi için yatırımların hızlandırılması; bayındırlık ve turizm hizmetlerinin geliştirilmesi özellikle emek-yoğun teknolojisi seçimi gibi konularda hiçbir araştırma ve hareket görülmemektedir.

İkinci büyük güncel sorun, tüm yurttaşı ilgilendiren hayat pahalılığıdır. Hayat pahalılığını denetim altına alma yolunda da ciddi tedbirler görmüyoruz. Yeni hükümet protokolunda da, bir "enflasyonu tahrik etmeden, işsizliğin giderileceği" konusunda bir iyi dilek bulabiliyoruz ancak... Ama enflasyon ile işsizlik gibi ters orantılı iki sorunu da aynı anda çözmenin, fazla iddialı bir vaad olduğunu unutmamak gerekiyor.

Enerji tüketimi planlaması, çok güncel bir sorundur ve yapılabilir. Boşa geçen günler, olumlu değerlendirilebilir.

Dış ödeme alanındaki alarma karşılık hem ithalat hem de ihracat yönünde alınacak tedbirler vardır. İthalatta bütün devletlerin esnek

bir mekanizma olarak kullandıkları teminat hadleri, kolaylıkla, yeni yaklaşımlarla uygulanabilir. İthalinde hayati zorunluluk olmayan bazı maddelerde teminat haddi artırımı iyi bir araçtır. İhracatın teşviki ise kuşkusuz her yanıyla zorunludur. İhracatın teşvikinde, devalüasyon gibi dile kolay ama sosyal yankıları çok ağır ve vahim olan büyük işlemleri, Türkiye bugünkü ekonomik durumu içinde kesinlikle düşünmelidir. Enflasyonun ne kötü bir kanser olduğunu, kalkınmış ve kalkınmamış ülkeler 1970'lerde öğrenmişlerdir. Ortada pamuk ve çimento dışında satılabilecek büyük stoklar da yok. Devalüasyon yerine, özel teşvikler yolunu seçmeliyiz. Zaten, ne Türk tarımının ne de Türk sanayinin şu anda devalüasyonla satabileceği fazla bir dermanı yok. Satılabilecek mallar için, bürokrasiye boğmadan kolay yöntemlerle teşvik edici tedbirler almalıyız. İhracatta vergi iadeleri ortalama dört ayda ödenmektedir. Vergi iadesi, sanayici tarafından, satış fiyatı içinde düşünülmektedir; yani açıktan alınmış bir kâr değildir bu. Üç-beş folklorik eşya ihracatçısının yaptıkları hile yüzünden tüm sanayicinin vergi ihracında güçlüklerle karşı karşı bırakılması büyük yanlışlıktır.

İRAN VE DIŞA BAĞLI TÜRK SANAYİİ ...

Döviz gelirlerini artırmak bakımından, sözgelişi, İran'la sanayi işbirliği yapmak bir başka çıkış yolu olarak görünüyor. İran, dövizlerini yatırıma çevirmek istemekte, yüzde 49'u aşmayan yabancı sermaye iştiraklerine, liberal bir anlayışla, kapılarını açmaktadır. İran'ın sanayi türleri ve boyutları Türkiye'nin çok gerisindedir. Türk müteşebbisleri, başarı kazandıkları ve ihracını başardıkları ürünleri için, İran'da işbirliği olasılıklarını derhal bulacaklardır.

Türk sanayiinin özellikle döviz konusundaki dışa bağlılığı 1970'lerde içinden çıkılmaz raddelere gelmiştir. Türk sanayii ara ya da hammaddeleriyle büyük çapta dışa bağlı bulunduğu için ihracat yaptığı zaman bile kaçınılmaz olarak girdilerinde döviz harcamaya mecburdur. Bu hatalarla şekillenmiştir sanayileşme modelimiz... Hiç olmazsa bugünden sonra dışa bağı azaltacak emek yoğun teknolojiler seçilmesi özellikle dış rekabete açık olmayan sanayilerde yararlı sonuç verecektir.

MİLYONLUK SATIŞLARIN HESABINI SORACAK DEVLET NEREDE?

Son güncel sorunu teşkil eden vergi kaçakçılığı ise, Türkiye'de müthiş bir spekülasyon ve vurgunculuk haline dönüşmüş bulunuyor. Stokçular, emlakçılar, demir ithalatçıları, sentetik elyaf faturalarında oynamalar yapan bazı kişiler, serbest meslek erbabı vergi kaçırmada yarış halindedir. Bütün istatistikler, geri olan devletlerin yeterli vergi alamadıklarını gösteriyor. Vergi alamayınca, yatırım fonları birikmediği gibi, sosyal adaletsizlik, hırçınlık, kıskançlık, ve toplumsal patlamaların tohumları doğuyor. Türkiye'de vergi yasaları ve kurumları olduğu halde tam alınamıyor vergiler. Her hükümet, bir demirbaş madde gibi, vergi ödemede adaletten söz eder. Son hükümet protokolunda da, "vergi adaleti sağlanacağı ve asgari geçim indiriminin yükseltileceği, düşük gelirlerin vergi dilimlerinde değişiklik yapılacağı" önerisi yer alıyor. Asgari geçim haddi yükseltilebilir ve büyük bir seçmen yığını, bunun sonucunda, "oh, biraz nefes aldım" der. Düşük gelirlerin , memurların, işçilerin vergi dilimlerini indirmek de kalabalık bir kitleyi rahatlatabilir. Ama dava bu değildir. Dava, vergiyi kaçıran büyük gelirlerin vergilenmesidir.

Nasıl vergi alınacaktır, büyük gelirlerden?

Bunun ilacını kimse söylememektedir.

Bakınız, ilginç bir karar çıktı. Türkiye'deki televizyonların ancak üçte birinin ruhsatlı olduğu söyleniyordu. Hükümet, yeni kararıyla televizyon alımından önce, onun vergisinin ödenmesi şartını getirdi. Bu beş bin liralık bir mal için 250 liralık bir vergidir. Milyonlarca liralık gayrimenkul alınıp satılıyor, Türkiye'de... Milyonlarca liralık araç satışı yapılıyor. Bunları alanların hangi güçle aldıklarını soracak devlet nerededir?

İki milyon liralık apartman alan insana, bu iki milyon liranın vergi beyanını soracak devleti arıyorum. Bu olmazsa, vergi verenlerin isyanı ayyuka çıkacaktır. Vergi veren herkes, vermeyenden müştekidir. Türkiye devleti çağa yetişmemiştir ama, vergi adaletini vergi ödemeyi başarmazsa bütün çabalar boşunadır. Türkiye'de sosyal yaralar devam edecek, belki de büyüyüp gidecektir."

TARİHSEL GELİŞİM MEKANİK VE ŞEMATİK OLMAYAN BİR SÜREÇTİR

GEVGİLİLİ- "Özellikle XX. Yüzyıl sonunda büyük ülkelerin hangi yaklaşımlara yöneldiği kanısındasınız Sayın Prof. Küçükömer? Kapitalist ekonomilerin enflasyon ile işsizlik arasında geçirdikleri büyük bunalım neden ileri geliyor ve çözümler nerelere doğru yöneliyor?

Prof. KÜÇÜKÖMER- **"Önce bazı hareket noktalarını belirtmek, sonra batı kapitalist aleminin sermaye ilişkilerinin ve bunların gelişmelerinin niteliğine kısa bir bakış atmak gerekiyor. Türkiye'deki genel eğilimler ve iktidar adayı hükümetin protokolü da ancak böyle bir çerçeve içinde daha iyi anlaşılabilir.**

Hareket noktalarının birincisi, tarih görüşü ile ilgili. Tarihi bir bütün olarak alıyoruz: ne salt ekonomik ne de salt sosyolojik bir süreçtir bu. İkisi birlikte oluşur. Üretimin maddi güçlerinin yeniden üretimi ile sosyal nitelikte olan üretimin ilişkilerini, sosyal örgütsel ilişkilerin yeniden üretimini birbirinden ayıramıyoruz. Bunlar birbirlerinden koparılamaz; birlikte ele alınabilir. Demek ki, salt ekonomik, kaderci (determinist) doğrusal bir açıklama yanlısı değiliz. Salt teknolojik bir determinist değiliz. Kapitalist birikim teknolojiyi yenilemeyi zorunlu kılar; bu birikim ve ilişkilerinin yeniden üretimi gereği askeri olan dahil-teknolojiyi geliştirir, gelişmeye zorlar. Fakat bu defa, yeni ileri teknoloji de yeni ilişkileri mekanik, şematik bir tarzda değil- zaman aralarıyla, ileride değiştirebilir.

Tarihsel gelişimin bütünü, yumağı içinde, çeşitli ilişkileri, çelişkileri ve uyumlulukları taşır, geliştirir. Ancak bunlardan hareket ettiğimizde, olayların görüntüsü yerine, esas olanı aramaya çalışabiliriz. Nasıl ki, duyu organlarımızla astronomide esası göremiyorsak, nükleer fiziği kavrayamıyorsak; toplumun esas ilişkilerini de yalnız görüntülerle kavrayamayız. Tarihi olayı, tarihsizleştirip, doğal kabul etmekten

kurtulmaya çalışmamız gerekir. Doğal bilimlerde olduğu gibi görüntü dışında esas hipotez ya da model kurulur.

Kurulmuştur; oradan somut sonuçlara gidilir. Geçici ve tarihi büyük bir sürecin gerisindeki, yabancılaşma, hâkimiyet ilişkilerini anlamadan somut sorunları çözemeyiz.

SERMAYE VE POLİTİKA

Buna bağlı bir varsayım da şu: Para ve kredi sosyal bir ilişkidir. Tıpkı sermayenin de ilişkisi olduğu gibi; nesne olmanın yanı sıra para, kredi ve sermayede sosyal egemenlik ilişkisi olma niteliği vardır. Fiyatları anlamak için, piyasadaki görüntüsel mübadele değerlerinin gerisindeki durumu anlamalıyız. Fiyatlar büyük ölçüde, politik olarak belirlenmektedir bugün... Politik olarak belirlenmenin gerisinde ise kuşkusuz politik mücadele var. Politik mücadelenin bir yoğunlaşmasıdır. Bir takım güçlerin, ailelerin, grupların aslında sınıfların ilişkileri; birbirleri karşısındaki egemenlik sürtüşmeleri kavgası yatmaktadır burada.

BATI, ARTIK YÖNETİLEN EKONOMİ OLMAK DÖNEMİNDE ... NEDEN?

Batı aleminde böyle bir çerçeve içinde neler oluşmaktadır, acaba?

Sayın konuşmacılar konuya 1930 bunalımı ile girdiler; ben de aynı yerden gireceğim. Bu bunalım, Keynes gibi bir iktisatçıyı ortaya çıkarmıştı. Keynes öğretisi bizzat Batılıların yorumu ile ekonomilerin artık "kendi halinde bir ekonomi" olmaktan çıkıp, "yönetilen ekonomi", bunalımın zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkıyordu. Çünkü, işsiz sayısı belli bir oranın üstüne çıkınca, bu, doğrudan doğruya düzene karşı meydan okumayı getirebilecekti. Bu iddialar, eskiden beri, zaten mevcuttu da.. Şu halde, ekonomi yönetilmeli, bunun için de emek gücünün tümünün kullanılması amaçlanılmalıydı. Bu önerilerin 1930'larda neden ortaya çıktığı incelendiğinde, sadece buhranın kendisinin değil, onun yanında Sovyetler

Birliği'nin kurulmuş bulunuşunun da bir etken olduğu tarihsel gerçek olarak görülür.

Yönetilen ekonomi'de örgütlü işçi sınıfının amacı aslında tüm kullanım düzeyi değildir. Bu, kapitalist açıdan ekonomide düzenin tamiri onarılması, yeniden düzenlenmesi, açıklarının yamanması hareketiydi. Emek gücünün tüm kullanılmasıyla birlikte yine Keynes öğretisinin getirdiği bir başka sonuç da, ödemeler dengesinin beraber sağlanmasıydı. Bu da giderek belli fiyat düzeylerini, hedeflerini, gerektiriyordu; üstelik, büyüme ile birlikte...

Batı alemi, serbest piyasa mekanizmasından yönetilen ekonomi'ye daha açık düzeyde politik belirlenmeye geçmekle, gerçekte, fiyat mekanizmasına doğrudan, müdahale devrini de açıyordu. Doğrudan müdahale ile hem emek gücü tüm kullanılacak hem ödemeler dengesi açık vermeme hedefini taşıyacak, finans, para politikasıyla birlikte hem de gelişme ile istenen dengeye gelinmeye çalışılacaktı. Keynes, mali politika içinde, varolan düzeni korumak için devlet yatırımlarına büyük önem vermekte, hattâ eserinin sonunda, "yatırımların oldukça kapsamlı sosyalizasyonu"nu, bu işin sürdürülmesinin tek reçetesi olarak ileri sürmekteydi. Gerçekte, bugün bilinçli kapitalistler, "karma ekonomi"yi savunurken, bu öğretinin sonuçlarıyla da çelişmeyen ifadelerde bulunmuş olunuyorlar. Ne var ki Keynes'gil öğreti, silahlanma harcamalarına da reçete veriyordu.

Yalnız olaylar istenildiği gibi gelişmedi. 1970'lerde Batı'da karşılaşılan ağır bunalım, petrol sorunu ile başlamamıştı. Bazı iktisatçıların söylediği gibi, "stagflation" denen "enflasyon" içinde durgunluk petrol krizinden önce vardı... Batı'da uzun süredir bu kavram kullanılmakta; işsizlik ve enflasyon bir arada süre gelmekteydi. Bunun nedeni, tekelci kapitalist gelişmenin yarattığı çelişkilerdir. Petrol, bunu taşıran, daha açık hale getiren ek sorun olmuştur.

EMPERYALİZM'İN BUNALIMI VE GÜCÜ ARTAN SENDİKA HAREKETİ

Kaldı ki, işin içine petrol sorunun girmesi yine kapitalist gelişmenin, daha doğru olarak, emperyalizm'in bir sonucudur. Emperyalizm, kapitalizmin, sermaye ilişkilerinin dünya düzeyinde yaygınlaşma olayıdır. Bu, bir tarihsel kategoridir. Yaygınlaşma, kapitalist sistemin kendini güvenceye alması, dünya düzeyinde konsolide etmesi için zorunlu bir olay halinde gelişmişti.

Sermaye ilişkilerinin yaygınlaşması, başlangıçtaki varsayımların da ışığında, yeniden üretimin iki taraflılığı içinde şöyle ele alınabilir:

1. Bizzat kârlılığın, ekonomik çıkarların dünya seviyesinde sağlanabilmesi.

2. Bunu sağlayabilecek öteki politik, militer, hukuki, ideolojik kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, (Biz, Jön Türk akımını da bu ikili ilişkiler bütünü içinde değerlendirme eğilimindeyiz.)

Bu ilişkiler tekelleşme ile dünya düzeyinde geliştikçe, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizmin sorunlarını oluşturan tüm kullanım düzeyinin sağlanması, ödemeler dengesinin sağlanması, büyüme ve gelişmenin sürdürülmesi birbiriyle büsbütün çelişik hale geliyorlardı. Gelmiştir de... Keynesgil tezler yürütülemez olmuştur. Nitekim Batı'da, özellikle kıta Avrupa'sında sendikalaşma hareketinin gücü politik partilerle bağlantılar ile Keynes öğretisinin getirdiği "gelirler ve fiyatlar" politikasının adil olmayan işleyişinde, ürünlerin bölüşülmesinde onları taraf olarak önemli bir rol oynama durumuna getirdi. Batıda gelirlerin denetimi, ana grup olarak ücretlerin kontrolü, kârların denetimi ya da fiyatların buna göre belli bir düzeyde tutulması gerçek olarak mümkün kılınamamaktadır. Politik belirlenme, politik kavga halinde ortaya çıkmakta; sermaye ilişkilerinin yeniden üretimini yukarki iki anlamda güçleştirmektedir. Oysa, sermaye kendisini aynen

korumak değil; yaşayabilmek için genişleyerek, büyüyerek kendini üretmek zorundadır. Tüm kullanım, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarı amaçlarının var olan ortamda birlikte olamazlığı üstünde daha fazla durmak gereksiz. Batıda bu işi yürütmek hem muhafazakâr hem de sosyal demokrat partilerin, birbirlerinden büyük farklar olmaksızın uygulamaya çalıştıkları yöntem durumundadır. Eğer ödemeler dengesi açık veriyor, tüm kullanım düzeyi sağlanamıyor, fiyat istikrarı kurulamıyorsa, başka yolların varlığı buradan da ortaya çıkmaktadır.

ABD ARTIK ASKERİ STRATEJİYİ DEĞİŞTİRİYOR

Bu gelişmeler içinde, belli sermaye birikimi düzeyi, yeni teknoloji getirecekti. Fakat yeni teknoloji geldikten sonra sermaye ilişkilerinin yeniden üretimi için sadece ekonomide değil, teknolojide, aynı zamanda militer alanda yeni bir dönemin açıcısı da olabilmektedir. Bu yeni dönemin açılmasıyla, militer strateji büyük ölçüde değişikliğe uğramaktadır. Yeni stratejide, hedefe ulaşmak için, amaçlar ile araçlar arasmdaki uyumluluğu tespitte büyük devletler bugün açık denizler ve havalardan kendilerini devam ettirme savunma olanaklarına doğru tırmanmaktadırlar. Bununla ilgili olarak da stratejik bazı karasal bölgelerin önemi giderek azalmaktadır.

Birleşik Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı askeri yardımların kesilmesi ve silah ambargosu konması olayının gerisinde, kapitalist bir ekonomi olarak Amerikan ekonomisinin taşıdığı hastalıklar yanında, militer stratejide meydana gelmekte olan değişikliğin de rolü bulunmaktadır. Kıbrıs sorunu dolayısıyla yardımları kesme olayında A.B.D,'nin kendi çıkarlarına karşıt düşen bir hareket tavrı içinde olduğunu söylemek, gülünç görünüyor. A.B.D.'nin gerçek ilişkileri içinde, Amerika'nın çıkarlarını bizim ondan daha iyi görecek durumda olmadığımız, mantığın da gereğidir.

Türk ekonomi ve toplumunda görülen gelişmeleri de, işte

ancak kapitalist ilişkilerin içindeki bu olguların ışığında değerlendirebiliriz."

ÇAĞ ZORLANIRKEN

GEVGİLİLİ- *"Demirel hükümetinin iktidara gelip talip olduğu 1975 ilkbaharı başında, dünyanın ve Türkiye'nin durumunu değerlendiren forum şu olguları ortaya koyuyor:*

1. *Türkiye'nin de içinde yer aldığı Batı ekonomik sistemi "70'ler ortasında genel bunalımdan geçmektedir. Bu bunalım yayılan ve genişleyen uluslararası kapitalizmin iç yapısındaki dar boğazların ürünüdür. Sistem hem enflasyon hem de işsizlik üretmekte ve artan işsizlik baskısı karşısında enflasyonla mücadele artık ikinci plana düşmeye başlamaktadır.*

2. *Enflasyon ve işsizlik Türkiye'de de "70'ler ortasında çok net olarak gözleniyor. Ayrıca, sanayi ürün ihracatının ters iktisat kararlarının da etkisiyle duraklaması, bunalımı başka yönden artırmaktadır. İthalat, dünyadaki fiyat artışı dolayısıyla rezervleri olumsuz yönde etkilemekte; yavaş yavaş, yeni dış kaynak, ve pazar ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır.*

3. *Batı sisteminin karşılaştığı hastalıklar, dünyada ve Türkiye'de sosyal bilinçlenmeyi arttırıyor; değişim yönünde ortak özlem ve baskıları ortaya çıkarıyor. Türkiye'de bizzat sanayi, "sanayileşmede yeni bir model" ve "plan disiplini" isteme gereğini duymaktadır, artık.*

4. *Çağın son gelişmeleri ile birlikte ortaya çıkan yeni stratejide, büyük devletler şimdi açık denizlere ve havalara doğru yayılıyorlar. Buna karşılık, stratejik bazı kara bölgelerinin öneminin niteliği giderek, değişiyor. A.B.D.'nin Türkiye'ye askeri yardımı kesmesi de yeni strateji değişiminin bir parçası olarak alınabilir. Bu strateji değişikliklerinin ise, bazı bölgelerde, çok yanlı ekonomik ve politik yeniden düzenlemeler getirebileceği kuşkusuzdur.*

Türkiye'nin bütün bunalım ve özlemleri, yine toplumun var olan iç ve dış dengeleri içinde çözülecek.Bu konuda Prof. Küçükö-

mer'in Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeleri ile Türk ekonomisinin XX. yüzyıl son çeyreğindeki gelişim düzeyi ve bu düzeyin üretebileceği politik, sosyal, ekonomik çözüm yolları, gelecek haftaki ikinci formumuzun konusunu oluşturacaktır."

2.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

.. .. 19..

12 EKİM TÜRKİYESİ'NİN GERÇEKLERİ

KATILANLAR

Feyyaz **BERKER** (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Başkanı), Prof.Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İstanbul İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Şerif **MARDİN** (Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi), Ertuğrul **SOYSAL** (Sanayici)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

YAYINA HAZIRLAYAN: Nilgün HİMMETOĞLU

ALİ GEVGİLİLİ- *"Türkiye, 12 Ekim 1975'te yapılan kısmî senato ve milletvekili ara seçimlerinden sonra ilginç sosyal ve politik eğilimlerle karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Yeni seçimler hem Türkiye'nin politik yapısının bir daha belirlenmesini sağlamıştır; hem de bundan sonra ne gibi yolların denenebileceği hakkında önemli ışıklar tutmuştur.*

Forumumuz özellikle 12 Ekim seçimleri sonrasında Türkiye'nin ekonomik, politik ve sosyal açılardan nasıl bir görünüm taşıdığını değerlendirmek amacını güdüyor. Forum, bu arada, gündemde çözüm bekleyen sorunlar ile ortaya çıkan eğilimler arasındaki ilişkilere de değişik yaklaşımlarla eğilmek amacındadır. Bütün bu farklı yaklaşımlar ise, en sonunda, çağdaş Türk toplumunun bir çok ayrı yönünü aydınlatmış olacaktır.

Sayın Prof. Mardin, 12 Ekim seçimleri öncesinde yapılan

Düşünenlerin Forumu'nda sonuçların ana çizgileri itibariyle iki büyük partiyi, CHP ve AP'yi biraz daha güçlendireceğini, buna karşılığı öteki güçlerde çok büyük çapta değişiklikler olmayacağını önermiştir. Sonuçlar, bu öneriyi doğrulamış bulunuyor. 12 Ekim'de kesinleşen sonuçlar, sosyolojik açıdan nasıl açıklanabilir? Türkiye'de politik değişim ve saflanış şimdi hangi aşamadadır?"

KÜÇÜK PARTİLERİN HER SEÇİMDE ERİYECEĞİ TEZİ YANLIŞ...

Prof. MARDİN- "Değerlendirmeleri de, bazan, bir noktada tersine çevirmek gerekiyor. Bu, meselenin öteki köşelerini ya da madalyonun öteki yüzünü ortaya koyabilmek için zorunlu...

12 Ekim seçimlerinden sonra çoğu çevrede şöyle bir kanı görülüyor:

"Seçimde, küçük partiler büyük partiler içinde erimiştir ve Türkiye'de büyük partilerin tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Büyük partilerin tercihi yönündeki bu eğilim ise, Türk seçmeninin ne denli tecrübeli olduğunu gösterir."

Bu yargı belki bir dereceye kadar doğru olabilir. Ancak küçük partilerin 12 Ekim'de erimiş olmasına bakarak, küçük partilerin her seçimde eriyeceği gibi bir sonuç da çıkarılmamalıdır.

Aslında, iktisadi gelişme ve özellikle azgelişmiş ülkelerin kısmî iktisadî kalkınması beraberinde çok özel bir sosyal yapıyı da getirmektedir. Ortaya çıkan bu yeni sosyal yapıda, kendilerine yer bulamayan insanların sayısı artıyor. Sosyal yapıdan hoşnut olmayanların sayısı büyüyor. 1973 genel seçimlerine bakıldığında ilginç olan noktalardan birisi, gerek CHP lideri Ecevit'in, gerekse MSP lideri Erbakan'ın, seçim konuşmalarında ortak bir temayı ortaya koymuş bulunmalarıdır. Şimdiye kadar iktisadî vagona güçlerini katamamış olan insanların, CHP, ya da MSP iktidara geldiği taktirde, artık vagona katılma olanağını bulacaklarını işleyen bir temaydı, bu... O zamana kadar Türkiye'de yaşayıp da kendilerini gelişmiş bir iktisadî gücün dışında sayan insanlara bir çağrı var, burada. Bu, gerek Ecevit'in konuşmalarında ve CHP programında,

gerekse Erbakan'ın daha az sistematik olan önerilerinde açıkça görülür. 1973 Sonbaharı'ndaki genel seçimlerde Ecevit ve CHP'ye gösterilen itibar da, MSP'ye gösterilen itibar da, gerçekte, Türkiye için önem taşıyan bir sorunu ele almış, seçim konuşmalarını ve programlarını o yöne çevirmiş olmalarından ileri gelmiştir.

İKTİSADÎ GELİŞME, HOŞNUTSUZLARIN DURUMUNU KENDİLİĞİNDEN ÇÖZMEZ

1973 seçimi sıralarında, CHP ve MSP'ni kendisine çekmek istediği seçmen tipi acaba nasıldı?

İki partinin de hitap ettikleri seçmen tipi, kendisini iktisadî gelişmeye şu veya bu nedenle katılamamış hisseden kişilerdi, doğrudan doğruya... Kendilerini iktisadî gelişmeye katılmamış hisseden ve Anadolu'nun iletişim bakımından kesik çeşitli yörelerinden gelen kişilerin oyları, her iki partinin de güçlenmesinde önemli rol oynadı. Ancak demek istemiyorum ki, Türk toplumunda kendilerini toplumun dışında hisseden kimseler, yalnız bu iktisadî vagona omuz vermek için onlara bir fırsat verilmediğini sanan ya da buna inanan kimselerden ibarettir. Başka nedenlerden dolayı da kendisini toplumun dışına itilmiş sayan kişiler vardır. Buna olağanüstü bir olay olarak bakmamak gerekir. Bir çok azgelişmiş ülkenin gelişmelerinin ilk aşamasında, benzer olaylar görülüyor. Hattâ sanayileşmiş ülkelerde de kendilerini toplumun dışına itilmiş sayan kimselere rastlanabiliyor.

Toplum içinde bu tür kimselerin sayısı belirli bir oranın üzerine çıkıyorsa, bu toplumun sağlıklı toplum niteliklerini yitirdiği söylenebilir. Bizde genellikle iktisadî gelişmelerin sorunları çözülürse, toplum yapısına yerleşemeyenlerin sorunlarının da kendiliğinden çözüleceği biçiminde bir inanç vardır. Bu çeşit yaklaşımın zayıf bir tarafı olduğu açık; "İktisadî gelişme"den ne kastedildiği kesin olarak anlatılmıyor. Muhtemelen, burada, şöyle bir anlam var- "iktisadî gelişme bütün sorunlarımızı, ortadan kaldıracak gelişmedir." Fakat, tabii, bu düşünce tipik bir döngüsel (devrevî) düşünce örneğine dönüşmektedir.

TÜRKİYE'DE SOL VE SAĞ RADİKALİZM DAHA DA ARTACAK

Gerçekçi olan düşünür, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de bir bölüm yurttaşların beklentileriyle orantılı bir yapının yaratılamamış olduğunu saptadığı zaman, bunun, nisbeten başarılı sayılabilecek bir iktisadî gelişme temposu içinde ortaya çıktığını hatırlar. Bu gelişme hızını çok daha arttıracağımızı beklemek ise olanaksızdır. Bu açıdan Türkiye'de zamanla kendilerini mutsuz sayan insanlarda bir azalma değil, bir artma göreceğimize inanıyorum. Bu da, gerçekçi bir kalkınma hızı içinde olan bir gelişmedir.

Özetlenirse, Türkiye'de radikalizm olayı karşımıza çıkmaya devam edecektir. Burada hem sağ radikalizm, hem de sol radikalizm söz konusudur. Bir yanda memnun olmayan kimselerin daha solda umut görmeleri, öte yandan da, kendilerini, toplumun dışına itilmiş sayan bu memnun olmayan kimselerin bir başka kesiminin de daha sağda bir hal çaresi aramaları olayıdır, bu.. Türkiye'de uzun sürede sağ radikalizme katılanlar, sol radikalizme katılanların toplamı azalmayacak, artacaktır. Zaman zaman belirli bir seçimin içinde cereyan ettiği özel şartlar dolayısıyla bu kimseler büyük partilere kayabilirler. Ancak uzun süredir bunların büyük partilerden çıkabilecekleri de unutulmamalıdır. Bunlar daha çok mekanik kaymalardır; sosyal sonuç ise, memnun olmayan insanların sayılarının artmasıdır. Söz konusu gelişmelerin iki sonucu olabilir:

1. 12 Ekim seçiminde her ne kadar bu durumdan büyük partiler yararlanmışlarsa da, uzun sürede bunun böyle devam etmesi için hiç bir neden yoktur. Belki zaman zaman, ortaya çıkan şartlar bunu sürdürecektir, fakat büyük partilerden kopmanın daima bir potansiyel olarak Türkiye'de ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

Kaldı ki, MSP'nin oylarına baktığımızda pek de öyle söylendiği kadar küçülmüş bir parti ile de karşılaşmıyoruz. Genel kanı olarak görünüm budur. Ancak durumun, oylama sonuçları daha kesin belirlendikten sonra, ayrıntılı olarak incelenmesi de gerekir.

ŞİDDET EĞİLİMLERİ NEDEN DURMAZ?

2. Genel radikalleşmenin artışının ikinci bir sonucu; partilerin yapısı ile ilgili olmaktan çok; Türkiye'nin genel toplum yapısıyla ilgilidir. Bazı oyların büyük partilere kaymış olması, bütünüyle siyasi mekanik bakımından bir istikrar yaratabilir. Fakat bu, Türk toplumunun içinde zaman zaman beliren şiddet eylemlerini frenlemeye yeterli olmayacaktır. Son partiler kutuplaşması toplumumuzun sağlıklı bir yöne gitmesinde bir nebze bize yardım edecekse de; toplumumuzu sarsan şiddet eylemleri azalmayacak, yine artacaktır. Bu konuyu da bir kaç yönden inceleyebiliriz:

Kendilerini ülkenin aydın liderleri olarak gören kimselerin hoşnutsuzluğu aynı düzeyde kalacaktır. Özellikle, üniversitelerimizdeki sarsıntıların azalmaya doğru gideceğini sanmıyorum.

Türk toplumu eskiden beri şiddet eylemlerinin örf ve adetlerde yer aldığı bir toplumdur. Din, bir zamanlar, bu eğilimleri toplum içinde kontrol edilebilir düzeyde tutan bir sosyal mekanizmaydı. Fakat, dinin toplum içindeki merkezi rolünü kaybetmesi, dinin yerine yeni bir dengeleyicinin geçmesini gerektirmektedir. Batı uygarlığında "sivil toplum" yani, şehir medeniyet ve muaşereti bu mekanizmayı sağladı; bizde ise, gücünü şehir hayatının özelliklerinden alan değerler bütünü daha yaratılamadı. Bu açıdan toplumumuzda gün geçtikçe artan şiddet eylemlerini kolay kontrol altına alabileceğimizi sanmıyorum.

Yöresel olarak bazı şiddet eylemlerinin de devam edeceği kanısındayım. Bunların küçümsenmesi ise oldukça tehlikelidir. Çünkü küçümsendiği oranda insan bir sürprizle karşı karşıya kalıyor. Ne kişilerin eylemlerine, ne de belirli bazı yörelerden çıkacak olan hareketleri öngörürken, sorunları küçümsemek gibi bir hataya düşmemeliyiz."

GEVGİLİLİ- *"Sayın Berker, 12 Ekim seçimlerinden çıkan Türkiye, kuşkusuz, politik sorunlarının yanında çok önemli ekonomik sorunlara da sahip olan bir Türkiye'dir. 12 Ekim sonrasında Türkiye'ye baktığınız zaman, onun önünde acil*

çözüm bekleyen hangi sorunları görüyorsunuz? Bu sorunlar politik sorunlara nasıl yansıyor?"

BERKER- "Ekonomik soruna, öncelikle, Türkiye'nin bugünkü ekonomik koşullarının ve önümüzdeki kısa döneme ait bekleyişlerinin bir değerlendirmesini yaparak girebiliriz.

1975'de sanayileşmiş ülkeler "eksi" kalkınma hızları gösterirken Türkiye'de %7,4'lük bir kalkınma hızı beklenmektedir. Ülkemizde çeşitli faktörlerin etkisi altında 1974 ve 1975 yıllarında yurt içi gayrî safî millî hasıla %8,1 artış göstermiştir. Bu olumlu gelişmede dört ana faktör rol oynamıştır:

1. Tarım sektöründe her iki yılda görülen olumlu gelişmeler,

2. İmalat sektöründe 1974'de kamu kesiminin, 1975'de de özel kesimin olumlu gelişme göstermesi,

3. 1971'den beri yurt dışında kazanılarak Türkiye'ye transfer edilen gelirlerin yarattığı satın alma gücü,

4. Ödemeler dengesindeki olumsuz gelişmelere rağmen, ithalata tahdit konmaması yoluyla iç üretimde ham madde ve yatırım malı ihtiyacının bugüne kadar sürekli karşılanması.

EKONOMİK BÜYÜME NEDEN DURMADI?

Ekonomik büyümeyi sağlayan dört faktörde, şu gelişmelerle karşılaşıyoruz:

Tarım sektörü 1974'de %7,3 bir kalkınma hızı göstermiştir ve 1975'de kalkınma hızının %8,5'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Arpa ve buğday üretimi rekor düzeylere ulaşmıştır. Bu durum 1975 yılını olumlu yönde etkilediği gibi 1976 yılının ilk yarısını da olumlu yönde etkilemeye devam edecektir.

İmalat sanayiinde 1974'de kalkınma hızı %8,3 olmuştur. 1975'de ise %7,7 olacağı tahmin edilmektedir. Özel kesimde 1974'e kıyasla 1975'de önemli bir artış beklenmektedir. 1974'de özel imalat kesimi %6,5 bir gelişme hızı göstermiştir. Bu gelişme hızının 1975'de %9'a yükselmesi beklenmektedir. Buna karşılık kamu

imalat kesiminin 1974'de %11,3 olan kalkınma hızının 1975'de %7,8'e düşeceği tahmin ediliyor.

Üçüncü faktör, işçi dövizleridir. 1974 ve 1975 yıllarının talebini etkilemesi bakımından son 2,5 yılın işçi gelirlerini hesaba katarsak 1973'de 16,6 milyar TL. , 1974'de 20,5 milyar TL., ve 1975'in ilk yedi ayında 8,6 milyar TL işçi geliri transfer edilmiş olduğunu anlıyoruz. Arsa kat gibi gayrimenkul, hisse senedi, tahvil alımına harcananların dışında bu gelirlerin bir bölümü de dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarına harcanmakta ve sanayileşmiş ülkelerde görülen durumdan farklı olarak işçilerin talepleri doyum noktasının çok altında bulunduğu için Türkiye'de talep artışının önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir.

Ödemeler dengesindeki güçlüklere rağmen, ithalatta tahditler ve yasaklar konmadığı için ithalat da hızla artmıştır. Kısmen devalüasyon bekleyişi sonucu, kısmen spekülatif amaçlarla 1975 yılının ilk beş ayında makine sanayii ürünlerinde 156 milyon dolar, demir çelikte 100 milyon dolar, kimyasal maddelerde 97 milyon dolar, elektrikli cihazlarda 45 milyon dolar, tarımsal yağlarda 37 milyon dolar, ham petrolde 20 milyon dolar, lastik ve plastikte 15 milyon dolar olmak üzere 1974'ün aynı dönemine oranla 1975 yılında 519 milyon dolar daha fazla ithalat yapılmıştır. Çeşitli sektörlerin ham maddesini teşkil eden bu ithal mallarının bol miktarda ithal edilmesi, sanayi sektörünün ham madde bakımından kıtlık çekmemesine olanak vermiştir. Böylece, canlılığını kısmen işçi dövizleriyle korumuş bulunan toplam talep, ithalat sayesinde de, bir darboğaz yaratmadan karşılanabilmiştir.

1975 Ağustos ayı ithalatında önceki yılın ithalatına göre belirli bir artış olmasına karşılık, ihracatta geçen yıla oranla daha yüksek bir büyüme gerçekleşmiştir...

1975'in Ocak-Ağustos döneminde ithalat 3 milyar doları aşarak 3 milyar 197 milyon dolara varmıştır. 1974 yılının aynı dönemine göre ithalatta %44 oranında ve 978 milyon dolar değerinde bir artış görülmektedir. Öte yandan, Haziran'dan itibaren başlayan ihracat yükselmeleri sonucu, ihracattaki gerileme 1975'in Ocak-

Ağustos döneminde 181 milyon dolara inmiştir. Bir başka deyişle, 1975'de Ocak-Ağustos dönemi ihracat gerçekleşmesi 1974 yılının aynı dönemine göre %17 oranında geride kalmış bulunmaktadır. Bu gelişmeler sonucu, Ocak-Ağustos dönemi olarak 1973'de 486 milyon, 1974'de 1.180 milyon dolar dolayında bulunan dış ticaret açığı 1975 yılında 2.339 milyon dolara yükselmiştir.

İşçi gelirlerinde ise, yurt dışına giden işçi sayısının azalmasına rağmen, 1975'de büyük oranda bir gerileme olmamıştır. 1974 yılı Ocak-Ağustos döneminde yurda giren işçi gelirleri 774 milyon dolar iken, 1975 yılında 617 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

TÜRKİYE'NİN ÖNÜNDEKİ DÖRT ACİL SORUN...

Önümüzdeki dönemde Türk ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu önemli sorunlar şu noktalarda toplanabilir:

1. Fiyat istikrarı, bütün toplumu ilgilendiren bir sorun olması dolayısıyla hükümetlerin üzerinde önemle durdukları bir konudur. Fiyat istikrarının sağlanabilmesinde alınan ekonomi dışı tedbirler, orta vadede daha büyük ve şiddetli ekonomik ve sosyal sorunlar yaratırlar. Dolayısıyla fiyat istikrarını sağlamanın bir ekonomik tedbirler dizisi, ya da paketleri içinde yapılmasında büyük yarar vardır. Bugün fiyat istikrarının sağlanmasında en iyi çözüm, üretimi genişletici tedbirlerin alınmasıdır.

2. Türkiye'de büyük bir kalkınma hamlesinin yeniden başlatılması gereklidir. Günümüzde, kalkınma hamlesinin iki darboğazı vardır:

Finansman sorunu: İç tasarruflar yetmemektedir. Tasarrufların dışında da tedbirlerin alınması gerçekleştirilmelidir.

3. Ekonomi politikasında, felsefeleri ne olursa olsun, partilerin artık bir çizgide birleşmesi gereği vardır. Bu, ulusal bir davadır. İktidarda ya da muhalefette olan partiler, şanslarını, iktidarda olan öteki hükümetlerin başarısızlığına bağlamaktadırlar. Oysa, ulusal ekonomi konusunda bugün bütün partiler elbirliği ederek, asgari müşterekleri de bularak, anlayış göstermesi gerekmektedir. Türkiye'de kalkınma hamlesi gerçekleştirilmezse, işsizlik daha

da şiddetlenecek ve Türkiye'nin bir numaralı sorunu haline gelecektir. İşsizlik ise, sosyal patlamaya en uygun konu olacaktır.

4- İşçi- işveren ilişkileri de önem taşımaktadır. Bugün kamu kesimi olsun, özel kesim olsun, işçi-işveren ilişkilerinde son derece olumsuz yöne gitmiştir. İşçi-işveren ilişkilerinin temel felsefesi, Türk toplumunun bütün kesimlerinin çıkarlarını içine alan bir politikanın benimsenmesi olmalıdır. Bu felsefe bütün ilgili kurumlar ve kişiler tarafından benimsenmedikçe, Türkiye'de sanayileşme hızı gerileyecek; verimli kuruluşların verimli çalışmaları düşecek ve dünya pazarları ile rekabet koşulları Türkiye aleyhine gelişecektir.

GEVGİLİLİ- "Sayın Prof. Küçükömer, 12 Ekim seçimleri Türkiye'nin, kuşkusuz, hem kendisi hem de dünyanın gelişmeleri yönünden önemli geçiş noktalarında bulunduğu bir sırada yapıldı. Çağın yeni gelişim ve gerçekleri çerçevesinde 12 Ekim seçimlerinin ortaya koyduğu dersleri, sonuçları, eğilimleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Politikasıyla ve ekonomik çözüm bekleyen sorunlarıyla Türkiye şimdi nasıl bir yol ağzındadır?"

Prof. KÜÇÜKÖMER- **" 12 Ekim seçimindeki oy oranlarıyla, biçimsel sonuç ya da başlangıçlarla fazla ilgilenmeyeceğim. Bu seçim, belli bir sürecin içinde bir virgül ya da noktalı virgül'dür. Duruma ancak daha geniş bir tarihsel perspektif içinde bakılırsa, seçimin önemi daha iyi anlaşılabilir. Bu süreç,**

Seçim öncesi ve

Seçim sonrası,

olarak iki bölüme ayrılabilir. Mesele bu açıdan ele alınınca, salt seçim sonuçlarının da önem taşıyıp taşımadığı belirlenmiş olacaktır.

Bu süreç, iç ve dış koşulların karşılıklı ilişkiler sistemi çerçevesinde değerlendirilebilir. Önce dış koşulları ele alalım:

Bugün kapitalist dünyanın liderliğini hâlâ büyük ölçüde

koruyan Birleşik Amerika'nın geldiği yeni bir aşama vardır. Bu aşama ABD ekonomisinin ve ona bağlı militer, silahlı ilişkilerinin, daha önce Vietnam ve Kamboçya deneylerinde görüldüğü gibi, taşımayacağı bir yükten uzaklaşması, geri çekilmesiyle biçimlenmiştir. Burada, ekonomi, politika ve militer ilişkiler birbirine bağlıdır. Bu geri çekilmede kapitalist sistem, daha doğrusu dünya sağı, geçici duraklar hariç inişi olmayan bir yokuşa gelip dayanmıştır. Bunun sonucudur ki, Nixon doktrini adıyla yeni bir doktrinden söz edilmektedir. Nixon doktrinin ortaya çıkmasında dünya seviyesindeki ekonomik, politik, militer ilişkilerin değişmesi gereğinin yanında, teknolojideki gelişmeler de rol oynamıştır. Nitekim, bugün B.Amerika kendisine bağlı çeşitli ülkelerin kendi sistemiyle olan ilişkilerini, militer düzeyde deniz ve havadan desteklemek zorunluluğuna gelmiştir. Çok sıkışık durumlarda da taktik nükleer silahlar tehdidi ortaya konmaktadır. Ayrıca halen NATO ilişkileri içinde Türkiye, Portekiz, Yunanistan, İtalya birer sorundur. Portekiz ve Türkiye, ülkelerindeki üslerin Ortadoğu savaşında kullanılmasını istemediklerini bildirmişlerdir. Arap-İsrail kavgasının, yumuşamaya rağmen, bitmesi mümkün gözükmemektedir.

B. Amerika'nın geri çekilmesi durumunda, onunla ilişkili ülkeler kendi iç güvenlikleri için kendi başlarının çaresine bakma durumuyla karşı karşıya gelmektedirler. Kendi başlarının çaresine bakma durumunda olan bu ülkelerde, kapitalist sistem, önündeki engelleri faşizan yöntemlerle ortadan kaldırmak istemektedir. Dünyada yaygınlaşan bir eğilimdir, bu... Nitekim seçim öncesi koşullarında Türkiye'deki ortam da bu uluslararası eğilime uymaktadır.

B. Amerika'nın bu geri çekilmesi yanında, Sovyetler'in güçlü varlığı Uzak Doğu'da Çin'in durumu ele alınabilir. Ancak Türkiye'nin sistemi bakımından Avrupa'da olan olaylar daha yakın gözükmektedir. Avrupa'da büyük ölçüde sosyal demokrat ya da sosyal demokrat benzeri iktidarlar vardır. Bu ülkelerde de faşizan eğilimler var olmakla birlikte, özellikle

Avrupa'nın yeni bir Portekiz deneyi ile karşılaşması için İspanya'da Franco'yu artık iş başından uzaklaştırma hareketi bile söz konusudur. Ne var ki, B. Amerika için de durum tartışmalı olmakla birlikte Washington, Franco'ya karşı çıkmamaktadır. Çünkü, bu geri çekilme içinde ABD İspanya'daki üslere büyük ölçüde muhtaç görünmektedir.

ABD'nin 1970'lerdeki geri çekilmesi, Vladivostok ve Helsinki toplantı ya da anlaşmalarını doğurmuştur.

ASIL OLAY: 1971'DE DÜŞÜRÜLEN DEMİREL'İN KENDİSİNİ TOPARLAMASI

Dünya sağının bu inişi olmayan yokuşta tırmanması, faşizan yöntemlere yol açarken ve baskıları güçlendirirken, Türkiye'de seçim öncesinde neler olmakta idi? 12 Ekim seçiminde, Demirel ve AP'nin oy kazanmasından ya da toparlanmasından, öte yandan da CHP'nin oy toplamasından ve ilerlemesinden söz edilmektedir. Dünya koşulları çerçevesinde önemli olan, Demirel'in toparlanması olayıdır. Demirel, 1971'lerde kendisinin neden iktidardan düşürüldüğünü herhalde görece olarak bilmektedir. Uluslararası yumuşama, ABD'nin geri çekilmesi, demokratik dünyaya doğru bir yöneliş elbette Türkiye'yi de etkileyecekti. Bu etkilemenin 1971 rejiminin gelmesinde ve gitmesinde rolü büyüktür. Ancak "AP neden düştü ve şimdi nasıl toparlandı?" konusu önemini hala koruyor ve koruyagelecektir.

Üretim güçlerinin gelişmesi, sınıflar arasındaki özellikle egemen sınıflar arasındaki çelişkilerin güçlenmesi, önceleri AP'de toplanan cephenin 1973'de dağılmasında o günkü koşullar altında başlıca etkendi. Demirel, hem demokratik olmak istiyordu, hem de bir teknokrat olarak yatırımları geliştirerek oy almak istiyordu; onun geliştirmek istediği yatırımlar ile, büyük burjuvazinin belli kesimlerinin kendilerini güvenceye almaları ve finansman sorunlarını çözmeleri uyuşmaz hale geliyordu.

Öte yandan, küçük burjuva ideolojisi de, hem Türkiye'ye, hem de dünyaya has klasik yerini alıyordu.

Dünya koşulları içinde, özellikle, 1971'den sonraki gelişmeler, çeşitli bunalımlar, ABD'nin geri çekilişinin ta ambargoya kadar olan gelişimleri karşısında sağın Türkiye'de neye muhtaç olduğu apaçık ortaya çıkmakta idi. Düşüşünün nedenlerini görece daha iyi bilen Demirel, yeni gerçekleri de öteki partilerden daha iyi anlayacaktı. Hatta sayın Celal Bayar da bu gerçeği görmüş olmalıydı. Böylece sağ tarafından bütün sol sınıfları, partileri, grupları ve güçleri karşısına alan faşizan bir anti komünizm cephesi kuruldu.

Dışarda faşizmin yaygınlaşma sürecine açıkça oturan ortam, Türkiye'de de, 1973 seçimlerinden sonra özellikle ABD'nin uyguladığı ambargo olayının somutlaştırdığı gelişmelere uyuyordu. Bir anda Türkiye'nin çeşitli burjuva kesimleri bu ani gelişme karşısında kendi varlıklarını üretemeyecek, kendilerini güvenceye alamayacak oldukları görüşüne geldiler. Böyle bir görüşe gelmenin sonucudur ki; Demirel'in kendisinden beklenenin çok dışında, anti demokratik, faşizan eğilimlerin doğrudan ve dolaylı teşvikçisi rolünü üstlenmesine yol açtı. Çünkü, burjuvazi kendini devam ettiremeyecek, varlığını yürütemeyecek olduğu kanısına bir anda gelmişti. Burjuvazi, ABD'ye güvenemezdi, eskisi gibi...

Türkiye'de 1973 seçimlerindeki bölünmenin nesnel nedenleri ortadan kalkmamıştır, fakat bir yerde, burjuvazi, kendini üretmede 1973 seçimlerinden önce var olmayan çeşitli güçlüklerle kendisini karşı karşıya bulmuştur. Bunun sonucunda ise AP'nin liderliğindeki koalisyon döneminde görülen şiddet olayları ortaya çıktı. Bu hareketlere tepkilerin büyük ve orta burjuvaziden gelmediğini, ama burjuvazinin bunu kabullendiğini görüyoruz.

AP DAHA SAĞA CHP DAHA SOLA GİDEBİLİR

İşte, AP'nin kendisini toparlamasındaki asıl etken, bu dünya koşullarına ve gelişmelere uygun iç gelişme içinde oluşmuştur.

Toparlanmanın asıl nedeni budur. Eğer AP ve Demirel için başarı, bu cepheyi kurmakta ise, koşullarda büyük değişiklik olmayacağına göre, AP'nin bu politikası yürüyegelecektir: Yani, hem eski küçük burjuva bürokrat ideolojisine karşı çıkarak öteki sağ partileri eritmeye devam edecek, hem de faşist anti-sol kavgasıyla büyük burjuvanın da yeniden kazandığı desteğini sürdürecektir. Öyleyse, AP daha da sağa kayacaktır giderek.. Bunun karşısında CHP ise, küçük burjuva ideolojisinden daha da kopuk daha radikal ve tutarlık kazanabilecek bir yola girebilirdi. Ancak önce reddi miras yaparak 1973 seçimlerinde oy toplayan CHP tekrar küçük burjuva bürokratlarınca kuşatılmış ve etki altına alınmıştır. Bu, parti için asıl engeldir.

CHP-AP KOALİSYONU OLANAĞI YOK...

Burada ortaya önemli bir sorun çıkıyor:

Türkiye'de burjuvazi, egemen çevreler kapitalizmi rasyonalize etmek, planlamak isterken, daha sağa giden anti demokratik girişimlerde bulunan bir parti koalisyonunu mu açıkça destekleyecek (ki desteklediği kanısındayız).

Yoksa sosyal demokrat küçük burjuva niteliğindeki CHP hükümetinin kurulmasına mı destek olacak?

CHP ve AP'nin koalisyonundan söz edilmektedir, fakat bunun içinde yaşanılan koşullarda gerçekleşmesi olanağı yoktur. Asıl önemli sorun; egemen sınıfların, demokratikleşmeye karşı faşizmi nereye kadar seçeceğidir.

Partilerin yeri de bu genel iç ve dış koşullarda az çok beliriyor. Kuşkusuz, içerde de sınıflar ve çelişkiler gelişmekte devam edecek, güçlükler gittikçe yoğunlaşacaktır.

Fiyatlarda istikrar, kararlılık, artık tekelci kapitalizm için büyük ölçüde bitmiştir. Başka bir dönem yaşıyoruz. Türkiye'de iki etkeni dikkatle hesaba katmak gerek:

Türkiye'de iktidarlar bankalar sistemine kolay kolay egemen olamayacaklardır. Bankalar sistemi zaten enflasyonu içinde

taşımaktadır; fakat Türkiye'deki bankalar sistemi enflasyonu büsbütün artırma eğilimindedirler. Yapı, budur.

Dışardan da enflasyon ithali devam edecektir. Dış ticaret hadlerinin aleyhte seyri yanında (ki bu Türkiye bakımından dışa bir gelir kaybıdır), ithal edilen emtia fiyatları yükselecektir. Yükselmesi için gereken unsurlar Batı sistemi içinde yatmaktadır. Tırmanma, yürüyecektir.

Türkiye'deki finansman zorluklarında da çelişkiler artacak, dolayısıyla işsizlik ve dış ticaret açığında önemli azalmalar olamayacak tersine artacaktır.

Özetlersek;

1. CHP, daha sola kayabilir, ancak bürokrasi ile eski bağlarını kurmazsa,

2. AP daha sağa kayacaktır.

3. "MSP, kapitalizm öncesi ideolojiyi kullanarak uzun süre yaşayacaktır, tâ Türkiye'de sanayileşme daha ileri aşamalara gelene kadar.. MSP liderleri, ideolojileriyle yoksul kesimlere seslenirken, onların bugünün koşullarında var olan çıkarlarıyla uyumlu bir ekonomik görüşe de varamamışlardır."

TÜRK EKONOMİSİ VE KALKINMA MODELİ KISIR DÖNGÜ İÇİNDE..

GEVGİLİLİ- *"Sayın Soysal, dünyanın ve Türkiye'nin yeni gerçekleri ışığında 12 Ekim gerçeklerinden sonra ne ölçüde iyimser, ne ölçüde kötümsersiniz? Bütün bu yaşanan deneyler neleri öğretti, hangi gelişmeleri sağladı? Bugün Türkiye ekonomisiyle, sosyal hayatıyla, önündeki sorunlarla nasıl bir aşamadadır?"*

SOYSAL- "12 Ekim'de yapılan kısmi senato seçimlerinden sonra önümüzde bizi bekleyen dönem için tahminlerim ve bekleyişlerim fazla olumlu değil... Sayın Berker'in iyimserliğine katılamıyorum. Türkiye'deki kalkınma hızlarının son yıllarda dünya ortalamalarının üstünde oluşu bence fazla bir anlam taşımıyor. Çünkü Batı ekonomileri kalkınmalarını bitirdiler; doyum noktasına gelip,

başka sorunlarla uğraşır oldular. Doğaya dönüş, dünya kaynaklarını tüketmeme, sosyal tercihleri fazla olan tüketim türlerine dönme gibi, Türk toplumunun ve ekonomisinin henüz çok uzağında bulunan meselelerle uğraşıyorlar. Türkiye ise daha kalkınmanın ilk adımlarını atıyor. Milli gelir açısından Avrupa'nın en geri toplumuyuz. Bu nedenle, öteki kalkınmakta olan ülkelerin geçirdikleri yüksek oranlarda kalkınma hızı gerçekleştirmemiz, fazla bir övünç nedeni olmamalıdır. Eğer Türkiye'nin yıllık yüzde 7-8 gibi kalkınma hızı rakkamları ile övünürsek, komşumuz İran'ın yılda yüzde 13-15'lerde bulunmasını İran'ın kalkınması gibi de yorumlayabiliriz.

Ben, bu kanıda değilim.

Asıl sorun, kalkınmaya girişte, kalkınmanın sağlıklı olup olmayışında düğümleniyor. Sağlıklı oluş da bölgesel denge sorunlarını, özellikle gelir bölüşümü meselelerini ortaya getirir. Kanımca, Türk ekonomisi hızla iflasa gitmektedir. Tüketim sanayi modelimiz, ithalat olanaklarını ve döviz rezervlerini yitirmektedir yitirmiştir de... Sanayileşme stratejilerimiz değiştirilmedikçe durum ağırlığını artıracaktır. Başka bir deyişle, sanayi ve kalkınma modelimiz bir kısır döngü içindedir.

HIZLI BİR ENFLASYON DÖNEMİ Mİ GELİYOR?

Batı, 1975'in ortalarından beri, enflasyonu ciddi şekilde frenleyip yatırımları teşvik edici kredi ve benzeri tedbirlere giderken, Türkiye ise tükenen dövizler ve önümüzdeki aylarda beklenen yaygın zamlarla hızlı bir enflasyon dönemine girecektir.

Özetlenirse önümüzdeki dönemde güncel ve uzun vadeli ekonomik sorunlar hükümetlerin gündeminde bulunmaya devam edecektir.

Başlıca güncel sorunlar şu başlıklarla sayılabilir:

1- Dış ticaret açıkları, tartışmasız olarak, ciddi bir sorundur. 1975 sonunda dış ticaret açıklarının 4 milyar dolara yaklaşması, Türk tarihinden ibret alınacak bir fena tablosunu çizmektedir. İlk 7 aydaki açık 2,5 milyar doları bulmuştur. İthalat, ihracatın yaklaşık olarak dört kat üstündedir. Üstelik bu ithalat 1974 fiyatlarına göre,

yüzde 50'yi aşan fiyat zamanlarıyla Türk Ekonomisine yansımakta yani enflasyonu ve fiyat artışlarını beraberinde getirmektedir.

2- Finansman güçlükleri, iç tasarruf açıkları ve israf ekonomisinde inatlaşma, temel güncel sorunların arasındadır.

3- Ücret/fiyat spirali çok acele çözüm bekleyen, özellikle sanayi için çok ciddi bir sorundur. Sosyal barışı kaybettik.

4- Tecrübeli sanayi girişimcilerinde, özellikle 1975 yılında bir karamsarlık görülmektedir. Tecrübeli girişimciler, sanayie girdiklerine pişman olacakları aşamadadırlar. Buna karşılık, sanayiin tadını ve zorluklarını tatmamış Anadolu, girişimcileri, tecrübeli sanayicilerin 20-25 yıl öncesindeki heyecanlarıyla bir yatırım spazmı içinde bulunmaktadırlar. Ancak, bizim yaptığımız hataları Türkiye'nin yeni sanayicilerine yaptırmak, Türkiye'yi sevmemektir. Sanayinin temel koşullarını, tekniğini, yaşama şartlarını, eski girişimciler öğrendiler ama onlar da karamsarlık içindedirler. Bu hem kamu, hem de özel sektörü kapsamaktadır.

5- Zam bekleyen ürünler bir başka güncel sorundur. Bunların hacmini bilmiyoruz ama gıda maddelerinden otomobil gibi çeşitli dayanıklı tüketim maddelerine kadar tüketim ekonomisini kemiren çeşitli dallarda fiyat yükselişleri beklenir.

6- Demir sorununda son derece ağır bir vurdumduymazlık süregelmektedir. Türkiye'de 1 milyon ton kapasiteye yaklaşan ve "izabeci" denilen hurdadan çelik üreten sanayiciler istihsal vergisine tâbiken, emsali demirler dünyanın çeşitli ülkelerinden "sıfır" gümrükle Türkiye'ye girmektedir. Beş yılı bulan bu sorun kapitülasyonların uygulandığı dönemleri hatırlatacak bir ağırlıkta olduğu halde hükümetler sorunla ilgilenmemektedir. Spekülatörlerin eline bol demir geldi diye demirin tümüne ithal yasakları konarak, gerçek sanayicinin ham maddelerinin ele geçmesi de önlenmektedir. Özellikle demir işinin hükümet, plânlama maliye ve sanayi bakanlıkları arasında bir yılan hikâyesine döndüğünü biliyoruz. Oysa güncel sorunlarda bu öncelikle ve kolaylıkla çözülebilecek sorunlardan biridir.

ÇÖZÜM BEKLEYEN BİR DİZİ TEMEL SORUN VAR...

Önümüzdeki dönemin hükümetlerinin gündeminde Türkiye'nin dünden bugüne yaşayageldiği uzun vadeli yapısal sorunlar da fazlasıyla bulunmaktadır. Bunlar, satırbaşlarıyla, şunlardır:

- **Dış ticaretin yapısı,**
- Uluslararası ilişkiler, özellikle AET sorunu,
- **Enerji,**
- Eğitim sistemi,
- **Kamu yönetiminin çağ dışı hali,**
- Kalkınma modeli, dolayısıyla sanayileşme ve tüketim ekonomisi türünde inatlaşma,
- **Bölgesel dengesizlikler,**
- İşgücü ve işveren ilişkilerindeki aykırılıklar,
- **Finansman güçlükleri,**
- Yabancı sermaye,
- **Kredi sistemi,**
- İşsizlik
- **Teknoloji seçimi ve üretimi,**
- Çevre sorunları,
- **Vergicilik,**
- Gelir bölüşümü,
- **Teşvikler.**

Ayrıca tarım, hayvancılık ve orman ürünleri gibi öncelikli sorunlara ciddi eğilmeler de görmekteyiz... Turizmde de, Batı normlarıyla bir hamlenin yapıldığına ya da yapılacağına ilişkin belirtiler yoktur.

ANKARA'DAKİ POLİTİKA GERÇEKLERE VE SIKINTILARA HİÇ DEĞİNMİYOR

Bu oldukça karamsar ama bugün icat olmamış tablo politika içinde değerlendirilirse, kanımca, Batı'nın tersine, Türk ekonomisi

gırtlağına kadar Ankara'da ortaya çıkan politikaya bağlıdır. Batıda ise ekonomi politika kurallarını belirler; politika ekonominin gereklerine göre tedbir alır. Türk ekonomisi hassas ve zayıftır; politikacılarının tutumlarıyla birbirine sıkıca bağlıdır. Türkiye'deki bu olumsuz tavır, Akdeniz ülkelerinde de oldukça yaygındır. Politikacılarımız bol vaat yerine, gerçeklere, sıkıntılara ve kemer sıkmalarına değinmemektedirler.

Türkiye'de bugün başkalarının haklarına ve devlete saygılı yurttaş her yerde ve her işte saygın, hızlı, etkin ve adaletli bir devlet idaresini, kamu disiplinini aramaktadır. Haksızların, suçluların dürüst yurttaştan daha rahat yaşadığı bir Türkiye'de köklü reformlar kaçınılmazdır. Bunları yapmak ise, kendini çağa uydurabilecek, güçlü, hoşgörüsü olmayan kamu çıkarlarını kişi çıkarlarının önünde görebilen politikacılara ve hükümetlere ihtiyaç gösterir. Ne var ki, ne teknokrat hükümetler, ne CHP-MSP koalisyonu ne de AP/MSP/MHP/CGP tutarsızlığı bu sorunların hakkından gelememektedirler.

Güce bağlı ve çağın gereksinmelerine yaklaşan sağlam hükümetler olmadıkça da Türkiye'nin bunalımlarının süreceği kanısındayım."

TÜRKİYE ARTIK BİR YOL AĞZINDA...

GEVGİLİLİ- *"12 Ekim kısmi senato seçimleri sonrasında Türkiye'nin önüne çıkan ekonomik, politik ve sosyal gerçekleri çeşitli boyutlarıyla değerlendirmek isteyen forumumuzda şu görüşler beliriyor:*

1- *Ekonomik ve sosyal değişimin çok önemli bir aşamasına giren Türkiye, "bulundukları yerlerden hoşnut olmayan, insanların attığı bir tarih kesitinde yaşamaktadır. Kendilerine ekonomik ilerleme vagonunda yeterli yer bulamayan sosyal güçler ise, yaşadıkları ortamlara göre ya sol ya da sağ radikalizme yönelirler. CHP ve Ecevit bu yönelişin sol; MSP ve Erbakan ise sağ kesimlerdeki ortak temalarını dile getirmişlerdir. Sosyal yapının içinde var olan bu çelişkinin, gelecek dönemlerde de eksilmesi*

değil artması beklenmelidir

2- *12 Ekim seçimlerinde özellikle CHP ve AP'de belirli güçlenişler de olmuştur. Burada özellikle ilginç olan 1971 rejimiyle düşürülen AP'nin ve onun lideri Demirel'in kendilerini toparlamakta sağladığı olağanüstü başarıdır. Bu başarıyı, varolan dünya koşullarında kendini sol'un tek alternatifi gösterme stratejisiyle kazanmıştır Adalet Partisi...*

3- *Türkiye'nin bunalımlı dönemi, Batı sisteminin de dünya çapında bunalımlarla karşılaştığı bir döneme rastlamaktadır. Yeni dönemin en belirgin özelliği, Birleşik amerikanın artık taşıyamayacağı kanısına vardığı yüklerinden bir bölümünü üstünden atması, bir çeşit küresel ölçüde geri çekilmesi olayıdır. Bu geri çekilme özellikle de eski durumlarını kaybetmek istemeyen etkili çevrelerde genellikle sağ ve giderek faşizan eğilimleri arttırmıştır.*

4- *Türkiye giderek bir yol ağzına doğru yaklaşıyor. Sorun, köklü çözümler bekleyen Türk toplumunda bunların ne tür iktidarlarla başarabileceğindedir. Gerçi, Türk ekonomisi, hâlâ yüksek kalkınma hızlarına erişebilmektedir. Ancak, başta dış ticaret hadlerinin aleyhte işlemesi olmak üzere bir çok ekonomik etken de ters dönmektedir. Enflasyon, işsizlik, dış ödeme açıkları Türkiye'de oldukça etkili çözümler beklemektedir.*

5- *Türkiye'nin ekonomik gelişim modeli açısından önemli bir nokta da, bu ana kadar izlenen "tüketime dayalı sanayileşme" yönteminin ilk kez sanayiciler arasında bile eleştirilmeye başlanmış bulunuşudur. İthalâtı sürekli zorlayan tüketime dayalı model bir kısır döngü içinde bulunmakla eleştirilmektedir. Anadolu'da kurulacak yeni sanayilerin, aynı hatayı yapmaktan kurtarılması; sanayileşmede yeni modeller seçilmesi önerilmektedir.*

Böyle bir ortamda, sorun, çözümün hangi politik güçlerle ve nasıl gerçekleştirileceği" sorusunda düğümleniyor.

Türkiye'nin bunalımdan çıkış yolları ve öncelikle ele alması gereken iç, dış sorunları, forumumuzun gelecek hafta yayınlanacak ikinci bölümünün konusunu oluşturacaktır."

3.
DÜŞÜNENLERİN FORUMU

26 Ekim 1975
TÜRKİYE, SORUNLARINI NASIL ÇÖZEBİLİR?

KATILANLAR

Feyyaz **BERKER** (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Başkanı), Prof.Dr. İdris **KÜÇÜKÖMER** (İstanbul İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Şerif **MARDİN** (Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi), Ertuğrul **SOYSAL** (Sanayici)

YÖNETEN: Ali GEVGİLİLİ

YAYINA HAZIRLAYAN: Nilgün HİMMETOĞLU

ALİ GEVGİLİLİ *- "12 ekim seçimlerinden sonra ortaya çıkan politik gerçeklikler, Türkiye'nin önündeki sorunları hangi güçlerin ittifakıyla ne gibi yöntemlerle çözebileceği sorusunu da son derece güncel duruma getirmiş bulunuyor.*

Bilindiği gibi, Türkiye hem iç, hem de dış dünyasında yeni dönemde son derece çetin sorunlara el atmak zorundadır. Bunların en ilginçlerinden birisi, kuşkusuz, Kıbrıs sorunudur. Bir başka sorun, Türkiye'nin bunalım içinde olan dış dünya ilişkilerini, yeni gelişmelerin ışığında tekrar daha sağlıklı bir düzene ulaştırmaktır. Ayrıca, dış ekonomik ilişkilerle iç ekonomiyi ilgilendiren bazı temel sorunlara karşılıklar aramak da yeni dönemin bir başka âcil sorunudur.

Forumumuzun bu bölümü, Türkiye'nin bekleyen sorunlarını, hangi yollardan ve nasıl çözebileceği sorusu üstünde yoğunlaşacaktır.

Sayın Berker, Türk sanayici ve iş adamlarının yakın sürede Birleşik Amerika'da yaptığı bir gezi dolayısıyla Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine bağlı birçok sorunu yakından gözlemek fırsatını buldunuz. Bu gözlemleriniz ve bilgilerinizin ışığında, 12 ekim sonrasında Türkiye'nin iç ve dış alanlarda hangi sorunları öncelikle çözmesi gerektiği kanısındasınız? Bu çözümler, sizce, ne gibi politik yöntemleri ya da dengeleri gerektirebilir?"

KIBRIS'TA BARIŞ SAĞLAMA YÖNÜNDEKİ GİRİŞİMLER BEKLENİYOR

BERKER - "Türkiye'nin dış ilişkilerindeki en önemli sorun, Kıbrıs konusundaki haklılığının, dünya kamuoyu ve hükümetlerine gerçekçi olarak yeterince anlatılmamış olmasıdır. Türkiye, bunun sıkıntısını çekmektedir. B. Amerika'ya yaptığımız gezide, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ve müdahalesindeki haklı davasının, sokaktaki adam bir yana, birçok yetkili tarafından bile tam anlaşılmamış olmasını hayretle karşıladık. Burada, özellikle, Türkiye'nin yalnızlığa itilmesi şeklinde bir anlam çıkarılmamalıdır. Aslında dışarda Türkiye'nin dostu olan ve haklı davasını kendi kamuoylarına tanıtmak, yetkili organlarına anlatmak isteyen ve konuyu çok iyi bilen kişiler, gruplar vardır; fakat Türkiye bunlarla dış ilişkilerinde yeterli olamamıştır.

Bugün gelinen noktada, Türkiye'nin haklı bir barış sağlama yönündeki içten davranışını, ciddi girişimlerle dünya kamuoyuna önümüzdeki dönemde ispatlaması gerekmektedir. Türkiye, ciddi bir sınav geçirmektedir. Hiç bir komplekse kapılmadan, Türkiye, başından beri haklı tutumunun ve tezinin kabulü şartıyla Kıbrıs'ta bir çözüme gitmekle dünya kamuoyunu yanına alacaktır. Bu konu Türkiye'nin yalnız dış ilişkilerini değil, askeri gücü, NATO'daki yeri ve dolaylı olarak Türk ekonomisine yansıyacak birçok etkeni de içinde taşımaktadır.

Türk ekonomisine ilişkin olarak aslında salt iyimser ya da kötümser bir görüşü ortaya koymadım. Endişe verici durumları rakkamlarla belirttim, ancak her konuyu karamsar görmek ve göstermek çabasında da değilim. Ters olan bütün işlere rağmen Türkiye,

demokrasi ve öteki alanlarda başarılı bir çizgide bulunmaktadır. Batı dünyasında o kadar karamsar örnekler var ki, Türkiye bunlar içinde adeta "iyi yönde" parlamaktadır.

Önümüzdeki ekonomik sorunlar için başlıca şu çözümler üzerinde durulabilir:

1- Fiyat istikrarının sağlanmasında, üretimin arttırılması çok önemlidir. Üretimi artırıcı tedbirlerin başında da, tam kapasiteye geçiş gelmektedir. Türkiye'de varolan kapasiteler tam olarak kullanılmamaktadır. Tam kapasiteye geçiş fiyat istikrarının sağlanmasında iki yönlü olumlu etki yapar:

Varolan kapasiteler kullanıldığı sürece maliyetlerde büyük düşme ve tasarruf sağlanabilir.

Üretimin arttırılması Türkiye'nin ihracat kapasitesine büyük ölçüde yardımcı olacağından, döviz gelirlerini de arttırır.

Dolayısıyla Türkiye'nin en önemli sorunu, üretimi her yönüyle teşvik edecek tedbirlerin birlikte düşünülmesidir.

2- Yeni yatırımlar yapması ve yeni bir kalkınma hamlesine girilmesi üzerinde de önemle durulmalıdır.

3- Ortak Pazar'la rekabet ve onunla bütünleşme sorunu içinde, demir örneğinde olduğu gibi, istihsal vergisi ve gümrük vergilerinde görülen ve Türkiye'nin kalkınmasına ters düşen aksaklıklar giderilmelidir. Kapitülasyonlardan bu yana vergi sistemimize girmiş bulunan ve çıkarılamayan bu etkenler artık mutlaka ele alınmalıdır. Bunların devlet hazinesine uğratacakları kayıpların endişesiyle olumlu ve genişleyici yeni gelir kaynaklarının düşünülememesi ve uygulanmasına cesaret edilememesi, Türkiye'nin kalkınmasını ve sanayileşmesini kösteklemektedir. Vergi sistemimizin tümüyle ele alınarak yeniden düzenlenmesinde büyük yarar vardır.

4- Kalkınma planlarında teşvik tedbir günün koşullarına uydurulmalıdır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının artık geçerli olmadığı görülen kesimlerinin yeniden gözden geçirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Oysa bu konuda şu ana kadar hiç bir şey yapılmamıştır.

İÇTE TASARRUF, DIŞTA KREDİ SAĞLAYAN TEDBİRLER GEREKLİ

5- Yatırım ve kalkınmanın en büyük sorunu, finansman açığıdır. Finansman açığı konusunda önce, iç tasarrufları teşvik edici bir sistem kurulamamıştır. İç tasarrufların teşvikinde vergi sistemindeki değişikliklerin yanında, marjinal tasarrufların artışını sağlayan ve aşırı tüketimi teşvik etmeyen bir politikanın geliştirilmesinin de çok önemi vardır. Ayrıca, iç tasarrufu azami ölçüde yatırımlara yöneltecek tüm tedbirler alınırken, bunlar da tam yeterli olamayacağından, dış kredilerin sağlanması da çok önemlidir.

Dünyadaki ekonomik gerileme dolayısıyla para ve krediye olan talep azaldığından, dış faiz oranlarında büyük düşmeler olmuştur. Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkeler Batı'dan bu nedenle büyük miktarda krediler almaktadırlar. Batı'dan aldıkları malların ticaret dengelerinde yarattığı açığı kapatmak için Doğu blokunun Batı'dan aldığı kredilerin miktarı, 3 milyar doları geçmiştir. Sovyetlerin son olarak ABD'den yapacağı 2 milyar doları aşkın alım, bu miktara dahil değildir.

Görülüyor ki, Doğu bloku bile Batı'dan ihtiyacı olan kredileri almaya çalışırken, Türkiye kendisine gerekli kredileri almak için girişimlerde bulunmamıştır. 1976 yılında kredi ihtiyacı, faizler dolayısıyla yeniden dünya çapında büyük ölçüde artacak ve kredi alma olanakları daralacaktır. Birleşik Amerika'da yalnız enerji için on yılda 100 milyar dolarlık bir harcamayı öngören bir projeyi Başkan Ford, Kongreye sunmuştur. İş çevreleri ve hükümet ilgilileri bu kredinin sağlanmasının zor olduğunu düşünmektedirler. New York kentinin bile iflasa sürüklendiği bir dönemde Batı'da kredi ihtiyacı sorunları yeniden ortaya çıkacaktır. İşsizliğin artışıyla Batı yeniden durgunluğu önleyici bir politika izleyeceği için, Türkiye önümüzdeki dönemde dış kredi imkânlarını kullanamazsa, 1976 ortalarından itibaren dış kredi imkânları çok daralacaktır. Dış ödemeler dengemizdeki açık ve ilerde karşımıza çıkacak imkânların daralması, Türkiye'yi oldukça zor durumda bırakabilir. Bu noktada karamsar olabiliriz.

YÜKSELEN ÜCRETLER ÇATIŞAN SENDİKALAR

6- İşçi-işveren ilişkilerinde de ortaya bir darboğaz çıkmaktadır. Toplu sözleşme düzeninin artık tek taraflı çalıştığı bir döneme gelmiş bulunuyoruz. Reel işçi ücretleri son beş yılda tüketici fiyat artışlarından daha hızlı yükselme göstermiştir. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun 1974 yılı Çalışma Raporuna göre 1974 yılında 1973 yılına göre tüketici fiyat indekslerinde 30,2 birim; günlük ortalama ücret indekslerinde ise 49,1 birim artışı olmuştur. Sosyal Sigortalar Kurumu rakkamlarının işçiye yapılan çıplak ödemeleri kapsadığı, ek sosyal ödeme ve hakların bu rakkamlara girmediği gözönünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, sosyal sigorta kapsamının yaygınlaştırılması, yani tek işçi kullanan iş yerlerinin de sigorta kapsamına girmesi, bu gibi iş yerlerinde ise çıplak ücretin genellikle asgari ücret dolaylarında bulunması nedeniyle yıllık ortalama ücret artışlarına ilişkin rakkamların imalat sanayi sektöründeki gerçek ücret yükselişlerini tam yansıtmadığı da bilinmektedir.

Ayrıca, sendikaların kendi aralarındaki rekabet, siyasal alanda da bir rekabet haline dönüşmekte ve işçi sendikaları politikanın geniş ölçüde içine girmiş bulunmaktadır. Kuşkusuz işçi haklarını savunmak için parlamentoya girme çabaları çok haklı bir dava olmakla birlikte; ekonomik ve ulusal davalarda her şeyin üstünde bir milli politika izlenmesinden yana çabaların bu politika rekabetiyle son bulduğu da görülmektedir. Bu, Türkiye'de sosyal sarsıntılara yol açabilecek bir gelişmedir. Çünkü köyden başlamak üzere Türkiye'de bütün toplum kesimlerini bilinçlenmeye, rakkamları ve oluşumları anlamaya başlamıştır. Türk toplumu bu bilince tam kavuştuğu zaman, bir dengenin de kurulacağını umut etmekteyiz."

DAR BİR ÇEVRENİN TÜKETİMİNİ SAĞLAYAN MODELE HAYIR...

GEVGİLİLİ- *"Sayın Soysal, Türkiye'nin önündeki bu çetin sorunların çözümü için hangi yolları önerirsiniz? Karamsarlığınıza yol açan bu artama geçiş hangi dengeler altında da olabilir?"*

SOYSAL - "20-25 yıllık kalkınma hamlelerimizden edindiğimiz deneyleri ve dünyadaki kalkınmış, kalkınan ülkelerin durumlarını göz önüne alarak artık komplekslerimizden sıyrılabileceğimiz bir silkinme gününe gelmiş bulunuyoruz.

Bir gün daha gecikmeden Türkiye için yeni bir kalkınma modeli geliştirme zorunluğu vardır. Yeni kalkınma modelinden kastedilen anlam, tüketim ekonomisi türünden çıkıştır. Özel kesimin tanındığı her ülkede sanayileşmede izlenen "tüketimden hareket", Türkiye'de de bütün ağırlığıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye'de satın alma gücü olan küçük bir azınlık bir bakıma Batı ülkeleri halklarının kullandıkları tükettikleri her türlü mala kavuşmuş ama büyük çoğunluk bu tüketim türlerinin adlarından bile habersiz kalmıştır. Tüketime göre kurulmuş olan sanayi, makinesiyle, ham ve yardımcı maddeleriyle dışarıya bağlı olduğundan, sanayi büyüdükçe "kısır döngü" ithalat zorunluluklarını da arttırmıştır. Çıkmaz yolun içindeyiz. "Üretimi artıralım" dedikçe tüketiciye bakıyoruz; bu tür bize sürekli olarak Batıya el açtırıyor. Batı, enflasyonun yüklerine bize aktarıyor. Biz ise üretim aracı, yarı mamul, mamul üretemiyoruz. Politikacılar bu kısır döngüden çıkmanın bilincine varmalı ve politikaların ona göre geliştirmelilerdir. Hareket noktası budur. Böyle bir tercih yapılırsa, dış ticaret açığı ve banka kredilerinin ithalatı değil, ihracatı ve kalkınmayı finanse edecek düzene kavuşturulmaları gibi sorunlar öncelikle ele alınabilir.

Tarım, hayvancılık ve ormancılık, turizm gibi konuları da ihmal ettik. Hele bugün dünyadaki nüfus patlamaları, kıtlıklar, doğa ve tarım ürünlerine dönüş karşısında Türkiye'nin doğal kaynaklarını en az sanayi kadar önemle ele alıp hamle yapma zamanına geldik.

Türkiye'de bölgesel dengesizlik olağanüstü çarpıcı bir düzeye vardı. Bunu ne planlar, ne teşvik tedbirleri önleyemedi. Burada ciddi bir plan disiplinin uygulanmaya konulması gereklidir.

İŞÇİ İŞVEREN İLİŞKİSİ ANARŞİ İÇİNDE...

İşçi/işveren ilişkileri gerçekten acı bir duruma gelmiştir. Sendikal rekabet, bazı işverenlerin sendikal düzene uymamakta direnmeleri

gibi durumların ortaya çıkardığı durum odur ki, sanayie gönül vermiş bir sanayici olarak Türkiye'nin bütün olanakları verilse, sanayie girmek istemem. Bunun baş nedeni, anarşik işçi/işveren ilişkileridir. Yönettiğim fabrikada adı"baba"ya çıkmış ve hiç bir ihtilaf yapmamış bir sanayicinin bile gözüyle gördüğü disiplinsizliği, suçu cezalandırma yetkisi yoktur. Fabrikada iki kişi cezalandırıldığı takdirde, tüm işçiler beşyüz kişiyle davul zurna eyleme geçmektedir. Kapitalist Batı'da böyle birşey yoktur. 1974'te 15-20 Türk işçisi Köln'deki Ford fabrikasına geç kalıp işten atılınca, arkadaşları eyleme geçtiklerinde polis aynı dakikada hepsini kapı dışarı edebilmiştir. Kollektivist ekonomide bunun tartışması bile yasaktır. 1 milyon 600 bin sigortalı işçimizin sanayiye isabet eden 630 binin tümünün sendikalı olduğu varsayılırsa, Türkiye'nin sanayide kavgası 630 bin işçinin refahı üzerinde yapılmaktadır. Buna hiç bir işveren karşı değildir. Öğretim üyeleri, istatistikçiler ve resmi kuruluşlar, istatistiklerde aklın almayacağı hatalarla hâlâ reel ücret kavgası yapmakta ve bir yerde Türk işçisinin reel ücret kaybına uğradığını ya da dengede kaldığını öne sürmektedirler. Tekrar ediyorum: Reel ücret karşılaştırmalarında sadece aylık ücret bordroları yansımaktadır; ikramiyeler bunun dışındadır. Türk sanayiinde bugün yaygın olarak yılda üç ikramiye vardır ve bu yüzde 30 zam eder. Bunun yanında hiç bir Batı ülkesinin bilmediği yan sosyal yükler vardır. Yan yüklerle birlikte değerlendirme yapılırsa, Türkiye'de hiç bir yıl reel ücret düşmemiştir.

Türk işvereni bir yandan kamuya derdini anlatamamanın ve hâlâ sömürücü sayılmanın ızdırabını yaşamaktadır; öte yandan sevk ve idare gücünü yitirmektedir. Sevk ve idare gücü kamu ve özel sektörde yitirilirse, sanayii kim yönetecektir? Yugoslavya'da olduğu gibi herkes çalışsın herkes yönetsin... Öyle şey dünyada yoktur ve olmayacaktır. Hükümetlerin girişimcinin bu ızdırabına el koyma zamanı gelmiştir. Kıdem tazminatı gibi bir meseleyi, şu partiden bu partiye intikal eden hükümet değişikliklerinde, her parti, "bu işi ben başarırdım" diye müsabakaya koymuşlardır. Kıdem tazminatı, kamuoyuna işçiye son aylığının, çalışmış olduğu

her yıl başına bir aylık olarak ödenmesi şeklinde yansıtılmıştır. Çalışma süresi 20-25 yıl işçiye son yıl aldığı ikramiyeler, son yıl aldığı ayakkabılar, evlenme, boşanma, sünnet, yemek, taşıma vb. gibi bütün yan yükler de paraya çevrildikten sonra, bu toplam ücreti 25 yıl önce de alırmışçasına hesaba dahil edilmektedir. Bu, çağdışı değildir; Türkiye'nin iflasıdır. Bazı sanayiciler bu durumda malına zam yapıyor ama bunların üretimi çoğunlukla fiyat kontrolünün altındadır. Fiyatları kontrol edenler de, hükümetlere baskı yapıp zam alacaklar. Ne oluyor böylece? Kısır döngü devam ediyor, enflasyon sürüyor.

Bunun çaresi nedir?

Eğer özgürlükleri ve sendikal rejimi benimsemişsek , o zaman bu düzeni uygulayanların modellerinden ders almak gereklidir. Bu ders de, işçilerin reel ücretlerini korurken ayrıca milli gelir ve prodüktivite artışından paylarını da alabilecekleri bir düzen kurmaktır. Bunun üzerinde talepler geldiği zaman, devlet, işçi-işveren arasındaki üçlü mekanizmanın "tavsiye" niteliğindeki, kamuoyunun da "hakemlik" yönündeki gücü su yüzüne çıkarılmalıdır. Yoksa bu pazarlığın sonu, ciddi girişimlerin, yatırımların da sonu olacaktır. "Özel sektör girmezse yatırımları devlet girişimleri yapar" denir ama devlet sevk ve idarecisi özel sektörünkinden daha muzdariptir. Türkiye'de kimse bu meselelere girmiyor. Kamuoyu bilmelidir ki, hiç bir işveren, hele artık 1975 dünyasında, Türkiye'de , işçinin alın terinin istismarıyla para kazanmak sevdasında değildir.

POLİTİKACILAR PLANLAMA TEŞKİLATI ÖNERİLERİNE ÖNEM VERMELİ...

Önümüzde, ayrıca hükümetlerin kaçınamayacakları şu reform tedbirleri vardır:

Devlet idaresinin rasyonel şekilde, derhal islah edilmesi gerekmektedir.

Bürokrasi, tek tek ayıklanmalıdır.

Kısır finansman olanaklarının öncelikle altyapı, ciddi sanayi, tarım,

turizm sektörüne yöneltilmesi ve buna göre dış ticaret rejiminde değişiklikler yapılması zorunludur.

Finansman yetersizlikleri bir süre dış kredi, yabancı sermaye ve yabancı teknolojiyle takviye edilmelidir.

Ortak Pazar karşısında ayrılma değil, ama yeni bir model zorunluluğu vardır.

Kim yapacaktır bunları?

Politikacılar ellerini ekonomiden biraz çekmelidirler. Her ne kadar politikaları onlar geliştireceklerse de bunların belirlenişinde, planlama teşkilâtı gibi güvenilir bir teşkilât da etkili olmalıdır. Türkiye'de bugüne kadar gördüğümüz en ciddi, en tutarlı araştırmaları yapan, hatta bir ara uygulamaya da girmiş Devlet Plânlama Teşkilâtının yana itilmesi, uygulama bakanlıklarının politikacılar arasında bölüşülmesi tutarsız bir tavırdır. Planlama Teşkilatı Türk ekonomisinin sahibidir ve Türk ekonomisini yönetmede de, uygulamada da güvenilir ve yetkili teşkilatlar olmalıdır. Dört yılda altı defa değişen hükümetin politikacılarına, Türk ekonomisi teslim edilmemelidir."

KARAMSARLIK FAŞİZMİ KABULE Mİ GİDİYOR?

GEVGİLİLİ- "Yeni Türk toplumunu bekleyen sorunlar gerçekten çok yoğun ve çetin... Sayın Prof. Küçükömer, 12 Ekim seçimlerinin sosyo-politik gerçeklikleri altında sorunların çözümünü nerede görüyorsunuz? Türkiye'nin önünde çözüm için hangi almaşıklar var? Bu almaşıklar hangi güçlerin işbirlikleriyle ne gibi yollardan geçerek, istenen çözümleri sağlayabilirler?"

Prof. KÜÇÜKÖMER- **"Bir sanayici olarak sayın Soysal, öncelikle Türkiye'nin çeşitli sorunları üstünde bütün karamsarlıklarını belirttiler. Hattâ sayın Berker'i biraz iyimser bularak, bu karamsarlığın altını çizdiler. Görünen o ki, iş adamı da yaşanan koşulların anatomisini ortaya koyarken, geleceğe umutla bakmamaktadırlar. İleri gelen kapitalistler artık yatırım yapmak istediğini bile ortaya attılar.**

Bu durumda, faşizan gidiş ve baskılar karşısında seçilecek yer sorunu özel bir önem taşıyor. Herhangi bir red değil, tersine burada adeta kabul eder duruma girme sakıncası vardır, faşizmi...

Ortak Pazar'la olan çelişkilerin, yatırımların rasyonel olmayan himayesinde fiyatlardaki istikrarsızlığın, devalüasyonların devamının kaçınılmazlığının ve işsizliğin artışını görmek, kehanet olmasa gerek... Bütün bunlar içinde bir çelişkiler ağı örülmekte ve bu ağ giderek büyümektedir. Sayın Soysal, varolan üretim ve yatırım modelini bir öz eleştiri yaparak reddetmektedir. Özeleştiriye saygımız var ama, bu tüketim ve yatırım modeli Türkiye'ye nasıl gelmiştir? Bu modeli getiren ideoloji, politika ve ilişkileri nelerdir?

Konuya bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki ortamı anlamak kolaylaşacaktır. Şöyle ki:

Eleştirilen mevcut yatırım ve tüketim modeli ya da sistemi, belli sermaye ilişkileri içinde Türkiye'ye girmiştir. Emperyalizm denilen tarihsel kategorik olay, sermaye ilişkilerinin bütünsel olarak yaygınlaşması olayıdır. Ve elbette giderek dünyadaki tekelci kapitalizm, gelişmesiyle, uluslararası ve ulusal seviyede, öteki bazı karşıt güçleri geliştirecek; kendi karşılarına koyacaktır. Bu sorunlar karşılarına çıktığında ileri gelen iş adamlarının kötümser olmalarına da şaşılmamalı. Bunun çözümü zordur. Çözüm getiren her gelişmenin mutlaka demokratikleşme sürecini ileriye götürücü olması gerekmektedir. Aksi halde işler daha da karışacaktır. Biz, bunu, bir başlangıç ilkesi olarak kabul ediyoruz. Bu demokratikleşme süreci, hem iç hem dış ilişkiler içinde birlikte gelişmelidir. İşte bu demokratikleşme sürecine kapitalizmin yaratılması uğruna Türkiye'de engeller kona gelmiştir. Partiler kapatılmış, emekçilere örgütlenme olanakları verilmemiştir. Bilinen sanayileşme, yatırım ve tüketim modelleri içinde bunlara olanak verilmemiştir; kısmen verilenler kapatılmıştır. Zaman zaman da adeta toplumda deney yaparcasına ortaya engeller çıkarılmıştır. Bugün iş adamlarının şikâyet ettiği

ortam böyle anti demokratik gelişmeler içinde ürünlerini vermiş, çelişkilerini büyütmüştür; büyütecektir de...

Ele alınan ekonomik, politik, toplumsal sorunlar ancak bu küçülen Dünya'da demokratik gelişmelere katılmakla çözülebilecektir. Kıbrıs konusu dahil...

Çizilen tablo karşısında aslında kötümser değil, meselenin daha iyi ortaya çıkışı bakımından iyimserim.

Sorunları kim çözecek? Demokratik gidişi kim sağlayacak?

Forumun birinci bölümünde, Demirel ve AP'nin toparlanmasıyla ilgili olarak yaptığımız açıklamadan hatırlanacağı üzere, Demirel ve koalisyonu, faşizan bir eğilme girmek zorundaydı. 12 Mart olayı ile düştüğü yerden ancak bu rolü açıkça üstlenmekle çıkış olanağı vardı. Oysa CHP ve öteki sol partiler demokratik yöntemleri öneriyordu.

Bu iki büyük partinin sınıfsal ilişkilerini ele alarak, önerdikleri çözümlerin Türkiye'yi nereye getirebileceği sorununu şöyle değerlendirebiliriz:

1. AP, büyük burjuvazi ve tekelci kapitalizmin uluslararası ilişkileri içinde iktidar olmayı yeğlemektedir. Bu arada sanayileşmemiş, daha çok tarıma bağlı bölgelerde (ki buralarda küçük mülkiyet daha yaygındır) kapitalizm öncesi ideolojiyi üstüne basa basa kullanmıştır. Üstelik bu hususta AP, MSP'den hiç bir bakımdan geri kalmamıştır. AP'nin tutumu ile daha önce iş adamlarının çizdikleri tablo arasında sıkı ilişki vardır. Bu tutum Türkiye'yi çok güç sorunlara sürükleyecektir.

CHP İŞÇİ SINIFI DİSK VE TÜRK-İŞ

2. CHP, küçük burjuva radikalizminin dengeciliğini, özellikle ekonomik görüşleri bakımından sürdürmektedir. Bu sonuncu özellik ile CHP'lileri "Altın ortacı" olarak görmekteyiz hâlâ. Buna rağmen, CHP demokratik yöntemlerin işlemesinde açıkça yandaş ve katkıda bulunmak durumundadır. Emekçi sınıfları ile olan ilişkilerine mutlaka ayrı bir ağırlıkla bakması

gerekmektedir. CHP, DİSK tarafından desteklenmiştir. İşçi sınıfının devrimci ekonomik örgütü olan DİSK'in CHP'yi desteklemesi yanında, iki kuruluşun da demokratikleşme süreci içinde referandum'u birinci plâna çıkarması, anti-demokratik davranışları eleştirmeleri olumludur. Türk-İş merkezi bürokrasi tarafından kurulmuş; onun tarafından daima himaye edilmiştir. Türk-İş, gerçekte, sermaye ilişkilerinin yanında olagelmiştir; liderleri arada bir küçük burjuva bürokrat lafazanlığı etse de... Bu federasyonun bir parti kurma olanağı yoktur. Çünkü aslında partisi vardır ve bu sermaye partisidir, onun özü ile uyumludur.

DİSK, eninde sonunda partisini kuracak ya da seçecektir. Çünkü ekonomik örgütle, asıl olan politik sorunlar çözülemez. Böylece DİSK ile Türk-İş arasındaki ilişkiler giderek daha da sertleşecektir. Şu anda önemli olan, DİSK ile CHP arasındaki ilişkilerin gelişme biçimidir.

AP'nin kapitalizm öncesi ideolojiyi istismar ederek antikomünizm yapması karşısında, CHP'nin küçük burjuva radikalizmini devam ettirerek eski bürokratik ilişkilerini tekrar görece kazanmaya başlaması düşündürücüdür. Bu, CHP'nin bazı işçi yörelerinde yeterli oy alamamasını kısmen açıklar (Zonguldak ve Bursa gibi). CHP henüz tutarlı bir sosyal demokrat parti değildir. CHP'nin işçi sınıfı ile olacak ilişkilerinin türü, geleceğin Türkiye'sini büyük ölçüde belirleyecektir.

MSP, kapitalizm öncesi ideolojisini kapitalist sanayileşme içinde kullanmak isterken, tabanıyla olan ilişkilerini bir ölçüde yitirmiştir. Onun bu iç çelişkisi giderek büyüyecektir; partiyi en sonunda eritecektir.

"YALNIZLIK"DA YİNE DEMOKRASİ İLE AŞILIR

Türkiye'nin ekonomik, politik, militer iç ve dış sorunlarının çözümünün hareket noktası, başlangıçta söylediğimiz yönteme bağlıdır. Her şeyden önce, iç ve dış ilişkilerde demokratikleşmeye girip girmemektir bu... Buna girildiği sürece, halkla

çeşitli sınıflarla yapıcı hattâ yaratıcı organik ilişkiler gelişebilir. Bu gelişirse, komşu ülkelerde olan ilişkilerde stratejik bir yaklaşım içine girmek olanakları doğacaktır. Bize göre, Türkiye'nin varlığı bunu zorunlu kılmaktadır.

Eğer Türkiye'nin bir yalnızlığından söz ediliyorsa, bu bir bakıma emperyalizme rağmen Türkiye büyük burjuvazisinin de yalnızlığını ifade etmektedir. ABD'nin geri çekiliş sürecinin burjuvazide yarattığı bezginlik, açık seçik görülmektedir. Türkiye'nin bugün içine düştüğü yalnızlıktan uzaklaşmanın da tek koşulu, demokratik iç ve dış çözümlerin yanında olmakla mümkündür.

Reel ücretler için verilen istatistikler, Devlet Planlama Teşkilatı'nın istatistikleri ile çelişmektedir. Bu konuya ayrıca girmeye gerek görmüyorum. Gündemde çeşitli sorunlar var, ancak onlara da girmek istemiyor, demokratikleşme'nin, ilerleme ve güçlenme olduğunu bir kez daha kaydetmekle yetiniyorum. Yoksa, Sayın Berker'in "Felsefeleri ne olursa olsun, partiler ana meselelerde birleşsin" sözü bizim mantığımıza uymamaktadır. Birleşmenin yolu, demokratikleşme sürecinden geçmektedir. Şimdiye kadar olan ters gelişmelerin de nedeni, antidemokratik tutumudur; son ayların sorunuysa, kapitalist dünyada yaygınlaşan faşist yöntemlerin Türkiye'de yoğunlaşmasıdır. Burjuvazi açısından mesele şuraya gelip dayanıyor.

Sosyal demokratik görüntülü CHP ile ne derece uzlaşırlar?

AP'nin, kendi partileri olarak, mevcut politikasını daha sağa kaydırmasına ne derece rıza gösterirler? Çünkü AP daha sağa kaymaya mecburdur."

HERŞEYİ TEK DIŞ ETKENLE AÇIKLAMAK EKSİK SONUÇ VEREBİLİR

GEVGİLİLİ- *"Sayın Prof. Mardin, 12 Ekim seçimlerinin ortaya koyduğu temel eğilimler, Türkiye'nin yeni çözüm arayışlarında bundan sonrası için sosyolojik açıdan hangi ipuçlarını vermektedir? Türkiye'de demokratikleşmenin ve*

baskıcı eğilimlerin sınırları neler olabilir? Genel olarak Türk toplumunda daha sağlıklı ve dinamik bir gelişimin başarılmasını hangi sentezlere bağlı görüyorsunuz? Türkiye'nin bunalımı sizce nasıl açıklanabilir?"

Prof.MARDİN- "Türkiye'nin durumunu iki düzeyde ele almak düşünülebilir:

1- Çok derinde olan ilk düzeyde analiz yapmak için Sayın. Prof. Küçükömer'in bir yaklaşımından hareket etmek belki de kolaylık sağlayacaktır. Daha önce yapılan konuşmaların temeldeki nedenlerini anlamak için bir strüktür (yapı) analizi yapmak gerekir. Sayın Prof. Küçükömer bu strüktür analizini yaparken, bazı kavramlar kullandı. Strüktür analizinde kendisine katılıyorum: Ancak bu strüktür analizinin çeşitli parçalarında belki bir ağırlık farkı söz konusu olacaktır.

Sayın Prof. Küçükömer değerlendirmelerinde özellikle çelişki kavramını kullandılar ve kapitalist toplumlardaki çelişkilerin arttığını bunun doğal olduğunu söylediler. Ne var ki, çelişki kavramı çok anlamlı bir kavram değil; çünkü kapitalist ekonomilerle sosyalist ekonomiler arasındaki nitelik farklarını açıklamıyor. Çelişki, her yerde olan birşey... Söz gelişi Sovyetlerin elli yıldan beri tarıma verdiği önemle bu alandaki tarımsal verimliliğin kısırlığı arasında bir çelişki var. Sosyalist ülkelerin dış ilişkilerinde de bir takım çelişkiler görmek mümkün. Bu nedenle, çelişki kavramı nitelik bakımından tam bir anlam sağlamamaktadır. Türkiye'nin başına gelenleri sadece bir dış etkene bağladığımız zaman, bir nevi herşeyin dıştaki bir suçlu tarafından ortaya çıkarıldığı ve bununla açıklanabileceği gibi bir tutuma girme tehlikesiyle de karşılaşıyoruz: Demiyorum ki, başımıza gelenlerin hiçbiri dıştan yapılmış olan bir baskının, dışa bağımlılığımızın sonucu değildir; Ama bu etkenleri çok dikkatle tartmak gerek. Çünkü insan gözlerini sırf düşmana, karşıt olan sisteme yönelttiği zaman, kendi içindeki eksikliklerini bazen göremez duruma gelebiliyor.

TÜRK KÜLTÜR BİÇİMLERİ VE ÇATIŞMA ORTAMI DA ÇOK ÖNEMLİ...

2- Türkiye'nin karşılaştığı bazı güçlükler de sadece sömürüyle ilgili değildir; kendi kültürünün özellikleriyle ilgilidir. Bunun da, kapitalizm ya da sosyalizmle ancak belki çok dolaylı bir ilgisi olabilir. Fakat bu çok dolaylı ilginin yanında, Türkiye'de bazı değerlerin yerleşmiş olmasının karşılaştığımız sorunlarla daha doğrudan bir ilgisini bulabiliriz.

Türkiye'de uygulanan modeli getiren, ideoloji olmayabilir. Bu model, kendimize özgü, toplumumuzda geçerli kültür biçimlerinin bir sonucu olabilir. Yalnız kendi dışımızdaki bir suçluyu aramaya koyulursak, o zaman kendi içimizdeki çok önemli olan bu değer sorunlarını da gözden kaçırmış oluruz. Örneğin Türk toplumunda çok önemli olan bir çatışma ortamı vardır. Bu çatışma ortamı gözönünde tutulduğu zaman, bunu dış etkenlerin de dışında, kendimize özgü bir faktör olarak değerlendirmek gerekiyor. Türk toplumundaki çatışma ortamını ortadan kaldıracak girişimlere başlamazsak çocuklarımızı eğitirken, örneğin okul kitaplarında gördüğümüz ve bu çatışmayı bizde geleneksel hale getiren bazı örnekleri, bazı davranışları ortadan kaldırmaya yönelmezsek, çok daha uzakta olduğunu sandığımız, iktisadi ve siyasi sorunları belki halledemez duruma bile gelebiliriz.

Türk toplumunda çatışma değerine verilen ağırlığın yanısıra, buna benzer, kendimize özgü bazı değerlerin de ele alınıp onların ortadan kaldırılması için girişimlerde bulunmaya çalışmamız, geleceğimizi biçimlendirme yönünden önemli bir noktadır.

Örnek olarak, bürokrasi'nin Türk toplumundaki etkileri de iktisadi sistemle ilgili olmaktan çok, geçirdiği kendi tarihsel gelişimle bağlantılıdır. Bürokrasinin Türk toplumundaki ağırlığını azaltmak istiyorsak, hele iktisadi sürece hız verecek şekilde azaltmak istiyorsak; o zaman konuyu özellikle kendi tarihsel gelişimimiz ve kendi tarihsel açımızdan ele almamız, bürokrasiyi o şekilde değerlendirmemiz büsbütün gerekli olacaktır.

Sonuç olarak sorunlarımızı ele alıp, başımıza gelenleri incelerken, biraz da kendimize özgü hareketlerimiz olduğunu ve bunun da

bir yerde sosyal, iktisadi ve siyasal sorunlarımızla bağlantılı bir bağımsız değişken olduğunu, kendi başına alınması gereken bir değişken niteliği taşıdığını unutmamalıyız.

ÇÖZÜM İÇİN DEMOKRATİK SİSTEMİN GELİŞİMİ GEREKLİ...

Bunların siyasi sistemle ilişkisine gelince: Günlük hayatımızın demokratik içeriğinin artmasıyla, bir çok sorunlarımızın daha kolay çözülebilir bir yön alacağına inanıyorum. Böylece de bütün konuşmacıların ele almış olduğu sorunların çözüm noktasına gelmiş oluyoruz:

Gerek kendi davranışımızı belirleyen özellikleri değiştirebilmemiz, bunları anlayabilmemiz ve bilincine varabilmemiz için;

Gerek iktisadi sorunların içinde yatan özellikleri ortaya çıkarabilmemiz için,

Gerekse, siyasal eksikliklerimizi tamamlayabilmemiz için,

Demokratik sistemimizin gelişmeye devam etmesi ve sosyal ve siyasal diyaloğ. ı devam etmesi gerekir. Burada, bütün konuşmacıların belirtmiş olduğu bu fikre ben de katılıyorum."

DIŞ VE İÇ İLİŞKİLER AYRILMAZ BİR BÜTÜNDÜR

GEVGİLİLİ- "Sayın Prof. Küçükömer, dünyanın içinde bulunduğu değişim süreci içinde, eskiden gelen sorunların yarattığı mirasla yeni ortaya çıkan gelişmelerinin doğurduğu çelişkiler arasında ne gibi bağlantılar görüyorsunuz? Çeşitli sosyal güçlere yansıyan çıkar, görüş ve değer farklılıkları kargaşası başka bir dengeye doğru daha demokratik yöntemlerle nasıl yönlendirilebilir?"

Prof. KÜÇÜKÖMER- **" Sorunları, Sayın Prof. Mardin'in, benim görüşlerimden temelde ayrılan noktalara da kısaca değinerek cevaplandıracağım. Örnek olarak, çelişki kavramının yeterli bir kriter anlamı taşımadığından söz edildi ve söz gelişi yıllardır Sovyetler'de tarım politikasına önem verildiği halde buğday sorunun çözülmediğine değinildi.**

Çelişki kavramı kendisini aslında her yerde apaçık gösteriyor.

Çelişkinin içeriği, sistemler bakımından değişebilir. Şartlara göre, çelişkilerin türü, niteliği değişebilir. Kapitalizmdeki çelişkiler sosyalizmde çıkacak çelişkiler değildir; sosyalizmde de elbet çelişkiler olacaktır. Çelişkilerin ortadan kalkması, bitmesi demek tarihin bitmesi demektir. Çelişkisiz bir insan yaşamına ulaşıldığında tarih, gelişme diye bir şey kalmayacak... Bu nedenle kapitalizm öncesi ve sonrası toplumlarda çelişkiler, kuşkusuz süregelecektir.

Dış etken konusuna ağırlığı, belirli tekelci kapitalizm koşulları altında vermek isterim. Ancak, dikkat edilirse, zaten yeni dönemde ortaya çıkan faşist eğilimler bakımından iç ve dış koşullar arasında bir uyuşum halinden söz ettik. Elbette dış koşullarla birlikte iç koşulları ele almak gerek; buradaki zamanımız oranında bunları ele aldığımızı da sanıyorum. İçerdeki gelişmede nereye geldiğimiz iş adamlarının konuşmalarıyla da belirlidir. Dolayısıyla bu bütünüyle dışardan ithal edilmiş bu çelişki değil, içerdeki çelişkilerle birlikte karşılıklı ilişkilerle oluşmuş, bir bütünsel olaydır. Kapitalist ilişkileri de ülkesel almaktan çok uluslararası düzeyde ele alır ve bunun bütünselliğinde özünü buluruz. Anti-emperyalist bir kavgada bu bütünselliğin özüne karşı olmayan bir hareketi ise anti-emperyalist kabul edemeyiz. Ayrıca demokratik bir kriteri ve partisi de elbette var bu mücadelenin...

Bu iç ve dış ilişkiler içinde geçmişten gelen, yaşayan kültür modelinin kuşkusuz etkisi olacaktır. Ama, bize göre, uzun dönemli bir analiz de doğa ve insan arasında bir bütünsellik, bir özdeşlik vardır. Karşılıklı etki vardır. Dolayısıyla kültür modelinin nereden çıktığının, nasıl geliştiğinin ve nasıl değiştiğinin de açıklanması gerekir. Bu bakımdan toplumsal bilimde bağımsız değişkenlere ağırlık vermek;

Analizi kısmileştirir, hattâ mistifiye edebilir;

Analizin bütünselliğini (karşılıklı bağlarını) ortadan kaldırabilir;

Gelişme kanunlarını ortaya koymamızdan bizi alıkoyabilir.

Eninde sonunda, bağımsız değişkenleri de, insan ve doğa gelişimleri içinde bir yere oturtmak zorunludur.

KÜÇÜK BURJUVAZİ, KÜLTÜR MİRASINI TOPTAN REDDETMEDİ Mİ?

Türk toplumuna özgü olan kültür modelini salt ekonomik değil, ekonomik temelle birlikte oluşan, karşılıklı etkileşme içinde gelişen, sosyal sistemi "formasyon"u içinde yerine koruz ve bunun da zamanla değiştiğini kabul ederiz. Türkiye'deki kültür modelinin gelişmesinde ekonomik etkenlerin çok ağır belirleyici rolü var. Fakat kapitalist model alınmak istenirken çok daha önce, devrim adına bir kültür mirasının toptan reddi olayı da küçük burjuva ideolojisi ile yaratılmıştır.

Red, laisizm adıyla simgelenmiştir. Laisizm bir bakıma devrimcilik olarak görünürse de (kapitalizm öncesi değerler sisteminden daha ileri bir değerler sistemine kapı açmak isterse de), bu organik bir iç gelişme sonucu ortaya çıkmaktan çok, içerde kapitalizm öncesi değerler sistemini toptan redde giden ideolojik bir hareketin sonucu olarak ortaya çıkmıştır, Bu tepki ekonomik koşullarla birlikte ele alındığında 12 Ekim seçiminde alınan sonuçlarla bağlantılarını rahatça ortaya koyabiliriz. Kültür mirasının toptan reddi diye birşey olamaz: bu aslında yapay bir olgudur. Değerler sistemi daha ileri toplumsal gelişmelerle ancak karşılıklı olarak değişebilir, ama kültürü devamlı ve bağımsız bir değişken olarak aldığımızda, iki kültürü birlikte bağımsız bir değişken olarak almak gerekiyor; yeni Türkiye'nin değerler sistemi ve ona karşı çıkarılan değerler sistemi... Bu ikisi arasındaki çelişki ekonomik bir mücadelede ideolojik bir mücadele olarak ortaya çıkmıştır. CHP'nin reddi miras yapmadan önceki dönemlerde seçim kazanamamasında, bunun önemine defalarca işaret etmek istedik. Eğer değerler kargaşalığı varsa, bu kültür modelleri- ki bağımsız değişken değillerdir- arasındaki büyük farklardan biri ötekisini red ederse, öbürü de onu reddeder hale gelip bundan da değerler sisteminde karşılıklı doğmak-

tadır. Yalnız toplumsal genel değişme içinde bu farklar giderek azalacaktır. Gerçekten CHP'deki reddi miras olayıyla meydana gelen görece değişiklik ve aldığı oylar bunun bir doğrulanması sayılabilir.

TEK ÇÖZÜM DEMOKRATİK GELİŞİM...

Çözüm gelişim içinde olacaktır. Bu da demokratik rejime kapıları açmaktadır. Var olan değerler sistemini, toplumun bütünselliğini değiştirmeden değiştiremezsiniz; ancak bütünselliği değiştirmeye yönelik hareketlerle değiştirebilirsiniz. Ama bugünkü kapitalist sistemin değerler sistemi, etkisiyle, etki/tepki içinde oluşmaktadır. Türkiye'nin özelliği ve özgüllüğü de böyle oluşmaktadır.

Demokratik süreç bu sorunları büyük ölçüde çözecek; kargaşalıkları giderecektir. Bu elbette politik süreçte yansıyacaktır; politik süreç de bunda yanısdığı gibi..."

NEREYE DOĞRU?

GEVGİLİLİ- *"12 Ekim seçimlerinden sonra Türkiye'nin önündeki sorunlara hangi yöntemlerle ne gibi çözümler arayabileceğine ilişkin forum, değişik yaklaşımlarla, şu noktaları vurgulamaktadır:*

1- *Türk toplumu, '70'ler ortalarında ekonomik, sosyal ve politik açılardan gittikçe köklü çözümleri gerektiren önemli bir dönemeç noktasındadır. Sözgelişi, Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin dış dünya ilişkilerindeki yenilenmelerin cesur davranışlarla ele alınması gerekmektedir. Ekonomide iç tasarrufu arttırırken, en kısa sürede önemli en dış kaynak sağlayıcı girişimler beklenmektedir. Boş kapasitelerin tam kullanımı, ihracatın büyük hızla arttırılması, dış ödeme açıklarının dengelenmesi zorunlulaşmaktadır.*

2- *Yeni dönemde, sanayiin salt tüketim'e dayalı model'den çıkarılması da bir başka çetin sorundur. Sorunun çözümünde, Devlet Plânlama örgütü gibi, daha üst*

düzeyden düzenleyici ve yönlendirici kurumların etkinliğinin arttırılması artık bizzat sanayi tarafından talep edilmektedir.

3- *Ekonomik sistem, emek ve sermaye arasındaki ilişkilerin sertleşmesinden, ücret baskılarının yoğunlaşmasından da tedirgindir. Bu alanda, ücretler ile milli gelir ve verimlilik artışları arasında bir bağlantı kurulması tezi geliştirilmektedir.*

4- *Bütün ekonomik ve sosyal sorunlar, aynı zamanda, politik sorunlardır da... Gittikçe küçülen çağdaş dünyada ise, Kıbrıs dahil, sosyal, ekonomik ya da politik sorunları demokratik gelişim dışında çözmek son derece güçtür. Türkiye'nin dünyadaki yalnız görünüşünün aşılabilmesi bile hem iç, hem de dış ilişkilerinde daha demokratik gelişmelerin yanında olmasıyla mümkündür; anti demokratik ya da faşist tüm eğilimlerin reddiyle derinden bağlantılıdır.*

5- *Türkiye, kendine özgü koşulların etkisiyle "70"lerde çok önemli bir yapısal değişim sürecini de yaşamaktadır. Kültür değerleriyle, iç çatışmaları, tarihsel bürokrasi çıkmazıyla bu özgül sorunların çözümü, yine demokratik sistemin gelişimiyle sosyal ve siyasal diyalogun devam etmesi gereğiyle bağlantılı görünmektedir.*

Demokratikleşmeyle toplumun bu yönde yeni ve daha ileri örgütleniş biçimleri, sosyal davranış yöntemleri ve alışkanlıkları kazandırılmasıyla ilişkili olan temel sorunun çözümü, bu ortamda, var olan iç ve dış dinamiklerin Türkiye'ye sunacağı almaşıkların nasıl kullanılacağına derinden bağlı kalıyor. Başka bir deyişle, gerçekten, demokratik olunup olunamayacağı sorusuna... Bütün yarına dönük güçlerin ortak özlemi ise, çözümün demokratikleşme süreci içinde bulunmasıdır."

EK I

"ÇIPLAK GÜÇ"ÜN DIŞINDA KALANLAR ALMAŞIK DEĞİL HAİNDİR*

1973 yılı idi sanırım bir açıkoturum düzenlendi. Katılanlar arasında Şevket Süreyya, Yakup Kadri ve ben de vardım.** Ben bu ikisi olduğu takdirde katılabileceğimi ileri sürmüştüm. Onları, özellikle geç J.Türk ideologlarının başlıcaları (sonuncuları değil) olarak istemiştim.

Ş. Süreyya "sahip" meselesini ortaya koydu. Y. Kadri ise J. Türk'lerin bu arada M. Kemal'in yalnızlığını Ş.Süreyya, kendi biyografisi dışında politikada kendine göre tarihte ünlülerin biyografisini yaparken belki aynı zamanda tarih yazdığını sanıyordu. Her ne kadar eserlerinde farklı ilişkilere de değindiği olursa da, milletlerin krizlerini, üstün bir insanın efsane yaratan, mucizeyi yapan, (beklenmeyeni yaparak yani bir dönemi açan) insanların çözdüğü temel aksiom vardı onda. Türkiye'de gri bulutlar daima yoğunlaşır! Ş. Süreyya şöyle dedi:

"Türkiye kendini kurtaracak bir SAHİP bekliyor!" Öğreti ve bir yanıyla ideolojisi de sahip (.....) bekletirdi halka.*** Onun söylediği bir gerçek yan vardı. Anadolu halkının bütün Ortadoğu'da olduğu gibi daima bir sahip beklediğidir; kulluğa yatkınlık var halkta, üstelik kendi adına değil. Oysa sorun sahiple çözülemeyecek kadar derindir. Sahipleri sahipler izler bu bir kısır döngü (fasit daire)dir. Asıl mesele neden sahip bekleten bir politik yapının varlığıdır. Ş. Süreyya bildiklerinin hepsini yazmadığı açıklamaktan kaçınmamıştı o gün ve benim söylediklerim üzerine ter içinde aynen şöyle demişti: " "

Oturumdan sonra tehlikeli fikirler sahibi olarak beni ısrarla

* Bu yazının başlığı yoktur. Başlık tarafımızdan konulmuştur. A.G.
** Prof. Tunaya ve Prof.Kaplan da diğerleri idi.
*** Carlyle'ı hatırlatıyor bana.

Umurbey'deki çiftliğine davet etmiş, orada size açıklayacak çok şey var'' demişti. Gitmeyi düşünüyordum ki, kısa bir süre sonra ölüm haberi geldi.

Aynı oturuma, Yakup Kadri de eski uzun yılların deney ve gözlemleri altında Panorama'daki tartışmalara rağmen, bir yere gelmediği anlaşılıyordu. Türk romanının bu üstadı, açık oturumda M. Kemal'in "**aşırı şöven**" olduğunu kaydetmek ihtiyacını duymuş ve onun yanlızlığını! vurgulamıştı. Anti-yerel, anti-avam, yukardan hiyerarşik, politik yapı aslında hayran oldukları batı türü bir yaşam modeline karşı idi.

Benim kendilerine sorum özellikle bu yanlızlığın sebebinin ne olduğu idi, Her ne kadar,Yakup Kadri, bana göre antropolojik bir özellik taşıyan "**Yaban**" romanı ile, kendilerine aydın denenlerin yanlızlığını üstelik Kurtuluş Savaşı'nda tasvir etmişti. Öte yandan **Ankara** Romanı ile de Cumhuriyet'in ilk yıllarında aydının girdiği ilişkiler içinde teessür ve teessüfünü ortaya koymuştu.Fakat bunlara rağmen soru sormayan, yanlızlığın üzerine gitmeyen bir yerde kalacaktı. Kendi kadroculuk boşa savrulan, söz ya da sözde ideoloji olarak demek yanlızlık demek değil miydi zaten? Eski toplumun (Osmanlı), devamlılığını, bütünlüğünü sağlamak için gerçek tasavvuru, ideolojisi artık yetersiz olabilirdi, fakat yeni bir toplumu kurmak, geliştirmek, halkın çeşitli sınıf ya da tabakalarını bir güç ya da iktidar bloğunda birleştirecek ideolojiye sahip olmadan bu geçiş yapılamazdı. Burada kabul edilebilir, sindirilebilir bir ideoloji ikamesi zorunlu görülüyordu. Oysa, eski rejimin yukarıdan hiyerarşik, yapısını sürdürmekle birlikte onun ideolojisini reddetmekle (kitlelere uzanamayan, onlara kabul görmeyi bir kriter olarak alırsak) yerine bir şey koyamayan bir iktidar "çıplak" gücü ile başbaşa yanlızdır; buna mahkumdur. Ve bu çıplak gücü kullandıkça yanlızlık sürer, iktidar moral destekten yoksun demektir.Yakup Kadri benim sorumu orada cevaplandırmadı. Size bir mektupla anlatayım dedi, yazık ki o da kısa bir süre sonra öldü. Çok şükür tesadüfen, o günlerde bazı yaşlı ünlülerden bana birşeyler anlatacak yazacak yoktu!

Büyük kitleler, çıplak güç karşısında onun öğretisine sağır kalma koşullarına itilebilir.

Çıplak güç: Kendi dışında kalanları, hain, cahil, geri diye nitelendirmez miydi?

Kendi dışında kalanları, ona karşı olanlardır.

Kendi dışında kalanları, almaşık değil, haindir.

Öğreti bu değil miydi?.

EK II

DOĞAN AVCIOĞLU

MİLLÎ KURTULUŞ TARİHİ

1838'den 1995'e

BİRİNCİ KİTAP

EMPERYALİZM KARŞISINDA
TÜRK AYDININ AYMAZLIĞI
VE
TAM BAĞIMSIZLIK

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Millî Kurtuluş Tarihi, acaba bir millî kurtulamayışın mı tarihidir? Millî kurtuluşculuğun büyük lideri Atatürk, nehri ters akıtmayı mı denemiştir?

Bir yazarın kendi kitabı hakkında konuşmasını, kendinden söz etmesi kadar yadırgarım. Yazar, kitabında yeter ölçüde konuşmuştur, artık konuşma sırası okurundur; yazara susmak düşer, diye düşünürüm. Onun için "Milli Kurtuluş Tarihi"ne bir önsöz yazmaya doğrusu hiç hazırlıklı değildim. Bu satırlar da bir önsöz sayılmamalıdır. Zira kitaptan çok, Millî Kurtuluş Devrimimizin niteliği hakkında, Cumhuriyet'in Ellinci Yılında açılan bir tartışma söz konusudur.

Milliyet gazetesinde üç Pazar yayınlanan Sayın Ali Gevgilili'nin yönettiği "Atatürkçülük ve Türk Toplumu" konulu açık oturumda, millî mücadelenin antiemperyalist bir savaş olmadığı tartışılmıştır. Savaş'ın, o günlerin "1 numaralı" emperyalist devleti İngiltere'ye karşı değil, Yunanistan'a karşı yapıldığı, İngiltere'nin hakem durumunda bulunduğu, Lloyd George Yunanlıları desteklerken, Lord Curzon ve askerlerin Kemalistleri destekledikleri ileri

sürülmüştür. Sayın Şevket Süreyya Aydemir, bu görüşün "*bundan sonra bizim siyasi edebiyatımıza gireceğini*" söylemiştir. Bu görüşün sahibi Sayın Prof. İdris Küçükömer, "*Türkiye'nin tarihi zaten bir gün yeniden yazılacaktır*" karşılığını vermiştir.

Cumhuriyet'in Ellinci Yılında, Millî Kurtuluş Devrimimizin niteliğinin tartışılmasına gerek duyulması ilginçtir. Bu gereksinmeyi böylece saptadıktan sonra, ileri sürülen görüşleri kısaca özetlemek, konuyu aydınlatmak bakımından yararlı olacaktır.

Tartışmaya, açık oturum çerçevesinde olmasa bile, **Milliyet** gazetesinde yayınlanan bir yazıyla Milli Kurtuluş Savaşı liderlerinden Sayın İsmet İnönü de katılmış ve Millî Mücadelenin başından sonuna kadar İngiltere'ye karşı verildiğini ve hatta mücadelenin İkinci Dünya Savaşı günlerine kadar sürdüğünü söylemiştir. Sayın İnönü'nün **Milliyet** Gazetesi'nin "Ellinci Yıl Özel Eki"nde yayınlanan tezi şöyledir:

"İstiklâl mücadelesi aslında İngilizlere ve İngiliz tertiplerine karşı yapılmıştır... Savaşı onlarla yaptık ve barışı onlar karar verdikten sonra sağladık. İngiltere'nin savaşa, askerî savaşa devam olanakları yoktu... Tekrar başlatılacak askerî harekâtın başarı şansı ne olacaktı, o da belli değildi... İngiltere, Türkiye'yi dize başka yoldan da getirebileceği inancı içinde, barıştan yana durum aldı.

İnönü, bu "başka yoldan dize getirme" nin borç para vererek ve öteki yollara başvurarak kapitülasyon rejimini geri getirmek olduğunu açıklamakta ve İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'yi dize getiremediğini yazmaktadır.

Prof. İdris Küçükömer ise, "Geleceğin doğru değerlendirilmesi, kuşkusuz geçmişin çok iyi değerlendirilmesine yakından bağlıdır" demekte ve İnönü'nün tezine karşı çıkmaktadır. Prof. Küçükömer'in görüşü, kendi sözlerine dayanarak şöyle özetlenebilir:

"Bir yanda Lloyd George'un desteklediği Yunanlılar, öte yanda ise Lord Curzon ile askerî çevrelerin taraftar olduğu Kemalistler arasında bir savaş verilmiştir. İngiliz İmparatorluğu'nu savunmak ve geliştirmek için farklı stratejiler söz konusudur. Lord Curzon ve askerler, Anadolu'da bir Türk Devleti kurulmasından yana

olmuşlardır. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı antiemperyalist değildir. Yunanlılara karşı bir savaştır.

Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Şevket Süreyya Aydemir, bu tezi yadsımışlardır. Dışardan tartışmaya giren Prof. Reşat Kaynar* da Tunaya ve Aydemir'e katılmıştır. Prof. Tunaya, "İngiltere emperyalizmi temsil ediyorsa, Yunanistan da altemperyalizmi temsil ediyordu" demektedir:

"Yalnız Yunanlılara karşı bir savaş mıydı İstiklâl Harbi? Hayır değil... Yunanlılar bir altemperyalizmin temsilcileriydiler. Emperyalizmi İngiltere temsil ediyordu. Yunanistan onun kurşun askeriydi. Tarihçe de sâbittir; İngilizler ne kadar isterlerse Yunanlılar o kadar ileri giderdi, ya da dururdu. Kim ne derse desin İstaklâl Harbi antiemperyalisttir."

Şevket Süreyya ise, Lozan'da karşımıza Yunanistan'ın değil, İngiltere'nin çıktığını hatırlatmaktadır:

"Kurtuluş Savaşı'nda bizim Yunanlılara karşı savaştığımız, antiemperyalist bir savaş yapmadığımız görüşü çok önemli bir iddiadır. Fakat biz Lozan'da kat'iyyen Yunanlılarla karşılaşmadık. Gerçi Venizelos oradaydı, ama Lozan'da biz dünyanın galip devletleriyle karşılaştık, mücadelemizi de bu galip devletlere karşı yaptık. Bu antiemperyalist savaşta, karşımızda, metropolleri elinde tutan dünya devletleri vardı. Onların Yunanlılara az ya da çok yardım ettikleri önemli değil, Kesin olan şu ki, bizim savaşımız emperyalizme karşıydı, çünkü yarı-sömürgelikten kurtulmak istiyorduk."

Prof. Küçükömer, Sayın Aydemir'in Lozan Hakkındaki görüşlerine katılmaz, antlaşmayı şöyle değerlendirir:

* Prof. Kaynar'ın görüşü şöyledir: "Atatürkçülüğün niteliklerinden biri de, dünyada ilk kez emperyalizme karşı savaşarak tam bağımsızlığa ulaşma başarısıdır... Şimdi diyorlar ki, bu savaş, antiemperyalist değil, sadece bir Türk-Yunan savaşıdır. Bu hüküm, millî tarihimize karşı işlenmiş ağır bir hatadır. Evet, Sultan Hamit döneminde yapılan savaş bir Türk-Yunan savaşıydı. Ama Sevr Antlaşmasıyla Türklüğü yok etmek isteyenler emperyalist devletlerdi". Prof. Küçükömer'in tezini, eğer Türk basınında çıkan sözleri doğru yansımışsa, Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın paylaştığı söylenebilir. Zira Atatürk'ü Anibal ile karşılaştıran Burgiba, onun bütün başarısının güçsüz Yunan ordusu'nu yenmek olduğunu söylemiştir. Doç. Taner Timur ise, Kurtuluş Savaşı'nı, emperyalizme karşı değil, sömürgeciliğe karşı savaş saymakta, bu anlamda bir antiemperyalist yönden söz etmektedir.

"Lozan'da karşımıza Yunanlılar değil, Batılıların çıktığı söylenebilir. Lozan'daki sorunlara dikkatle bakacak olursak burada Anadolu'da Misak-ı Millî'den biraz fazla, biraz geri bir anlaşma zemininin adeta konvansiyonel olarak varlığını görürüz. Kaldı ki Lozan Antlaşması da tartışılabilir ve tartışılacaktır."

Bu karşılıklı iddiaların gerçeklik payı nedir? Atatürk'e sorarsanız, o Nutuk'ta özetle"*Millî egemenlik ilkesine dayalı Millî Mücadele, Padişahlığın sonu demekti, fakat mücadelenin Padişahı kurtarmak için yapıldığı ilân edilecekti. Kurtuluş Savaşı, başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletlerine karşı bir savaştı, ama bu belli edilmeden İngilizlerle savaşılacaktı*" der. Atatürk'ün **Nutuk**'un ilk sayfalarında yer alan Durum Mahkemesi'nde vardığı sonuç şudur:

"*Kurtuluş yolu ararken iki şey söz konusu olmayacaktı. İlkin, İtilaf Devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecekti, sonra da Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı.*"

Atatürk'ün bu sözleri, Kurtuluş Savaşımızın önemli bir özelliğini dile getirmektedir. Belki de bu özelliktir ki, Cumhuriyetin Ellinci Yılında, Kurtuluş Savaşımızın niteliği hakkında ilginç tartışmalara yol açmaktadır. Üç kitaptan oluşan "Millî Kurtuluş Tarihi"nin Birinci Kitabında, Türk kaynaklarının yanı sıra, İngiltere, Fransa, Amerika, Rusya ve Almanya gibi devletlerin resmi belgelerine dayanarak ve durumu hiçbir peşin fikre kapılmadan olduğu gibi saptayabilmek için yalnızca belgeleri ve olayları dile getirerek, aydınlarımızın tartıştığı bu konuyu yeterli bir açıklığa kavuşturabildiğimizi umuyoruz. Geçenlerde yitirdiğimiz bir ünlü romancımızın Atatürk'ün İngilizlerle ilişkileri konusundaki düşüncelerine bir aydınlık getirdiğimizi sanıyoruz. En azından, iddia sahiplerine, değerlendirebilecekleri bol malzeme sağladığımızı düşünüyoruz.

Kanımızca, İngiliz emperyalizmi ile Türkiye çatışması, Kurtuluş Savaşı'nı aşan çok geniş bir süreyi kapsamaktadır. İngiltere dostluğu ile tahta çıkan Sultan Abdülhamit, "300 milyon müslümanın halifeliği"ni dış politikada değerlendirerek İslâm Birliği

politikası izlemiş ve karşısında İngiltere'yi bulmuştur. Bu islâmcı politikada ittihatçılar daha da ileri giderek İngiltere'ye karşı Cihad ilân eylemişler, Türk subayları islâm adına Libya'da, Sudan'da, İran içlerinde, Basra Körfezi kıyılarında, Süveyş Kanalı çevresinde, Kafkasya'da, Afganistan'da ve hatta Hindistan'da gerilla savaşları vermişlerdir. Teşkilât-ı Mahsusa, çeşitli islâm ülkelerindeki yerli mücahitlerin katılmasıyla islâm ihtilâlleri düzenlemiştir. Halifelik sorunu ve İslâm İhtilâlleri girişimleri, İngiltere'nin Türkiye'ye ve Kurtuluş Savaşımıza karşı tutumunu etkilemiştir. Batıcılık ve islâmcılık akımlarının ilgiyle izlendiği günümüz Türkiye'sinde, sorunun bu yönünü de ele almakla, tartışmaların daha bir genişlik kazanacağına inanıyoruz.

Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist niteliği konusundaki tartışmalar, Türkiye'de Tanzimat'tan sonra egemen olan iki bağımsızlık anlayışıyla yakından ilgili bulunsa gerektir. Ekonomik açıdan sömürge koşullarında dahi, siyasal bir bağımsızlık görüntüsünü bağımsızlık sayanlar, tam bağımsızlığı özleyenlerle, birlikte, Kurtuluş Savaşımızın lider kadrosunda yer almışlardır. Amerikan ve İngiliz emperyalizmlerinin Türkiye'ye karşı, bu kitapta ayrıntılarıyla incelediğimiz tutumu açık seçik iken, Sivas Kongresi'nde Amerikan mandası olma görüşünün ilanı, ABD mandayı kabul edeceğine dair bir garanti vermediği için ancak önlenebilmiştir. Lider kadrodaki bu antiemperyalist bilinç yetersizliği, daha sonraki gelişmelere damgasını vurmuştur. 1918'de Wilson'u kurtarıcı görenler, 1946'da Truman'ı kurtarıcı saymışlardır. Emperyalizm, karşısındaki bu aymazlıktır ki, Kurtuluş Savaşımızın antiemperyalist niteliğini, bugün hâlâ tartışma konusu yapılabilir durumda tutmaktadır. Halktan kopuk millîci aydının bu aymazlığı ve antiemperyalist bilinç yetersizliği, Birinci Kitap'ın konusunu teşkil etmektedir ve günümüzde de geçerlidir.

Bununla birlikte, Lenin, Kurtuluş Savaşımızı antiemperyalist bir savaş saymıştır ve desteklemiştir. Stalin, savaşın antiemperyalist niteliği hakkında önce kuşku ve güvensizlik duymuş, sonradan Lenin'in görüşlerine katılmıştır. Sovyetler Birliği, Türkiye'ye para

ve silâh yardımı sağlamış, özellikle Büyük Taarruz'un hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.

Prof. Küçükömer bu görüşe katılmaz görünmektedir. Ona göre, Bolşevik Rusya güçlükler içindedir. İngiltere'ye karşı yumuşak davranmak zorundadır. Hatta İngiltere ile" zımnî bir anlaşma" durumundadır. İngiltere ise, Anadolu'da emperyalist çıkarları gereği bir Türk Devleti kurulmasından yanadır. Şevket Süreyya, bu görüşte bir miktar gerçek payı bulunduğunu kabul etmektedir. Belgeler, bu iddiayı doğrulamakta mıdır? Rus Devrimi ile Türk Devrimi'nin ilişkileri ne olmuştur? Anadolu'da 1920 yılında komünist partileri kurulmuş, en etkin askerî gücün başındaki Çerkez Ethem komünist halk lideri iddiasıyla ortaya çıkmış, Enver Paşa bir cins islâm bolşevikliğinin şampiyonluğunu yapmıştır. Atatürk dahi bir Komünist Parti kurdurma gereğini duymuştur. Millet Meclisi, antiemperyalist ve antikapitalist halkçılık bildirileri yayınlamıştır. Şüra (Sovyet) sisteminden söz edilmiştir. Millet Meclisi Hükümeti, Rusya ile askerî ittifak istemiş. Boğazların ortak savunmasını önermiş, Ruslar reddetmişlerdir. 1921 yılında ise Türkiye'de komünist faaliyetlere son verilmiştir; Türkiye'nin bu tutumu Komünist Enternasyonal'de devamlı eleştirilmiştir; fakat 1921 yılında, özellikle Frunze'nin Ankara'ya gelişinden sonra iki ülke arasında eşit koşullarda güvenli ilişkiler ve yakın bir işbirliği kurulmuştur. Günümüzdeki Finlandiya-Sovyetler Birliği ilişkilerine benzeyen bu yakın dostluk, Atatürk'ün ölümünden sonra 1939'da İngiltere ile askerî ittifak imzalanıncaya kadar sürmüştür. Bu güvenli ilişkilerin temeli nedir? Atatürk'ün komünizme karşı tutumu ne olmuştur, Sovyet Devleti'ne karşı tutumu ne olmuştur? Dış gelişmeler, Türkiye'deki iç gelişmeleri nasıl etkilemiştir? Kısaca, Rus Devrimi'nin Türk Devrimi üzerindeki etkileri neler olmuştur? Sanıyoruz ki, bu konu şimdiye kadar karanlıkta tutulmuştur. Millî Kurtuluş Devrimimizi ve sonraki gelişmeleri değerlendirmek bu yüzden güçleşmiştir. İkinci Kitap'ta elde mevcut belgelerle, karanlıkta bırakılan bu önemli sorunları gün ışığına çıkarmayı denedik.

Millî Kurtuluş Devrimleri yalnız antiemperyalist değil, genellikle

antifeodaldir. Geniş tarım arazisini elinde tutan feodal hatta onunla işbirliği yaparak ülkede egemenlik kurmak isteyen emperyalist devletten yana olmuştur. Millî mücadele, bu nedenle, yalnız emperyalist devlete değil, feodale de karşı bir nitelik kazanmış ağa ve tefeci diktasına son verecek bir toprak devrimini amaçlamıştır. Oysa Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda aşiret başkanı, ağa, Anadolu tüccarı, şeyh, dede vb. gibi eşraf dediğimiz feodal ve yarı-feodal unsurlar ön planda rol oynamışlardır. Bu nedenle Varga, Türkiye'de bir "milli feodal aristokrasi"nin varlığından söz etmektedir. Kurtuluş Devrimimizin küçük burjuva kökenli milliyetçi devrimci yönetici kadrosu ise, demokratik bir devrimi amaçlamakta, altyapı ve üstyapı kurumlarıyla feodaliteyi gömmeyi istemektedir. Feodale dayanmak zorunluluğunun yarattığı bu çelişki, Kurtuluş Devrimimizin başka bir önemli özelliğini teşkil etmiş, demokratik devrimin tam gerçekleşmesini, "köylü'nün milletin efendisi" yapılmasını engellemiştir. Rejim güçlendikçe, zaman içinde bu yolda adımlar atılabilmiş, planlı devletçilik, tarım kombinaları, Köy Enstitüleri ve Toprak Kanunu gibi girişimlere yönelinmiştir. Fakat dış politikada değişiklik, iç politikaya da yeni bir yön çizmiş, millî kurtuluş devrimi yarı yolda kalmıştır.

Milliyet'teki yazısında Sayın İnönü, "İngilizlerle Kurtuluş Savaşı günlerinden başlayıp İkinci Dünya Savaşı günlerine kadar mücadele ettik" dediği halde, uyarılara rağmen 1939'da İngiltere'yle askerî bir ittifak imzalayarak, dış politikada daha sonraki yıllarda kendini iyice belli edecek temelli bir değişiklik yapmıştır.

Yine Sayın İnönü, 1923 yılında Lozan'da Türkiye'nin gümrüklerine, dış ticaretine ve bütün ekonomisine tam egemen olması için mücadele ettiği halde, kırk yıl sonra 1963'te imzaladığı Ankara Antlaşması'nda, Lozan'da mücadeleyle elde edilen bu haklardan vazgeçmiş, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde serbest ticareti kabul etmiştir. 1995'lerde Türkiye, Avrupa'nın Ortak Pazar'ı olacaktır. Türkiye, Tanzimat hareketiyle Batılaşmaya yönelmiş ve bunun gereği olarak 1838 yılında, İngiltere'nin öğütleriyle serbest ticarete tam açılmıştır. Serbest ticaretle ülkenin kalkınacağına ve Batılaşacağına inanılmıştır. Avrupalı uzmanın,

tüccarın, fabrikatörün Türkiye'yi kalkındırması beklenmiştir. Tanzimat'ın ünlü devlet adamlarından Ali Paşa, bu kalkınma projesini açıklamıştır:

"Kapılarımızı açmalı ve Türkiye'ye seçme yabancı göçmen getirmeye bakmalıyız. Bunlardan bir tehlike gelmez, reforma ve gelişmeye kavuşmamıza yardım ederler. Biz akıllıca kanunlar yaparsak, günün birinde bunlar bizimle kaynaşır, bizden olurlar. Böyle geniş düşüncelerle reform yoluna ciddi biçimde girmek zorundayız. Yabancı göçmenler Amerika'da Amerikalı, Avusturalya'da Avusturalyalı oluyorlar. Bizim aramızdaki Avrupalı memur, sanatkâr ve tüccardan birçoğu Osmanlıdan çok Osmanlıdırlar. Biz bunu bir türlü göremiyoruz. Bu adamlar bizim çıkarımızı bizden çok savunuyorlur. Memlekete bizden çok bağlılık gösteriyorlar."

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu Tanzimat zihniyetiyle Batılılaşmıştır. Nitekim Sadrazam Damat Ferit Paşa, Paris Barış Konferansı için Clemenceau'ya sunduğu muhtırada, Avrupa'nın bir parçası olduğumuzu belirtmiştir:

"Türkler, Avrupa uygarlığının yararlarını kavradıkları gün, bir seri reformlar yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu Batılılaşma hareketlerinin sonuçlarını, o kadar çabuk almışlardır ki, yirmibeş yıldan daha kisa bir zaman zarfında Türkiye, Avrupa milletleri ailesine alınmıştır. Böylelikle elde ettikleri parlak durumu hâlâ hatırlayan Türkler, Batı'nın büyük devletlerinin yardımıyla ileri hareketlerine devam etmeyi istemektedirler."

Atatürk ise, Damat Ferit'in Batılılaşma dediği süreci sömürgeleşme saymıştır ve özellikle milli iktisat anlayışını dile getiren İzmir İktisat Kongresi konuşmasında bunu ayrıntılarıyla belirtmiştir:

"Osmanlı ülkesi yabancıların serbest bir sömürgesinden başka bir şey değildi ve Osmanlı halkı içindeki Türk milleti tamamen tutsak bir duruma getirilmişti."

Bunun içindir ki, Atatürk, aynı konuşmasında Milli Misak'ın anlamını açıklamıştır:

"Milli Misak, milletin tam bağımsızlığını sağlayan ve bunu sağlayabilmek için ekonomisinin gelişmesine engel olan bütün nedenleri bir daha geri gelmemek üzere kesinlikle kaldıran bir ilkedir"

Atatürk, bu anlayışla herşeyde milli olmayı istemiştir. Milli sanayici, milli bankacı, milli tüccar, mühendis, teknisyen ve işçi özlemini dile getirmiş, "Emek Milli Misakı" görüşünü ortaya atmış, yabancıları ve levantenleri Türk ekonomisinden uzaklaştırmıştır. Atatürk'ün "millici" Batıcılık anlayışı, Tanzimatçı Ali Paşa'nın "enternasyonalist" Batıcılık anlayışının tam karşıtıdır.

Atatürk'ün Batıcılık anlayışı, Türk milletinin Avrupa milletlerine her bakımdan eşit olduğu , Türk insanının Avrupa insanının bütün yeteneklerine sahip bulunduğu ve Türkiye'nin en ileri uygarlık düzeyine yükseleceği inancına dayanır. Bu inançla, çağdaş uygarlık düzeyine yükselişi Avrupalıdan değil, kendinden bekler, kendine güvenir, Türk işçisinin, Türk Mühendisinin, Türk sanayicisinin, Türk çiftçisinin, Türk madencisinin, Türk öğretmen ve uzmanının vb. Avrupadaki benzerleriyle eşit yetenekte olmasını amaç bilir. Milli iktisat, milli maliye, milli para, milli sanayi yoluyla ve ülke içinde devrimci yöntemlerle gerçekleştirilecek düzen değişikliği ile çağdaş uygarlığa ulaşmayı, yani Batılılaşmayı dener.

Milliyet'teki tartışmalar sırasında, Âli Paşa ve Damat Ferit Batıcılığı ile Atatürk Batıcılığı arasındaki ayırımı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu anlatmıştır:

"Batı'nın anladığı Atatürk, Batı'yı seven ve kendini kayıtsız şartsız Batı'nın kucağına atmış bir adam... Ona uygar adam diyorlar, çünkü onlar uygarlığın tekelini almışlar ya... Atatürk'ü Batı'ya yönelmiş bir kişi sayan Batılılar, onu Tanzimat döneminin adamlarından birisi sanıyorlar. Büyük devletlerin etkisi altında kalan, onlarla uyuşmak isteyen bir adam. Oysa hiç de öyle değildir. Atatürk, Batı'nın neden güçlü olduğunu arıyor, onları güçlü kılan şeyleri alıp, onlar gibi kuvvetli olmamızı istiyordu... Batılılar sanıyorlardı ki, Atatürk de kendi adamlarıdır. Atatürk, böyle adam değildi, şoven denilecek kadar milliyetçiydi."

Bu şoven milliyetçilik, tam bağımsızlık, Batı ülkeleriyle tam eşitlik anlamına bir aşırılıktır"*.

Lozan'da, bu Batıcılık anlayışıyla, Avrupa'nın önerdiği serbest ticaret görüşüne karşı çıkılmış, milli ekonomiye tam egemen olma savaşı verilmiştir. Sayın İnönü'nün birçok kez belirttiği üzere, Lozan'da bir toprak savaşı verilmemiştir. Batı Trakya, Karaağaç, Kıbrıs ve Musul gözden çıkarılmış ve toprak sorunlarında çok uzlaşıcı davranılmıştır. Kavga, "gümrüklerimi istediğim gibi saptayabilirim; milli parayı dilediğim gibi koruyabilirim; gerekli gördüğüm vergiyi alabilirim; yabancı şirketlere ve işadamlarına ayrıcalık tanımam; millî sanayimi ve bütün ekonomimi uygun bulduğum biçimde korur ve teşvik ederim, yâni ayrıcalık tanırım" gibi ekonomik bağımsızlıkla ilgili konularda, yeniden savaşmayı göze alarak yürütülmüştür.

1939 İngiliz İttifakı ile başlayan ve 1963 Ankara Antlaşması ile perçinlenen ve 1995'lerde tam sonuçlarını vermesi beklenen yeni dönemde ise millici kalkınma ve Batılılaşma anlayışından "enternasyonalist" kalkınma ve Batılılaşma anlayışına dönülmüştür. Türk işçileri Avrupa yolunu tutarken, yakın bir gelecekte Avrupalı işadamları ve levantenler yeniden kıyı şehirlerimizi dolduracaklar. Tanzimatçı Âli Paşa'nın projesi, günümüzün koşullarında gerçekleşebilecektir. Avrupalının ikinci sınıf saydığı sanayi ile Avrupa insanını dinlendirme ve eğlendirme sanayii ülkemizde kurulacaktır. Enternasyonalist sermayenin çok milletli şirketlerinin planlarına göre ekonomi gelişecektir. Türkiye, Avrupanın parçası olacak, fakat Avrupayla eşit olamıyacaktır. Bağımsızlığın yerini, uyduluk alacaktır.

Bu yazgı, günümüzde kaçınılmaz gibi gözükmektedir. Zira büyük

* Atatürk'e karşı çıkanlardan Halide Edip. Kurtuluş Savaşı'nın en umutsuz günlerinde, 1920 baharında, bu şoven milliyetçiliğin kükreyişine Ankara'da tanık olur: Bir devlet adamının İngiliz gazetelerinde "Türkler kuvvete boyun eğer" biçiminde, Türkleri aşağı gören bir demeci çıkmıştır. Halide Edip, bu demeci çevirip Mustafa Kemal'e sunar. Hikayenin gerisini Halide Edip, kitabında şöyle tamamlar: "Mustafa Kemal Paşa, hiçbir zaman bu kadar öfkelenmemişti. Adeta sesi kısıldı. Bizim de onlar derecesinde olduğumuzu bir gün anlayacaklarını ve bize baş eğeceklerini söyledikten sonra, en son insanına kadar onların uygarlıklarını başlarında parçalamak için can vereceğimizi ekledi. Bana öyle geldi ki, bütün onurumuz, Mustafa Kemal Paşa'nın bu deyişinde ve sesinde dile geliyordu."

işadamları kadar, işçi sendikaları Ortak Pazar'dan yanadırlar. Anadolu'nun çilekeş insanı, Avrupa'da işçi olmayı bir kurtuluş saymaktadır. Ufak Birlik Partisi dışında bütün siyasal partiler, Ortak Pazar'ı seçmişlerdir. Çok milletli şirketlere evet diyen, aşırı özel girişimci ve serbest ticaret yanlısı Milli Selamet Partisi'nin Ortak Pazar'a itirazı yalnızca kültürel plandadır, ekonomik planda değildir ve bu nedenle faizin kaldırılması gibi geçerli olmayan boş bir temenniden ibarettir.

Türkiye'nin Avrupa sermayesine dayalı "enternasyonalist Batılılaşma süreci, yüzelli yılı aşan bir geçmişe sahiptir. Bu büyük süreç içinde, Milli Kurtuluş döneminin "millici" Batılılaşma çabası, ancak onbeş yıl, hatta Lozan Antlaşması'nın takıntıları yüzünden daha da kısa sürmüştür. Bu durumda şu soru ortaya çıkmaktadır: Türkiye'nin Milli Kurtuluş Tarihi, acaba bir millî kurtulamayışın mı tarihidir. Milli kurtuluşçuluğun büyük lideri Atatürk, nehri ters akıtmayı mı denemiştir?

Bu soruları yalnızca sormakla yetiniyoruz ve yakın tarihimizin antiemperyalist bir bilinçle ve bilimsel yöntemlerle yeni baştan incelenmesi, tartışılması ve öğrenilmesi gerektiğine inanıyoruz. Cumhuriyetin Ellinci Yılında açılan tartışmaları bu bakımdan yararlı bulduk. Türkiye Milli Kurtuluş Devrimi'nin daha yazılmadığı inancındayız. Üç kitapta topladığımız "Milli Kurtuluş Tarihi" yapıtının bu yolda bir ilk deneme olmaktan öte bir iddiası da yoktur.

İDRİS KÜÇÜKÖMER
KAYNAKÇASI

- **"Modern Kapital Teorilerinde Münakaşalı Bazı Problemler"**, İst. 1954, 147S. (Yayınlanmamış Dokt. Tezi)
- **"Para Politikası Gayelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvaffak Olmayabilir"** İst. 1958, İ.Ü. İktisat Fak. Yay. Ayrı Basım. 10 s.
- Maliye Enstitüsü Konferansları Dördüncü seri Sene 1958 İst. 1959 İst. Ün. İkt. Fak Yay. Sermet Matbası.
- **"Basının Fonksiyon ve Ekonomisi, Yeni Basın - İlan Kurumu"** İstanbul, Kasım 1961, Gazetecilik Enstitüsü Dergisi Yıllık, Sayı 2, S. 82 - 93.
- **"Sosyal Kıymet, İktisadi Refah, Sosyal Tercih ve Bazı Planlama Sebepler,"** İst., 154 S. (Yayınlanmamış Doç. Tezi.)
- **"Türkiye'de Temel Kararları Kim Alır ?"** İstanbul. 27 Haziran 1962, Yön-Sayı 28, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ, S.13-14.
- **"1 - Planlama Trajedisi mi ?, 2 - Uzmanların Planı Sosyalist Plan mı ?"**, İstanbul. 10 Ekim 1962, Yön, Sayı 43, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 9.
- **"Bizim Liberallerimiz!"** İstanbul, 24 Ekim 1962. Yön. Sayı 45, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 20.
- **"Irkçılığın Kaynakları ve Türkiye, (1) - Romantik Akım ve Irkçı Politika"**, İstanbul, 5 Aralık 1962, Yön, Sayı 51. Vatan Gaz ve Matb. TAŞ., S. 12.
- **"Irkçılığın Kaynakları, (2) - Irkçı Milliyetçilik ve Türkiye"** İstanbul, 12 Aralık 1962, Yön, Sayı 52. Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 11.

- "**Türkiye'de Kendilerine 'Devlet Adamı' Denilen Kişilere, (1) Vatanseverliğe Sosyal ve Ekonomik Açıdan Bakış**", İstanbul, 2 Ocak 1963, Yön, Sayı 55, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 6.

- "**Kendilerine 'Devlet Adamı' Denen Kişilere, (2) - 1. Politika Nedir?, 2. Kalpazanlar Demokrasisi Nedir?**" İstanbul, 6 Şubat 1963, Yön, Sayı 60, Vatan Gaz. ve Matb. TAŞ., S. 11 12.

- "**Kendilerine 'Devlet Adamı' Denen Kişilere. (3)-Kapalı Rejimde Grev ve Toplu Sözleşme**", İstanbul 1963 (Şubat ya da Mart),Yön, Sayı (60 ila 69 arası),Vatan Gaz.ve Matb. TAŞ, S.(?).

- "**Sosyal Siyasetlerimiz ve İnönü'nün Yeri**", İstanbul, 10 Nisan 1963, Yön, Sayı 69, Vatan GAz. ve Matb. TAŞ. S. 10.

- "**Bizim Sendikalar ve Politika** Yeni Ufuklar" Mart 1964, "İşçi Sorunu" özel sayısı, s. 16 - 22.

- "**İktisat İlkeleri Üzerine (1) - İktisada Giriş**", İst. 1964, İ.Ü. Yay. No:142 Okay Yayınevi, İst. 1965. İ.Ü. Yay. No 1112 İktisat Fak. No: 161, Hamle Matb. 295. s.

- "**Politikacılara sunulur (1)-Egemenliğimiz ve Var Oluşumuz**", İstanbul, 2 Ekim 1964, Yön, Sayı 79, Güneş Matb. TAŞ., S. 12.

- "**Politikacılara Sunulur (2) - Ereğli, Demir - Çelik Kurumu ve Egemenliğimiz**" İstanbul, 9 Ekim 1964, Yön, Sayı 60, Güneş Matb.TAŞ., S. 12 - 13.

- "**Politikacılara Sunulur (3) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (1)**" İst., 23 Ekim 1964, Yön, Sayı 82, Güneş Matb. TAŞ., S. 10.

- "**Politikacılara Sunulur (4) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (2)**", İstanbul, 20 Kasım 1964, Yön, Sayı 86, Güneş Matb. TAŞ. (?), S. (?).

- "**Politikacılara Sunulur (5) - Dış Ticaret, Büyük Soygun Yolu (3)**", İst., 20 Kasım 1964,Yön,Sayı.86,Güneş Matb.TAŞ, (?), S(?).

- "**Politikacılara Sunulur (6) Türkiye' de Çombeler**", İstanbul, 4 Aralık 1964, Yön, Sayı, 88, Güneş Matb. TAŞ., S. 16.
- "**Politikacılara Sunulur (7) - Türkiye Hukuk Hakim Sınıflarının Bir Aracı mıdır?, Hukuk Sosyalizasyonu**", İstanbul, 29 Ocak 1965. Yön, Sayı 96, Güneş Matb. TAŞ., S. 11.
- "**İktisat İlkeleri Üzerine, (İktisada Giriş)**", Kitap 11, İst., 1965, İ.Ü. Yay. No 1131, İktisat Fak. No: 168, Hamle Matb., 216 s. İst., 1967. İ.Ü. Yay. No: 1238, İktisat Fak. No: 205, Hamle Matb. 232 s.
- "**Türkiye Nereye Gidiyor ? (1, 2, 3, 4) - Bir Uyarka**", İstanbul, 22, 23, 24, 25, Aralık 1965, Akşam Gaz., Akşam Matb., S. 2. İst., Haziran 1989, Alan Yay., Düzenin Yabancılaşması Batılaşma (İkinci Basım) İçinde s.159- 176.
- "**Japon Kalkınması ve Türkiye (Önsöz)**", İstanbul, Şubat 1966 Gerçek Yay., S (5 - 20).
- "**Bağımsızlık Sorunu**", (İst.) Mart 1966, Tip İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu, Tip Yay. 23 s.
- "**Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerin İlişkileri Üzerine - Politik İktisada Dönüş Denemesi**", İstanbul, 1966, İ.Ü. Yay. No: 1217, İktisat Fak. No. 200., Hamle Matb. 168 s.
- "**Sınıf Açısından 1966'da Türk Ekonomisi**" İstanbul, 3. 1. 1967., Ant. Sayı 1, S.(?).
- "**1967 Türkiye'sinde Enflasyon, İşsizlik, Devalüasyon**" İstanbul, 10.1.1967, Ant. Sayı 2 S. (?).
- "**Eğitimde Uluslararası Çerçeveye Doğru**" İstanbul, 3.10.1967, Ant,Sayı 40, S. (?).
- "**Sınıfsal Açıdan Türk Eğitim Vakfı**", İstanbul, 17.10. 1967, Ant, Sayı 42, S. (?).
- "**Türkiye Batılaşamaz**", Akşam Gaz. 14.10. 1968, S 2.
- "**Osmanlılarda Kapitalist Düzene Neden Geçilemedi?**" Akşam Gaz., 15. 10 1968, S. 2.

- "**Ortanın Solunda Paşalar ve Abdülhamid**", Akşam Gaz. 16.10.1968, S.2.
- "**Ortanın Soluna Sorular**", Akşam Gaz. 17.10. 1968, S.2.
- (**Batılılaşma, Kapitalizm ve Sivil Toplum - Türkiye Batılaşamaz! - Osmanlılarda Kapitalist Düzene Neden Geçilemedi? - Ortanın Solunda Paşalar ve Abdülhamid - Ortanın Soluna Sorular**) İst., Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay., Sayı 274 "**İdris Küçükömer ' in Anısına Armağan,** Özel Sayı " s.10 - 23.
- "**Osmanlılarda Kapitalist Düzene Geçilememesi ve Bürokratlar ile Ortanın Solunun Gelişimi**":, İstanbul, Ortak Yay., Asya İTÜOB ve İktisat Fak. Talebe Cemiyeti Ortak Yay., Asya Matb. İst.,Haziran 1989, Alan Yay, "**Düzenin Yabancılaşması - Batılaşma (İkinci Basım)**" içinde s. 177-235.
- "**Amerika ve De Gaulle**",İst. 21 Mart 1966, Akşam Gaz. S. 2.
- "**Dolar Krizi AP'yi Doğu Bloku ile Yakın İlişkilere İtecektir**" İstanbul. 26.3.1968, Ant, Sayı 65 S. (?).
- "**Tıp Olağan Kongre Konuşması**" Kasım 1968, TİP. Tarihi Cilt.3, M. A. Aybar. İst., Temmuz, 1988, BDS, Yay. İçinde s. 246 - 253.
- "**TİP'in Programı Değişmelidir**" İstanbul, 12.1.1968, Ant. Sayı 98. S. (?).
- "**Düzenin Yabancılaşması**", İst. 1969. Ant Yay., Duran Ofset Basımevi, 162 s. İst. Haziran 1989, Alan Yay, s. 176.
- "**Yeni Dengede CHP'nin yeri**", İst., 1.4.1969, Ant. Sayı 118. S.(?).
- "**Paşa'nın ve Amerika'nın Oyunları**" İst. 22.4.1969, Ant, Sayı 121, S. (?).
- "**Niçin Bu Feryat ve Küfür**",İst.13.5.1969, Ant, Sayı 124, S (?).
- "**Amerika Hangi Tarafta?**", İst. 27.5. 1969, Ant, Sayı, S. (?).
- "**CHP Kendisine Karşı mı ?**"İst.3.6.1969, Ant,Sayı,127,S. (?).
- "**Türk-İş İşçiyi Sokağa Dökemez**", İst.17.6.1969, Ant, Sayı 129, S.(?).

●"**Stratejik Kördüğüm ve CHP**", İst, 22.6.1969, Ant, Sayı 134, S. (?).

●"**Düzenin Yabancılaşması Üzerine**", İst. 29.7.1969, Ant, Sayı 135, S, (?).

●"**Kayseri'deki Oyun ve Oyunlar**", İst. 15.7.1969, Ant, Sayı 133, S. (?).

●"**Devlet ve Hükümet Birliğine Doğru**",İst. 16.9.1969, Ant, Sayı 142, S. (?).

●"**Bayar, Anayasa ve Üniversite**", İst., 30.9.1969. Ant. Sayı 144. S. (?).

●"**1970 Bütçesinin Reddi ve Demirel'in Geleceği**", İst. Milliyet Gaz. Yıllığı 70 (15 Şubat 1970 Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. (?).

●"**4 Nisan 1970 Tarihli Görüşme**"

●"**Türkiye 'de Soldaki Bölünmeler**", Çetin Yetkin Mayıs 1970 Toplum Yay. s. 74- 82,132, 192-193.

●"**1971 Türkiye'si ve Reformlar**" İst. Milliyet Gaz. Yıllığı, Düşünenlerin Forumu, Yön. Ali Gevgilili, S. 210- 216.

●"**Türkiye'nin Gerçekleri ve Reformlar**",İst.Milliyet Gaz. Yıllığı'71, Düşünenlerin Forumu,Yön. Ali Gevgilili, S.216- 223.

●"**Yeni Hükümet ve 1972 Türkiyesi**", İst. Milliyet Gaz. Yıllığı, Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. 38- 42.

●"**İktisat İlkelerine Yeniden Bakış**", İstanbul, 1972, Sermet Matb. 452 s.

●"**Cumhuriyet'in 50. Yılı (1)**", İstanbul, 28.10.1973, Milliyet Gaz., Düşünenlerin Forumu, Yön, Ali Gevgilili, S. (?).

●"**Atatürkçülük ve Türk Toplumu (2)**", İst. 4.11.1973, Milliyet Gaz., Düşünenlerin Forumu, Yön Ali Gevgilili, S. (?).

- "**Türkiye Şimdi Ne Yapmalı? (3)**", İstanbul, 12.11.1973. Milliyet Gaz. Düşünenlerin Forumu. Yön Ali Gevgilili, S. (?).
- **(Cumhuriyet'in İlk Elli Yılı Üzerine İdris Küçükömer - Cumhuriyet'in 50. Yılı - Atatürkçülük ve Türk Toplumu - Türkiye Şimdi Ne Yapmalı?)**, İst. 1987 İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı: 274.
- "**İdris Küçükömer 'in Anısına Armağan, Özel Sayı**" s.24- 34.
- "**Yaşamımdan Acı Dilimler, Harun Karadeniz**", (Önsöz) 2. Basım,Mart 1977 (3.Basım 1979) İst. May Yay. s. 5-15. (s.5-13).
- "**Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Toplum**", İst. Yaz 1977, Toplum ve Bilim, S (3-30).
- "**Özal Balıkla Denizaltıyı Birbirine Karıştırıyor**" Seyfettin Gürsel ile Görüşme. İst. 1-15 Haziran 1984, Sayı 3 Yeni Gündem s. 9-10.
- "**Türkiye'de S Liberal Olabilir mi ? - Program ilkeleri** İst. 1-15 Temmuz 1984, Yeni Gündem, Sayı 5, Milsan Basın San. AŞ., S. 12-13.
- "**Gündemdeki, Platform Politiktir**" İstanbul, 16-31 Ekim 1984, Yeni Gündem. Sayı. 12 Milsan Basın San. AŞ. S. 20-31.
- "**Başbakan Parayı Anladı mı ? (1)**" İst. 3-15 Ocak 1985, Yeni Gündem, Sayı 13. Milsan Basın San. AŞ., S. 18-19.
- "**Başbakan Parayı Anlayabildi mi? (2)**" İst. 16- 31 Ocak 1985, Yeni Gündem,Sayı 14,Cumhuriyet Matb.ve Gaz. TAŞ. S. 28- 29.
- "**Liberal Değil, Sivil Toplum - Demokratik Misak;'a Gerçekler**", İst. 1-15 Mayıs Yeni Gündem, Sayı 21, Cumhuriyet Matb. Gaz. TAŞ. S. 18-19.
- "**Tarih ve Toplum**" İst., Ağustos 1987. Sayı: 44, s. 16-80, 1983. İletişim Yay.
- "**Sivil Toplum, Bürokrasi, Politika ve Aydınlar**", İst. Eylül 1987. İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez, Cem. Yay. Sayı 274 (**İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı**), S. 35-39.

●"**SHP'nin Yeri ya da Temsil Ettiği Politik Miras (1)**" İstanbul, Eylül 1987, İkt. Dergisi İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem. Yay., Sayı 274 (**İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı**), S, 40-44.

●"**Olanla Olmayanı, Bilmek - Celal Bayar, Devlet ve Anayasa Kavramı (2)**", İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi İÜ, İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı 274, (İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı,) S. 44-49.

●"**Çağdaş Yanılgı ve Demirel - Solun Açmazı**", İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez. Cem.Yay., Sayı 274, (İdri s Küçükömer'in Anısına, Özel Sayı). S. 50-52.

●"**Batılılaşmada Bürokrasinin Yeri Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**" İst., 28 Kasım 1983 Cilt 1 S. 248.

●"**Japonya Tarihi ve Ekonomik Şartları Farklı**" İst. Cumhuriyet, Siyaset 85, 19 Mayıs 1985, S. 72.

İDRİS KÜÇÜKÖMER ÜZERİNE YAZILANLAR KAYNAKÇASI

●"**Yalçın Küçük, Empresyonist Bir Tablo**" İst. Ant. 22 Temmuz, 1969, Sayı 134, S. 10-11.

●Osman Ulagay, "**Düzenin Yabancılaşması Üzerine**", İst. Temmuz1969, Aydınlık., S 9, s 218- 239.

●Hilmi Yavuz, **Küçükömer ve Bilim Felsefesi** , İst. Yeni Ufuklar, S. 233, Şubat 1973. İst. Felsefe ve Ulusal Kültür, İçinde, Eylül 1975, Çağdaş Yay. s 118 -125.

●Nabi Avcı, Zaman Gazetesi

●Doğan Avcıoğlu, " **Milli Kurtuluş Tarihi**" (Önsöz), İst. 1974, Cilt 1 s 12-16.

●Can Yücel, **İdrisin şu işi**", (Şiir)

●Gösteri, "**Çok Bi Çocuk**", İçinde

● Murat Belge, "**Özgün Düşünce Yine Kaybetti, Yeni Gündem**", 12 - 18 Temmuz 1987, Sayı 71, İletişim Yay, s 56- 57.

- Ece Ayhan, "**Bir 'Uç Beyi' Olarak İdris Küçükömer**", İst., Gergedan, Ağustos 1987, S. 6, s 4.
- Sencer Divitçioğlu, "**İdris Küçükömer ya da Du puit mi, Deli Dumrul mu?**", İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez.Cem Yay., Sayı 274 (**İdris Küçükömer Anısına Armağan, Özel Sayı**), s. 3-4.
- Asaf Savaş Akat, "**İdris Küçükömer'in Mirası (1)**" İst., Eylül 1987, İktisat Dergisi. İÜ İkt. Fak. Mez. Cem. Yay. Sayı 274. (İdris Küçükömer' in Anısına Armağan, Özel Sayı), s. 5-9.
- "**İktisat Dergisi'nden Okurlarına**" İst. Eylül 1987, İktisat Dergisi, İ.Ü. İkt. Fak. Mez Cem. Yay. Sayı 274. (İdris Küçükömer'in Anısına Armağan, Özel Sayı).
- Sencer Divitçioğlu, "**İdris Küçükömer**", İst. Kasım 1991. Bağlam Yay. içinde, (**İdris Küçükömer ya da 'Paşa ' ve Bilim - İdris Küçükömer ya da Dupuit mi Deli Dumrul mu? - İdris Küçükömer ya da İbn Haldun Versus Locke**", s 91 110.
- Sefa Kaplan, "**Mohikanların Sonuncusu**" Nokta, İst 17 Temmuz 1988, Sayı 28.
- Asaf Savaş Akat, "**Bu Kadar Sivil Topluma, Bu Kadar Bağımsız Aydın...**" İst. Nokta,17 Temmuz 1988, Sayı 28 (Sefa Kaplan ile Yapılan röportaj)
- Taha Akyol, "**İdris Üniversiteden Nasıl Atıldı?**" İst. Nokta. 17 Temmuz 1988 Sayı 28.
- Sencer Divitçioğlu, **İdris Küçükömer ya da İbn Haldun Versus Locke**" İst. Toplum ve Bilim, Kış 1988 Sayı 40.
- Ahmet Güner Sayar, "**İdris Küçükömer Hocamıza Dair Düşünceler ve Hatıralar**", İst. Toplum ve Bilim, Bahar 1989 Sayı 45.
- Erdoğan Alkin, "**Hayek, Popper, Küçükömer**", Milliyet, 23 Ağustos 1988.
- Elçin Macari, "**Küçükömer'e İkinci Armağan**", 2000'e Doğru, İst, 6 Ağustos 1989, sayı 32.

- "**Kim İlerici, Kim Gerici**", Nokta, İst., 9 Temmuz 1989, Sayı 27.
- Sencer Divitçioğlu, "**Tekerleklerine Taş Kondu**", Nokta, İst. 9 Temmuz 1989, Sayı 27.
- Serdar Uzun, "**Halk Bir Sürü mü?**" İst, Saçak, Mart 1985, Sayı 14.
- Fethi Naci, "'**Münevver'den 'Entel'e**" İst. Yeni Düşün.
- Hüsamettin Çamoğlu, Müşir Kaya Canpolat, Yücel Yaman "**İdris Küçükömer-Bilmeyen Ne Bilsin O'nu, Bilenlere Selam Olsun, Düzenin Yabancılaşması**" İst. Alan Yay. Haziran 1989. s. 4- 6.
- "**İdris Küçükömer**" Ana Britanica İst.. Cilt 14. s. 168 - 169.

İDRİS KÜÇÜKÖMER

1925 - 1987

Milliyet Gazetesi'nde "Düşünenlerin Forumu" başlığı altında 1970'li yıllar boyunca pazar günleri yayımlanan tartışmalar, Küçükömer'in de katkılarıyla, ayrı bir boyut elde etmişti. Özelllikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ellinci yıldönümü nedeniyle düzenlenen forumlarda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir gibi "Cumhuriyet İdeolojisi"nin temel direklerinin yanında, Tarık Zafer Tunaya, Mehmet Kaplan, İdris Küçükömer, değişik açılardan bambaşka sorunlara ışık tutmuşlardı. Hele, Cumhuriyet Türkiyesi'nde sivil topluma erişebilmek için giderek yeni bir dönemin açılmasını öneren Küçükömer'in "çizgi dışı" görüşleri, toplumda, ilk baskısında ilginç "karşı" önsözünde ayrıntılarıyla açıkladığı gibi, Doğan Avcıoğlu'na dört ciltlik Milli Kurtuluş Tarihi dizisini esinletecek kadar derin "şok" dalgaları yaşatmıştı